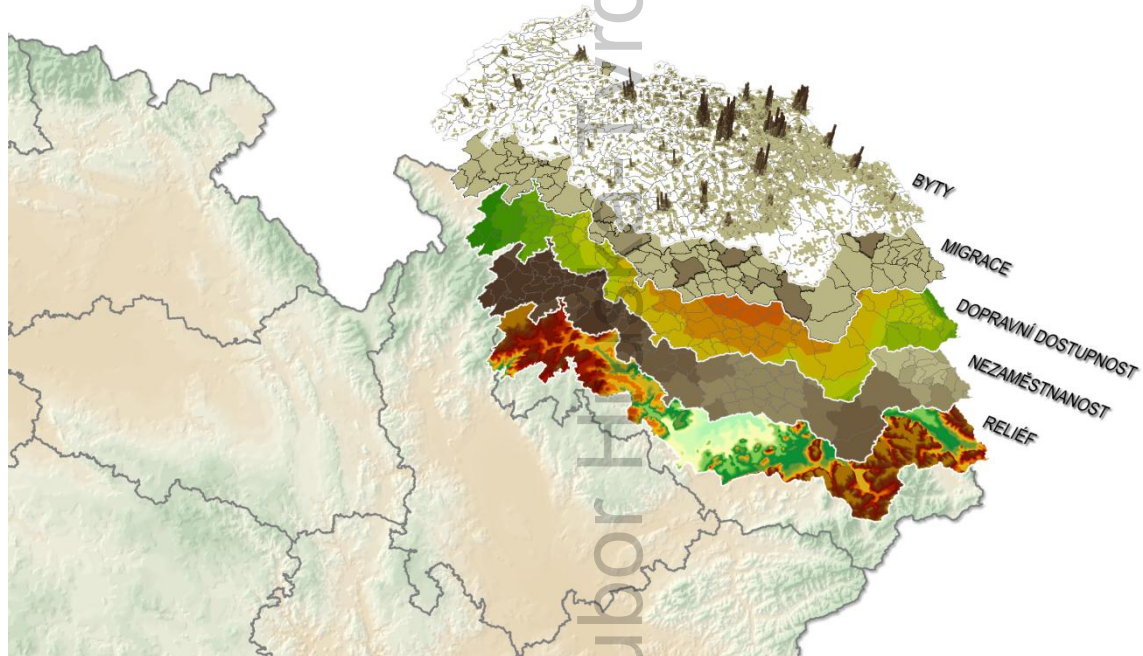

ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s.

Změny ve struktuře osídlení a jejich dopad na rozvoj měst a regionů

Pohled prostorové sociologie s využitím multikriteriálních analýz

Lubor Hruška-Tvrký

OSTRAVA 2012

Publikace je založena na výsledcích výzkumů **Industriální město v postindustriální společnosti** (GAČR č. 403/09/1720.) a **Nová sociální rizika a možnosti uplatnění moderních metod sociální práce v Moravskoslezském kraji** z programu Podpora vědy a výzkumu v Moravskoslezském kraji (RRC/03/2010). Při zpracování byly využity výsledky projektů **Studie sídelní struktury Moravskoslezského kraje, Koncepce bydlení statutárního města Ostravy** a zkušeností získaných při zpracování dalších projektů realizovaných pro potřeby veřejné správy jak v České republice, tak i v dalších zemích Evropy.

Oponenti:

PhDr. Peter Gajdoš, CSc.; *prostorová sociologie*, Sociologický ústav, Slovenská akadémia vied.

PhDr. Juraj Hon; *sociolog*, Marketingová laboratoř Ostrava.

Prof. Ing. Vítězslav Kuta, CSc.; *urbanismus a územní plánování*, Katedra městského inženýrství a stavitelství, Stavební fakulta, VŠB – TU Ostrava.

Prof. Ing. Jiří Kern, CSc.; *regionální rozvoj a strategické plánování*, Katedra regionální a environmentální ekonomiky, Ekonomická fakulta, VŠB – TU Ostrava.

Klíčová slova: prostorová sociologie, postindustriální společnost, struktura osídlení, sociální rizika, aglomerace, sociologie města, migrace, suburbanizace.

Autor: Ing. Lubor Hruška-Tvrđý, Ph.D.

ISBN: 978 – 80 – 904810-4-6

Vydalo: ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s., Ostrava 2012

Vydání první.

Copyright: © Lubor Hruška-Tvrđý 2012.

OBSAH

ÚVOD	8
0 Prostorová sociologie	10
0.1 Vymezení předmětu.....	10
0.2 Prostor a čas.....	16
0.3 Základní metody využívané v prostorové sociologii.....	21
0.3.1 Výzkumné sociologické metody	22
0.3.2 Vybrané statistické metody a metody prostorových analýz	25
0.3.3 Socioekonomické modelování regionů	29
0.3.4 Ukázka aplikované metody založené na principech prostorové sociologie	32
0.4 Komunikační platforma z pohledu prostorové sociologie.....	36
1 Aplikace prostorové sociologie na příkladu sídelní struktury Moravskoslezského kraje.....	40
1.1 Vývoj sídelní struktury Moravskoslezského kraje a porovnání s ČR.....	42
1.1.1 Historické souvislosti vývoje sídelní struktury	42
1.1.2 Porovnání sídelní struktury Moravskoslezského kraje s Českou republikou	47
1.1.3 Dílčí hodnocení v souvztáznosti k prostorové sociologii	50
1.2 Funkční hierarchizace sídel a sociální diferenciacce.....	52
1.2.1 Socioekonomické vymezení regionů Moravskoslezského kraje	52
1.2.2 Sídelní hierarchie SO ORP v Moravskoslezském kraji.....	59

1.2.3	Vývoj významu regionů a měst.....	63
1.2.4	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii.....	66
1.3	Vymezení městských a venkovských sídel z pohledu prostorové sociologie.....	67
1.3.1	Vymezení městských sídel.....	67
1.3.2	Vymezení venkovských sídel z pohledu sociologie venkova.....	74
1.3.3	Prostorový sídelní systém.....	75
1.3.4	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii.....	79
1.4	Migrace obyvatelstva.....	80
1.4.1	Oblasti s největšími migračními zisky.....	91
1.4.2	Oblasti s největšími migračními ztrátami.....	94
1.4.3	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii.....	98
1.5	Sociálně prostorová diferenciacce obyvatelstva a procesy vývoje regionálních rozdílů.....	101
1.5.1	Regionální rozdily.....	101
1.5.2	Sociálně prostorová diferenciacce obyvatelstva.....	108
1.5.3	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii.....	115
1.6	Nové vymezení sídelní a průmyslové aglomerace.....	117
1.6.1	Nové vymezení Ostravské aglomerace.....	119
1.6.2	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii.....	124
1.7	Identifikace periferních oblastí prostřednictvím socioekonomických procesů.....	129
1.7.1	Periferní oblasti z důvodu migračních ztrát.....	129

1.7.2	Periferní oblasti z důvodu stárnutí a vymírání obyvatelstva	132
1.7.3	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii	137
2	Socioekonomické procesy v Moravskoslezském kraji	140
2.1	Struktura průmyslu, průmyslové uzly, lokalizační faktory	140
2.1.1	Vývoj průmyslu v Moravskoslezském kraji	140
2.1.2	Průmyslové uzly a lokalizační faktory	143
2.1.3	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii	147
2.2	Typizace míst a oblastí cestovního ruchu a rekreace	149
2.2.1	Typizace míst a oblastí cestovního ruchu	149
2.2.2	Lokalizace rekreačních objektů v kraji	158
2.2.3	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii	159
2.3	Služby a obslužnost sídla v Moravskoslezském kraji	162
2.3.1	Lokalizace služeb a maloobchodu	164
2.3.2	Základní obslužnost sídel veřejnými službami	169
2.3.3	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii	176
2.4	Identifikace sociálně slabých oblastí	178
2.4.1	Sociálně slabé a vyloučené oblasti měřené mírou nezaměstnanosti	178
2.4.2	Sociálně slabé a vyloučené oblasti měřené mírou hmotné nouze	183
2.4.3	Ekonomicky slabá území s malým rozvojovým potenciálem	185
2.4.4	Dílčí hodnocení v souvztáhnosti k prostorové sociologii	187

2.5	Prognóza ekonomického vývoje.....	192
2.5.1	Vývoj příjmů obyvatel a jejich vliv na vývoj struktury osídlení	195
2.5.2	Trh práce a rozložení ekonomických aktivit v kraji	198
2.5.3	Míra podnikatelské aktivity	202
2.5.4	Ekonomická prognóza a hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii	205
3	Klíčové procesy ovlivňující vývoj socio-prostorové struktury regionálního společenství.....	207
3.1	Proces stárnutí obyvatel.....	207
3.2	Proces suburbanizace.....	215
3.2.1	Rezidenční suburbanizace	215
3.2.2	Komerční suburbanizace	220
3.3	Vývoj sídelní struktury v širších souvislostech	224
3.3.1	Vnější vztahy sídelní struktury na evropské úrovni	224
3.3.2	Vnější vztahy sídelní struktury na národní úrovni.....	230
3.3.3	Doprava jako faktor rozvoje struktury osídlení	232
3.3.4	Rozvojové osy osídlení v Moravskoslezském kraji	244
4	Postindustriální společnost a dopady sociálních rizik na úrovni města.....	247
4.1	Koncept sociálních rizik a socioekonomický vývoj měst.....	247
4.2	Základní ekonomické a socio-demografické procesy v Ostravě	252
4.2.1	Proces industrializace a desindustrializace.....	252
4.2.2	Populační vývoj města a proces stárnutí.....	256

4.3	Sociální rizika v Ostravě.....	260
4.3.1	Sociální rizika.....	260
4.3.2	Bezpečnostní rizika a růst kriminality.....	267
4.3.3	Nejistota, důvěra a sociální kapitál.....	273
4.3.4	Komunikační strategie v oblasti sociálních a bezpečnostních rizik	277
4.4	Spokojenost obyvatel a budoucí vývoj města.....	280
4.4.1	Spokojenost a bydlení obyvatel Ostravy	280
4.4.2	Budoucí vývoj	289
	ZÁVĚR.....	295
	POUŽITÉ ZKRATKY	296
	SEZNAM ZDROJŮ A POUŽITÁ LITERATURA	297
	VĚCNÝ REJSTŘÍK	306
	SEZNAM OBRÁZKŮ	310
	SEZNAM TABULEK.....	311

ÚVOD

Sídelní struktura Moravskoslezského kraje prochází v současné době výrazným procesem přeměny, který je způsoben několika vlivy. Prvotní pozitivní očekávání z přechodu industriální společnosti v postindustriální je dnes konfrontováno s tvrdou realitou sociální nesouměřitelnosti, chudoby, bezdomovectví, sociálních nejistot uprostřed ekonomicky nejvyspělejších zemí Evropské unie. Vynořily se zde znovu již zapomenuté pojmy, jako je sociální inkluze, sociální exkluze, vyloučené lokality, sociální koheze, které jsou součástí politického diskurzu, jenž dnes představuje snahu vládnoucích elit přesunout pozornost od sociálních problémů Evropy v sociální stratifikaci (bohatství, chudoba, bezmoc) k nerovnostem uvnitř společnosti (programy inkluze, vyloučené lokality). Zastírání klíčových problémů v sociální stratifikaci, přesouvání odpovědnosti i kompetencí k vedení jednotlivých měst na nejnižší úroveň vede dnes až k rozpadu soudržnosti a solidarity uvnitř větších územních celků. Otevírá se prostor pro nekontrolovatelné rozvíření nůžek od zdánlivých společenských nerovností k naprosté nesouměřitelnosti, jejímž výsledkem je ekonomická polarizace společnosti a nárůst regionálních disparit. Mechanismy tohoto děje způsobují proměnu dosud známých sociálních struktur

společnosti. Dochází k úpadku tradičních oblastí ekonomiky a tradičních profesí, které jsou úzce spjaty s prostorem a to především v industriálních městech. Zároveň dochází k hlubším majetkovým, mocenským a sociálním nesouměřitelnostem (Keller, 2010a), které se projevují i v prostorové struktuře osídlení.

Aktéři regionálního rozvoje nejsou tak jako dříve úzce spjati s územím, protože sídla jejich firem jsou mimo region. Procesy globalizace tak zmenšují možnosti veřejné správy regulovat procesy v území, což zvyšuje tlak na management obcí při plánování budoucího vývoje území a jeho udržitelnosti. Mění se rozložení ekonomických aktivit v prostoru i jejich struktura. Na jedné straně vznikají nové periferie a sociálně vyloučené oblasti a na straně druhé se zvyšuje neregulovaná zástavba v procesu suburbanizace v okolí měst. Suburbanizace v důsledku nedostatku účinných regulativních nástrojů se vyznačuje vysokými nároky na zábor půdy i náklady na budování dopravní a technické infrastruktury, novodobě se ukazuje nedostatek retenční kapacity krajiny a následné ohrožení bleskovými povodněmi (flash flood). V porovnání s kompaktní zástavbou jsou takto lokalizované objekty příčinou mnohem vyšší spotřeby energie, vody i jejich ztrát v rozvodných sítích. Lidé zde bydlící jsou mnohem více závislí na používání individuální automobilové dopravy. Doprovodným jevem zde vznikajícím je sociální separace. Klesá

celková rozloha částečně přirozených ekosystémů, biocenter a biokoridorů i půd vhodných pro zachování udržitelného stupně zemědělského, lesnického a rekreačního využívání krajiny.

Studie struktury osídlení odpovídá na otázky, jakým způsobem všechny tyto změny ovlivňují osídlení Moravskoslezského kraje a jeho další možný vývoj do roku 2030 s ohledem na současné trendy ve společnosti. Působení a dopad vnějších faktorů působících na společnost zevně i uvnitř (hospodářská recese, hrozící rozpad eurozóny, masivní migrace obyvatel, příchod cizinců z rozvojových zemí, atd.) na strukturu osídlení, jak se historicky ukázalo, nelze předvídat. Je ale možné identifikovat základní sociodemografické, ekonomické, environmentální procesy v území a zhodnotit možnosti jejich regulace nástroji prostorového plánování.

Cílem této práce je zmapovat současné procesy transformace společnosti a jejich vliv na sídelní strukturu a vývoj měst. Ukázat jak pomocí nových moderních matematicko-statistických metod, multikriteriálních analýz, prostorových analýz (GIS) lze vytvářet rozvojové scénáře lokalit i predikce procesů ve společnosti. Pomocí inovativních metod v informačních technologiích můžeme analyzovat dopady, vytvářet scénáře nejen krizových situací v prostoru (např. ekonomická recese, migrační trendy, progresivní změny v území, výskyt kriminality, vyloučené lokality,

eskalace etnického napětí, nová sociální rizika). Sociologie prostoru zde nabízí pohled na oblast územního rozvoje v širším pojetí, postaveném na principech prostorového plánování jako systémového přístupu, který integruje plánovací postupy, pracovní procesy jako komplexní přístup k řízení událostí v území. Vymezení nové komunikační dimenze v práci architektů, regionalistů, územních plánovačů a urbanistů, pracovníků v sociálních a zdravotnických službách, je neodvratné vzhledem k transformačním procesům v území, které nezvratně změnilly potřeby společnosti, trh práce, sociální sítě a veřejné mínění. Vývoj socioekonomických modelů regionů na základě měnících se nároků na činnost v prostoru a multidisciplinární integraci, nutí nastavit komunikační procesy mezi jednotlivými aktéry regionálního rozvoje a vyvolává potřebu vytvářet supervizi víceúrovňové komunikační platformy propojením technických, socioekonomických, environmentálních a sociálních disciplín s regionálním, strategickým, komunitním a územním plánováním. Proměnit stávající data (současnost je jimi zaplavena) ve znalost o území a využít je pro management měst i regionů v jejich rozhodování se stává v dnešní době prioritou. Pro sociologii v prostoru je to příležitost jak ukázat, že bez sociologických znalostí nelze plánovat řízení měst a rozvoj komunit, a zároveň možnost jak budovat novou disciplínu.

0 Prostorová sociologie

Tato práce je založena na sociologii v prostoru. Nejedná se o ukotvenou sociologickou disciplínu, proto je nutné provést na začátku její vymezení včetně základních kategorií, se kterými pracuje, a používaných analytických metod.

0.1 Vymezení předmětu

Sociologie zkoumá sociální jevy a procesy v prostředí, které sleduje na mikro-úrovni (v rovině mezilidské interakce), mezo-úrovni (pomocí konceptu institucí) a na makro-úrovni (v rovině velkých celospolečenských procesů). V prvním případě se zaměřuje na chování jedinců, které je podmíněno jejich pozicí ve společnosti a jejich vzájemnými vztahy v sociálních skupinách, např. v rodině, v neformálních skupinách přátel, ve formálních skupinách pracovních apod. Mezo-úroveň je vyplněna fungováním institucí, které lze chápat jako ustálené formy jednání (návody na to, jak a co ve společnosti dělat), pomocí kterých jedinci ve společnosti řeší otázky svých potřeb a požadavků. Na makro-sociální úrovni se sociologie zabývá strukturou společnosti a procesy, které v ní probíhají (sociální změny a trendy). Všechny tyto procesy se odehrávají v prostoru a mají svou dynamiku v čase. (Tvrdý, 2008a).

Prostorová sociologie se zaměřuje na chování společnosti, komunit i jednotlivců v prostoru jako v definované jednotce, se kterou pracují moderní

informační technologie a metody výzkumu s využitím matematicko-statistických analýz. Prostorová sociologie tedy umožňuje definovat základní sociologickou kategorii prostoru s využitím matematického aparátu, který lze upotřebit při prediktivních a komparativních analýzách. Studuje jednotlivé procesy v čase a to od procesů dlouhodobých (desítky až stovky let), které vytvářely strukturu osídlení, přes procesy střednědobé (měsíce až desítky let), tj. např. formování komunitních vazeb a kategorie sousedství, k procesům krátkodobým, ovlivňujícím každodenní pohyb člověka v prostoru. Pojem prostorová sociologie (Gajdoš-Pašiak, 2006) není doposud jednoznačně ustálen, zčásti proto, že zatím nebyl zcela využit potenciál, který současné moderní informační technologie v sociologických výzkumech přinášejí. Prostorová sociologie navazuje na pojem sociologie lidských sídel (Musil, 1996), vychází z něho a rozšiřuje ho o nový matematický rozměr. Odráží novodobou potřebu sociální události měřit, kvantifikovat, porovnávat a predikovat pomocí informačních technologií.

Někteří autoři dávají přednost názvu regionální sociologie (např. Heřmanová, Patočka; 2006), často podle dimenze přes, kterou hodnotí společnost a její činnost v prostoru. Do této disciplíny spadá sociologie města a venkova, sociologie komunit, sociologie bydlení, sociologie urbanismu a architektury. Rovněž zahrnuje environmentální sociologii, která zkoumá vliv prostředí na chování a vývoj člověka/společenství. Potřebnost rozvoje disciplíny sociologie prostoru lze tedy pozorovat s nárůstem a rozvojem nových metod a možností řešení využitelných v řízení měst a regionů.

Sub-disciplíny tvořící dimenze prostorové sociologie: sociologie města, venkova, sociologie komunit, regionální sociologie. Klíčovou disciplínou je **sociologie města** (*Urban Sociology*), která zkoumá město jako sociálně prostorovou organizaci lidských společenství, sleduje procesy jejich formování a strukturalizaci. V současnosti je především zaměřena na 4 vzájemně propojené stránky (Musil, 1996):

- **Sociální morfologii městských sídel**, která zkoumá zákonitosti jeho struktury obyvatelstva, hustotu a zákonitosti v rozložení jednotlivých složek populace na městském území. Další komponentou je zkoumání organizace a prostorového rozložení společenských činností (funkcí) a s nimi spojených objektů (budov, sítí apod.) i ekonomických aktivit.
- **Sociální instituce měst**, zde je předmětem sledování obec jako územní společenství, ve kterém dochází k vzájemnému působení a interakci místních obyvatel a institucí při dosahování hospodářských, sociálních a kulturních cílů. Obec je zde chápána jako systém integrujících institucí, organizací, tříd, vrstev, sociálních skupin a komunálních mocenských struktur a stále více také jako lokální sociální jednotka, jejíž život je v rostoucí míře v soudobých společnostech určován institucemi a organizacemi globální společnosti, tj. národními státy a mezinárodními hospodářskými organizacemi.
- **Městský způsob života** – oblast, která se snaží popsat a vysvětlit určité sociální vztahy, formy chování a motivace z vlastností města jako jedné z forem sociálně prostorové organizace společnosti.
- **Znaková stránka městských objektů a prostorů** – je zaměřena na chování lidí v prostorech. Tento směr vidí předměty a jejich uspořádání v prostoru jako soustavu znaků, které jsou lidmi vnímány a interpretovány, a právě jako soustava znaků regulují a stabilizují lidské jednání.

Další důležitou částí prostorové sociologie je **sociologie venkova** (*Rural Sociology*), která se zabývá studiem vesnických komunit, jejich

odlišností od městských společenství. Současný venkov prošel sociální proměnou a dochází k jeho výrazné heterogenizaci. K aktuálním problémům patří: struktura a funkce venkovských obcí; formy společenských a kulturních aktivit obyvatel; kooperace komunity s jinými obcemi; místo a úloha venkovských sídel při utváření ekologického vědomí (otázka rekreačních oblastí, problém zachování kulturních hodnot a tradic venkovského života); stabilita venkovského osídlení; postavení zemědělského sektoru v obci; sociální role chalupářů a chatařů. Venkovská společnost (Hudečková, Lošťák; 2002: 86-88) je v současnosti brána jako:

- **Fyzický prostor**, tzn. převaha přírodních porostů a otevřená krajina; významnost klimatu a počasí; agro-leso-pastevní využití prostoru; nízká hustota zástavby a osídlení v malých sídlech (vesnicích).
- **Společnost s převážujícím cyklickým vnímáním času** - zakotvení venkovské společnosti v převážně přírodním prostředí působí na udržování cyklického pojetí času odvislého od koloběhu přírody, projevuje se osudovostí, menší úspěchaností („honění času“) a obecně určitou nedůvěrou ke změnám.
- **Společnost s rurální (rolnickou) kulturou**, která je založena na vztahu člověk – příroda (větší vnímavost vůči přírodním jevům a

zároveň větší dopady zákona přírodního výběru). **Neanonymní soužití** usnadňuje přímý výkon sociální kontroly a používá neformální jednání „tváří v tvář“. **Preferování místních autorit a tradic** umožňuje zachovávání místních zvyků a obyčejů a přetrvávání tzv. mechanické solidarity (tj. soudržnosti na základě rodových, příbuzenských a sousedských vztahů). Opakem městské společnosti bývá uzavřenost komunity a nižší ochota přijímat nové vzory.

- **Společnost s venkovskou sociální strukturou**, která je výrazně méně diferenciována než ve městech, s malou vertikální sociální mobilitou. Klíčová sociální kategorie souvisí se zemědělstvím (v podhorských oblastech lesnictvím) a na ně navazujícími ekonomickými aktivitami (řemesla, upravovatelství, obchod). Sociální sítě na venkově vznikají na základě sice méně četných (lokalitou vymezenějších), ale zato intenzivnějších (přímých, osobních, spíše neformálních a intimnějších) a trvalejších sociálních kontaktů.

V současnosti neplatí dichotomie město versus venkov. Dochází k prolínání města a venkova a to jak v realitě, tak i v odborných přístupech. Pracuje se s konceptem **rurbanizace**, tj. mísení městských sociokulturních prvků v původně venkovských komunitách, existence **městských vesnic** (*Urban Village* viz Franklin, B.; Tait, M.; 2002). Na druhou

stranu existovaly a stále existují venkovské modely chování v městských lokalitách, např. hornické kolonie. Konzervovaná rozdílnost nepramení tedy z věcného pohledu, ale z pohledu specializace institucí, které se uvedenými disciplínami zabývají.

Sociologie komunit zkoumá jak komunitní vztahy na venkově, tak i ve městech. Sociologové poukazují na mnohoznačnost pojmu komunita (viz Keller, 1986; Musil, 2011). Komunitu, resp. lokální komunitu lze brát jako skupinu lidí, která je prostorově vymezená vůči ostatním hranicemi a existuje mezi nimi mnoho sociálních interakcí a vazeb, včetně sousedství. Mezi členy komunity existují sociální sítě, které slouží jednak k přenosu informací, vzájemné pomoci, ale také mohou být využity například pro získání zaměstnání. Komunita hraje rovněž důležitou roli při socializaci jedinců a ovlivňuje jejich sociální i kulturní kapitál. Mimo jiné se pojem komunita používá pro skupiny, které zde nejsou vymezeny prostorově, ale prostřednictvím dalších znaků či vlastností, např. komunita umělců a dalších profesí, komunita církevní, komunita drogově závislých, alkoholiků, hráčů počítačových her či existence virtuálních komunit, které vznikají tematicky prostřednictvím internetu. Potřebu konceptu komunit a práce s nimi lze spatřit i v komunální politice a v urbanismu, plánování měst, kde s tímto konceptem pracovali nejvíce (více Musil, 2011).

V odborné literatuře existuje mnoho komunitních studií, tento koncept je stále aktuální a potřebný nejen pro mnoho politiků, ale také pro všechny ty, kteří potřebují organizovat skupinu lidí v prostoru. Historicky se vždy nejvíce projevíly komunitní vazby (pozitivně i negativně) v dobách extrémních tlaků na společnost, např. v ekonomické krizi, při hromadném neštěstí nebo ekologické katastrofě, za války. Vazby se projevíly vždy v takové formě, že o jejich existenci nebylo možné pochybovat, jelikož všechny procesy za jiných okolností ve společnosti latentně probíhající pak v extrémních situacích vyplynuly na povrch.

Regionální sociologie (*Regional Sociology*) pracuje s většími prostorovými útvary, především s regionálním společenstvím a jeho identitou (např. Bertrand, 1952). Podle P. Gajdoše (2002) se v sociologii region obvykle vymezuje jako teritoriální společenství, které je charakteristické:

- **specifickou strukturou hospodářských činností**, které úzce souvisejí s geomorfologickými a přírodními danostmi území,
- **hranicemi**, které je možné určit různými způsoby, ekonomicky (převaha určitých činností na daném území a zejména hospodářské vztahy k jádru regionu, kterým je obvykle největší město na daném území), sociálně (spád občanské vybavenosti, sociální struktura obyvatelstva, vliv města na okolí),

kulturně (zejména civilizační rysy kultury, zvyky, jazyk, v minulosti oblékání apod.),

- **životní úroveň, způsobem života i kulturou**, které jsou specifické pro dané území a které jsou výsledkem komplexů faktorů přírodních, hospodářských a sociálních i historických (jedná se o sociálně-kulturní regiony jako např. Valašsko, Hlučínsko),
- **vědomím identity a komunitních vazeb**, které se vytvářejí na základě společného života a společných zájmů lidí žijících v regionu.

Prostorová sociologie, v nově se rozvíjející dimenzi, je schopna integrovat výše uvedené sociologické disciplíny. Úzce se dotýká i dalších disciplín, především sociální geografie, urbanismu a architektury, sociální a kulturní antropologie. Základní odlišností od dosavadního způsobu pohledu na sociologické disciplíny je zaměření se na člověka či společnost v prostoru, jeho přirozeném prostředí, tzn. na takové procesy ve společnosti, které jsou měřitelné, porovnatelné, predikovatelné. Dokladem nutnosti tohoto přístupu jsou doposud neobjasněné příčiny zániku velkých a ekonomicky významných sídel, regresní procesy ve společnosti. Byť sídla mohla být navržena sebelepšími urbanisty, dnes jejich slávu připomínají mnohdy jen kroniky. Neznalost příčin a důsledků transformačních socioekonomických procesů

periodicky se opakujících v historii lidských společenství se projevila často v pádu ekonomik různých států, zániku vyspělých společenských kultur, které se ztratily v hlubinách času, bez zanechání stop, které by vedly k získání zkušeností pro naše dnešní rozhodování. Prostorová sociologie v tomto případě nabízí hledat indikátory děje za horizontem těchto transformačních proudů ve společnosti, měnících prostor kolem člověka i jeho osobní vyšší nebo nižší pohnutky, potřeby. Pomocí moderních výzkumných metod se snaží dostat k jádru příčin událostí v prostoru dřív, než se změny stanou nezvratné. Současná doba přináší tlaky (sociální nejistoty), které mají zásadní vliv na chování lidí. Změny z této skutečnosti vyplývající silně ovlivňují zpětně nejen pracovní procesy v území. Je stále více vidět, že i urbanista nebo územní plánovač, pokud nesleduje podmíněnost socioekonomických procesů v území, může lehce narazit na zeď představ, o které se rozbijí následně nerealizovatelné plány v podobě neobsazených budov, nezastavěných ploch, vybydlených oblastí, neschválených územních plánů, neuskutečnitelných plánů rozvoje, jelikož o ně není často zájem.

Důvodem zájmu o rozvíjející se téma prostorové sociologie je úzká a zatím dostatečně nevyužitá vazba k prostorovému plánování, tzn. k nástroji či prostředku pro praktický výkon aktivit v území a jeho řízení nebo regulaci. Smyslem prostorového plánování je propojení komunitního plánování

sociálních služeb, strategického plánování rozvoje, územního plánování s využitím geografického informačního systému (GIS) a dalších rozvojových dokumentů města (např. koncepce bydlení). Sociální procesy v prostoru je potřeba vnímat společně. Společné řešení přinese hospodárnost, větší účinnost a přesné zacílení plánovaných aktivit. Další rozdělení kompetencí již dnes rozpadlých společenských struktur vytvoří jen neprůhledné prostředí, ve kterém mohou snadno manévrovat bez odpovědnosti takoví jedinci, kteří s pojmem veřejného zájmu nemají nic společného. Prostorové plánování je nástroj, kterým lze mapovat aktuální změny v prostředí, ve sledované oblasti hledat možné způsoby, jak podpořit rozvoj a zároveň zmírnit negativní dopady událostí. Hlavní páku k pohybu má však ve svých rukou jednotlivec, který svým postojem k událostem ovlivňuje jejich průběh.

Klíčovou činností v plánování je práce s informacemi, multidisciplinární přístup, vytvoření vzájemné víceúrovňové komunikační platformy (využití informačních technologií, manažerských a komunikačních dovedností, sociálního přístupu, tvorba společné vize). Jeden ze základních důvodů, proč uplatňovat sociologii prostoru v prostorovém plánování, je vysoký přínos ze získaných dat, nízké náklady, časové úspory, porovnatelnost, měřitelnost, možnost hodnocení dopadů. Bez ochoty a zodpovědnosti člověka, jako občana státu, ve

kterém žije, pracuje a hospodaří, se všechny nové a velmi kvalitní metody stanou jen nástrojem, jak prosadit řešení podle osobních zájmů a potřeb, které stát ovládají. Následky takového jednání pak můžeme moderními technologiemi opět pouze měřit, porovnávat, predikovat.

Prostorovou sociologii tedy nelze chápat pouze jako vědeckou disciplínu, ale možnost k přetavení získaných znalostí a dovedností do prostorového plánování, tzn. konkrétního výkonu, rozhodování a působení na procesy v území a také na člověka, třeba i ve zpětné vazbě, jako reakci na jeho jednání. Prostorové plánování s pomocí sociologie prostoru nastaví plánovací proces, který bude interaktivně reagovat na probíhající změny v území a zefektivní řízení veřejné správy, umožní přístup veřejnosti, optimalizuje náklady a zacílí rozvojové aktivity. Prostorové plánování je nástroj, cestu musí otevřít člověk, společnost. Pokud nebude existovat veřejný zájem, nebudeme muset plánovat. Bude stačit vše přerozdělovat na kousky, pokud bude co.

Klíčová témata vymežující dimenzi prostorové sociologie

- sociální rizika v prostoru a vyloučené lokality, procesy sociální segregace, marginalizace
- přenos informací komunikačními kanály v regionálním společenství

- prostorová mobilita obyvatelstva (příčiny migrace, způsob výběru cílové oblasti, dynamika migrace)
- sociální identita obyvatel územních společenství (zesilující nebo zeslabující faktory),
- sociální síť, sousedství, komunity, lokality
- lokální elity a jejich formování
- sociální instituce a jejich fungování
- image a vnímání regionu
- kulturní potenciál regionu a kulturní dědictví

V tomto pojetí prostorovou sociologii lze považovat za jeden z nástrojů umožňující regulovat rozvoj území, sociální prostředí zde tvoří jednu z jeho základních dimenzí. Prostor je ústředním motivem mnoha sociologických teorií. Jedním z klasických příkladů je Chicagská škola, která se

0.2 Prostor a čas

Prostor společně s časem podmiňují každý sociální jev a jsou od sebe neoddělitelné. **V prostoru a čase** je zakotven minulý vývoj lidské společnosti ve formě jejich sociálních dlouhodobě budovaných struktur, ke kterým lze přistupovat dvojím způsobem (podobné rozlišení použil i Matějů – Musil, 1981).

formovala ve 20. až 30. letech 20. století. Její představitelé Robert E. Park, Ernest W. Burgess a Louis Wirth lze považovat za zakladatele moderní sociologie města. Ústředním motivem této školy je aplikace ekologických principů na sociální procesy ve městech. V roce 1938 byla publikována jedna z prvních prací v Evropě zaměřená na socio-prostorové rozložení obyvatel v Praze a jejím okolí na základě sociální ekologie (Král; Ullrich; Machotka; Mertal a kol., 1938). Toto dílo je považováno za kořeny prostorové sociologie v českých zemích a to nejen pro jeho zaměření na sociální jevy v prostoru, ale i pro jeho důraz na empirické postupy, které vedou k objektivním faktům mapujícím procesy a změny v sociální struktuře lokálních společenství. Pohledem zpět do těchto kořenů, snad vyvstane poznání jak řešit soudobé sociální jevy a kudy cesta nevede.

V prvním přístupu socioekonomické struktury a procesy formují prostorovou strukturu společnosti, tzn., že sídelní struktura je geografický výraz těchto procesů. Na mikro úrovni je možno vnímat i jednotlivé stavby (architekturu) v území jako historický odraz projevu daného společenství a jeho kultury.

U druhého je prostorová struktura považována za aktivní prvek diferenciacie socioekonomických procesů formování sociálních struktur. V této oblasti zkoumá sociologie: územní podmíněnost vývoje a reprodukce sociální struktury, životních podmínek a způsobu života, roli elit v rozvoji území, symbolický obsah pojmu území atd.

Sociologie rozlišuje tři roviny pojetí prostoru:

1. **Prostor fyzický** je daný fyzikální vzdáleností, resp. v sociologii je spíše dán časoprostorovou dostupností.
2. **Prostor sociální** je skupinovou představou, která se mění v závislosti na konkrétní skupině, kultuře, společenství, jež na daném území žije a přetváří ho. Lidé, kteří vstupují do různých sociálních vztahů, dávají sociálnímu prostoru určitou formu, funkci a sociální význam.
3. **Prostor individuální**, který je daný naším osobním vnímáním, jež se v průběhu našeho života výrazně mění. Člověk při poznávání a orientaci v prostoru používá výrazných dominant/symbolů (kostel, řeka, park apod.). Pokud se v prostoru nenacházejí tyto dominanty, člověk ztrácí schopnost orientace včetně odhadování vzdáleností.

Při výzkumu sociálního prostoru je nutné rozlišovat velikostní úroveň analyzovaného

prostoru, jelikož pro každou úroveň se používají jiné teoretické a metodologické koncepty, cíle výzkumu a nástroje. Tyto postupy jsou vzájemně komplementární a doplňují celkovou znalost procesů v území. Dle Musila (Musil, a kol., 2004) je vhodné rozlišovat tři úrovně dimenze:

1. makro-dimenzi, tj. od úrovně regionu nebo velkého města (metropole) až na úroveň státu případně Evropské unie;
2. meso-dimenzi, tj. na úrovni obce, malého města, městské čtvrti ve větším městě;
3. mikro-dimenzi, tj. na úrovni mikro-lokality o velikosti několika bloků, kde se tvoří sousedské vazby a další komunitní vztahy.

V analýzách mikro-dimenze jsou rozvinuty speciální sofistikované metody analýzy prostoru. Souvisí s pojmem teritoriality člověka, které pracují s kategoriemi soukromých, polosoukromých, poloveřejných a veřejných prostorů, v rámci těchto studií vznikl například koncept obhájitelného prostoru (Defensible Space Concept, Newman, 1976). Tato práce se soustředí především na makro-dimenzi, tj. regionální úroveň (kap. 1 až 3), a na meso-dimenzi (kap. č. 4).

Prostor má svou strukturu, kterou můžeme rozlišit na viditelnou a neviditelnou. Viditelná dimenze je dána zevním uspořádáním objektů a může například sloužit k vymezení sociální pozice

(statusu): prestižní místa domů na náměstí, pozice u stolu při hostinách apod. Neviditelná dimenze je dána vnitřním očekáváním, představami. Nemluví se o ní, ale je tu a působí na nás. Například lidé čekající v metru nejsou náhodně rozmístěni, ale shlukují se kolem sloupů. (Schmeidler, K. a kol, 1997). Lidé si prostorově strukturují své životní prostředí pomocí několika elementů, v nichž se zachycuje psychologický a symbolický význam prostoru. Pomocí těchto elementů (může se jednat o důležité ulice, významná náměstí, dominantní budovy, řeku atd.) se potom v prostoru orientují. Pokud chybí v prostoru tyto výrazné dominanty, jak tomu je např. na sídlištích, nebo v satelitní zástavbě, lidé jsou dezorientováni a nejsou schopni zaznamenat pozice objektů, které jsou cílem jejich každodenních cest. K analýze strukturalizace prostoru se používají mentální mapy.

Mentální mapa – zevnitř ven převedený kognitivní obraz města, vesnice, regionu tvořící životní prostředí daného jedince, tento region je graficky vyjádřen. Teorií mentálních map se zabývá nejen behaviorální geografie, ale i psychologie a sociologie (více Siwek; Kaňok; 2000: 72-73). Psychologicky významná je skutečnost, že mentální mapy jednotlivých lidí se nekryjí se skutečnou geografickou realitou. K vytvoření mentální mapy se používají dva postupy: na čistý papír nakreslit mapu okolí bydliště nebo města nebo zakreslit významné lokality do předem předtištěné sche-

matické mapy. Tím jsou identifikovány významné prvky/symbole v prostoru. Existují mimo jiné mentální mapy investorů, které ukazují, jak investoři vnímají území/prostor jako vhodný cíl pro své investice. Pokud do regionu investuje prestižní firma, vyvolává to u dalších investorů, kteří nemají dostatečné možnosti pro hlubší analýzu regionu, řetězovou reakci a rovněž do tohoto regionu směřují své investice.

V malém historickém exkurzu lze ukázat změny ve vnímání prostoru ve společnosti i na základě kategorií jádro (střed) a periferie. Níže je uveden příklad z Encyklopedie středověku od předního francouzského historika Jacquese Le Goffa a jeho kolegů (2002): Středověký křesťanský svět má dvě centra (střed) – Jeruzalém a Řím. Jeruzalém je imaginárním centrem figurujícím v mýtech křížáckých výprav. Oproti tomu Řím byl centrem římské říše. Řím se stává dále sídlem papeže a místem korunovace římského císaře, z toho vyplývá, že se zde také centralizují mocenské prvky a politické záměry. Ale pro pochopení uspořádání prostoru ve středověku je nutno poznamenat fakt, že středověký prostor není ovládán pouze jedním centrem, ale je polycentrický. Ve feudální Evropě byl prostor pojímán jako diskontinuitní a heterogenní, tzn., že prostor byl v každém místě polarizován. Těmito druhotnými centry byla především města, posvátná místa, kláštery a kostely, hrady a zámky. Tato

centra se podílela na organizaci středověkého prostoru. Mnohočetnost center vytvořila síť cest, v nichž jsou jednotlivá centra uzlovými body sídel. Středověký člověk neodpovídá ani tak mýtu o nevolníkovi připoutaném k obdělávané hroudě, jako spíš člověku putujícímu z místa na místo. Cesty jsou základním nástrojem dynamiky prostorového systému ve středověku.

K vymezení periferie o středu je nutné se nejdříve zmínit o hranici prostoru. Středověcí lidé vnímali hranici v jiném pojetí než dnešní člověk. Hranice má lineární charakter pouze v abstraktním vnímání. Statická je pouze zdánlivě. Je vždy výsledkem činnosti, pohybu a v prostoru materializuje stav rovnováhy mezi různými druhy národnostních, sociálních skupin, méně nebo více odlišných v kultuře myšlení, které jsou méně nebo více přitahovány stejnorodostí nebo různorodostí zájmu. Hranice tedy není hradbou, ale živou membránou, která produkuje specifické typy, jakým byl například voják/rolník (např. Chodové na hranici měli vojenskou povinnost a tím pádem i určitá privilegia). Pohraničí vytváří styl života, v jehož základech stojí násilí a nedůvěra v normy a socializační mechanismus převládající v centrálních oblastech. Na hranicích však také dochází k výměnám znalostí a k symbióze kulturních vzorů, které jsou zdrojem dynamiky vývoje center. Rovněž existují i vnitřní periferie: lesy, vřesoviště, močály, jezerní oblasti a pobřeží. Periferie byla v

představách lidí prostorem snů a nočních můr, prostorem zázraků i hrůz, hrdinů i přízraků, svět přechodu mezi civilizační kulturou a přírodou (lesem), také materiálním a duchovním světem.

Na konci 14. a 15. století se mění pojetí hranice a kartografické praxe. Začínají se objevovat námořní mapy. Mapa přestává být mnemotechnickou pomůckou k pochopení textu, ale naopak sama mapa si vyžaduje popis. Na základě zkušenosti a racionalizace dochází k přesnější prostorové představivosti.

Systém prostorového uspořádání střed a periferie (tj. střed obsahuje vše nejpokročilejší, pak následuje oblast „skvělých“ druhých a dále leží ohromná periferie, která je řídko osídlená archaickou snadno vykořisťovatelnou společností) považujeme za základní prostorovou osu struktury společnosti a fungování ekonomiky od středověku, která se mohla plně rozvinout až v 16. a 17. století, spolu s počátky kapitalismu a nástupem světové průmyslové revoluce.

Sociální procesy ve společnosti lze vysvětlovat, bereme-li tedy v úvahu prostor i čas. Jednotlivé společnosti přistupují k času různorodým způsobem, který začíná od odlišnosti v jeho měření až k jeho emocionálnímu prožívání. Čas dostává pro člověka smysl v sociálním kontextu. Sociální čas je vytvářen společností a je strukturován podle rytmu sociálních činností. K fenoménům, které výrazně ovlivnily vnímání času v období průmys-

lové revoluce, patří mechanizace výroby, pracovní podmínky, urbanizace, akcelerace dopravy a komunikace mezi lidmi. Zkušenosti s časem velkých měst, továren, úřadů, bankovních operací, moderních dopravních prostředků a nových telekomunikačních technologií byly konceptualizovány jako zkušenosti „rychle plynoucího času“, „nedostatku času“ a „časového tlaku“. Hodnota času roste a s tím stoupá i přesnost jeho měření. Člověk si podmaňuje čas a čas zároveň stále více ovládá člověka. Měření času a používání hodin ovlivňuje vědomí i chování člověka. Člověk musí za den zvládnout stále více aktivit, a tak se např. délka setkání nebo pracovních schůzek domlouvá na pět, deset nebo patnáct minut. (Šubrt, 2000:13 -25).

V současnosti je prostor, resp. časoprostor stále klíčovým tématem pro mnoho sociologů, např. A. Giddens (1984) se ve své teorii strukturalizace zabývá interakcemi mezi aktéry v časoprostoru nebo M. Castles (2001), který se zaměřuje na prostorové dopady ve společnosti sítí. Velice důležitým pojmem je **časoprostorová konvergence**, která popisuje proces zkracování vzdálenosti v čase, který je dán rozvojem dopravy. Pro moderní společnosti je charakteristická jeho rozpínavost vzhledem k prostoru. Zatímco v předmoderní společnosti znamenala velká vzdálenost mezi dvěma místy rovněž mnoho času, dnes je tato jednoduchá úměra změněna. V současné

společnosti je pro mnohé lidi jednodušší se dostat na jiný kontinent než na odlehlé místo vlastní země. Rozlišování mezi centrem a periferií, které je známé z analýzy světového systému a z výzkumu nerovnosti, získává tak zcela nové rysy. (Giddens, 1999). Společnosti se rozvíjejí v prostorových a časových zónách, tzn., že koordinace jednání v prostoru vyžaduje čas. Možnost aktérů pohybovat se v prostoru a čase je omezena nejrůznějšími faktory, k jejímu zkoumání se používá časoprostorové mapování, které se zaměřuje na identifikaci pravidelných drah jednotlivců případně skupin v čase a prostoru při každodenních činnostech. Analyzuje se, jak jsou tyto dráhy ovlivněné fyzickým prostorem (tj. ulicemi, budovami), zpomalují-li činnost člověka, anebo ji usnadňují. Otázkou také zůstává, jak dochází k ovlivnění samotného prostoru potřebami společností (suburbanizace, brownfieldy).

Proces migrace v prostoru přešel na migraci do časových zón večera a noci, která se označuje jako kolonizace času. Toto je poslední velké pomezí, kam směřuje migrace, např. přibývá více směnné práce, existuje stále více nonstop podniků, od barů počínaje, obchody konče (TESCO), kina promítají i okolo půlnoci atd.

V městských lokalitách se setkáváme se čtyřmi různými časovými typy cyklů, jimiž jsou:

- **Trvalé využívání:** činnost se v daných oblastech nikdy nezastavuje.
- **Evakuace:** v noci se vyprazdňují – např. centra měst, pokud se v nich nacházejí především kanceláře a banky.
- **Invaze:** zvláště aktivní v noci – zábavní čtvrtě – např. Ostrava, Stodolní ul.
- **Alternace:** v noci jiná populace než ve dne – v různých hraničních lokalitách ve dne podnikatelé, v noci zábavné podniky.

Prostorová sociologie, se všemi kategoriemi sociologických výzkumů, patří dnes mezi základní

0.3 Základní metody využívané v prostorové sociologii

V prostorové sociologii se využívají metody a techniky sociologického výzkumu, moderní statistické a prostorové analýzy v prostředí současných informačních systémů, které se komplementárně doplňují. Klíčová je práce s existujícími daty doplněná o průzkumy a expertní odhady. Jedná se o integrující přístup kombinace kvantitativního a kvalitativního sociologického výzkumu (Loučková, 2010 nebo Creswell, 2002), jež je nutné

pilíře prostorového rozvoje a tato dimenze by měla být využita při tvorbě rozvojových strategiích regionů. Pokud je vytvořena strategie, na které se veřejnost nepodílela a nebyla s ní vhodným způsobem seznámena, nepovažuje ji za svou. Tato práce má potom malou šanci na úspěch, snad jen krátkodobý. Expert současnosti v oblasti územního rozvoje by měl disponovat základními znalostmi prostorové sociologie. A rovněž by měl být schopen zadat a využívat výsledky sociologických výzkumů. Zde je nutno podotknout, že mnoho výzkumů v této oblasti není zpracováno v dostatečné kvalitě, neboť je prováděli lidé bez potřebné profesní erudice. Výsledky pak mohou být přinejmenším zavádějící.

kombinovat s multikriteriálními analýzami existujících kvantitativních dat (viz Hair, 1998; Hendl, 2004). Při stanovení vah jednotlivých kritérií lze využít metody založené na expertních odhadech a jejich kvantifikaci. Na podporu rozhodování v území lze využít Analyticko-hierarchický proces (AHP) vytvořený matematikem T. Saatyem za pomoci psychologů, který využívá

metodu párového porovnání¹ (*Pairwise Comparison*) vhodnou ke kvantifikaci expertních odhadů. Při nedostatku dat pro tvorbu scénářů dalšího vývoje měst a regionů se využívají metody simulace, nicméně pro jejich kalibrování je zapotřebí využít výsledky reprezentativních sociologických průzkumů jako odrazového můstku k pohledu do území.

0.3.1 Výzkumné sociologické metody

Metody v sociologii se rozdělují podle metodologického přístupu na dvě základní oblasti: kvalitativní a kvantitativní. **Kvalitativní výzkumné metody** nám odpovídají na otázky proč a jakým způsobem vznikají dané problémy a umožňují hlubší porozumění reality v celé její šíři. V prostorové sociologii můžeme tyto metody využít při tvorbě identity regionů, k tvorbě vizí regionálního rozvoje, generování návrhů na využití území, při návrhu loga města, testování marketingové strategie města pro turisty apod. Mezi základní metody kvalitativního výzkumu patří.

¹Párové porovnání využívá ordinálního principu, tzn., že člověk neumí stanovit u objektu přímo hodnotu zvoleného kritéria, ale umí dle kritéria porovnat dva objekty mezi sebou. Na základě těchto srovnání lze stanovit pořadí objektů dle významnosti. Tento princip rozpracoval T. Saaty a vyvinul metodu více-kriteriálního rozhodování, která se označuje jako analytický hierarchický proces (viz Ramík, 2000)

- Pozorování
- Nestandardizované rozhovory
- Expertní (hloubkový) rozhovor - individuální hloubkové rozhovory
- Skupinové diskuse (*Focus Groups*) - soustředěné skupinové diskuse na dané téma
- Obsahová analýza dokumentů
- Analýza materiálních stop (např. výskyt nedopalků z cigaret v parku ukazuje na místa, kde se shromažďují různé skupiny osob)

Nejčastější techniky využívané v prostorové sociologii:

1. **Individuální hloubkové rozhovory** (*In-depth Interview*)
 - neformálně vedené rozhovory výzkumníka s respondentem na určená témata (podle předem stanoveného scénáře)
 - v porovnání s ostatními metodami má respondent širší možnost vyjádřit se k problému a hlouběji se nad ním zamyslet a ve svých výpovědích není žádným způsobem omezován
 - délka rozhovoru 45 – 75 minut
 - audio záznam rozhovoru v případě souhlasu respondenta

2. Skupinové diskuse (*Focus Groups*)

- soustředěné skupinové diskuse na dané téma (podle předem stanoveného scénáře)
- neformálně vedené rozhovory výzkumníka/moderátora s 8 až 12 respondenty
- Výhodou v porovnání s ostatními metodami je rychlé vniknutí do zkoumané problematiky
- Skupinová dynamika: přítomnost lidí s různými typy osobností a různou zkušeností, vzájemná neverbální komunikace; postupné vytvoření skupinové atmosféry stimuluje diskusi (vyžaduje profesionálního moderátora a cílený výběr účastníků diskuse)
- délka diskuse 60 – 120 minut
- videozáznam rozhovoru (respondenti podepisují souhlas)

Postup používaný u kvalitativního výzkumu je následující: nejdřív probíhá pozorování, pak je snahou výzkumníka objevit ve zkoumaném jevu pravidelnosti, resp. pochopit strukturu pozorovaných procesů a na základě toho se pak formulují závěry. Jedná se o interaktivní proces, který je vysoce náročný na schopnosti, zkušenosti, intuici a osobnostní vlastnosti výzkumníka. Existuje tu určité nebezpečí, že výzkumník je realitou natolik ovlivněn, že ztrácí odstup anebo při interpretaci reality prosazuje své názory.

Kvantitativní metody sociologických výzkumů nám říkají, kolik a jak často, tzn., kvanti-

fikují nám postoje lidí, expertů a dalších cílových skupin. Snaží se přesně popsat a vymezit jevy prostřednictvím čísel, která lze dále statisticky testovat a analyzovat. Kvantitativní přístup musíme použít, pokud chceme provést porovnání spokojenosti občanů, postoje občanů k investičním prioritám při hledání vhodných komunikačních kanálů pro cílovou skupinu. Mezi tyto metody patří především reprezentativní výběrová šetření veřejného mínění a další techniky vycházející z měření.

Metodologické parametry reprezentativního výzkumu názorů občanů měst:

Velikost výzkumného souboru: zaleží na více faktorech, např. na požadované přesnosti, na rozložení pozorovaných vlastností v souboru, na metodě analýzy dat, na analyzované subpopulaci a **na financích**. Obvykle platí minimum 300 respondentů (optimum je cca 500, podle potřeby porovnání subpopulací), nutnost dodržet náhodnost výběru, tzn. zvolit reprezentativní výběrovou techniku (např. náhodný, skupinkový nebo kvótní výběr), v žádném případě nepoužívat formu ankety (odpovídá, kdo chce, neznáme proces autovýběru, obvykle odpovídají především naštvaní občané, a potom vzdělanější mladé ženy, proto dochází k výraznému zkreslení, i když počet odpovědí bude trojnásobný).

Forma rozhovoru: Rozhovor může mít formu osobního rozhovoru tazatele s respondentem, tzv. rozhovor face-to-face (forma PAPI/CAPI), pro lepší

orientaci předkládá tazatel respondentovi pomocné karty se škálou. Je možné použít levnější a rychlejší formu dotazování prostřednictvím telefonu, forma CATI (Computer-Assisted Telephone Interviewing), tj. telefonní rozhovor za pomoci počítače. Níže jsou uvedené výhody a nevýhody jednotlivých forem dotazování:

1. **Osobní rozhovor se záznamem do papírového archu/dotazníku** (*PAPI - Pen & Paper Interviewing*):

- tradiční způsob dotazování;
- osobní rozhovory, při kterých je dotazník naprogramován v počítači (notebook, PDA);
- rozhovor provádí školený tazatel v prostředí respondenta nebo na neutrální půdě (agentura, studio, pronajaté prostory);
- délka rozhovoru 20 – 45 minut (i delší, je-li respondent motivován);
- organizačně nejnáročnější a tudíž i nejdražší.

Osobní rozhovor za pomoci počítače (*CAPI - Computer Assisted Personal Interviewing*):

- osobní rozhovory, při kterých je dotazník naprogramován v počítači (notebook, PDA);
- rozhovor provádí školený tazatel v prostředí respondenta nebo na neutrální půdě (agentura, studio, pronajaté prostory);
- délka rozhovoru 20 – 45 minut (i delší, je-li respondent motivován);
- organizačně náročnější.

2. **Rozhovory prostřednictvím telefonu** (*CATI - Computer Assisted Telephone Interviewing*):

- počítačem řízené rozhovory (výběr z databáze; záznam výsledku kontaktu; domlouvání schůzek; přesné naprogramování – jednotná metodika);
- standardizovaný dotazník – délka do 20 minut;
- on-line sledování sběru dat (naplňování kvót, možnosti průběžných tabelací a analýz);
- následky a náhledy – supervize.

3. On-line výzkum pomocí internetu (CAWI - Computer Aided Web Interviewing)

- papírový nebo on-line dotazník, resp. záznamový arch;
- poštou zaslané materiály zvyšují důvěryhodnost;
- on-line dotazník znamená vyšší pohodlí pro respondenta;
- je vždy vhodné/nutné kombinovat s telefonickým follow-up rozhovorem;
- kvalitní databáze, přímé kontakty;
- výrazně vhodnější pro klientské / zákaznické databáze.

Výstupy z výběrových šetření musí být testovány, jelikož výsledné relativní četnosti (tj. kolik % respondentů si to myslí) jsou jen odhady zatížené výběrovou chybou. Korektní závěr z výzkumu by měl vypadat následovně: 42 % občanů je v spokojeno s bydlením (výběrová chyba ± 5 %).

V praxi se často využívá kombinace obou přístupů: nejdříve se provádí kvalitativní předvýzkum, např. formou skupinových diskuzí, jehož výsledkem obvykle bývá návrh dotazníku, a pak následuje vlastní dotazníkové šetření. Před provedením hlavního dotazníkového šetření je nutné provést pilotáž pro otestování dotazníku (jednoznačnost otázek a jejich srozumitelnost, vhodné škály pro odpovědi, správně nastavené filtry apod.). Pro identifikaci potřeb a priorit činnosti v rozvoji území se musí efektivně využívat

výše uvedené **metody sociologického výzkumu** (tj. kombinace kritérií kvalita, cena, přesnost, rychlost), které jsou voleny dle specifík potřeb obce, kraje nebo regionu.

0.3.2 Vybrané statistické metody a metody prostorových analýz

Klasifikační metody vhodné pro tvorbu profilů obyvatel, typologií měst a regionů:

- **Metoda K-means** - metoda shlukování pomocí realokačních interakcí je založena na předem stanoveném počtu shluků (K). Optimalizačním kritériem je minimalizace součtu čtverců vzdáleností mezi objekty ve shluku a centroidy. *Centroidem* je zde míněn aritmetický průměr všech objektů v daném shluku. Nevýhodou této metody je nestabilita klasifikačního systému způsobená citlivostí na počáteční odhad centroidů a rovněž citlivost na extrémní a odlehlé hodnoty.
- **Metoda hierarchického shlukování** - metoda je založená na postupném vytváření shluků, nejdříve každý shluk obsahuje pouze jeden objekt a na závěr, po konečné agregaci, tvoří všechny objekty jeden shluk. Nejvhodnějším způsobem zobrazení výsledků je dendrogram.
- **Klasifikační stromy** – na základě algoritmů základní množina objektů se rozpadá do jednotlivých skupin tak, aby se co nejvíce zredukovala variabilita znaků.

U21 Jste spokojen se službami, které dostáváte?

Node 0		
Category	%	n
■ Ano	89,43	330
■ Ne	10,57	39
Total	(100,00)	369

U25 Jste spokojen s tím, kolik času vám pracovník služby věnuje?

Adj. P-value=0,0000, Chi-square=118,5521, df=1

Ano,<missing>

Ne

Node 1		
Category	%	n
■ Ano	96,25	308
■ Ne	3,75	12
Total	(86,72)	320

Node 2		
Category	%	n
■ Ano	44,90	22
■ Ne	55,10	27
Total	(13,28)	49

U23 Snaží se pracovníci služby zjistit vaše individuální potřeby?

Adj. P-value=0,0001, Chi-square=18,3618, df=1

Ano

Ne,<missing>

Node 3		
Category	%	n
■ Ano	98,16	267
■ Ne	1,84	5
Total	(73,71)	272

Node 4		
Category	%	n
■ Ano	85,42	41
■ Ne	14,58	7
Total	(13,01)	48

Obrázek 0.1: Komunitní plánování sociálních služeb města Havířova. Klasifikační strom (CHAID)

Další multi-kriteriální metody:

- **Faktorová analýza** - faktorová analýza je aplikovaná na jednotlivé znaky/proměnné/kritéria (*R-faktorová analýza*) nebo objekty (*Q-faktorová analýza*). Jejím prostřednictvím se mohou hledat modelové typy objektů. Omezením této metody je předpoklad, že analyzovaná korelační nebo kovarianční matice musí být pozitivně definitní. Z tohoto důvodu je zapotřebí, aby analyzovaná matice měla plnou hodnotu a dostatečný počet stupňů volnosti, tzn., že počet znaků musí být větší než počet analyzovaných objektů. Výsledkem je návrh faktorů prostřednictvím regresní analýzy, které mají formu $Z\text{-score}^2$
- **Mnohorozměrné škálování** – tuto metodu lze označit jako neparametrickou faktorovou analýzu. Její výhodou oproti klasické faktorové analýze je velké uvolnění předpokladů pro vstupní matici podobnosti či nepodobnosti. Tato matice nemusí být symetrická a dokonce ani čtvercová. Pro znázornění vztahů mezi objekty se obvykle

²Standardizace pomocí *Z-skóre*. Původní naměřené hodnoty x_i -tého znaku u x -tého objektu přepočteme na standardizované hodnoty z_{xi} takto: $z_{xi} = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma(x)}$ potom platí, že $\bar{z}_x = 0, \sigma(z_x) = 1$

používá graf s dvěma dimenzemi (tzv. bi-plot).

Vybrané metody prostorových analýz:

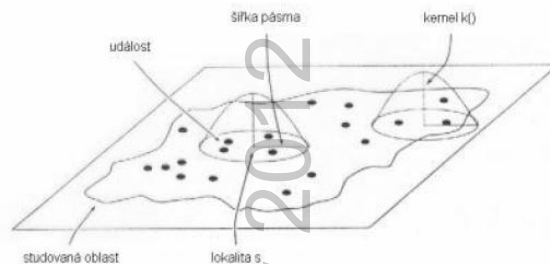
Prostřednictvím prostorových analýz založených na geoinformačních systémech (GIS) se provádí modelování reálného světa, zobrazeného ve formě prostorových dat (geodat). Mezi nejrozšířenější software patří systém ArcGIS od společnosti ESRI, který byl použit i v rámci této studie.

- **Metodika Hot spot analýzy** – pro mapování a hodnocení prostorové diferenciace obyvatelstva byla použita metoda Hot spot analýzy, která umožňuje řešit shlukování hodnot v území. Metoda analýzy Hot spot slouží k identifikaci rozmístění prostorových shluků vysokých hodnot (*Hot Spots*) a prostorových shluků nízkých hodnot (*Cold Spots*) na základě *Z-score* a *p-value* pro každý prvek. Vysoká hodnota *Z-score* a malá hodnota *p-value* (statisticky významná, tj. $< 0,05$) pro daný prvek znamená existenci prostorového shluku vysokých hodnot v okolí (hot spot). Nízká záporná hodnota *Z-score* a malá hodnota *p-value* pro daný prvek znamená existenci prostorového shluku nízkých hodnot v okolí (*Cold Spot*). Čím je *Z-score* větší nebo menší, tím je shlukování intenzivnější (ESRI, 2011).

Obrázek 0.2: Princip Hot spot analýzy (Zdroj: ESRI 2011)

- Jádrové odhady** (*Kernel*) počítají hustotu prvků v definovaném okolí. Mezi možné využití patří zjištění hustoty domů, trestných činů, hustoty silnic a inženýrských sítí ovlivňujících město. Při výpočtu jádrových odhadů lze využít i možnosti vážení určitou vlastností jako např. počet bytů v domě. Hodnota prvků je nejvyšší v místě bodu (události) a klesá s rostoucí vzdáleností od dané události. Využívá se zde pouze kruhové okolí. Objem pod povrchem je roven váze, která je k jednotlivým bodům ve vstupních datech přiřazena (více Horák, 2011 nebo ESRI, 2011).
- Metodika pro stanovení dopravní dostupnosti** – Model sítě, jako objektu reálného světa, lze vytvořit na základě teorie grafu s využitím topologie. Geometrická síť se skládá z uzlů a hran sítě a v této podobě pak může být jednoduchým modelem konkrétní reálné sítě, kterou lze vytvořit v prostředí GIS. Pro hledání nejkratší cesty mezi dvěma objekty je sestaven Dijkstrův algoritmus, který využívá nadstavbu *ArcGIS Network Analyst*. Jednoduchý způsob zhodnocení dostupnosti je využití bufferu, který lze vytvořit kolem bodu, např. vytvořením pětikilometrového kruhu kolem bodu. (více Peňáz, 2006 nebo ESRI, 2011).

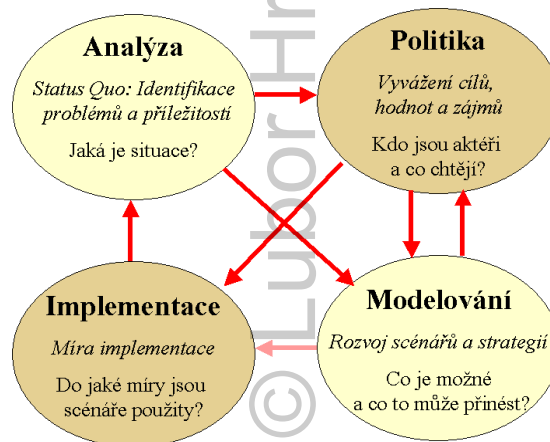

Obrázek 0.3: Princip Jádrových odhadů (Horák, 2011)

0.3.3 Socioekonomické modelování regionů

Socioekonomické modely slouží jako podklad při přípravě rozvojových dokumentů obcí a krajů. V rámci politické hry mezi aktéry regionálního rozvoje jsou na základě těchto podkladů navrženy scénáře rozvoje regionů. Prostřednictvím simulací je vhodné odhadnout dopady na navržených scénářích, které jsou opět předloženy aktérům. Zde

dochází k výběru nevhodnějšího scénáře zpravidla na základě zájmu nejsilnějších aktérů s možným přihlédnutím k dopadům, které jejich rozhodnutí přinese. Následuje konkrétní implementace rozvojového scénáře, u které je nutné vyhodnotit její úspěšnost. Tento proces je znázorněn v následujícím diagramu.

Obrázek 0.4: Proces přípravy a implementace rozvojových scénářů. (HEILIG, 2004 upraveno).

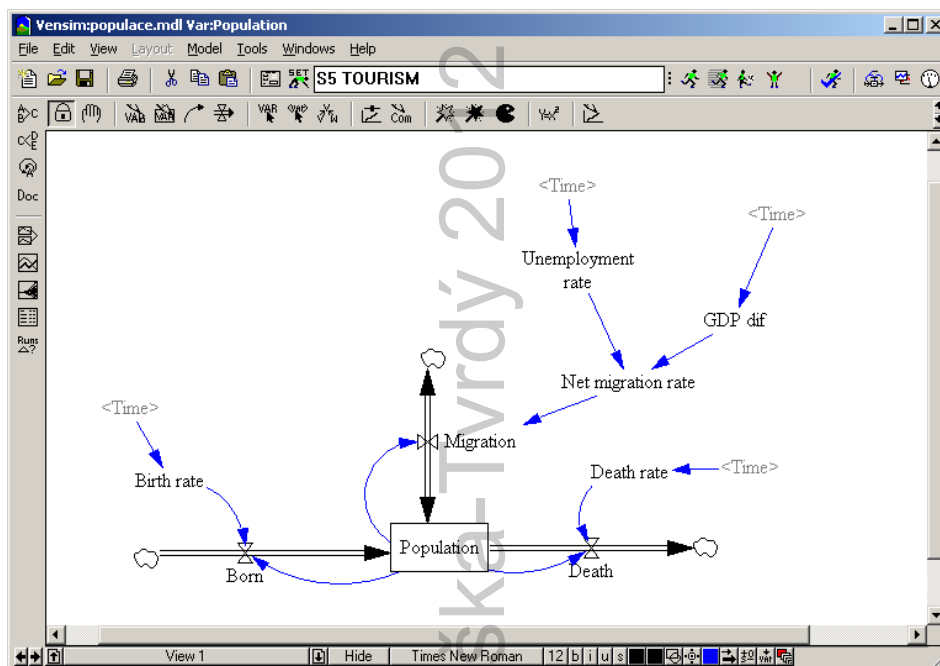
Modelování dopadů socioekonomických rozvojových scénářů na region je nejvhodnější založit na spojitých dynamických simulacích socioekonomických systémů v regionech prostřednictvím soustavy diferenciálních rovnic. Obdobný postoj zastávají i výzkumníci vídeňského Mezinárodního institutu aplikovaných systémových analýz (IIASA), kteří tento přístup využili při tvorbě regionálních rozvojových modelů³ v sérii případových studií, např. HEILIG, 2004; LUTZ a kol. 2002. Pro snadnější práci a uživatelskou příjemnost lze použít software pro simulaci, např. Vensim Simulation Software⁴ (viz níže uvedený model).

Spojitě simulační modely aplikované na regiony mají několik výhod. Za prvé trajektorie daného dynamického systému lze velice dobře interpretovat, jelikož jsou ve tvaru spojitě funkce. Za druhé statisticky zjištěné spojitě závislosti mezi proměnnými uvnitř systému lze jednoduše podrobit logické i expertní kontrole. Oproti diskrétnímu modelu je nalezení řešení spojitěho modelu výpočetně pohodlnější, i když jde o numerické řešení diferenciálních rovnic.

³PDE modely, které zahrnují vývoj populace, regionální rozvoj a dopady na prostředí (Population – Development – Environment)

⁴Vensim Simulation Software vyvinula v roce 1985 společnost Ventana Systems, Inc. z Harvardu.

Mezi nevýhody patří fakt, že vztahy mezi jednotlivými prvky ve spojitěm systému nemusí být obecně spojitě. Takovouto skokovou změnou může být zrušení významného podniku v regionu. Vyspělé nástroje si s takovou nespojitostí dokáží poradit, ale bude-li více takových nespojitostí, navíc časově blízko sebe, řešení dynamického systému užitím aparátů diferenciálních rovnic už není adekvátní. V tomto případě je vhodnější provádět simulaci diskrétní (více Bulava, 2005). Diskrétní simulace je vhodná i pro menší prostorové jednotky, např. města okolo 50 tisíc obyvatel.

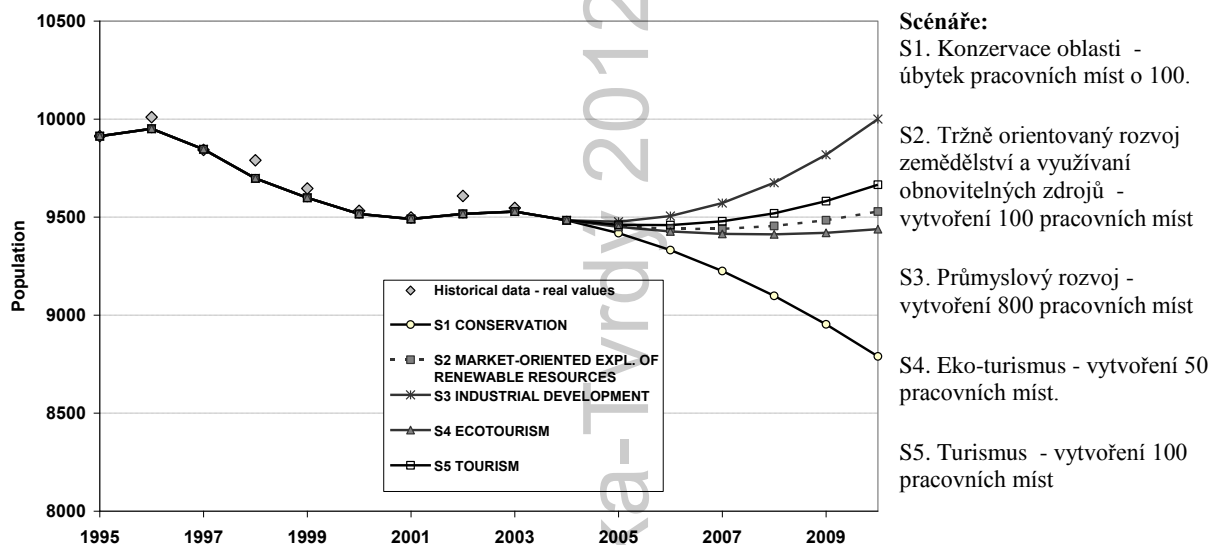

Obrázek 0.5: Ukázka populačního modelu pro region Sor Varanger (Norsko)

Postup tvorby modelu je následující

1. Navržení struktury modelu
2. Analýza vstupních dat a identifikace vztahů
3. Vlastní simulace vývoje regionu dle následujícího scénáře
 - a. **Status Quo** – tzn. vývoj kraje bez vlivu kohezních fondů
 - b. **Optimální** – vývoj při maximální efektivitě ve využití prostředků z kohezních fondů
 - c. **Reálný vývoj** – predikce skutečného vývoje
4. Jejich evaluace scénáře experty
5. Kalibrování modelu se zapracováním připomínek a tvorba závěrů

Graf 0.1: Výsledný vývoj populace v regionu Sor Varanger dle scénářů

0.3.4 Ukázka aplikované metody založené na principech prostorové sociologie

Hruškova metoda je multikriteriální analýza zohledňující podmíněnost v území, doplněna o sociální rozměr (člověk a prostor). Metoda slouží k porovnání obce nebo jiných prostorových útvarů s jednoduchou vizualizací prostřednictvím paprskovitých grafů (nazývanými Ameba či Drážďanská hvězda). Metoda umožňuje kombinovat kvantitativní přístup založený na specifických indikátorech kalibrovaných na regionální úroveň s kvalitativním přístupem

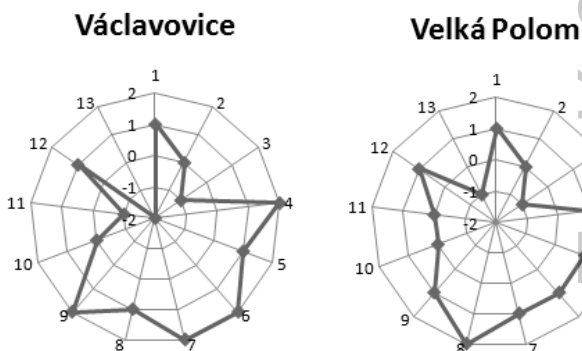
založeným na expertní znalosti, lépe tak umožňuje vystihnout skutečný stav procesu v území. Efektivita mimo jiné spočívá ve schopnosti proměnit data o území ve znalost a poskytnout tímto klíčové podklady pro management obcí a regionů.

Základy metody byly vytvořeny v roce 2004 při potřebě srovnat evropské venkovské regiony v projektu IRON CURTAIN a zhodnotit tím konkurenceschopnost regionů (koncept LEADER) v osmi evropských zemích. V České republice byla tato metoda dále rozpracována ve společnosti PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s.r.o. k vyhodnocení Rozboru udržitelného rozvoje

území u 13 obcí s rozšířenou působností v roce 2010. Setkala se s mimořádným úspěchem a nyní je doporučována krajskými úřady, odbory územního

plánování pro svou systematickosti, nízko-nákladovost a průhlednost v území.

Tabulka 0.1: Hodnocení obcí dle indikátorů

Popis témat/kritérií/os:

- 1 – Horninové prostředí a geologie
- 2 – Vodní režim
- 3 – Hygiena životního prostředí
- 4 – Ochrana přírody a krajiny
- 5 – Zeměděl.půdní fond a pozemky určené k plnění funkcí lesa
- 6 – Veřejná technická infrastruktura
- 7 – Veřejná dopravní infrastruktura
- 8 – Socio-demografické podmínky
- 9 – Bydlení
- 10 – Rekreaace
- 11 – Regionální ekonomika
- 12 – Trh práce
- 13 – Daňová výtežnost

Při konstrukci Hruškovy metody byla využita metoda REDIF (REgional DIFferential method - podrobněji viz Tvrdý a kol, 2004), jež byla vyvinuta v rámci výše zmiňovaného projektu IRON CURTAIN, který se zabýval podporou plánování udržitelného rozvoje rurálních oblastí podél „Železné opony“, tj. referenčních oblastí od norskorošské hranice až po bulharsko-řeckou hranici⁵.

Základem pro expertní hodnocení je technika sémantického diferenciálu, který zformuloval americký psycholog Charles E. Osgood se svými kolegy v roce 1957. U jednotlivých témat (resp. podtémat) byly verbálně popsány krajní hodnoty,

⁵Celý název projektu IRON CURTAIN: „Innovative models of critical key indicators as planning and decision support for sustainable rural development and integrated cross border regional management in

former Iron Curtain areas based on north to south European reference studies.” Project NQLRT-CT-2001-01401. Financováno z výzkumného programu EU 5 rámcový program, část "Quality of life and management of living resources" klíčová aktivita 5.5 "New tools and models for the integrated and sustainable development of rural and other relevant areas".(více <http://www.ironcurtainproject.com/>)

což znamená, že byl popsán nejhorší a nejlepší, resp. ideální stav. Pro měření byla použita pětibodová škála: -2 až +2. K daným podtématům, pokud to bylo možné, byly přiděleny indikátory. Následně místní experti provedli hodnocení. Výsledky expertních odhadů za jednotlivé obce byly dány do datové matice.

Na závěr expert provedl zhodnocení celého tématu a zdůvodnění preferovaných jevů podle jednotlivých obcí. Při vyhodnocování jednotlivých témat je použita SWOT analýza (tj. silné stránky, slabé stránky, příležitosti, hrozby), přičemž za silné a slabé stránky jsou považovány vnitřní vlastnosti území, příležitosti a hrozby jsou dány vnějšími vlivy na území. Výroky SWOT by především u silných a slabých stránek měly být konkrétní, tzn. vyjmenovat obce, kterých se výrok týká. Kvantifikované výsledky expertních odhadů byly dány do datové matice a následně byla provedena komparace regionu.

Využití kvantitativního přístupu v Hruškově metodě

Hlavním důvodem pro nepoužití standardních postupů konstrukce kvantitativních indexů byla nedostatečná možnost zohlednit lokální podmíněnost u jednotlivých indikátorů, proto bylo nutné vyvinout novou metodologii, která kombinovala kvantitativní přístup s kvalitativním přístupem experta a která je realizována následujícími kroky:

1. Definování témat/kritérií/ faktorů -*konstruktů* - pro tvorbu indexu.
2. Vytvoření formulářů pro experty. U jednotlivých faktorů byly verbálně popsány krajní hodnoty, což znamená, že byl popsán nejhorší a nejlepší, resp. ideální stav. Pro měření v rámci ČR byla použita 5 bodová škála: 1 až 5. Při přesnějším měření z hlediska statistické variability je vhodnější použít 11 bodovou škálu: 0 až 10.
3. Přiřazení indikátorů k daným faktorům – *operacionalizace*. U indikátorů byla rovněž stanovena nejnižší a nejvyšší možná hodnota podle potřebné kalibrace na regionální, národní či evropské úrovni dle potřeby (na základě dat pozor na extrémní hodnoty). Výsledně hodnota indikátorů byla převedena na desetibodovou škálu následujícím způsobem:

$$u_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{i\max}}{x_{i\max} - x_{i\min}} \times 10$$

kde: u_{ij} – normovaná veličina i -tého ukazatele pro j -té území, lze ale použít i nelineární typy škál podle charakteru indikátorů a jejich dopadů na území. Další možností je využití standardizace prostřednictvím *Z-score*.

4. Následně experti provedli hodnocení v daném formuláři.

Tabulka 0.2: Hodnocení demo-sociální situace v území

Nejhorší situace	Hodnoticí škála										Nejlepší situace	
Dlouhodobě snižující se počet obyvatel, nepříznivá věková struktura obyvatelstva, sociální napětí v území, výskyt periferních území a sociálně slabých oblastí, rostoucí enklávy sociálního vyloučení	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Vyšší přírůstek, obyvatelstva (migrací, přirozeným přírůstkem), příznivá věková struktura, vyšší naděje na dožití, existence komunitního plánování sociálních služeb, dobré komunitní vazby v území
Indikátory	X_j	X_{imin}									X_{imax}	
Dlouhodobý vývoj (10 let) populace (%)	-26,4	-35	$u_{ij}=1,7$								15	
Míra migračního salda (‰)	-15,2	-37	$u_{ij}=4,2$								15	
Míra přirozeného přírůstku (‰)	-1,96	-10	$u_{ij}=3,2$								15	

Požadavky na indikátory území

Základní problém s kvalitou územních dat je v jejich prostorové validitě a reliabilitě, a to především u menších územních celků. Problém s **prostorovou validitou** spočívá v přesahu lokálních aktivit za hranice území jak ve formě vyjížděky za prací, za službami, tak i v podnikatelských aktivitách. Proto je nutné velice pečlivě sledovat metodiku sběru a kódování dat. Např. u podniků se pro sledování objemu mzdových nákladů používají dva přístupy: podniková metoda a pracovištní metoda. V prvním

případě jsou mzdové prostředky členěny dle sídla podniku a u druhého dle umístění pracoviště (Výkaz Práce 3 – 01). Pokud se pak počítala z těchto hodnot průměrná měsíční mzda, byl rozdíl mezi těmito metodami např. v roce 2001 u okresu Karviná okolo 1000 Kč. Důvodem je umístění sídla společnosti OKD a.s. v okrese Ostrava. Bohužel tento výkaz je od roku 2002 zrušený.

Problém **prostorové reliability** dat je především u malých územních celků. Časové řady u těchto regionů vykazují vysokou variabilitu a jsou velmi špatně predikovatelné, proto je nutné tyto řady stabilizovat buď prostřednictvím klouzavých

průměrů, nebo metodami exponenciálního vyrovnání. Rovněž je možné používat roční, příp. víceleté průměry. Další přístup ke stabilizaci časových řad je jejich prostorová agregace. To je na jednu stranu velmi pozitivní z pohledu zlepšení možnosti predikovatelnosti vývoje těchto oblastí, ale na straně druhé dochází ke stírání územních rozdílů a ztrátě informací snížením stupňů volnosti. V případě potřeby je možné indikátor stabilizovat, např. ročním průměrem, a tím zvýšit reliabilitu dat. Volba velikosti území pro vlastní analýzu by měla zohledňovat jejich relativní uzavřenost a reprezentativitu výběru u sledovaného znaku pro danou oblast.

Porovnání území a obcí

Území lze porovnat prostřednictvím kvantitativních deskriptorů/indikátorů nebo

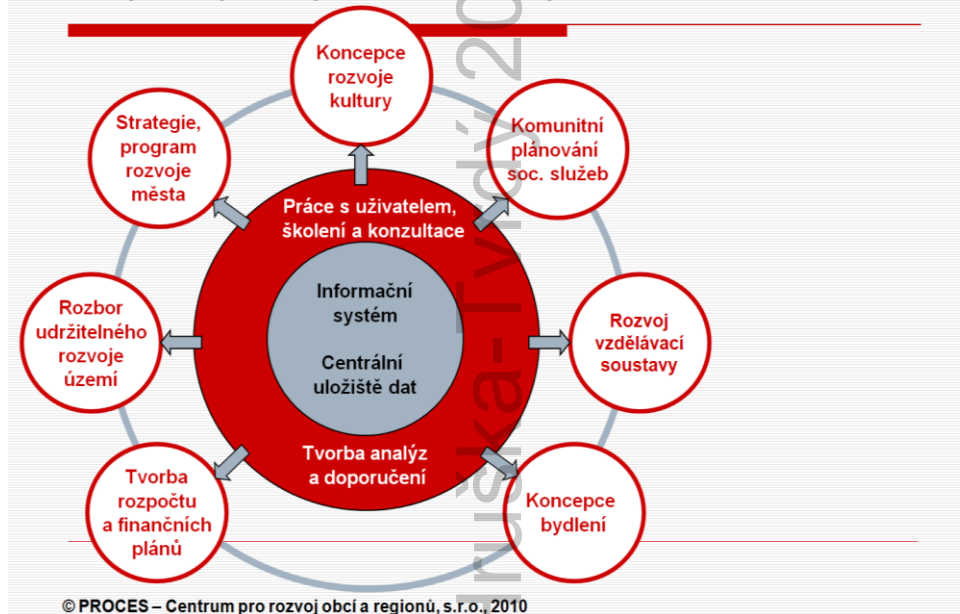
kvantifikovaných expertních odhadů či výsledků dotazníkových šetření. Výsledkem výše uvedených metod je datová matice. Jednotlivé znaky musí být porovnatelné významově (obsahově) a neměly by být na sobě závislé. Rovněž je nutné, aby znaky měly srovnatelné škály, např. nezávislé na měření v různých jednotkách. Pokud to není dodrženo, je nutné provést některou z následných transformací: standardizaci, normalizaci převedením na syntetickou proměnnou (např. procenta) nebo použít faktorovou analýzu pro tvorbu nezávislých kritérií. Vektor znaků, které mají srovnatelné škály, se nazývá profilem. Jinak řečeno, profil je mnohorozměrná charakteristika objektu (území) pomocí několika standardizovaných proměnných.

0.4 Komunikační platforma z pohledu prostorové sociologie

V rámci prostorového plánování z pohledu prostorové sociologie je vhodné vytvořit víceúrovňovou komunikační platformu (data, procesy, komunikace) včetně softwarového řešení (SW) v rámci nastavby nad již existujícími

informačními systémy územní veřejné správy. SW řešení by mělo být pouze dílčí částí pomáhající ve vzájemné multidisciplinární komunikaci na daném území, tzn. předávání informací ze všech datových zdrojů vyplývající z realizace veřejné politiky.

Návrh komunikační platformy založené na principech prostorového plánování

Obrázek 0.6: Komunikační platforma pro města z pohledu prostorové sociologie

SW by měl podporovat systematický proces sběru a zpracování dat, který je založen na moderních technologických standardech a tvoří jej ucelená řada produktů k vytváření elektronické formy dotazníků a skriptů a jejich převodu do všech běžných forem dotazování, k průběžnému sledování plnění projektů sběru dat, k jejich následné analýze, vyhodnocování a závěrečnému reportingu výsledků. Za okolností, kdy je třeba minimalizovat finanční

náklady, lze využít i webové uživatelské rozhraní nebo kancelářský balík MS Office. Musí být však přesně zmapovány jednotlivé procesy toku informací a vyhotoveny standardy k dílčím postupům pro uživatele.

Centrální uložiště dat, jako datové jádro, platformy usnadňuje kontrolu a optimalizaci každého aspektu procesu sběru a zpracování dat: od autorizace a kontaktu s respondentem, přes analýzy

až třeba po reportování výsledků, kdy SW umísťuje data do centra všech pracovních procesů.

Vybrané aplikace SW:

- aplikace pro komplexní online výzkumná šetření přes internet,
- nástroj pro zefektivnění tvorby výzkumného designu a automatizace správy dat,
- online nástroj pro tvorbu a sdílení tabulek a reportů z výběrových šetření,
- prostředí pro tvorbu dotazníků.

SW umožňuje uživatelům systematizovaný přístup k analytickým závěrům a postupům. Nabízí jednotné prostředí pro zabezpečené sdílení informací:

- **Úložiště analytických výstupů** (sledování verzí dokumentů; pokročilé vyhledávání; zabezpečení a audit přístupů)
- **Řízení analytických postupů** (vytváření scénářů automatického spouštění úloh; podmíněné a vícestupňové spouštění; časované spouštění; automatický audit kvality výstupů; možnost spouštění jakýchkoli procesů)
- **Interaktivní prohlížení analytických výstupů bez analytického softwaru** (přístup do úložiště přes internetový prohlížeč;

automatické doručování příjemcům;
administrace přístupových práv)

Komunikační platforma rovněž přinese doporučení pro zlepšení spolupráce s regionálními aktéry. K nastartování tohoto procesu je nutné zavést vzdělávání cílových skupin, tj. pracovníků a politiků (včetně volených zástupců) územních úřadů samosprávných celků v celém kraji, což povede ke zkvalitnění procesního řízení. Musí být vytvořen komplexní systém vzdělávání pro odbornou přípravu a rozvoj zaměstnanců v oblasti prostorového plánování.

Etapy zpracování komunikační platformy prostorového plánování na základě procesního řízení:

1. **Analýza potenciálu** – tato aktivita bude pokryta komplexní analýzou území. Při analýze lze využít jak standardní informační zdroje, tak i terénní průzkumy u všech relevantních cílových skupin.
2. **Analýza externích a interních procesů** – rovněž tato aktivita bude pokryta komplexní analýzou území. Při mapování externích a interních procesů lze využít zejména řízených rozhovorů a dotazníkového šetření. Důraz je kladen na pojmenování procesů a hledání vzájemných vazeb mezi procesy.

3. **Způsob identifikace úzkých míst v toku informací a způsob jejich řešení** – úzká místa lze definovat prostřednictvím řízených rozhovorů s lokálními, příp. regionálními aktéry. Následně tato úzká místa lze verifikovat dotazníkovým šetřením u dalšího výběrového souboru obyvatel.
4. **Identifikace slabých míst procesů a jejich řešení** – slabá místa lze definovat prostřednictvím standardní SWOT analýzy, kterou je možno vytvořit formou brainstormingu a expertního panelu a následně verifikovat řízenými rozhovory s lokálními, příp. regionálními aktéry. Zatímco u analýzy externích a interních procesů je kladen důraz především na definování procesů, v této části

metodiky je kladen důraz na hodnocení kvality procesů. Na základě tohoto postupu, lze navrhnout konkrétní doporučení na eliminaci slabých míst s vyčíslením finanční náročnosti, časového rámce, odpovědné instituce a osob.

5. **Způsob implementace** – představuje zásadní fázi, jelikož se věnuje způsobu realizace doporučení a opatření identifikovaných v předchozích čtyřech částech. Je zřejmé, že za realizaci jsou odpovědné existující struktury veřejné správy. Pouze ve specifickém případě, kde se prokáže existující struktura veřejné správy nevhodná, lze navrhnout novou strukturu, s cílem maximálně se přiblížit vizi města, příp. regionu – tj. zvýšit efektivitu a dostupnost veřejných služeb.

1 Aplikace prostorové sociologie na příkladu sídelní struktury Moravskoslezského kraje

Rozbor sídelní struktury Moravskoslezského kraje je založen na sídlech a jejich vzájemných vazbách, přičemž jednotlivá sídla mají rozdílné funkce a tvoří hierarchickou strukturu. Základní prvkem struktury je sídlo, které lze vymezit následovně: „Sídlo je v současnosti prostorový útvar, vymezený katastrálními hranicemi, v jehož zastavěné části plošně dominují stavby pro bydlení a postupně (s jeho rozvojem) pro další účely, v rozsahu a proporcích podle typu, velikosti a poslání sídla. Zástavbu tvoří různá prostorová a funkční seskupení zastavěných a nezastavěných (veřejných, vyhrazených a soukromých) pozemků. Na správním území obce se může nacházet jedno i více různých sídel.“ (Baše, 2010)

Sociologové vnímají sídlo širěji, především z pohledu komunity, která na daném území působí, např. Heřmanová (1996: 983) považuje za sídlo „prostorově oddělené seskupení lidských obydlí resp. domů, hospodářských objektů a dopravních zařízení na určitém území spojené s koncentrací lidských činností s nejrůznějšími funkcemi (např. průmyslovou, obchodní, dopravní, těžební, lázeňskou, rekreační, správní, vojenskou, vzdělávací, zábavní apod.) a specifickou komunitou

fungující na bázi sociální směny, sousedství, rodinných, pracovních a zájmových vztahů.“

Český statistický úřad podobně jako Prof. Ing. arch. Baše definuje sídlo jako prostorový útvar vymezený hranicemi katastru s plošně dominujícími stavbami pro bydlení. S rozvojem sídla bylo území využíváno pro další funkce podle velikosti a typu sídla. Zástavbu tvoří různá prostorová a funkční seskupení zastavěných a nezastavěných (veřejných, vyhrazených a soukromých) pozemků. Ve svém prostorovém, účelovém i správním uspořádání je sídlo poplatné dlouhodobému historickému vývoji. (ČSÚ, 2008)

Z důvodu cíle a rozsahu této studie se nebude pracovat s jednotlivými sídly, ale základní prostorovou jednotkou bude obec (dle § 1 zákona č. 128/2000 Sb.), která je i základním územním samosprávným společenstvím občanů. Rovněž na této prostorové úrovni jsou k dispozici srovnatelná data především z datových zdrojů ČSÚ, Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva financí, pouze při vymezování dávek hmotné nouze (kapitola 2.5.1) jsou k dispozici data na úrovni správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem. Z důvodu zpracování rozboru udržitelného rozvoje území budou v některých kapitolách zohledněny i obce s rozšířenou působností.

Přístupy k vymezení městských sídel vycházejí většinou z určení kvantitativního nebo kvalitativního ukazatele, případně z kombinace více

ukazatelů, na jejichž základě lze pak vymežit venkovské a městské oblasti.

1.1 Vývoj sídelní struktury Moravskoslezského kraje a porovnání s ČR

1.1.1 Historické souvislosti vývoje sídelní struktury

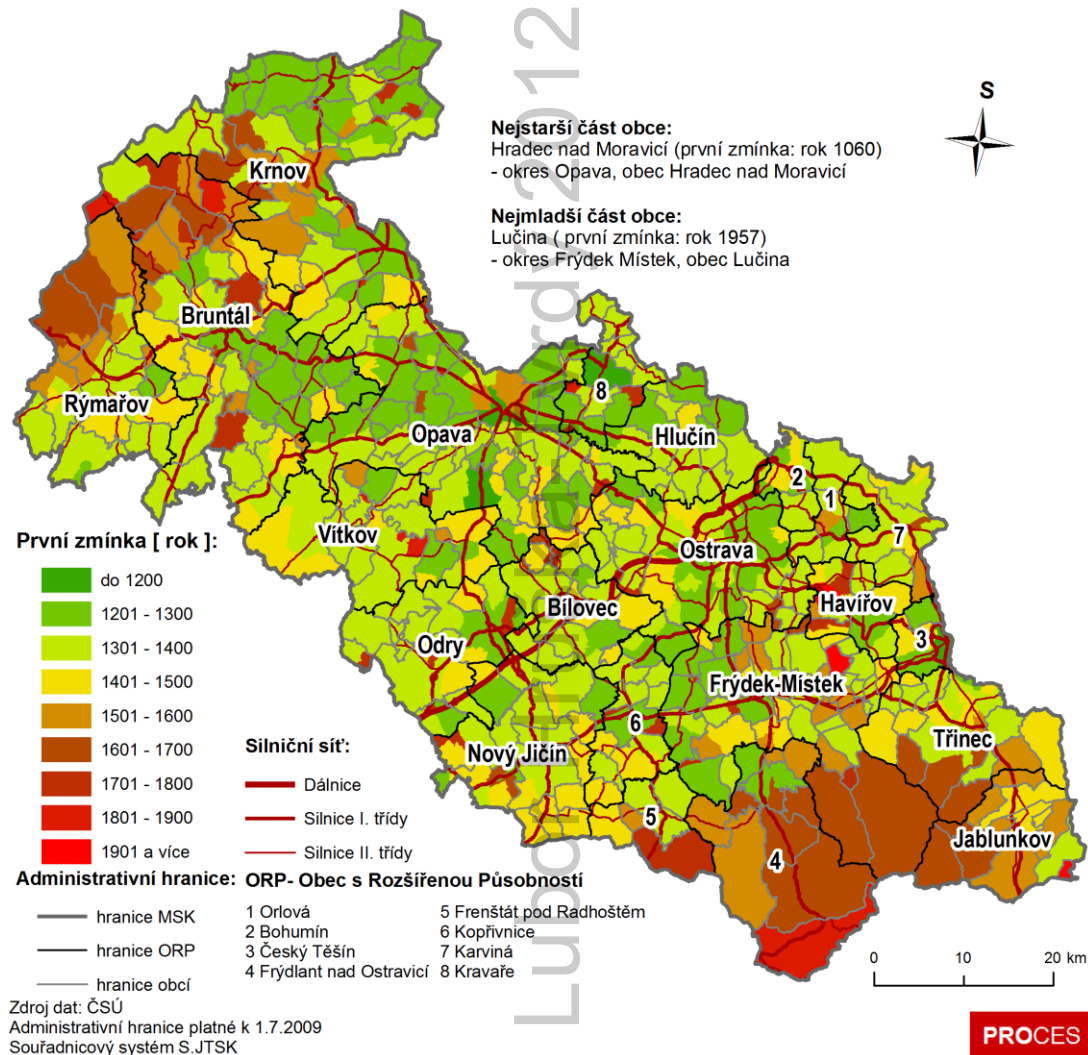
Struktura osídlování Moravskoslezského kraje má své historické kořeny v období středověku, kdy se v českém prostředí, na širším pozadí evropských urbanizačních procesů, formují města. Přeměna převážně venkovských společností na městské se označuje pojmem urbanizace a je jednou z velkých proměn světa, ve kterém žijeme. Urbanizace je součástí, v dané lokalitě i výslednicí sociální, kulturní, hospodářské i technologické proměny. (Musil; Horská; Maur; 2002).

Vznik středověkých městských sídel byl ovlivněn vhodnými přírodními podmínkami s jejich ochrannou funkcí (hradby), obsluhou zemědělského území (existence trhu) a křížením obchodních cest nejčastěji s vodními toky.

„Staré sídelní území, osídlené souvisle od neolitu, které mělo pro zakládání sídel relativně příznivé podmínky, se rozkládalo hlavně ve sní-

ženinách (zřídka vystupovalo do výšky nad 300 m.n.m.). Na území dnešního Moravskoslezského kraje je toto území vymezeno jednak tzv. Opavským zálivem, tj. poříčím dolní Opavy a Moravice, Hlučínskem a dále Osoblažskem, které stejně jako Opavsko náleží geograficky do Slezské nížiny. Svým výběžkem zasahuje přes Bílovecko až na Fulnecko. Území pahorkatin a hornatin bylo osídlováno později v rámci vnitřní i vnější pozdně středověké kolonizace. Tento, v Moravskoslezském kraji nejrozšířenější, typ území se vyskytuje od oblasti Hrubého a Nízkého Jeseníku a Oderských vrchů a přes Poodří a jihozápad Ostravska a táhne se až k podhůří Beskyd. Nejmladší osídlené území tvoří hůře přístupné polohy horských masívů, v Moravskoslezském kraji jsou to zejména svahy a údolí Beskyd, území tzv. valašské a goralské kolonizace.“ (Saktorová, 2009).

PRVNÍ ZMÍNKA O ČÁSTECH OBCÍ V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

Mapa 1.1: První zmínka o částech obcí v MSK

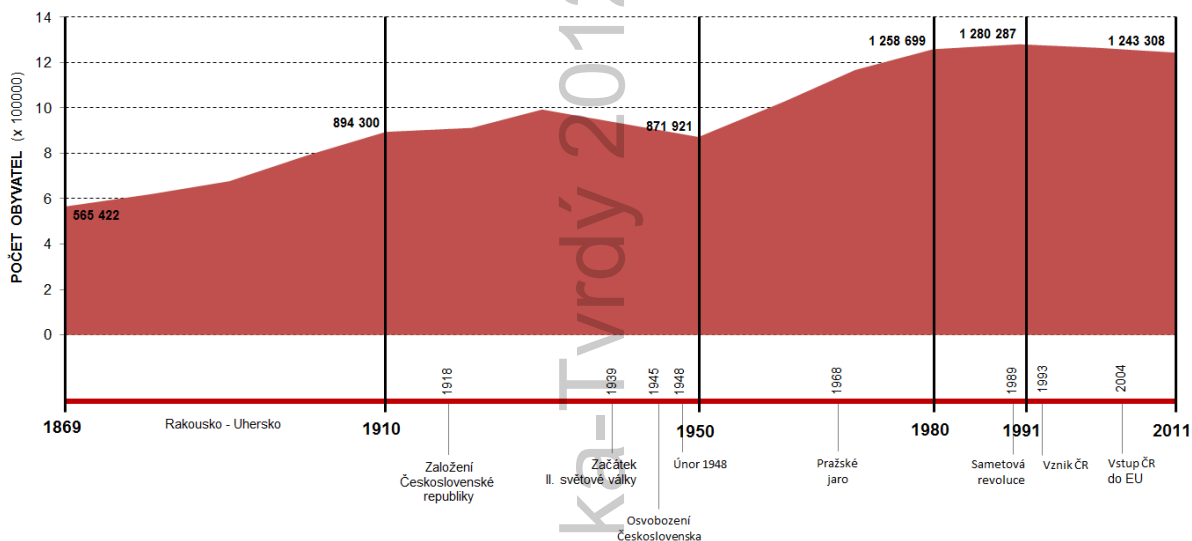
Z hlediska stáří jednotlivých sídel (resp. prvních zmínek o nich) se sídelní struktura Moravskoslezského kraje řadí k mladším v porovnání s ostatními kraji ČR, nicméně obdobně jako v ostatních krajích nejvíce sídel vzniklo v období 1301 – 1400. Starší sídla se nacházejí v okresech Ostrava, Karviná a Opava, tzn. v oblastech vhodných pro zemědělství v nižších nadmořských výškách. Mladší sídla jsou v horských částech kraje, především v okresech Bruntál a Frýdek-Místek. Základ sídelní struktury v Moravskoslezském kraji vznikl do konce středověku, jelikož u 76 % sídel jsou první zmínky datovány před rokem 1500.⁶

Základním procesem, který ovlivnil další vývoj sídelní struktury Moravskoslezského kraje, byla industrializace způsobená objevem mnohostranně využitelného černého uhlí v druhé polovině 18. století s následným založením hutí a rozvojem dalšího zpracování železa. V polovině 19. století posílilo tuto vlnu industrializace postavení železnice z Vídně do solných dolů v polské Haliči, jednalo o Severní dráhu císaře Ferdinanda, přičemž úsek Vídeň - Bohumín byl zprovozněn v roce 1847.

⁶ Za území se znaky nejstaršího osídlení je považováno Opavsko, Hlučínsko, Osoblažsko (Bílovecko a Fulnecko). Jedná se o vsi návesní, silniční a ulicovky. Naopak za nejmladší osídlené území je považována oblast vyšších poloh Beskyd jako Frenštátsko, Frýdlantsko, částečně Frýdecko-Místecko, Třinecko a Jablunkovsko, kam patří valašské a goralské řetězové vsi a dvorcové vsi.

Území se znaky středověké kolonizace je typologicky nejjednodušší a nejrozsáhlejší území kraje, kam patří oblast Jeseníků, Oderských vrchů, Poodří, část Ostravska, podhůří Beskyd, což jsou vsi řadové, lesní lánové vsi a krátké řadové vsi. Území, které bylo ovlivněné industrializací, je rozptýleným územím osídlení, kam spadá Ostravsko, Karvinsko, Třinecko, částečně Frýdecko-Místecko, jedná se o vsi hromadné cestní. (Saktorová, 2009)

Graf 1.1: Vývoj počtu obyvatel v MSK

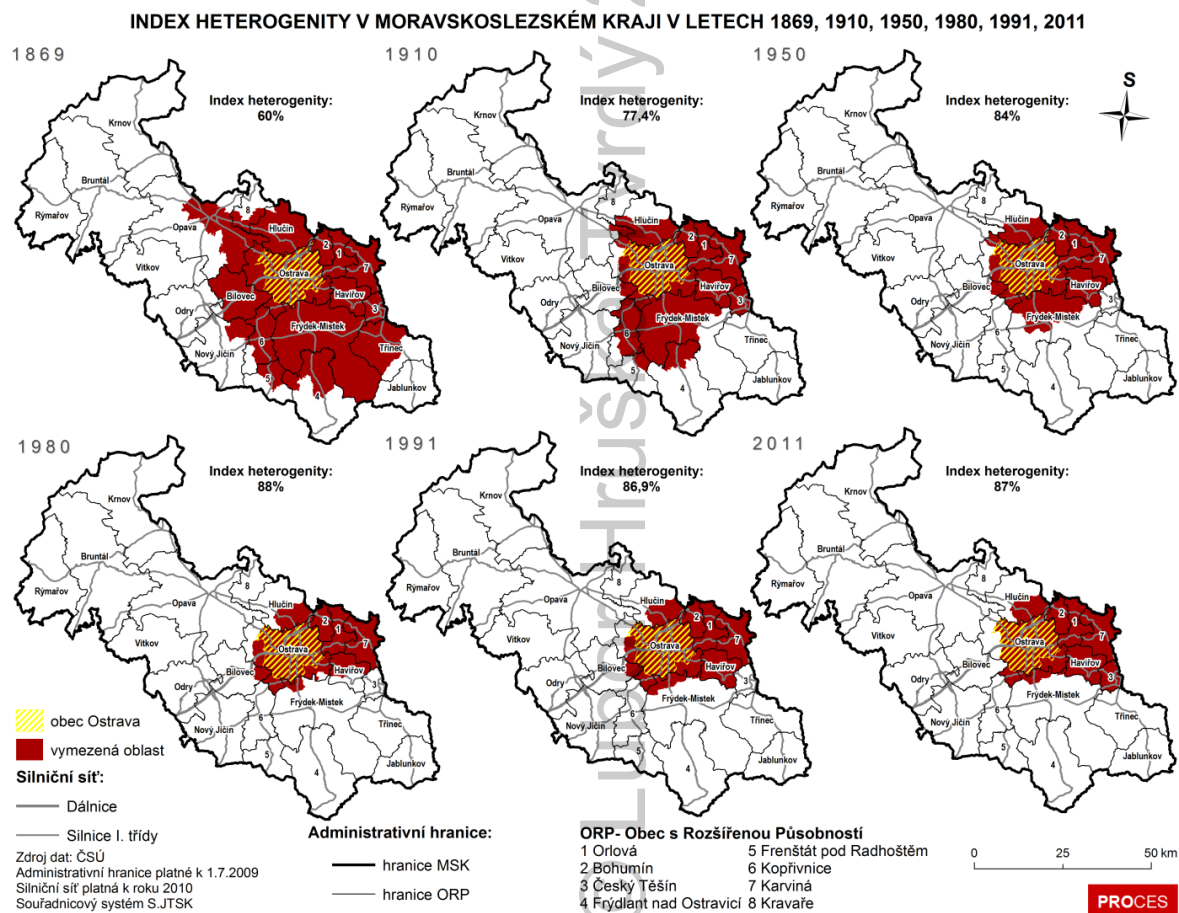
Silný vliv na utváření sídelní struktury kraje měly i stavební řády, které byly odlišné pro moravskou a pro slezskou část kraje. Moravský stavební řád (1894) podporoval kompaktní výstavbu v intravilánu obce a na druhou stranu ve Slezsku platil stavební řád z roku 1883 č. 26, který umožňoval rozvolněnou zástavbu, tzv. slezská zástavba.

Technologické využití uhlí v moderním hutnictví, energetice, chemickém průmyslu a dopravě přineslo rozvoj ekonomiky a podnítilo industrializaci nevídaného rozsahu. Ta postupovala tak rychle, že se tomuto trendu nemohlo přizpůsobit urbanizační uspořádání opoždující se za

průmyslovými zájmy. Rozmach hornictví přinesl sídelní roztržitost, jež zbrzdila vývoj městotvorných aktivit. Spolu s rozmachem průmyslu a těžby se zvyšoval zcela mimořádně i počet obyvatel. Tento jev podnítil rozvoj stavebního podnikání v oblasti bydlení, na němž se kromě soukromých podnikatelů podíleli i majitelé dolů a hutí, kteří pronajímali dělníkům i úředníkům závodní byty. Tyto historické souvislosti spolu s výstavbou nových sídlišť na okraji těžební oblasti (Havířov, Orlová, Karviná, Ostrava, Český Těšín, Třinec) ovlivňují dodnes současnou strukturu osídlení kraje.

Tyto procesy lze identifikovat i na následujících kartogramech, kde je vymezena červená oblast, na které se nachází 50 % obyvatelstva kraje a je vidět, jak v dlouhodobém časovém období dochází ke zmenšování rozlohy

této oblasti procesem koncentrování obyvatel do blízkosti center těžby a průmyslu. Tato koncentrace obyvatelstva se měří indexem heterogenity, který je vypočítán jako podíl bílé části k celkové ploše kraje.

Mapa 1.2: Index heterogenity v MSK

Na základě těchto procesů vznikala polycentrická sídelní struktura měst, která je silně ovlivněna Ostravskou aglomerací. Lze rozlišit obce, které jsou součástí aglomerace a krajská metropole zde má primární vliv. V blízkém sousedství aglomerace jsou obce se sekundárním vlivem a na ostatní obce působí aglomerace nepřímo.

1.1.2 Porovnání sídelní struktury Moravskoslezského kraje s Českou republikou

Moravskoslezský kraj patří mezi nejvíce urbanizované prostory v rámci republiky a do roku 2008 byl i nejlidnatějším krajem, maximálního počtu obyvatel (1.285.600) dosáhl v roce 1994. Od toho roku dochází k mírnému poklesu, např. v roce 2010 pokles počet o 4.153 obyvatel. V současné době (tj. 1.1.2011) je Moravskoslezský kraj na třetím místě s 1.243.220 obyvateli, nejvíce obyvatel má Středočeský kraj (1.264.978) a Hlavní město Praha (1.257.158).

Tabulka 1.1: Počet obcí v ČR

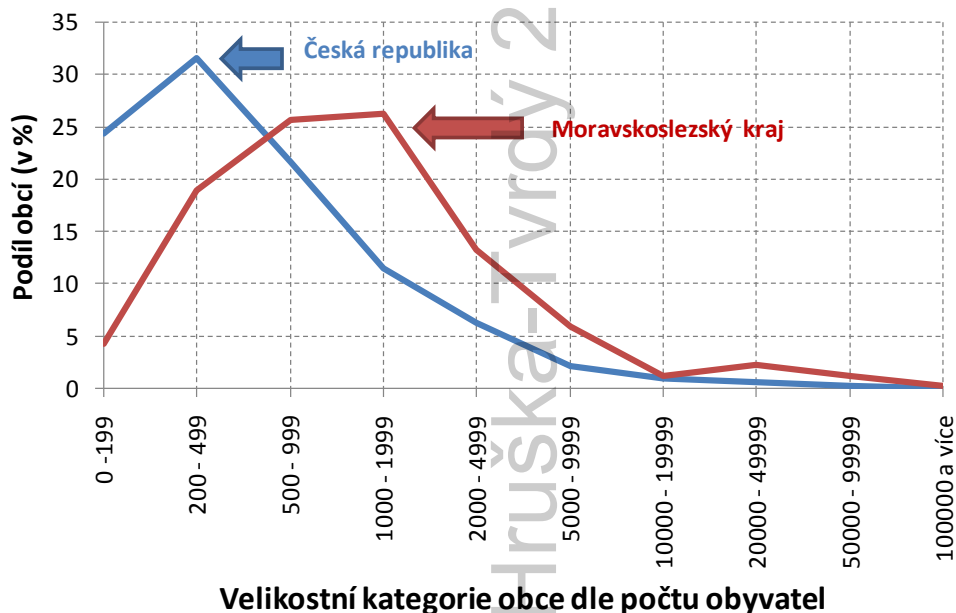
Velikostní kategorie obce dle počtu obyvatel	1971	1981	1991	2001	2011
<= 199	1539	491	1354	1664	1524
200 - 499	2819	1418	1931	2036	1975
500 - 999	1755	1281	1221	1275	1356
1000 - 1999	796	710	647	657	724
2000 - 4999	389	394	348	365	400
5000 - 9999	123	136	131	130	140
10000 - 19999	61	79	71	68	69
20000 - 49999	27	39	41	41	41
50000 - 99999	13	19	17	17	16
100000+	4	5	7	5	6
Celkem ČR	7526	4572	5768	6258	6251
z toho Moravskoslezský kraj	406	165	269	299	300

Zdroj: ČSÚ

Od roku 1971 došlo v rámci České republiky k poklesu počtu obcí, přičemž nejmenší počet obcí byl v roce 1981. Další výrazné změny byly v roce

1991, kdy větší počet obcí vznikl odloučením se od větších měst. Obdobný vývoj byl samozřejmě i v Moravskoslezském kraji.

Graf 1.2: Porovnání struktury obcí dle velikosti v roce 2011

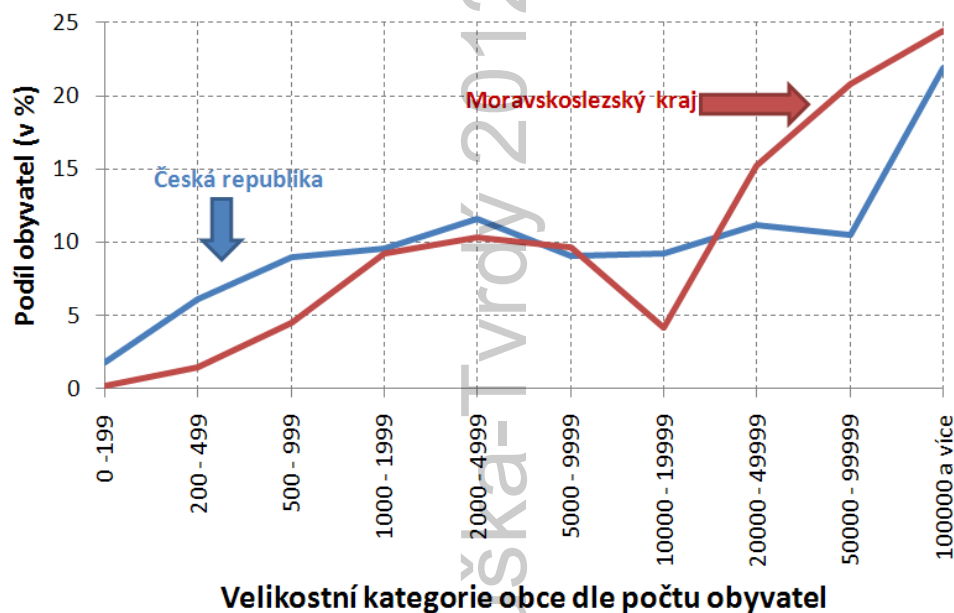

Zdroj: ČSÚ- Běžná evidence obyvatelstva k 1.1.2011

V ČR je nejpočetnější počet obcí ve velikostní kategorii 200-499 obyvatel, přičemž v této kategorii se Moravskoslezský kraj zcela odlišuje. Nejvíce zastoupená sídla jsou ve velikostní kategorii 1000-1999 obyvatel a v kategorii 500-999 obyvatel. Obě tyto kategorie dohromady tvoří 52 % všech obcí

v MSK. Při porovnání struktury osídlení mezi kraji se nejvíce odlišuje struktura Prahy a následně pak Moravskoslezského kraje. Na druhou stranu nejpodobnější je struktura Plzeňského a Jihočeského kraje a následně Královéhradeckého a Pardubického kraje.

Graf 1.3: Porovnání struktury obcí dle podílu obyvatel v roce 2011

Zdroj: ČSÚ- Běžná evidence obyvatelstva k 1.1.2011

V Moravskoslezském kraji výrazná převaha obyvatel žije ve městech nad 20 tis. obyvatel, jedná se o 60 % obyvatel. V rámci České republiky v těchto obcích žije jen 43 % obyvatel a na druhou stranu v malých obcích do 500 obyvatel žije 8 % populace, přičemž celkový podíl těchto obcí na celkové sídelní struktuře je 56 %. Rovněž s výjimkou Prahy má Moravskoslezský kraj nejvyšší hustotu zalidnění, která dosahuje hodnoty 229,1 obyvatel na km². Ukazuje to na silnou koncentraci obyvatel v Moravskoslezském kraji do měst, a to především v rámci Ostravské aglomerace.

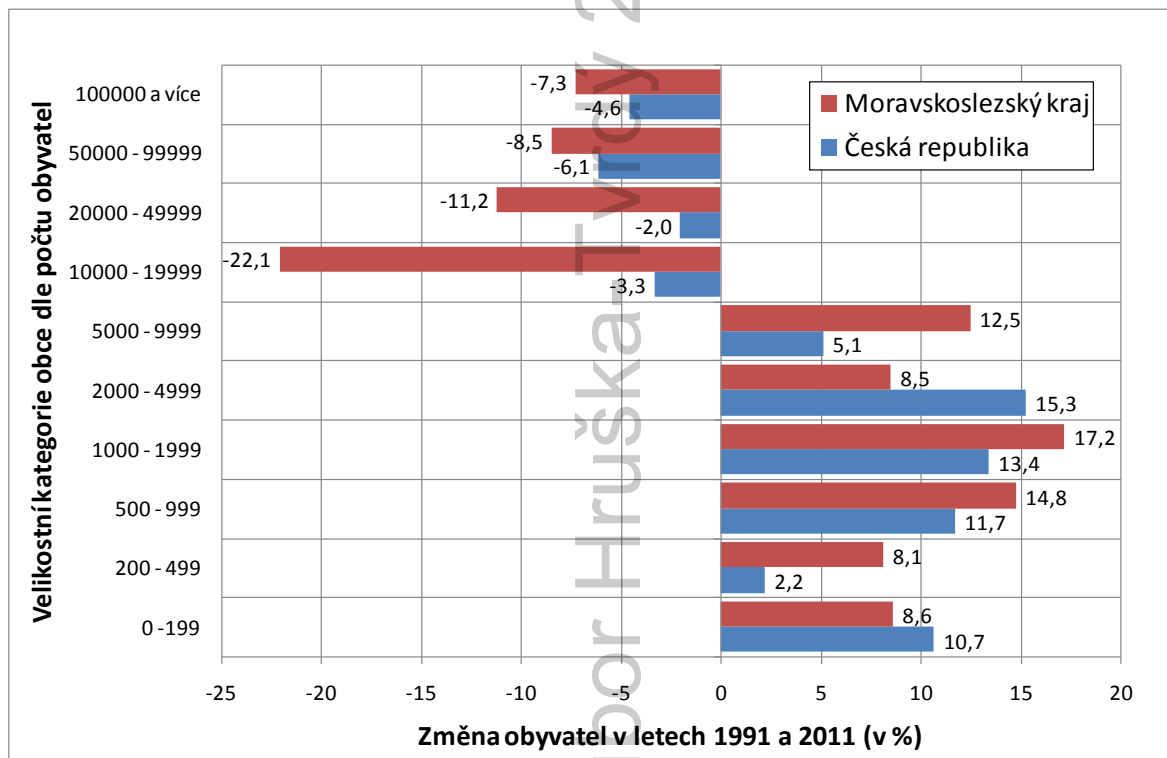
Největší proměna sídelní struktury byla mezi roky 1971 až 1981, kdy došlo k velkému slučování obcí. V tomto období v České republice klesl počet obcí ze 7526 na 4572 obcí. Dále došlo k odlučení obcí po roce 1989, od roku 1991 je struktura osídlení v Moravskoslezském kraji v podstatě stabilizovaná, podobný vývoj je i v rámci celé České republiky. Od roku 1991 dochází ke snižování počtu obyvatel ve městech nad 10 tis. obyvatel a narůstá počet obyvatel v menších obcích. Tyto procesy jsou výraznější v Moravskoslezském kraji než v ČR. V Moravskoslezském kraji je

extrémem ztráta 22 % obyvatel ve městech od 10 tis. do 20 tis. obyvatel (viz následující graf).

Pokud se zaměříme na vývoj sídelní struktury v Moravskoslezském kraji, dochází ke snižování

populační váhy velkých měst, především Ostravy, ve prospěch nárůstu obcí ve velikostní kategorii do 9999 obyvatel. Nejsilnější nárůst obcí je v kategorii 1000-1999 obyvatel.

Graf 1.4: Vývoj sídelní struktury podle změny počtu obyvatel od roku 1991 do roku 2011

1.1.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Proces koncentrace obyvatelstva do zázemí Ostravy probíhal především v období 1869 až 1980.

K období s nejintenzivnější koncentrací obyvatelstva patřila ovšem první vlna industrializace, doba mezi 1869 až 1950. Mezi roky 1950 až 1991 byl proces koncentrace slabší. A v letech 1991 – 2011 se proces heterogenizace opět změnil – oblast,

ve které žilo 50 % obyvatelstva kraje, se začala totiž mírně rozšiřovat. Deindustrializace spojená se suburbanizací vedla k nové formě expanze území s největší koncentrací obyvatelstva, tj. města Ostravy a jeho zázemí, tento proces je v odborné literatuře označován jako tzv. „decentralizovaná koncentrace“. Těmto procesům se bude více věnovat kapitola 1.7, v jejímž rámci je vymezena aglomerace.

Sídelní struktura Moravskoslezského kraje v porovnání s Českou republikou je složena z větších měst, v posledním období roste především v rámci suburbanizace počet sídel do 2000 obyvatel v zázemí velkých měst, jak ilustrují následující kapitoly. Ve všech městech nad 10 000 obyvatel se

snižuje počet obyvatel především migrací, ale i negativním přirozeným přírůstkem. V odborné literatuře se tento proces nazývá *shrinking cities*. Výjimkou je pouze město Hlučín, kde dochází k nárůstu obyvatelstva. **Územní plány těchto měst musí na uvedené trendy reagovat a připravit města na zvyšující se podíl seniorů. Rovněž management měst musí zefektivnit hospodaření, jelikož se bude snižovat počet obyvatel a tím i příjmy z rozpočtového určení daní. Nepouštět se do velkých rozvojových projektů z peněz Evropské unie, které by přinesly další finanční zátěž rozpočtů v následujících 10 letech. Z důvodu poklesu obyvatelstva se bude i nadále zdražovat provozování technické infrastruktury.**

1.2 Funkční hierarchizace sídel a sociální diferenciacie

V následující části se zaměříme na identifikaci přirozených regionů na základě prostorových vazeb, jež budou identifikované mírou dojížděky, a rovněž bude zohledněna hierarchie sídel a jejího vývoje. Další pozornost bude věnována porovnání přirozených regionů dle administrativního uspořádání.

Region je územně-prostorový útvar, ve kterém lze definovat základní socioekonomický systém a lze ho v prostoru pomocí jednoho či více znaků přesně vymežit. Region můžeme určit na základě funkčnosti, tzn., že sloučíme území, která mají silné vzájemné prostorové vazby (charakterizované například dojížděním do zaměstnání), nebo na základě homogenity, tzn., že sloučíme homogenní území dle vybraných znaků.

Přirozený region je charakterizován jak kulturně sociálními prvky (historickým vývojem lokálních společenství), tak i prvky geografickými (např. úrodností země, nadmořskou výškou, klimatickými podmínkami). Pro tento region jsou charakteristické silné vnitřní ekonomické, sociální a kulturní vazby. Dále je pro něj charakteristická existence jednoho, příp. více center a spádových oblastí. Přirozený region se často vymezuje mírou dojížděky do zaměstnání, pro komplexnější vymezení přirozených regionů se používá i míra dojížděky za službami, což je velice různorodá

kategorie, a spadají do ní služby osobní povahy (holič, krejčovství atd.), tak i veřejné služby (zdravotnictví, soudnictví atd.). Neopomenutelný je také sport a kultura, za kterými lidé dojíždějí do center vyššího řádu. Oproti tomu stojí rekreace a volnočasové aktivity, za kterými se vyjíždí z měst do okolí. Prostorové chování obyvatelstva je ovlivňováno řadou faktorů, mezi něž patří demografické, sociální a ekonomické faktory. Obecně platí, že čím vyšší mají lidé vzdělání, tím dojíždějí za prací do větších vzdáleností (podrobněji Ivan, Tvrdý, 2007).

Administrativní region je účelově vymezená oblast pro systém řízení veřejné správy, která se ale často liší od přirozených sociogeografických regionů. V rámci této studie se pracuje především s obcemi a se správními obvody obcí s rozšířenou působností (dále jen SO ORP), které zpracovávají územní analytické podklady včetně rozboru udržitelného rozvoje území.

1.2.1 Socioekonomické vymezení regionů Moravskoslezského kraje

Východiskem pro tuto podkapitolu je studie IVAN, I., TVRDÝ, L. *Regionalizace Moravskoslezského kraje 2001* z roku 2007.

Socioekonomické vymezení regionů Moravskoslezského kraje bylo vytvořeno na základě funkčnosti, tj. sociálních prostorových vazeb, ve třech prostorových úrovních, kdy jedinou administrativní hranicí tak zůstala hranice kraje. V odborné literatuře, která se zabývá tematikou socioekonomické regionalizace, byl vybrán postup, který aplikoval Martin Hampl při regionalizaci České republiky (Hampl, M. – Müller, J., 1996).

Základem této organizace je hierarchické uspořádání středisek osídlení, jež je založeno na koeficientu funkční velikosti obce (dále KfV), vyjadřujícím koncentraci primárních střediskových funkcí⁷, mezi které patří funkce obytná, pracovní a obslužná. Po identifikaci jednotlivých center se na základě prostorových vazeb přiřazují jednotlivé

obce do spádových oblastí. Ta v podstatě vyjadřuje relativizaci vlastní funkční velikosti měst jejich polohou. Vyjadřuje ovšem také sounáležitost měst (středisek) a jejich zázemí, a to podle hlavních vztahů (regionálních procesů). Zde jsou využita data o dojížděce do zaměstnání, v případě nejednoznačného vymezení bylo přihlíženo k dojížděce do škol. Hranice vytvořené regionalizací vystihují lépe hranice mezi jednotlivými regiony a mezi obcemi v nich, než uměle vytvořené hranice administrativních celků (POÚ, ORP, okresů), které mohou přirozené prostorové vazby narušit.

Regionalizace Moravskoslezského kraje vychází z dat ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001, přičemž jsou využita data o vyjížděce a dojížděce do zaměstnání, resp. do škol, počty obyvatel a počty ekonomicky aktivních obyvatel dle odvětví. Pro všechny obce v kraji byl spočítán koeficient funkční velikosti. Pro střediska na nejvyšší úrovni byla stanovena (dle Hamplovy metodiky) kritická hodnota KfV=5,0. Střediska, která dosáhla této hodnoty, jsou uvedena v následující tabulce.

⁷ **Koeficient funkční velikosti obce (KfV)** je agregátním vyjádřením koncentrace těchto funkcí a je vypočten jako průměr podílů příslušného města (regionu) na celé ČR podle výše zmiňovaných funkcí obce. Pro výpočet KfV byl použit následující postup:

$$KfV = \frac{\left(\frac{POP}{POP_CR} \cdot 10000 + \frac{OPM}{OPM_CR} \cdot 10000 + \frac{OPM_SL}{OPM_SL_CR} \cdot 10000 \right)}{3}$$

, kde POP = obytná funkce vyjádřená počtem obyvatel, OPM = obsazená pracovní místa – pracovní funkce vyjádřená počtem pracovních příležitostí v sídle, tzn. zaměstnání minus vyjíždka plus dojíždka, OPM_SL = obsazená pracovní místa ve službách – službová (obslužná) funkce vyjádřená počtem pracovních příležitostí ve službách minus vyjíždka plus dojíždka (vše je bez sektoru lesnictví, zemědělství, průmyslu, stavebnictví, dopravy a spojů). Veličiny končící _CR jsou hodnoty pro celou Českou republiku.

Tabulka 1.2: Sídla s koeficientem funkční velikosti větším než 5,0

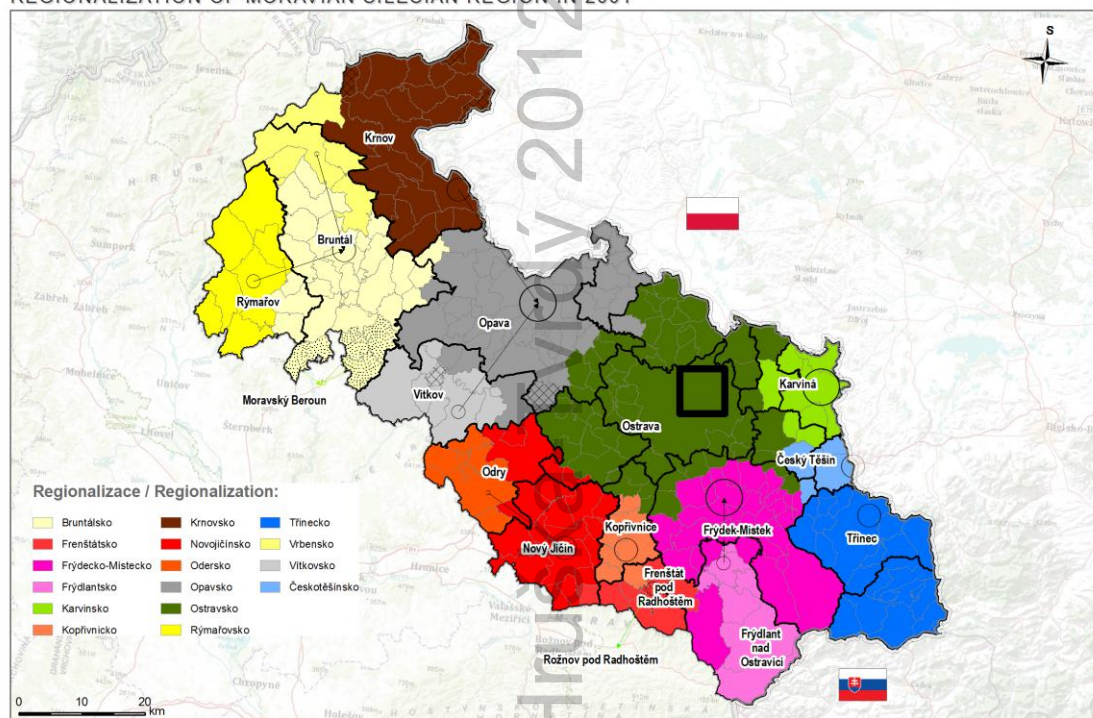
Název obce	KFV	Význam střediska	Trvale bydlící obyvatelstvo	Obsazená pracovní místa	Obsazená pracovní místa ve službách
Ostrava	341,3	A	316 744	164 923	53 324
Opava	74,8	B	61 382	37 265	12 473
Havířov	65,6		85 855	20 444	10 141
Karviná	62,5	B	65 141	27 524	9 586
Frýdek-Místek	62,1	B	61 400	25 114	10 648
Třinec	41,7	B	38 953	22 894	5 637
Nový Jičín	32,3	B	26 970	16 251	5 295
Orlová	27,8		34 856	9 992	4 112
Krnov	25,6	B	25 764	11 604	3 930
Český Těšín	24,6	B	26 429	8 977	4 235
Bohumín	22,1		23 284	11 454	2 841
Kopřivnice	20,8	B	23 747	10 481	2 470
Bruntál	20,3	B	17 627	8 797	3 633
Frenštát pod Radhoštěm	12,1	C	11 361	6 828	1 578
Hlučín	11,6		14 346	3 858	1 826
Frýdlant nad Ostravicí	8,9	C	9 791	3 818	1 325
Rýmařov	8,5	C	9 167	3 753	1 252
Studénka	7,7		10 505	3 387	844
Příbor	7,2		8 754	2 810	1 030
Bílovec	7,0		7 494	2 713	1 141
Odry	6,7	C	7 444	3 153	896
Vítkov	6,6	C	6 337	2 775	1 129
Jablunkov	6,3		5 934	2 491	1 141
Vrbno pod Pradědem	5,4	C	6 244	2 713	631
Petřvald	5,3		6 811	1 958	724
Stonava	5,146		1 809	5 940	175

Pozn.: Šedě jsou vyznačena centra, která nesplňují všechny funkce střediska. **Význam střediska:** A = regionální metropole (KFV nad 100), B = regionální středisko vyššího typu (KFV leží mezi 20,0 – 99,9.), C = regionální středisko nižšího typu (KFV mezi 5 až 20)

Některá střediska mají méně zastoupenou výrobní funkci v porovnání k funkci obytné. Jedná se především o města v okolí Ostravy (Petrvald, Havířov, Orlová, Hlučín), která byla dříve jako obytná zázemí pro osoby zaměstnané v dobývání nerostných surovin a průmyslu v Ostravě, případně v dolech na Karvinsku. Na druhou stranu je u některých sídel převaha výrobní funkce nad obytnou z důvodu existence významných zaměstnavatelů. Sídlo se tak pro své okolí stalo pracovním centrem. Zde lze zařadit následující sídla: Kopřivnice (Akciová společnost TATRA a

další firmy lokalizované v místní průmyslové zóně), Bohumín (ŽDB GROUP a.s., ČD a.s.), zčásti také Třinec (těžký průmysl). Extrémním případem je Stonava, která se nemůže počítat jako regionální středisko (míra dojížděky je přes 800 %) ačkoliv KfV je vyšší než 5,0 z důvodu existence dolu v katastru obce. Jelikož některá střediska nesplňovala tři základní funkce, ani území kolem nich neodpovídají sociálně geografické regionalizaci, bylo území agregováno do 16 mikroregionů se středisky plnící všechny tři funkce.

REGIONALIZACE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V ROCE 2001
REGIONALIZATION OF MORAVIAN SILESIA REGION IN 2001

Spádovosti k obcím mimo MSK
Směry / Directions

- Blůčice - Moravský Beroun
- Dvorce - Moravský Beroun
- Dětičichov nad Bystřicí - Moravský Beroun
- Frenštát p. Radhoštěm - Rožnov p. Radh.
- Křišťanovice - Moravský Beroun

Obce, které jsou vyznačeny odlišnou výplní jsou do datých regionů přiřazeny podle geografického hlediska.

Topografický podklad / Topographic base:
<http://www.arcgisonline.com>

Zdroj: HRUŠKA-TVRDÝ, L. a kol. (2011c).

Název střediska / Name of center: Vztahy podřízenosti:

- Makroregionální
 - Mikroregionální velmi silná
 - Mikroregionální silná
 - Mikroregionální střední
 - Mikroregionální slabá
- Obce mimo MSK:
Moravský Beroun
Rožnov pod Radhoštěm
- Typ obce / Type of municipality:
- Obce s minimální dojížděkou
 - Obce spadající do jiného kraje

Administrativní hranice
Administration boundaries:

- hranice ČR
boundary of the Czech Republic
- hranice ORP
boundaries of municip. with ext. compet.
- hranice obcí
boundaries of municipalities

Zdroj dat / Data sources: ČSÚ, SILDB 2001 (CENSUS 2001)
Institut geoinformatiky VSB-TU Ostrava
Geoinformatic institution Technical university of Ostrava
Administrativní hranice platné k 1.7.2010
Administration boundaries valid as of 1.7.2010
Souřadnicový systém S-JTSK
Coordinate system S-JTSK

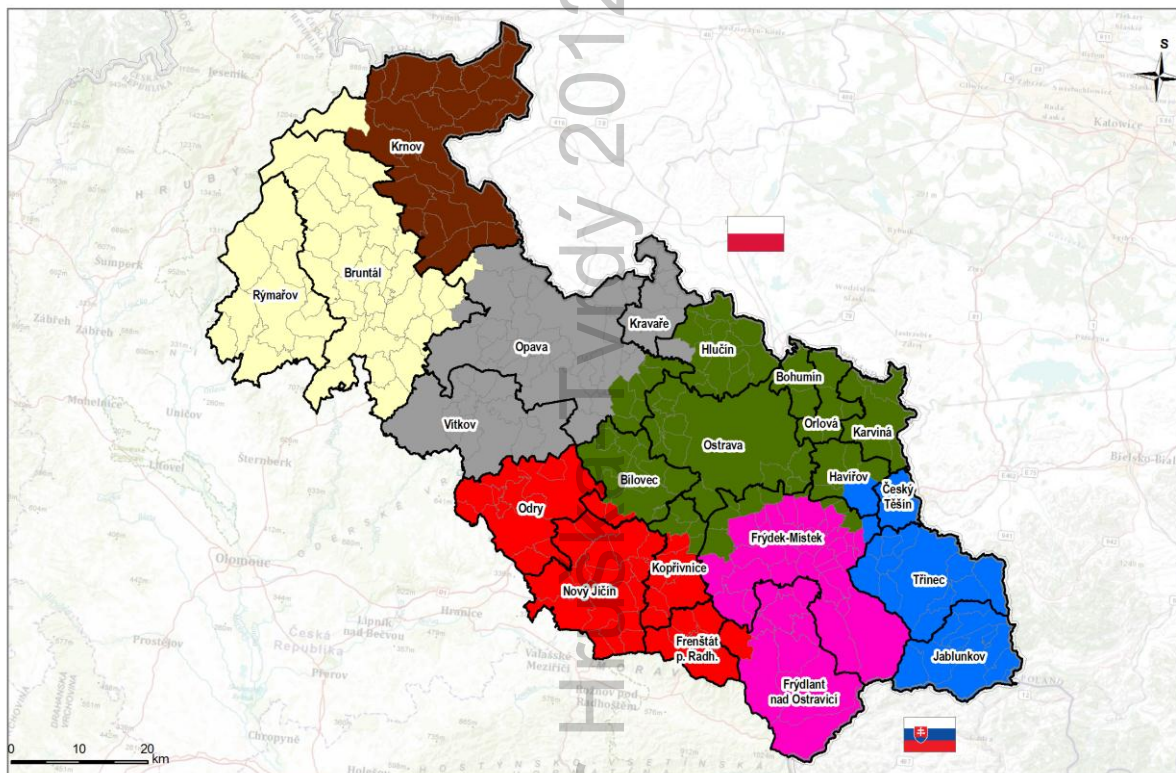
Mapa 1.3: Sociálně geografická regionalizace MSK - nejnižší úroveň (včetně hranice obcí a ORP)

Střediska je však nutné rozdělit podle jejich důležitosti (hierarchie). Nejvyšší úroveň tvoří Ostrava jako makroregionální středisko „vyššího řádu“. Druhou úroveň reprezentuje skupina devíti silnějších a velmi silných mikroregionálních center, u kterých se pohybuje hodnota KfV mezi 20,0 – 99,9. Nejnižší kategorii pak tvoří skupina středních a vedlejších středisek na mikroregionální úrovni, u kterých se pohybuje KfV mezi 10,0 – 19,9, resp. 5,0 – 9,9.

Regionalizace kraje na střední úrovni byla vytvořena na základě KfV pro 7 regionálních center (Ostrava, Bruntál, Krnov, Nový Jičín,

Frýdek-Místek, Opava a Třinec) v závislosti na výsledku regionalizace na nejnižší úrovni. V níže uvedeném mapovém výstupu je zřetelně patrná existence velkého regionu se sídlem v Ostravě. Na této úrovni existuje silná vazba mezi středisky Opava a Krnov, kde Krnov je závislý podle dat o vyjížděči na Opavě. Výsledkem regionalizace na nejvyšší prostorové úrovni v rámci Moravskoslezského kraje je tedy jedno mezoregionální středisko Ostrava.

REGIONALIZACE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V ROCE 2001
 REGIONALIZATION OF MORAVIAN SILESIA REGION IN 2001

Regionalizace / Regionalization:

- Opavsko
- Ostravsko
- Bruntálsko
- Krnovsko
- Frýdecko-Místecko
- Třínecko
- Novojičínsko

Administrativní hranice
 Administration boundaries:

- hranice ČR
 boundary of the Czech Republic
- hranice ORP
 boundary of municipality with extended competence
- hranice obcí
 boundary of municipalities

Zdroj dat / Data sources: ČSÚ, SLDB 2001 (CENSUS 2001)
 Institut geoinformatiky VŠB-TU Ostrava
 Geoinformatic Institute Technical University of Ostrava
 Administrativní hranice platné k 1.7.2010
 Administration boundaries valid as of 1.7.2010
 Soutřadnicový systém S-JTSK
 Coordinate system S-JTSK

Topografický podklad / Topographic base:
<http://www.arcgisonline.com>

Zdroj: HRUŠKA–TVRDÝ, L. a kol. (2011c).

Mapa 1.4: Sociálně geografická regionalizace MSK - střední úroveň

Při porovnání střední úrovně regionalizace s administrativní hranicemi ORP se území Bruntálska rozkládá na dvě ORP – Rýmařov a Bruntál. Do mikroregionu Bruntálsko však spadají obce Heřmanovice (ORP Krnov) a Sosnová (ORP Opava) a naopak obec Svobodné Heřmanice spadá do ORP Krnov. Velkou odlišnost, kterou lze v regionalizaci oproti administrativním hranicím ORP nalézt, je velikost mikroregionu se střediskem v Ostravě.

1.2.2 Sídlní hierarchie SO ORP v Moravskoslezském kraji

V předchozí části byla ukázána problematika administrativního rozdělení území na správní obvody obcí s rozšířenou působností. Přesto se

budeme muset tomuto rozdělení dále věnovat, jelikož na tyto obvody je přenesen výkon státní správy nejen v oblasti územního plánování. Klíčovým problémem je velká neporovnatelnost těchto administrativních jednotek. Nejmenší správní obvod MSK je SO ORP Vítkov s necelými 14 tis. obyvateli a oproti tomu SO ORP Frýdek Místek má 110 tis. obyvatel a SO ORP Opava má 102 tis. obyvatel. Záměrně jako příklad nebyl použit SO ORP Ostrava se svými 334 tis. obyvateli. Větší problém lze spatřovat v počtu obcí v rámci správních obvodů, kdy na jedné straně jsou správní obvody se 2 obcemi (SO ORP Bohumín, SO ORP Český Těšín), na straně druhé je SO ORP Opava se 41 obcemi. Tento rozdíl je extrémněji patrný, pokud se podíváme na úroveň ČR, kde např. SO ORP Znojmo má 111 obcí.

Tabulka 1.3: Sídlní hierarchie SO ORP Moravskoslezského kraje k 1.1.2011

Název ORP	Rozloha	Počet obyvatel	Počet obcí	Obce se statusem města	Hustota obyvatelstva na 1 km ²	Hustota obcí na 100 km ²	Stupeň urbanizace
Bohumín	48,0	29 750	2	2	619,2	4,2	100,0
Bruntál	629,4	38 667	31	4	61,4	4,9	66,2
Český Těšín	44,4	26 592	2	1	598,7	4,5	95,7
Frenštát pod Radhoštěm	98,6	19 157	6	1	194,2	6,1	57,9
Frýdek-Místek	480,4	110 279	37	2	229,5	7,7	56,3
Frýdlant nad Ostravicí	317,4	23 498	11	1	74,0	3,5	41,3
Havířov	88,2	96 839	5	1	1 097,9	5,7	84,7
Hlučín	165,3	40 252	15	2	243,4	9,1	45,8

Název ORP	Rozloha	Počet obyvatel	Počet obcí	Obce se statusem města	Hustota obyvatelstva na 1 km ²	Hustota obcí na 100 km ²	Stupeň urbanizace
Jablunkov	176,0	22 572	12	1	128,3	6,8	25,0
Karviná	105,6	71 692	4	1	678,8	3,8	84,6
Kopřivnice	121,3	41 478	10	3	342,0	8,2	84,3
Kravaře	100,6	21 368	9	1	212,4	8,9	31,8
Krnov	574,2	42 207	25	3	73,5	4,4	68,3
Nový Jičín	283,5	48 598	16	1	171,4	5,6	49,6
Odry	224,0	17 426	10	2	77,8	4,5	76,2
Opava	567,1	101 646	41	2	179,3	7,2	62,7
Orlová	70,0	45 539	4	2	650,9	5,7	86,0
Ostrava	331,5	333 579	13	4	1 006,3	3,9	96,1
Rýmařov	332,3	16 495	11	2	49,6	3,3	74,0
Třinec	234,7	55 751	12	1	237,6	5,1	66,7
Vítkov	280,1	13 970	12	2	49,9	4,3	65,4
Moravskoslezský kraj	5 434,9	1 243 308	300	41	228,8	5,5	75,6

Pozn.: Pro stanovení stupně urbanizace byl využit legislativní přístup, tj. za města jsou považovány všechny obce se statusem města (např.

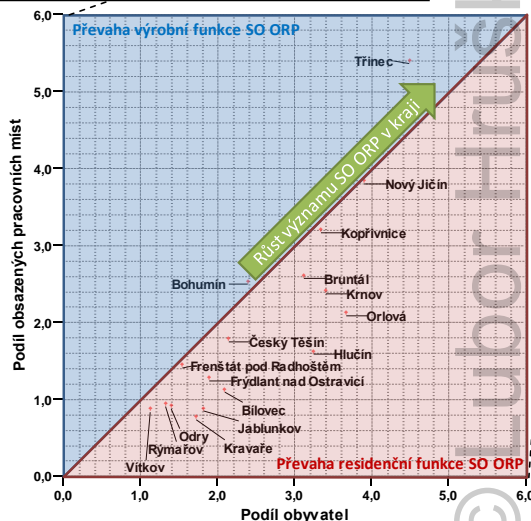
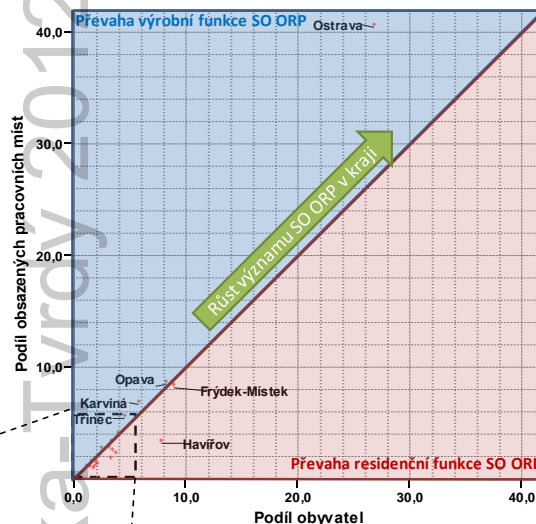
Andělská Hora získala status města v roce 2008, ačkoliv má 366 obyvatel). K 1.1. 2011 se po 40 letech osamostatnila obec Libhošť oddělením od Nového Jičína.

Ve výše uvedené tabulce jsou základní charakteristiky SO ORP v rámci MSK a jsou vidět výrazné rozdíly v charakteru jednotlivých ORP, a to jak z pohledu hustoty obyvatelstva (míra zalidnění), tak hustoty obcí i stupně urbanizace. Rovněž jsou výrazné rozdíly ve velikosti obcí patřících k jednotlivým SO ORP. Malé obce do 199 obyvatel se vyskytují pouze v SO ORP Vítkov, Krnov, Odry, Rýmařov, Bruntál, Opava, především se jedná o oblasti s vyšší nadmořskou výškou. Na druhou stranu SO ORP s výraznou převahou (nad 80 %)

obyvatel žijících v obcích nad 5000 obyvatel jsou Bohumín, Orlová, Český Těšín, Ostrava, Karviná a Havířov.

Pro stanovení významu obce resp. celého SO ORP v kraji po roce 2001 musíme vycházet pouze z funkce residenční a výrobní, jelikož neexistují údaje o obslužné kapacitě obce, které byly využity při výpočtu KfV u regionalizace. Význam SO ORP je dán podílem na dané funkci ve správním území na celkové úrovni v Moravskoslezském kraji.

Výjimečnou pozici má SO ORP Ostrava, ve kterém bylo v roce 2010 40 % pracovních míst a residenční funkce byla 27 %. Zbylé správní obvody jsou v obou funkcích pod 10 % hranicí. Z hlediska významnosti se blízko sebe umístily SO ORP Opava a Frýdek-Místek, přičemž v SO ORP Opava mírně převládá výrobní funkce a v SO ORP Frýdek-Místek residenční funkce. Výraznou převahu residenční funkce dále má SO ORP Havířov, nicméně jeho výrobní funkce je pod 4 %. Mezi další významná sídla s převahou výrobní funkce patří SO ORP Karviná a SO ORP Třinec.

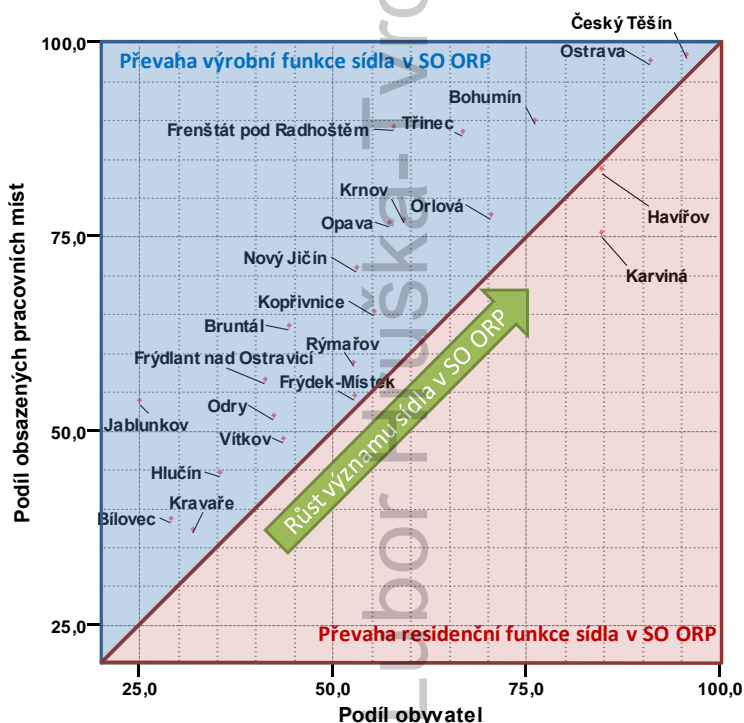
≤

Mezi SO ORP s nejmenším významem s převahou residenční funkce patří Vítkov, Rýmařov, Odry, Kravaře, Jablunkov. Podíl obyvatel je 1 - 2 % v kraji a výrobní funkce je pod 1 %. Za SO ORP se středním významem je možno považovat Nový Jičín, Kopřivnici, Bohumín, Bruntál, Krnov a Orlovou. U obou posuzovaných funkcí dosahují více než 2 %.

Obrázek 1.1: Význam SO ORP v rámci kraje

Význam města (tj. obce s rozšířenou působností) v rámci jeho správního obvodu stanovíme na základě jeho podílu na počtu trvale bydlících obyvatel a na počtu obsazených pracovních míst v rámci celého správního obvodu. Výrazně dominantní residenční funkci v rámci SO ORP mají města Havířov a Karviná. U ostatních měst v kraji převládá výrobní funkce. Při hodnocení

významu jednotlivých měst se musí přihlídnout k počtu obcí, které spadají do jejich rozšířené působnosti (např. SO ORP Český Těšín má 2 obce). Významnost města je přímo úměrná stupnici 1 až 100 ve dvou osách. Z níže uvedeného grafu vyplývá menší význam měst Bílovec a Kravaře, kde výrobní i residenční funkce je pod 40 %.

Obrázek 1.2: Význam sídla SO ORP v rámci správního obvodu

1.2.3 Vývoj významu regionů a měst

Od poslední čtvrtiny 20. století přecházejí ekonomicky vyspělé země ze stadia průmyslové společnosti na postindustriální. Dochází k výrazné polarizaci území a růstu regionálních disparit. Situace vede k proměně stávajících sociálních struktur a způsobů práce. Zapadáme hlouběji do majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti, která se projevuje i v prostorové struktuře osídlení a změnami ve významu sídel.

Podobně jako v předchozí části budeme vyčíslovat význam obcí pomocí redukovaného koeficientu funkční velikosti (RKfV). Funkční velikost vyjadřuje koncentraci primárních střediskových funkcí. Do výpočtu byla zahrnuta pouze obytná funkce, vyjádřena počtem obyvatel, a pracovní funkce, vyjádřena obsazenými pracovními místy. RKfV je agregátním vyjádřením koncentrace těchto funkcí.

Tabulka 1.4: Redukovaný koeficient funkční velikosti regionů vztážen k ČR

Název regionu	RKfV		
	rok 2004	rok 2010	rozdíl 2010 - 2004
Ostravsko	521,29	556,03	34,74
Frýdecko-Místecko	86,00	90,25	4,25
Kopřivnicko	33,01	33,59	0,58
Československo	26,17	26,56	0,39
Frýdlantsko	13,29	13,01	-0,28
Vitkovsko	10,68	9,99	-0,69
Třinecko	74,52	73,75	-0,77
Vrbensko	7,39	6,46	-0,93
Frenštátsko	20,55	19,48	-1,07
Rýmařovsko	10,86	9,50	-1,36
Odersko	9,65	8,23	-1,42
Bruntálsko	32,77	30,86	-1,91
Krnovsko	36,01	33,75	-2,26
Opavsko	115,76	112,99	-2,77
Novojičínsko	53,26	50,09	-3,17
Karvinsko	112,12	104,96	-7,16

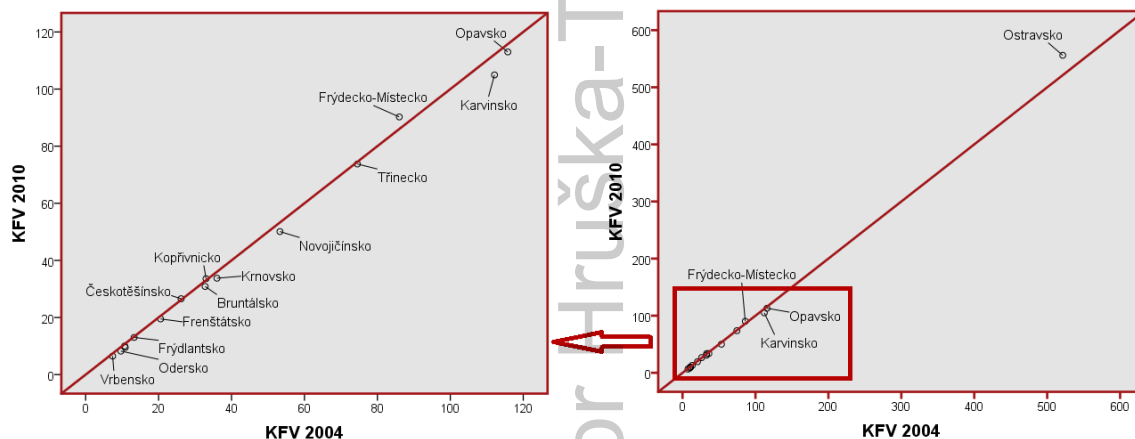
Zdroj: PROCES

Vývoj významu přirozených regionů

Pro vyjádření vývoje významu přirozených regionů byly porovnány koeficienty funkční velikosti za roky 2004 a 2010, což znázorňuje tabulka 1.4. Je patrné, že v porovnání s daty ČR roste výrazněji význam regionu Ostravsko oproti jiným regionům v Moravskoslezském kraji. Dalším regionem, u kterého byl zaznamenán růst v posledních 7 letech, je Frýdecko-Místecko,

nepatrný růst byl zaznamenán také v regionu Kopřivnicko a Českotěšínsko. Naopak pokles vykazuje zejména Karvinsko, dále pak Novojičínsko, Opavsko a Krnovsko.

Níže uvedený obrázek znázorňuje nejen, zdali jednotlivé regiony v průběhu let posilují či slábnou v porovnání s Českou republikou, ale také patrný výrazný rozdíl mezi Ostravou a ostatními regiony v kraji.

Obrázek 1.3: Vývoj významu přirozených regionů v porovnání s ČR

Vývoj významu měst

Pro porovnání vývoje významu měst Moravskoslezského kraje s Českou republikou, byla vybrána města s nejvyššími hodnotami KfV. V posledních sedmi letech je patrný výrazný růst

významu Ostravy. Roste také význam Kopřivnice, kde po ekonomické recesi opět narůstá počet zaměstnanců u podniků TATRA, a.s. a BROSE CZ spol. s r.o. Mírný nárůst významu je u měst Český Těšín a Hlučín. U města Český Těšín je způsoben především nárůstem zaměstnanosti v lehkém

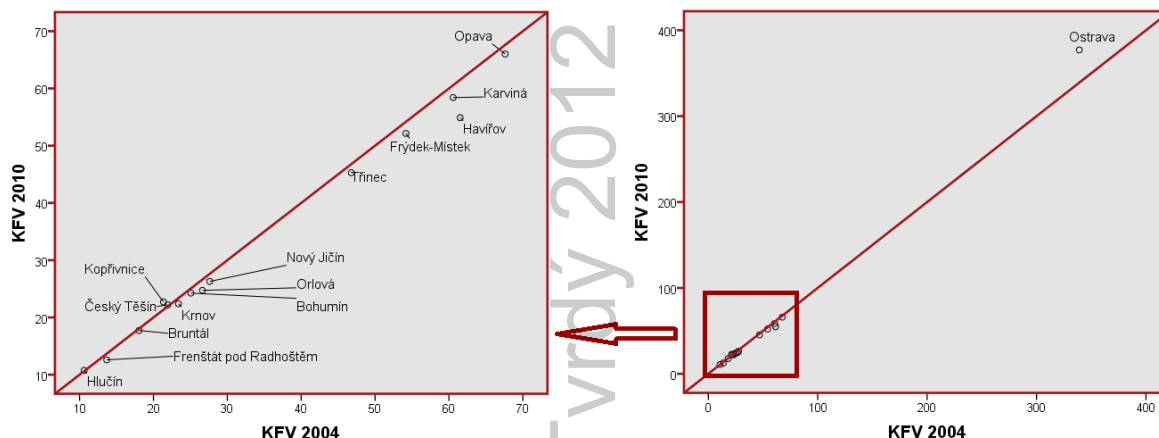
průmyslu a ve službách. U města Hlučín došlo kromě nárůstu počtu pracovních míst i mírnému růstu residenční funkce. Nejvýraznější pokles je u města Havířov, kde v sledovaném období klesá jak počet obyvatel, tak i počet obsazených pracovních

míst. V Karviné a Frýdku-Místku je zaznamenán také významnější pokles, který je ovlivněn poklesem počtu obyvatel v Karviné o 3,55 % a ve Frýdku-Místku o 2,83 %.

Tabulka 1.5: Redukovaný koeficient funkční velikosti sídel vztažen k ČR

Název obce	2004	2010	rozdíl 2010 - 2004
Ostrava	339,05	377,10	38,05
Kopřivnice	21,35	22,72	1,37
Český Těšín	21,94	22,21	0,27
Hlučín	10,61	10,75	0,14
Bruntál	18,04	17,72	-0,32
Bohumín	25,07	24,24	-0,83
Krnov	23,38	22,39	-0,99
Frenštát pod Radhoštěm	13,68	12,59	-1,08
Nový Jičín	27,63	26,29	-1,33
Třinec	46,78	45,29	-1,49
Opava	67,61	66,02	-1,59
Orlová	26,63	24,73	-1,90
Frýdek-Místek	54,17	52,13	-2,04
Karviná	60,57	58,41	-2,16
Havířov	61,52	54,89	-6,63

Zdroj: PROCES

Obrázek 1.4: Vývoj významu sídel v porovnání s ČR

Vývoj počtu obyvatel a obsazených pracovních míst mají zásadní vliv při posuzování významu sídel v Moravskoslezském kraji. Je patrné, že nejvíce obsazených pracovních míst vzrostlo v Ostravě, a to o více jak 30 %, v Kopřivnici o více jak 27 %. Naopak největší pokles obsazených pracovních míst (pokles o více jak 25 %), je zaznamenán v Havířově. Hlučín je jediná obec, kde došlo v průběhu let k nárůstu počtu obyvatel (i když pouze o 0,25 %). Největší pokles počtu obyvatel byl naopak zaznamenán v Orlové.

1.2.4 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Na základě této podkapitoly lze jednoznačně identifikovat současné administrativní vymezení kraje na obce s rozšířenou působností a pověřené

obecní úřady nerespektující přirozené spádové oblasti a to především v bezprostřední blízkosti Ostravy, kde obce s rozšířenou působností jsou zcela ovlivňovány městem Ostrava (zejm. SO ORP Bílovec, Hlučín, Bohumín, Orlová, Karviná a Havířov). Je velmi problematické pracovat s jednotlivými obcemi s rozšířenou působností rovněž z důvodů, že sídlo ORP často neleží v centru správního obvodu, ale na jeho hranici (např. Krnov nebo Opava). Dalším problémem při práci s těmito jednotkami jsou extrémní rozdíly v počtu obcí, které tvoří SO ORP (např. Bohumín a Český Těšín jsou tvořeny dvěma obcemi, oproti tomu SO ORP Opava má 41 obcí a SO ORP Frýdek-Místek 37 obcí).

Tyto problémy ve vymezení SO ORP se promítají i do tvorby územně analytických podkladů především Rozboru udržitelného rozvoje území. Z důvodu porovnatelnosti metodiky mezi jednotlivými SO ORP musí být zohledněn počet obcí v rámci SO ORP a v případě Českého Těšína a Bohumína je nutné zohlednit při posuzování jednotlivých vlivů okolní obce. Další problém při hodnocení správních obvodů obcí s rozšířenou působností především v sociálním a ekonomickém pilíři je v přímé provázanosti se sousedními sídly, např. SO ORP Havířov. S výjimkou SO ORP Havířov a Karviná ve všech sídlech správních obvodů obcí s rozšířenou působností převládá funkce sídla výrobní, tzn., sídla jsou centrem pracovních příležitostí. Tato role má rostoucí

význam. Nejvýrazněji se to projevuje v růstu významu města Ostravy v rámci celého kraje i v rámci republiky. Snižuje se význam Karvinska v sídelní hierarchii na základě rezidenční a výrobní funkce.

V současnosti je v Moravskoslezském kraji trend koncentrace obyvatelstva do Ostravy a blízkého okolí. Z hlediska sídelní struktury by bylo proto prospěšné v první řadě podpořit hlavní střediska v periferní oblasti kraje (tj. sídla SO ORP Bruntál, Krnov, Rýmařov). Rovněž sídla pověřených obecních úřadů v této oblasti (tzn. Vrbno pod Pradědem, Osoblaha, Horní Benešov) by měla poskytovat svému okolí alespoň základní obslužnost a tím přispět ke stabilizaci osídlení v území i v současném období, kdy se vylidňují.

1.3 Vymezení městských a venkovských sídel z pohledu prostorové sociologie

1.3.1 Vymezení městských sídel

Městská sídla (dále jen města) vznikala buď na zelené louce (např. Havířov), nebo se vyvinula z dříve neměstských sídel. V Moravskoslezském kraji byla urbanizace podpořena industrializací, proto je zde větší zastoupení měst než v rámci ČR. Je nutné si vymezit, které obce budeme považovat za města. Existují obce s 5000 obyvatel mající charakter vesnice známé z jižního Slovenska nebo z Maďarska. Oproti tomu stojí města, kdysi

významná historická sídla, která mají méně než 500 obyvatel. Nejmenším městem dle statusu v rámci kraje a zároveň významným historickým sídlem je Andělská Hora, které získalo opět status města v roce 2008, i když má počet obyvatel pouze 366.

Z historicko-právního hlediska byla v minulosti považována za města sídla, která obdržela městská práva, jež byla udělována králem, církví nebo šlechtou a s nimiž se pojila určitá privilegia (právo trhu, mýta, hradeb aj.). Z tohoto právního

pohledu v zemích koruny české byl Bruntál⁸ první institucionalizované město, které okolo roku 1210 obdrželo královská horní práva a řídilo se magdeburským městským právem⁹. Při vymezování města se rozlišuje administrativní vymezení, kdy je město ohraničeno administrativními hranicemi obce, dále pak morfologické vymezení, které je určeno kompaktně zastavěnou plochou, a funkční vymezení, kdy je hranice města určena podle integrity vztahu v území, např. dojíždění za prací. Pro vymezení měst v Moravskoslezském kraji je nutné vyjít z administrativních hranic obcí a dalších jednoznačných charakteristik především statistické povahy.

Městská sídla lze vymezit na základě:

- Počtu obyvatel (pokud je větší než 3000) nebo hustoty zalidnění, případně kombinace těchto dvou ukazatelů (Městské sídlo je vymezeno jako podíl obyvatelstva, které žije na území s hustotou zalidnění větší než 150 obyvatel na km²).

⁸ V roce 1220 markrabě moravský Jindřich Vladislav povýšil Uničov na město a dal měšťanům právo řídit se právem bruntálským. (Hosák, 2004:598)

⁹ Magdeburské právo náleží k nejdůležitějším městským právům založených na zásadách saského práva. Nejvyšší autoritou byl ve 13. – 17. stol. soudní dvůr v Magdeburku.

- Statusu dané obce dle právních norem příslušného státu.
- Charakteru a hustoty zástavby a architektonického rázu obce.
- Podílu přírodních ploch nebo zastavěných ploch na celkové rozloze obce a jiných indikátorů, např. podíl obyvatelstva žijícího městským způsobem života apod.

V rámci této studie klasifikujeme obce na základě jednoznačně identifikovaných ukazatelů. Zvolili jsme dva kvantitativní ukazatele: počet obyvatel nad 3000 a hustotu zalidnění vyšší než 150 obyvatel na km², a jeden ukazatel kvalitativní, který je dán statusem obce. **Ve stanovených ukazatelích byly obce identifikovány jako městská sídla, pokud splňovala všechna tři kritéria.**

Důležitost statusu města se vyvíjela. V historické rovině vznik města byl dán městským právem. V současné době je dán symbolicky a ukazuje na ambice obce přijmout funkci města a tím i určitou zodpovědnost za své okolí. Sociologové tuto symbolickou (semiotickou) stránku považují čím dál tím více za významnější (kulturní rovina je nedílnou součástí současné sociologie města).

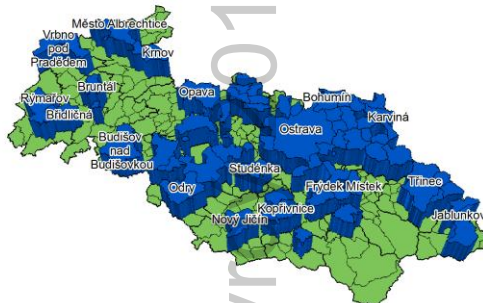
Při vymezení městského sídla dle statusu a dle počtu obyvatel vyššího než 3000 je koncentrace obcí, splňujících daná kritéria, téměř shodná a rovnoměrně rozložená na území celého

Moravskoslezského kraje. Nicméně pokud se zaměříme na vymezení městského sídla dle hustoty obyvatel vyšší než 150 na km², je patrná vyšší koncentrace těchto sídel na jihovýchodě kraje.

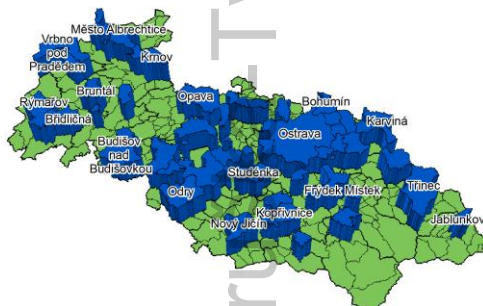
V severní části je dle hustoty obyvatel městským sídlem pouze Bruntál a Krnov, je to dáno především velikostí katastrálního území.

VYMEZENÍ MĚSTSKÝCH SÍDEL DLE VYBRANÝCH UKAZATELŮ V MSK PRO ROK 2010

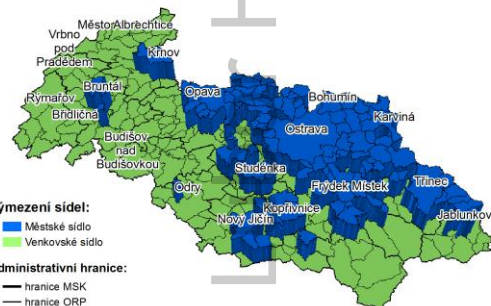
OBCE S VÍCE NEŽ 3 TISÍCI OBYVATELI

OBCE DLE STATUTU

OBCE S HUSTOTOU OBYVATEL S VÍCE NEŽ 150 KM²

Výmezení sídel:

- Městské sídlo
- Venkovské sídlo

Administrativní hranice:

- hranice MSK
- hranice ORP
- hranice obcí

Zdroj dat: ČSÚ, Běžná evidence obyvatel
Administrativní hranice platné k 1.7.2009

PROCES

Mapa 1.5: Vymezení městských sídel

Jak je z následující tabulky zřejmé, obce Břidličná, Budišov nad Budišovkou, Fulnek, Hradec nad Moravicí, Albrechtice, Odry, Rýmařov, Vítkov a Vrbno pod Pradědem nesplňují (zejména

z důvodu velké rozlohy katastrálního území) kritérium hustoty zalidnění vyšší než 150 obyvatel na km², přesto mají dle zákona udělen status města, a proto jsou považována za městská sídla.

Tabulka 1.6: Vymezení měst

Typ města	Název obce	Hustota zalidnění (poč. obyv./km ²)
Města kategorie A – města splňující všechna kritéria	Bílovec	193,94
	Bohumín	732,38
	Bruntál	586,45
	Brušperk	373,11
	Český Těšín	753,49
	Dolní Benešov	283,01
	Frenštát pod Radhoštěm	971,12
	Frýdek-Místek	1 133,15
	Frýdlant nad Ostravicí	442,06
	Havířov	2 570,73
	Hlučín	673,98
	Jablunkov	544,68
	Karviná	1 065,93
	Klimkovice	283,29
	Kopřivnice	836,90
	Kravaře	351,61
	Krnov	564,36
	Nový Jičín	577,11
	Opava	644,06
	Orlová	1 307,24
	Ostrava	1 422,86
Petřvald	560,51	
Příbor	394,09	
Rychvald	414,99	

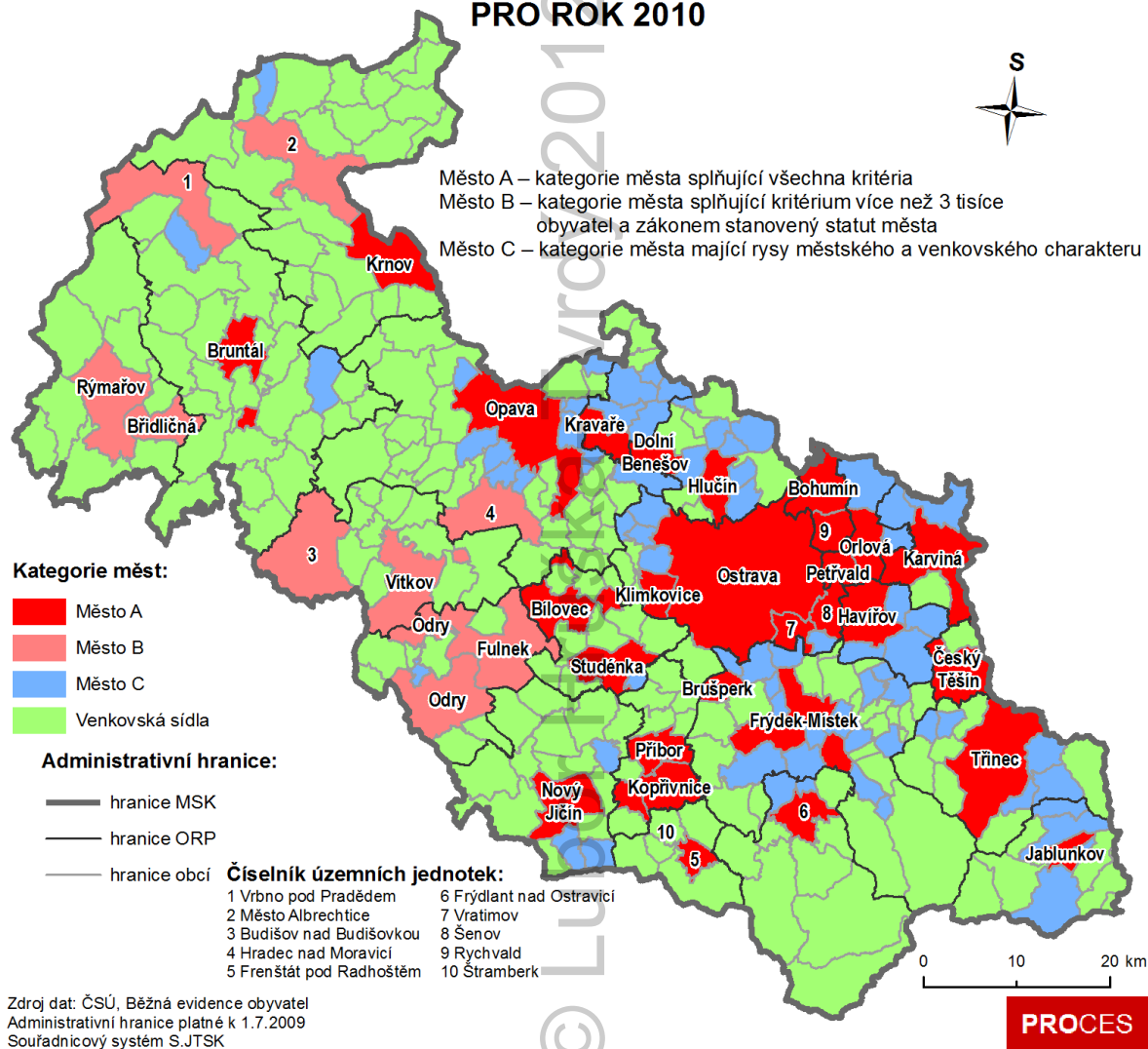
	Studénka	327,28
	Šenov	355,25
	Štramberk	355,89
	Třinec	436,97
	Vratimov	486,22
Města kategorie B – města splňující kritérium více než 3 tisíce obyvatel a zákonem stanovený status města	Břidličná	137,44
	Budišov nad Budišovkou	39,91
	Fulnek	86,67
	Hradec nad Moravicí	123,33
	Město Albrechtice	54,77
	Odry	99,47
	Rýmařov	143,15
	Vítkov	111,05
	Vrbno pod Pradědem	82,62

Zdroj: PROCES

Vzhledem k výše uvedené skutečnosti bylo potřeba provést rozlišení městských sídel do kategorií. Podle toho, která kritéria splňují, bylo provedeno rozlišení sídel na typ A, B, a C, přičemž město A splňuje všechna 3 výše uvedená kritéria,

město B splňuje kritérium více než 3 tisíce obyvatel a zákonem stanovený status města a město C mající rysy městského a venkovského charakteru (tzn., splňuje jeden za stanovených ukazatelů).

VYMEZENÍ KATEGORIÍ SÍDEL V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI PRO ROK 2010

Zdroj dat: ČSÚ, Běžná evidence obyvatel
Administrativní hranice platné k 1.7.2009
Souřadnicový systém S.JTSK

0 10 20 km
PROCES

Všechny výše uvedené skutečnosti měly zásadní vliv na vymezení městských sídel na typy A, B a C. Ve výše uvedené mapě jsou městská sídla splňující všechna tři kritéria znázorněna červeně. Obce, které nesplnily kritérium hustoty zalidnění vyšší než 150 obyvatel na km², jsou znázorněny růžovou barvou. Obce, které splňují pouze jedno kritérium, jsou znázorněny modře, tato sídla mají rysy jak městského, tak venkovského charakteru. Zeleně jsou znázorněna sídla venkovská. Je patrná koncentrace městských sídel v nejbližším okolí Ostravy, jako jsou obce Karviná, Havířov, Bohumín, Orlová atd. Jako další významná městská sídla lze považovat Třinec, Kopřivnici, Nový Jičín, Frýdek Místek a Opavu. Mimo oblast, na niž má vliv Ostrava, jsou osamostatněnými městskými sídly Bruntál a Krnov. Výčet městských sídel zejména z kategorie Město A, která splňují všechna kritéria, je ve výše uvedené tabulce.

1.3.2 Vymezení venkovských sídel z pohledu sociologie venkova

V současné době se venkovské společenství stále více heterogenizuje. Tradiční propojení zemědělství a venkova je oslabováno, a to především v zázemích velkých měst. V těchto oblastech dochází k přechodu z funkce zemědělsko-výrobní na funkci rezidenční a rekreační. Dále dochází k periferizaci oblastí vzdálenějších od

těchto velkých sídel, často doprovázené stárnutím obyvatelstva a odchodem mladých lidí za pracovními příležitostmi do měst a jejich zázemí.

Problematika venkova vchází do popředí zájmu od chvíle, kdy došlo k prudkému růstu měst v důsledku průmyslového rozvoje. Součástí změn, které s sebou přináší industrializace a následná místa až živelná urbanizace, je i mnohem zřetelnější rozdíl mezi venkovem a městem. I přes to, že dichotomie pojmů „město“ a „venkov“ zde jasně existovala již od dob středověkých měst, až v období urbanizace se stává častým předmětem mnoha vědních oborů od sociologie přes geografii až po ekonomii či architekturu.

Tématu venkova se dotýká i problematika územního plánování, která úzce souvisí s cíli regionální politiky a liší se pouze používanými nástroji, kterými jsou nástroje iniciační pro regionální politiku (dotace, podpory ve formě daňových úlev) a nástroje regulační, které převládají u územního plánování. (ČSÚ, 2008)

Hned na počátku zkoumání venkova narážíme na zásadní a obtížně řešitelný problém: nalezení hranice mezi venkovem a městem. Navzdory zřetelnému vnímání odlišností neexistuje jasná hranice mezi tím, co je ještě město, a tím, co je již venkov.

Venkovský fyzický prostor je obvykle charakterizován (HUDEČKOVÁ, H., LOŠŤÁK, M., 2002):

- převahou přírodních porostů
- otevřenou krajinou
- významností klimatu a počasí
- agro-leso-pastevním užitím prostoru
- nízkou hustotou zástavby a osídlení
- decentralizovaným způsobem osídlení v malých sídlech (vesnicích)
- nekompletní technickou infrastrukturou.

V současnosti neexistuje jednotná definice pojmu venkova. Jedinou všeobecně uznávanou mezinárodní definicí je vymezení OECD, které je založeno na podílu obyvatelstva, jež žije na území s hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel na km². Tato definice však nebere v úvahu obyvatelstvo žijící v hustě osídlených venkovských oblastech a je někdy obtížně aplikovatelná s ohledem na místní (národní) specifika.

Dle ČSÚ jsou venkovským prostorem všechny obce s velikostí do 2 000 obyvatel a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel/km², pokud nejsou sídlem alespoň správního obvodu obce s rozšířenou působností. (ČSÚ, 2008) Důvodů pro toto vymezení je několik. V české odborné

literatuře se za venkovské obce zpravidla považují obce do 2 000 nebo (s ohledem na zákon o obcích) do 3 000 obyvatel. Tyto mezní hodnoty se také objevují v některých národních i regionálních programových dokumentech. Obce nad 3 000 obyvatel jsou zde považovány za jednoznačně městské, obce do 2 000 obyvatel za jednoznačně venkovské. Kritérium počtu obyvatel tedy zaručuje, že se do výběru nedostanou větší obce.

V případě této studie jsou venkovská sídla vymezována na základě tří kritérií, jakými jsou počet obyvatel menší než 3000, status obce a hustota obyvatel menší než 150 na km². Jedná se o inverzní postup vymezení venkovských sídel, jako tomu bylo v případě vymezení sídel městských. Z toho vyplývá, že pokud daná obec měla počet obyvatel menší než 3000, hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel na km² a její zákonem stanovený status byl obec, pak se ve výsledku jednalo o venkovské sídlo. Dalšími významnými ukazateli pro vymezení venkovských sídel byl podíl rekreačních objektů vzhledem ke všem objektům nacházejících se na území sledované obce, dále pak z hlediska zastoupení rodinných domů a počtu obyvatel v nich žijících.

1.3.3 Prostorový sídelní systém

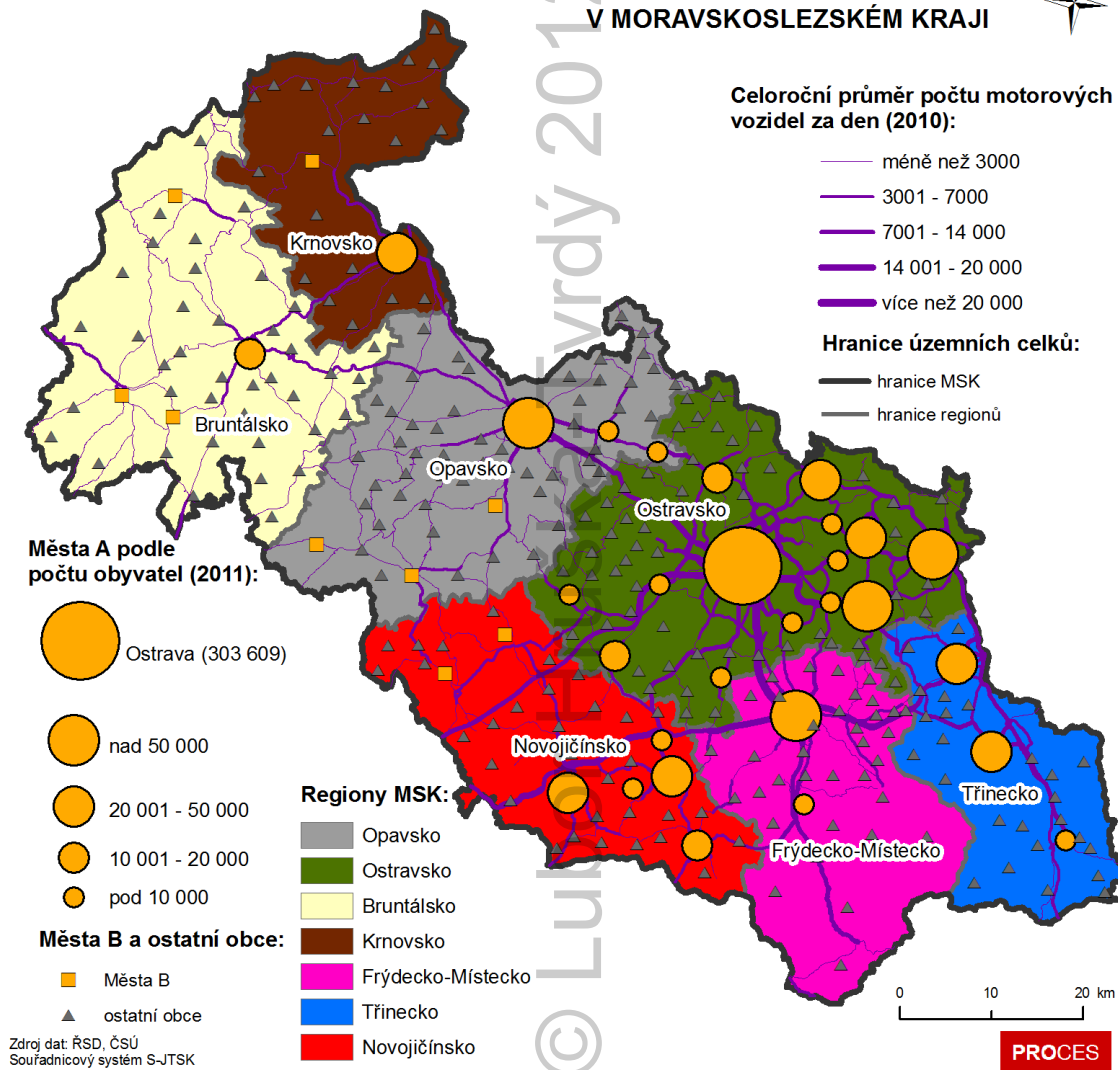
Prostorový sídelní systém je systémem sídel a jejich prostorových vazeb, který zahrnuje velikost sídel a jejich rozmístění v prostoru. Sídla jsou

vzájemně propojena funkčními vztahy (dojíždka do práce, za kulturou, za nákupy, obchodem), které se dají dále dělit podle druhu, intenzity a hierarchie. Na formování sídelních systémů mají vliv přírodní, socioekonomické podmínky a činitelé obecného charakteru. Počet, velikost a rozmístění sídel v sídelní struktuře se snaží vysvětlit teorie centrálních míst (někdy také Christallerova teorie centrálních míst, případně teorie prosté rovnováhy) především na základě ekonomických charakteristik.

Prostorový sídelní systém v Moravskoslezském kraji lze analyzovat z několika úrovní. V makro pohledu lze brát Moravskoslezský kraj jako jeden prostorový sídelní systém, jelikož

všechny obce mají prostorovou vazbu k Ostravě a jsou ovlivněny již dříve zmíněnými procesy industriálního rozvoje celého kraje. Druhým pohledem lze obce v Moravskoslezském kraji rozdělit dle příslušnosti k aglomeraci a na zbývající obce. Tomuto pohledu je věnována kapitola 1.7. V této podkapitole se zaměříme na třetí pohled pro vymezení prostorových sídelních systémů, který bude založen na prostorových vazbách definovaných dojíždkou mezi městy kategorie A a kategorie B. Pro analýzu budou použity spádové oblasti vymezené v kapitole 1.2 – střední úroveň. Síla prostorových vazeb je znázorněna intenzitami dopravy z roku 2010.

PROSTOROVÉ SÍDELNÍ SYSTÉMY V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

Mapa 1.7: Prostorové sídelní systémy v Moravskoslezském kraji

Nejsilnější prostorové vazby jsou mezi městskými sídly na Ostravsku, při čemž převažuje dominantní postoj Ostravy, která poskytuje pracovní místa pro své široké zázemí. Zde lze zmínit silnou vazbu mezi Ostravou a Havířovem, příp. Havířovem a Karvinou, kde u města Havířov převládá rezidenční funkce. Pro Ostravu je typická výrobní funkce, včetně dojížděky za službami krajského významu.

Města Bruntál a Krnov mají svou spádovou oblast, kde mají dominantní postavení. Na spádových územích těchto měst se nacházejí pouze města kategorie B a obce s převážně venkovským charakterem. Nutno však podotknout, že v současných procesech optimalizace dochází k výraznějšímu posílení pozice Krnova z hlediska občanské vybavenosti především ve zdravotnictví a město Bruntál přichází o některé své důležité funkce. Především růstem sociálních problémů a demografických procesů se snižuje váha této oblasti.

Dalším výrazným prostorovým systémem je oblast Opavska, které má dominantní pozici v kontextu svého historického vývoje. Význam Opavy se prosazuje i proti Ostravě z důvodu tradiční spádové oblasti okresního města i pro oblast tzv. „Prajzské“, přestože dopravní dostupnost krajské metropole je z této oblasti velice dobrá, např. pro města Kravaře a Dolní Benešov. Dále v tomto prostorovém systému se nacházejí města

typu B, jako je Hradec nad Moravicí, Vítkov a Budišov nad Budišovkou, která tvořila přirozenou spádovou oblast Opavy a Opava zde plní funkci regionální metropole z hlediska vybavenosti veřejnými službami.

Prostorový sídelní systém Novojičínska je tvořen především městy Nový Jičín, Kopřivnice a Frenštát pod Radhoštěm a menšími městy Příbor a Štramberk. Jedná se o velice silně propojený prostorový systém s vysokou mírou interakce. Dominantní postavení má město Nový Jičín a Kopřivnice. Město Nový Jičín má regionální význam v oblasti služeb a oproti tomu město Kopřivnice má rostoucí význam při poskytování pracovních příležitostí. Což vede i k výraznému nárůstu významu města Kopřivnice, jak bylo uvedeno v kapitole 1.2. Dále na Novojičínsku se nacházejí dvě města kategorie B, jsou jimi Odry a Fulnek. S výstavbou dálnice D1 lze předpokládat, že tato města budou více ovlivňována Ostravou a interakce s prostorovým sídelním systémem Novojičínska se bude zastavovat.

Prostorový systém Frýdecko-Míšecka je tvořen především městy Frýdek-Místek a Frýdlant nad Ostravicí. Tento systém se postupně vytrácí, jelikož dochází k dominantnímu růstu z hlediska pracovních příležitostí v Ostravě. Trendem, který brzdí tento vliv, je existence průmyslové zóny v Nošovicích s automobilkou Hyundai.

Prostorový systém Třinecka je tvořen městem Třinec, městem Český Těšín a městem Jablunkov. Město Třinec má dominantní výrobní funkci i z hlediska vybavenosti zdravotnictvím, školstvím a sociálními službami, nicméně historické kořeny vysoké úrovně kultury a školství v Českém Těšíně způsobují, že si Český Těšín drží svou pozici. Na okraj můžeme poznamenat, že v Českém Těšíně je výrazně vyšší podíl vysokoškoláků než ve městě Třinec. Z důvodu dobré dopravní dostupnosti dobudováním dopravního napojení Českého Těšína přes Frýdek-Místek do Ostravy roste vliv Ostravy i v této oblasti.

1.3.4 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Z hlediska prostorové sociologie je důležitým faktem, že města ztrácejí své hranice, tzn. i územní plány měst musí zohledňovat okolní obce. V tomto ohledu je pozitivní podnět daný novým stavebním zákonem ke zpracovávání rozborů udržitelného rozvoje území, který by měl tyto širší souvislosti zohlednit.

V rámci Moravskoslezského kraje je klíčovým problémem to, že území jednotlivých SO ORP je rozdílně vymezeno než přirozené prostorové systémy osídlení. Proto je nutné při zpracování těchto rozborů analyzovat jednotlivé socio-demografické a ekonomické procesy s ohledem i na okolní sídla.

Typickým příkladem nevhodně vymezeného území SO ORP může být město Český Těšín a Bohumín, která jsou tvořena dvěma obcemi. Dále je problematický rozbor území pro SO ORP Havířov, jenž je velice výrazně ovlivněný Ostravou, příp. Karvinou a nemá vlastní ekonomické zázemí. Rovněž SO ORP Kopřivnice netvoří přirozenou spádovou oblast a sídlo SO ORP je umístěno na kraji správního obvodu.

V současné době dochází k proměně funkce venkova a tyto oblasti nejsou jako dřív zaměřeny na zemědělství a lesnické hospodářství, ale roste jejich funkce jako rekreačního území. Venkovský prostor, tak jak byl vymezen, představuje v Moravskoslezském kraji téměř 58 % rozlohy kraje a žije na něm pouze 13 % obyvatel. Při faktu, že cca čtyři pětiny obcí patří do takto vymezeného venkovského prostoru, je zřejmé, že podíl obcí městského charakteru je v rámci mezikrajského srovnání v celé ČR největší.

Charakteristiky domovního a bytového fondu svědčí o tom, že v domovní zástavbě převažují ve venkovském prostoru rodinné domy. Průměrná venkovská obec leží na katastru o velikosti cca 16,45 km², má 840 obyvatel, což představuje 12krát menší hustotu zalidnění než v obcích městského prostoru.

V rámci stanovení kapacit pro technickou a veřejnou infrastrukturu v území je nutné zohlednit území s převahou rodinných domků s trvalým

obyvatelstvem a rekreačních objektů, které mají sezónní využívání. Největší výkyvy ve využívání objektů dle typu užívání je v oblasti Beskyd (SO

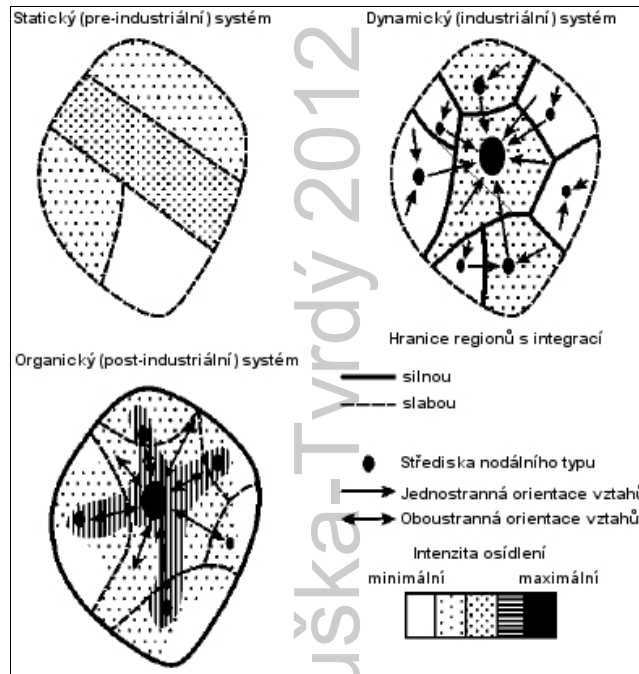
ORP Frýdlant nad Ostravicí a hornatá část okresu Frýdek-Místek).

1.4 Migrace obyvatelstva

Industriální společnost byla postavena na průmyslových regionech, vyznačujících se silnou koncentrací obyvatelstva. S procesem industrializace a rozvojem měst byl spojen nárůst prostorové mobility obyvatelstva. Tento růst dále pokračuje, avšak v industriálním období docházelo k silně koncentračním tendencím, kdy se lidé jednostranně stěhovali do průmyslových měst. V době postindustriální je charakteristický obousměrný pohyb (mezi jádrem a zázemím). Jak uvádí Hampl (2005), zatímco v preindustriálním období byly určujícím faktorem osídlení přírodní podmínky, pak v industriálním období se zvýšil vliv

spojený s trhem práce. V současné fázi proměny společnosti dochází k výrazným dekoncentračním tendencím v rozmístění obyvatelstva částečně podporovaných suburbanizací a proti nim stojící koncentrace pracovních míst do aglomerací spojená s ekonomickými úsporami viz následující obrázek.

V této části je popsáno migrační chování obyvatelstva, z jehož vývoje lze do jisté míry odvodit ekonomický vývoj v regionu, a také podle ekonomického vývoje města a okolí lze odvozovat migrační přitažlivost města v rámci rozsáhlejšího geografického prostoru.

Zdroj: Hampl, 2005.

Obrázek 1.5: Vývoj prostorové organizace společnosti

V České republice je migrace spojená se změnou místa trvalého bydliště. Migrační pohyby vyvolávají řadu významných demografických, ekonomických, sociálních a politických efektů, a to jak při procesu vystěhování, tak i při procesu přistěhování a jsou citlivým indikátorem ekonomického vývoje v regionu. V této kapitole se zaměříme pouze na vnitrostátní migraci, ke které existují relativně přesné statistiky ČSÚ, na rozdíl od

statistik mezinárodní migrace. Jeden z klíčových problémů Moravskoslezského kraje u mezinárodní migrace je to, že se jedná především o dočasnou migraci za prací občanů Slovenska a Polska. Je nutné podotknout, že v současné době mezinárodní migrace v České republice výrazně ovlivňuje stabilizaci celkového počtu obyvatel a to především v Praze a v západní části republiky. Lze očekávat, že i v Moravskoslezském kraji poroste příliv

cizinců, který bude souviset především s ekonomickým vývojem v kraji a lokalizací zahraničních podniků v průmyslových zónách. V současnosti zahraniční migrace nemá zásadní dopady na strukturu osídlení Moravskoslezského kraje.

Migrace se z hlediska vzdálenosti dělí podle překročení hranic vyšších administrativních celků. Za vnitřní migraci považujeme migraci, jež se

odehrává uvnitř MSK, dříve se pracovalo s vnitřní a meziokresní migrací, nicméně v naší studii jsme použili rovinu ORP. Mezikrajská migrace odpovídá migraci z kraje nebo do kraje, tzn. vystěhování mimo území MSK a přistěhování na území MSK ze zbylých krajů ČR a jedná se tak o migraci vnější. V této analýze se nepočítá s mezinárodní migrací, to je s tou, která má svůj počátek případně cíl mimo území České republiky.

Tabulka 1.7: Počty migrantů podle typů stěhování (tříleté průměry a jejich změna)

Typ migrace	Jednotka	Období				Celkem
		1991 - 1995	1996 - 2000	2001 - 2005	2006 - 2010	
Celkový migrační pohyb v kraji	Počet	136 798	108 760	117 698	131 862	495 118
Přistěhovalí z ostatních krajů ČR	Počet	19 424	13 498	13 885	15 619	62 426
	%*	17,5	15,6	15,1	15,4	16,0
Vystěhovalí mimo MSK	Počet	25 735	22 203	25 712	30 129	103 779
	%*	21,9	23,3	24,8	25,9	24,0
Rozdíl	Počet	-6 311	-8 705	-11 827	-14 510	-41 353
V rámci kraje bez SO ORP	Počet	62 192	46 910	49 252	52 499	210 853
	%**	45,5	43,1	41,8	39,8	42,6
V rámci SO ORP	Počet	29 447	26 149	28 849	33 615	118 060
	%**	21,5	24,0	24,5	25,5	23,8
Migrační pohyb v kraji	%**	67,0	67,2	66,4	65,3	66,4

Zdroj dat: ČSÚ, Běžná evidence migrace

Pozn.:

* Procento u přistěhovalých vyjadřuje podíl přistěhovalých osob z jiných krajů/ celkovému počtu osob, které po stěhování mají trvalý pobyt v kraji. U vystěhovalých osob je to analogicky.

** Vztaheno k celkovému migračnímu pohybu v kraji.

Mezikrajskou migrací ztratil MSK v posledních 20 letech 41 353 obyvatel. Celkový migrační pohyb v MSK v průběhu let 1991 až 2010 činil 495 118 obyvatel. Nejvýraznější rozdíl je v posledních pěti letech, kdy kraj ztratil 14 510 obyvatel. Vnitrokrajská migrace se na celkovém migračním pohybu podílí ze 66 %. V rámci ORP je

tento podíl čtvrtinový, nicméně se projevuje rostoucí tendence migračních pohybů v rámci SO ORP. Jak však některé studie ukazují (Ivan, Tvrký, 2008), dochází k mírnému nárůstu vzdáleností migrace v rámci kraje od 90. let. Rovněž roste vzdálenost mezikrajské migrace, což je způsobeno především odchodem mladých lidí do Prahy a Středočeského kraje.

Tabulka 1.8: Vývoj migračního salda a hrubé míry migračního salda

Správní obvod obce s rozšířenou působností	Krátkodobý vývoj období 2006 - 2010		Dlouhodobý vývoj období 1991 - 2010		Typ oblasti
	Migrační saldo (počet)	Hrubá míra migračního salda (‰)	Migrační saldo (počet)	Hrubá míra migračního salda (‰)	
Frenštát pod Radhoštěm	370	19,5	1539	81,7	A1
Frýdek-Místek	890	8,1	654	6	A1
Frýdlant nad Ostravicí	1317	57,5	3727	167,4	A1
Bohumín	74	2,5	997	33	A2
Hlučín	824	20,6	1149	28,9	A2
Kravaře	122	5,8	764	36,6	A2
Bílovec	46	1,8	-73	-2,8	B
Jablunkov	-28	-1,2	170	7,5	B
Nový Jičín	-9	-0,2	481	10	B
Opava	-266	-2,6	-1808	-17,6	B
Třinec	297	5,3	83	1,5	B
Český Těšín	-499	-18,7	-2043	-74	C1
Havířov	-1783	-18,2	-2189	-21,9	C1
Karviná	-1949	-26,5	-4331	-57,5	C1
Kopřivnice	-531	-12,8	-1462	-34,7	C1
Orlová	-1211	-26,2	-2651	-55	C1
Ostrava	-4207	-12,5	-11625	-33,7	C1
Bruntál	-652	-16,8	-1699	-43,1	C2
Krnov	-294	-6,9	-447	-10,4	C2
Odry	-180	-10,3	-473	-26,3	C2
Rýmařov	-372	-22,3	-1625	-94,2	C2
Vítkov	-164	-11,7	-421	-29,4	C2

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatelstva

Pozn.: A1 = jižní část kraje, dobře dopravně dostupná do aglomerace, A2 = dobře dostupná oblast (na severozápad od Ostravy),

B = oblasti s relativně stabilním vývojem migrace obyvatelstva (pouze mírně vyšší dlouhodobá ztráta u Opavy), C1 = oblasti postižené restrukturalizací s velkými migračními ztrátami v posledních dvaceti letech, C2 = vnitřní periferie kraje postižené odlivem obyvatelstva z důvodu nedostatku pracovních příležitostí.

Pro vyhodnocení procesu migrace v rámci Moravskoslezského kraje byla vytvořena následující typologie oblastí, která zohledňuje jak krátkodobý, tak i dlouhodobý vývoj migrace, resp. migračního salda, a rovněž zohledňuje také důvody migrace vyplývající z podmíněnosti daného území:

A - migračně ziskové oblasti

A1 = jižní část kraje, dobře dopravně dostupná do aglomerace

A2 = dobře dostupná oblast (na severozápad od Ostravy)

B - oblasti s relativně stabilním vývojem migrace obyvatelstva (pouze mírně vyšší dlouhodobá ztráta

u Opavy) způsobena především z nedostatku bytového fondu

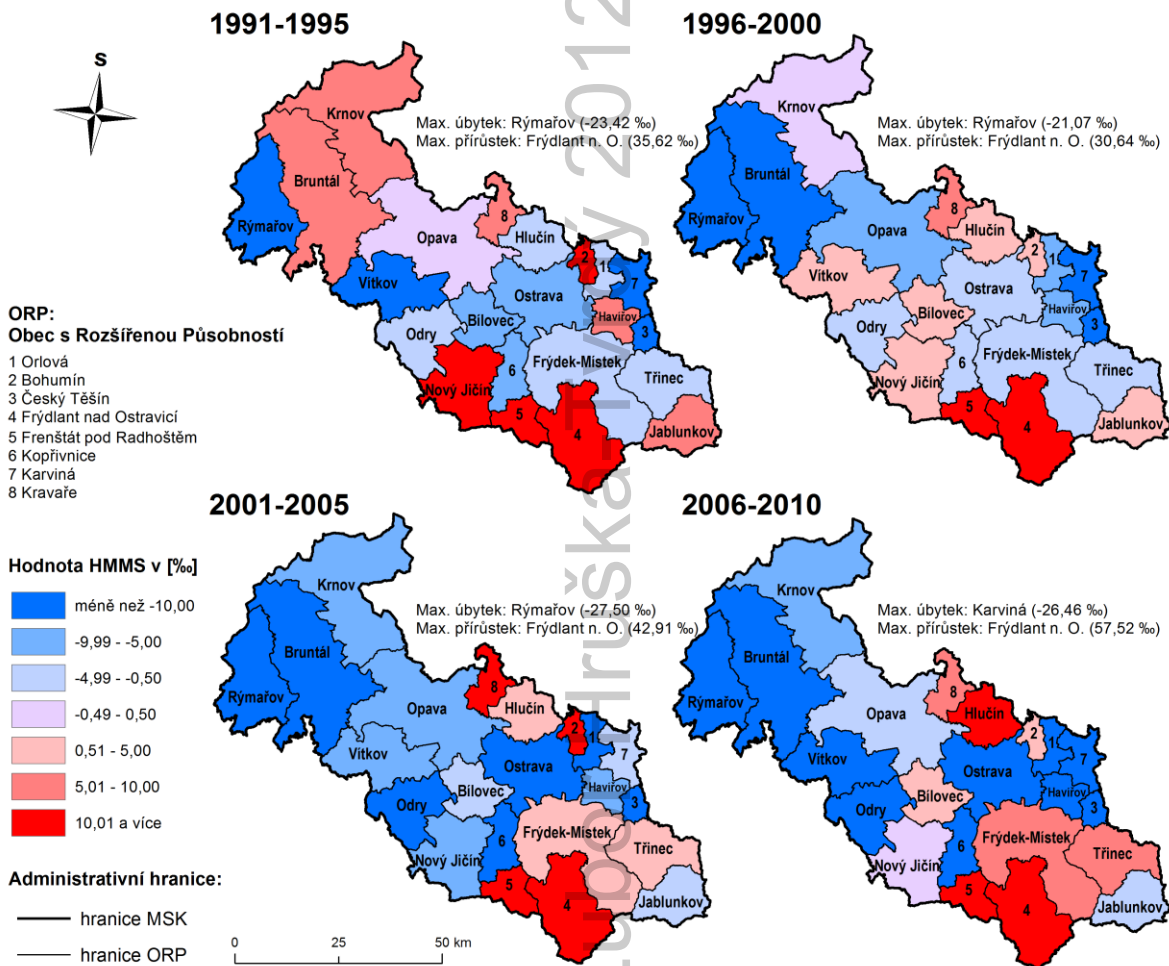
C – oblasti s migračními ztrátami

C1 = jedná se o silně urbanizované oblasti postižené restrukturalizací s velkými migračními ztrátami v posledních dvaceti letech (vysoké záporné hodnoty migračního salda)

C2 = vnitřní i vnější periferie kraje postižené odlivem obyvatelstva z důvodu nedostatku pracovních příležitostí (vyšší hodnoty hrubého migračního salda). Tomuto typu oblastí je pozornost věnována podrobněji v kapitole č. 1.8.

VÝVOJ HRUBÉ MÍRY MIGRAČNÍHO SALDA V SO ORP MSK V LETECH 1991-2010

HMMS = (PŘISTĚHOVALÍ-VYSTĚHOVALÍ) / STŘEDNÍ STAV OBYVATEL * 1000 [‰]

Zdroj dat: ČSU- Běžná evidence obyvatel 1971-2010
Administrativní hranice platné k 1.7.2009
Souřadnicový systém S-JTSK

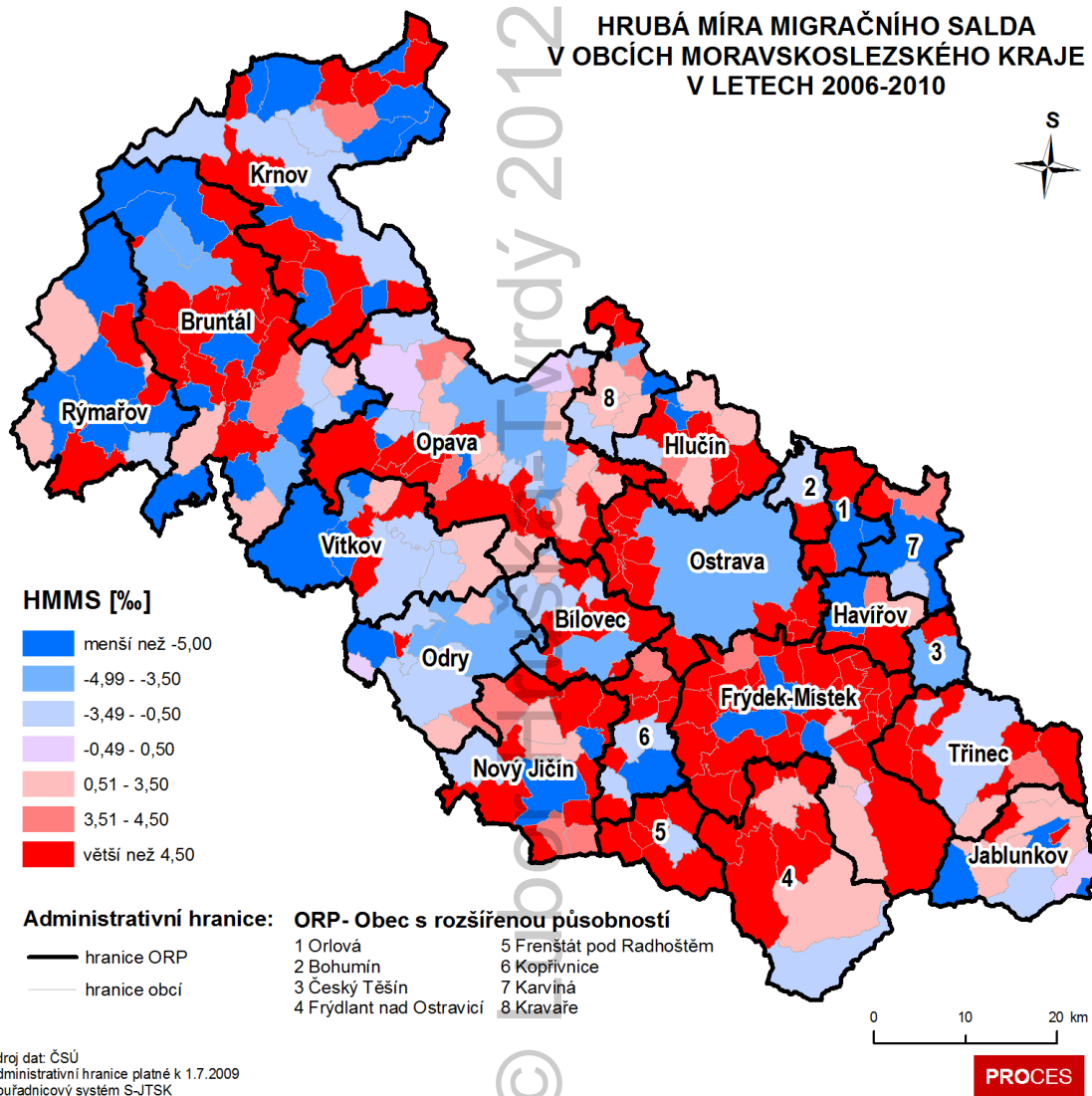
PROCES

Mapa 1.8: Vývoj hrubé míry migračního salda

Z hlediska urbanismu a územního plánování migrační saldo vymezuje prostory, kde dochází k největším migračním ztrátám případně ziskům z dlouhodobého pohledu. Největší migrační zisky v celé sledované období je v SO ORP Frýdlant nad Ostravicí a Frenštát pod Radhoštěm. Do těchto oblastí dochází ke stěhování především obyvatel z Ostrava, následně rostou nároky na technickou i dopravní infrastrukturu. Naopak nejnižší migrační slado je v SO ORP Rýmařov a Český Těšín.

Výše uvedená mapa nám nedokáže zachytit procesy suburbanizace v rámci SO ORP. Proto je nutné provést další analýzu migračních procesů na úrovni obcí, přičemž budou sledovány trendy pouze v posledním období. Tato analýza ukazuje především požadavky na výstavbu rodinných domů v okolí měst, nicméně požadavky na obslužnost území v rámci SO ORP neklesají.

HRUBÁ MÍRA MIGRAČNÍHO SALDA
V OBCÍCH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE
V LETECH 2006-2010

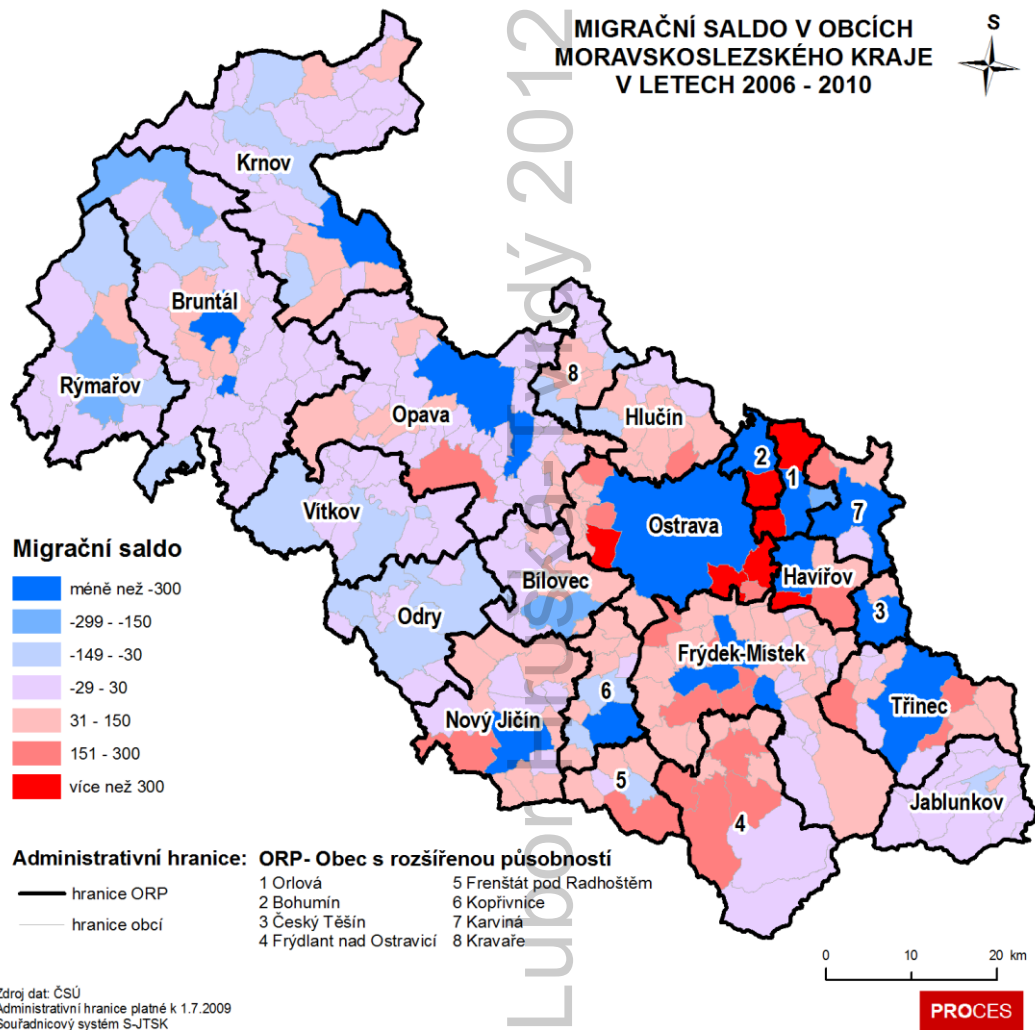

Mapa 1.9: Hrubá míra migračního salda v obcích MSK v letech 2006 - 2010

Pokud se podrobněji zaměříme na HMMS v jednotlivých obcích kraje v období let 2006 – 2010, je zřejmá vysoká míra vlivu sídla SO ORP na celkovou HMMS celého ORP, což je nutné pro dokreslení z předchozí mapy. Lze identifikovat silné suburbanizační procesy v rámci Ostravy a to především směrem jižním a západním. Rovněž velice specifický vývoj je v SO ORP Frýdek-Místek kde celý ORP vykazuje záporné saldo, což je ovlivněno především vystěhováváním obyvatel z Frýdku-Místku, nicméně všechny ostatní obce v rámci SO ORP mají migrační saldo kladné.

Podobný vývoj je i v SO ORP Nový Jičín a Třinec. V SO ORP Opava lze identifikovat suburbanizační procesy především v jižní části území. V SO ORP Bruntál se jedná o obce prstencovitě rozprostřeny kolem města.

Tyto relativní ukazatele identifikují především dopad migrace na danou obec, ve vztahu k počtu obyvatel v dané obci. Pro vyhodnocování urbanistických souvislostí je také nutné znát celkové počty obyvatel, kteří migrovali, což nám ukazuje následující mapa.

Mapa 1.10: Migrační saldo v obcích MSK v letech 2006 - 2010

Oproti předchozí mapě lze identifikovat rozdílné tendence. Je vidět, že nárůst obyvatel směřujících do malých obcí není až tak významný, za posledních 5 let se jedná od 130 do 150 obyvatel. Významnější migrační proudy, nad 300 obyvatel, jsou především v zázemí Ostravy, kde je i výrazná dominance východního směru, tzn. nárůst obyvatelstva migrací v obci Šenov (478 obyvatel), Petřvald (419 obyvatel), Rychvald (381 obyvatel) a Vratimov (380). Jedná se především o zahušťování rozvolněné slezské zástavby. Výrazný nárůst obyvatel je v obci Klimkovice, Vřesina a Velká Polom. Dále v navazujících obcích na SO ORP Ostrava, především Ludgeřovice, Krmelín a Brušperk.

Specifickou oblastí s nárůstem obyvatelstva je severní část Ostravsko-karvinského revíru, tvořena obcemi Dolní Lutyně, Dětmárovice a Petrovice u Karviné, které nabízejí relativně příjemné bydlení v rozvolněné krajině. Další specifickou oblastí jsou Horní Bludovice, které výrazně pozitivně vyrovnávají negativní trend v ORP Havířov. Výraznější migrační proud lze spatřit i v jižním směru, především na jih od Frýdku-Místku do obcí Palkovice, Baška, Staré Město, které jsou dobře dopravně dostupné. Následně jsou migračně atraktivní obce v SO ORP Frýdlant nad Ostravicí, a to především obec Frýdlant nad Ostravicí, Ostravice, Čeladná, Kunčice pod Ondřejníkem a

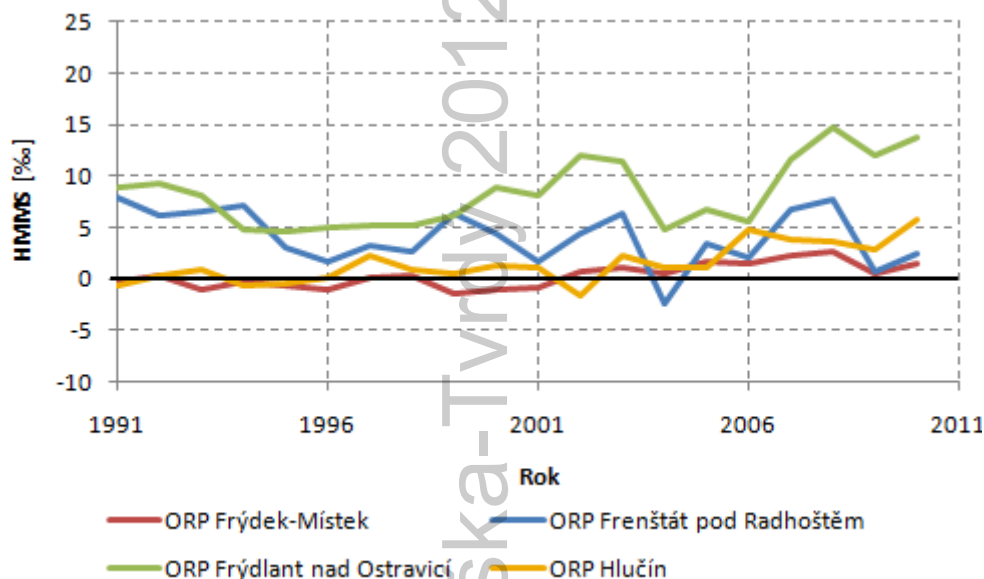
v SO ORP Frenštát pod Radhoštěm obec Trojanovice. V SO ORP Nový Jičín se pak jedná o obec Starý Jičín, v SO ORP Opava obec Hradec nad Moravicí. SO ORP Třinec má výrazný nárůst počtu obyvatel migrací především v oblasti Vendryně a Komorní Lhotky, kde je lokalizován Domov pro seniory, který tento nárůst může pozitivně ovlivňovat.

Tyto trendy ukazují, že dochází k nárůstu sídel především ve velikostní kategorii do 10 000 obyvatel, jak už jsme se zmínili v kapitole 1.1. Na druhou stranu, všechna města s počtem obyvatel nad 10 000, s výjimkou Hlučína, ztrácí obyvatelstvo. Následně tyto trendy způsobují rovnoměrnější rozložení obyvatelstva v rámci MSK. Z hlediska nároků na zábor území a jeho dopravní obslužnost je možné tento proces považovat za problematický.

1.4.1 Oblasti s největšími migračními zisky

Pokud se zaměříme na SO ORP s největším přírůstkem obyvatel způsobený migrací, budeme hovořit o Frýdlantu nad Ostravicí, Frenštátu pod Radhoštěm, Frýdku-Místku a Hlučínem. Největší nárůst je patrný u SO ORP Frýdlant nad Ostravicí, který eviduje nejvíce přistěhovalých v rámci kraje, přičemž tento počet v průběhu let neustále roste.

Graf 1.5: Vývoj hrubé míry migračního salda ve SO ORP MSK s největšími přírůstky v letech 1991 - 2010

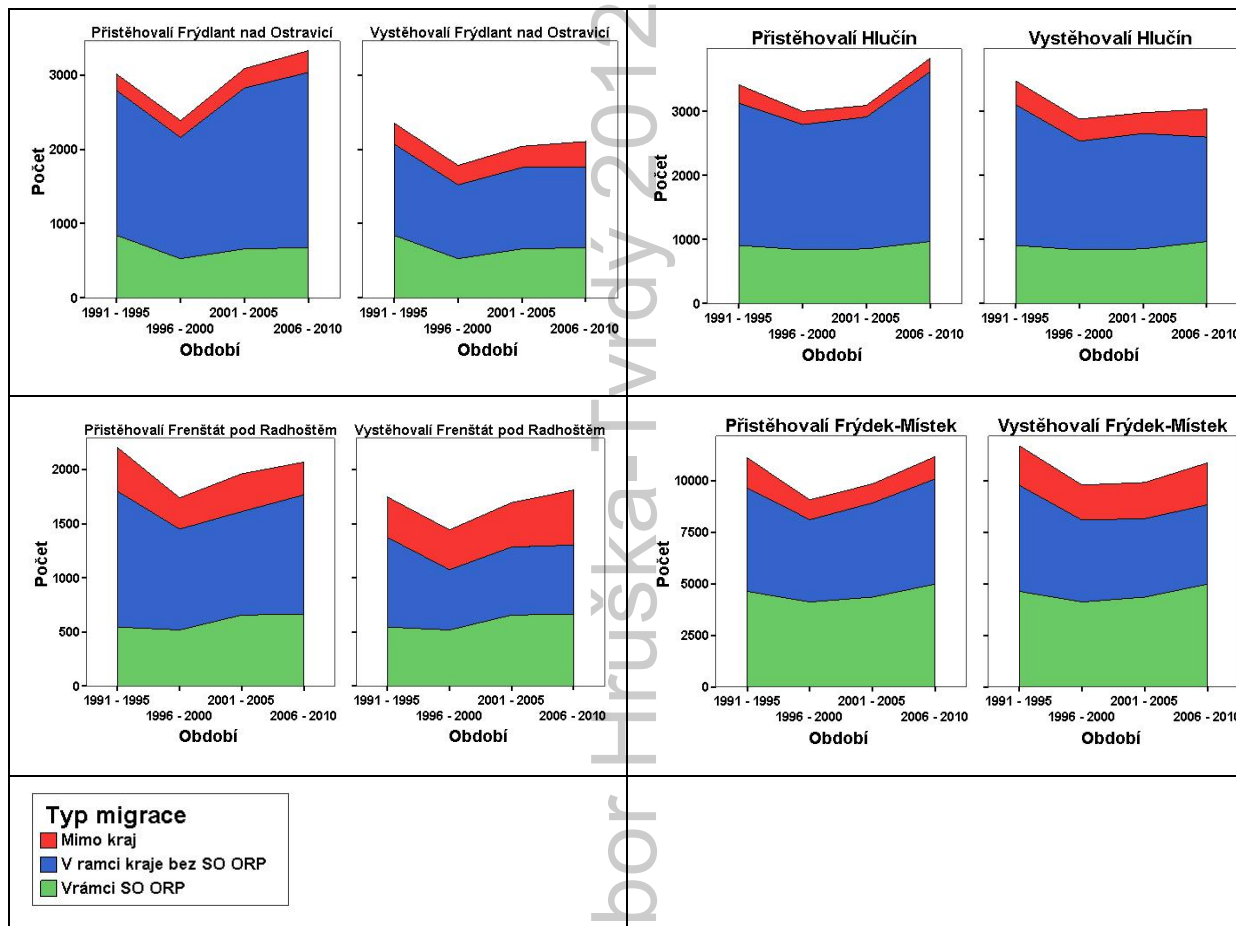
Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

V rámci stěhování obyvatelstva lze rozlišit tři typy migrace, jak je zmíněno už v úvodu této kapitoly. Migraci mimo Moravskoslezský kraj, migraci v rámci kraje bez SO ORP a migraci v rámci SO ORP.

Na oblasti s největším přílivem obyvatelstva má minimální vliv migrace mezikrajská. Mírně vyšší je pouze u SO ORP Frenštát pod Radhoštěm, který se nachází na hranici kraje, je zde také silný vliv města Rožnova pod Radhoštěm a dalších sídel ve Zlínském kraji. Z vybraných oblastí je největší migrace v rámci správního obvodu obce

s rozšířenou působností u Frýdku-Místku, což je způsobeno tím, že patří mezi ORP s největším počtem obcí v rámci kraje. Z níže uvedených grafů tedy plyne, že nárůst obyvatel především v SO ORP Frýdlant nad Ostravicí a Frenštát pod Radhoštěm je ovlivněn migrací v rámci kraje. V těchto oblastech jsou příznivé podmínky pro bydlení v rodinných domech a s relativně kvalitním životním prostředím. Dále v těchto oblastech je dobrá dojezdová vzdálenost do Ostravské aglomerace, jejíž vymezení je uvedeno v kapitole 1.7.

Graf 1.6: Vývoj migračních proudů v SO ORP s vysokým přírůstkem obyvatelstva

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatelstva

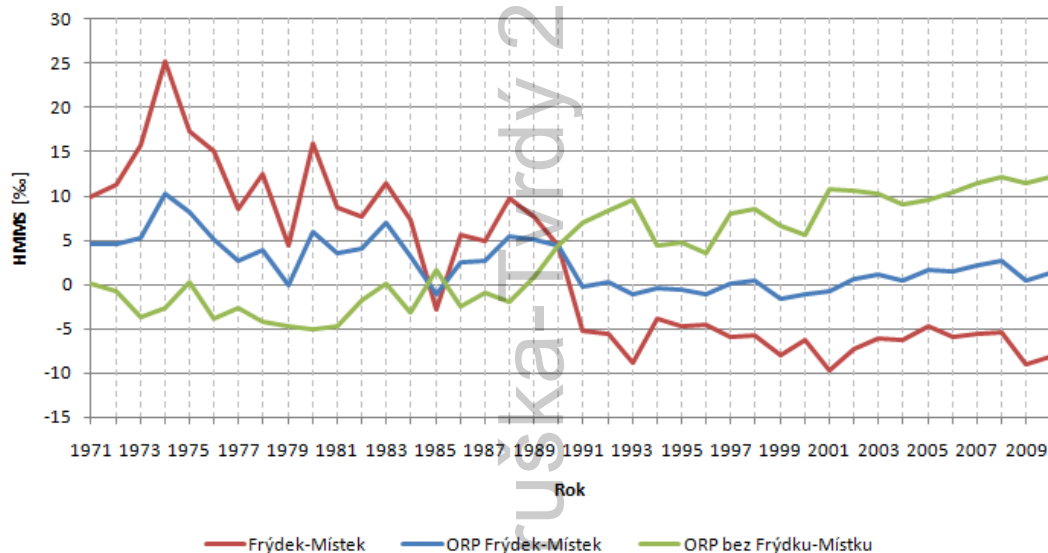
Z hlediska dlouhodobého vývoje se mění migrační pohyby mezi městem a jeho zázemím. V rámci SO ORP Frýdek-Místek lze identifikovat výraznou změnu přírůstku obyvatelstva způsobenou

migrací. Do roku 1990 roste počet obyvatelstva migrací v rámci města (s výjimkou roku 1985), po tomto období dochází naopak ke snižování počtu obyvatelstva migrací. V období let 1991 až 2010

ztratilo město Frýdek-Místek migrací 7 771 obyvatel. Lze předpokládat, že tento trend bude nadále pokračovat. Na druhou stranu od roku 1989

dochází ke kontinuálnímu růstu počtu obyvatel migrací v ostatních obcích v rámci ORP Frýdek-Místek, konkrétně se jedná o 8 625 obyvatel.

Graf 1.7: Vývoj hrubé míry migračního salda v rámci SO ORP Frýdek - Místek v letech 1971 - 2010

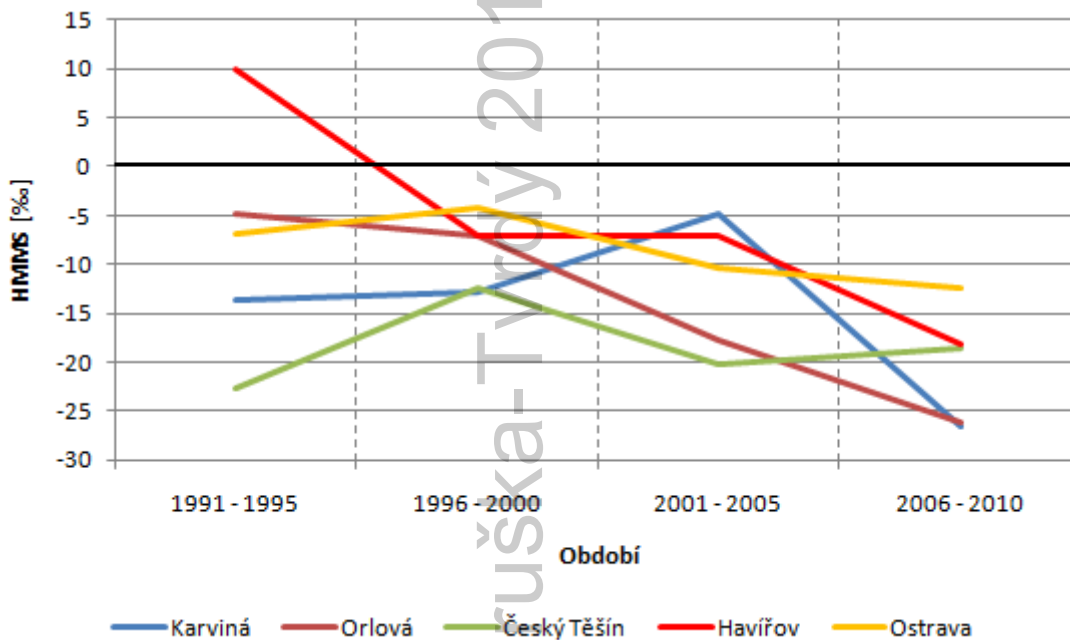
Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

1.4.2 Oblasti s největšími migračními ztrátami

Existují dva typy oblastí s migračními ztrátami, jednak oblasti postižené restrukturalizací průmyslu, jednak venkovské oblasti. Do kategorie

oblastí postižených restrukturalizací průmyslu spadá především ORP Karviná a Orlová. Během posledních pěti let přišla Karviná migrací o 2 tis. obyvatel a ORP Orlová o 1 211 obyvatel. Dále do této oblasti s podobným důvodem migračních ztrát spadá také ORP Český Těšín (-499), ORP Havířov (-1783) a částečně také ORP Ostrava (-207).

Graf 1.8: Vývoj hrubé míry migračního salda v rámci SO ORP postižených restrukturalizací průmyslu v letech 1991 – 2010

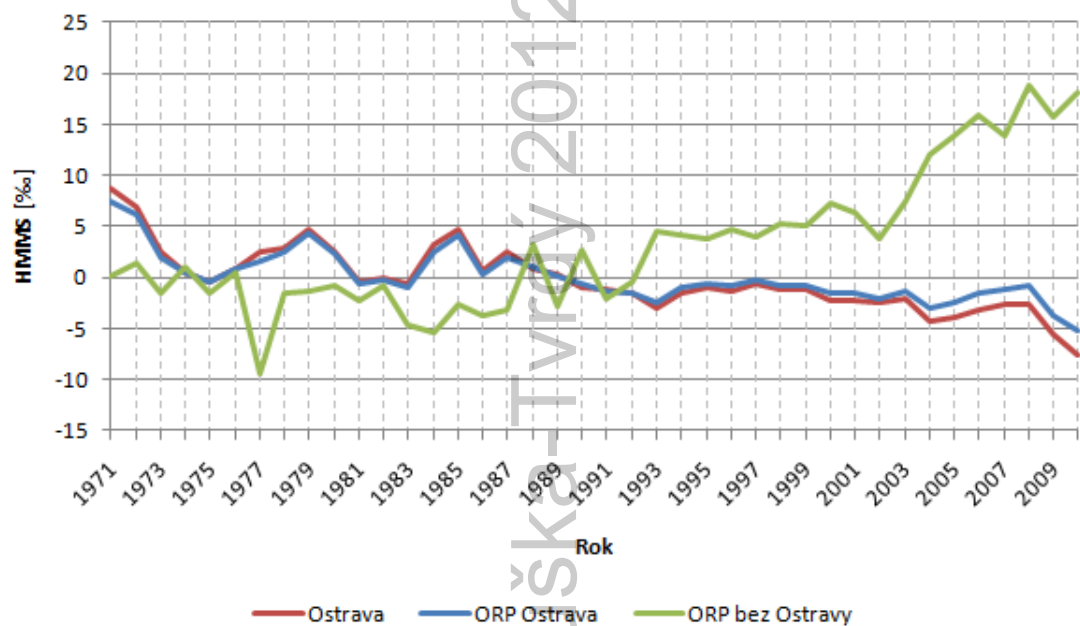

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Nejvýraznější ztráty ze všech SO ORP jsou v Karviné. Tento trend bude nadále pokračovat, jak ukazují předběžné výsledky za první pololetí roku 2011, a pokud se nezmění situace na trhu práce, rezidenční funkce SO ORP Karviná se bude i nadále snižovat. Podobný trend je v SO ORP

Orlová. Rovněž u SO ORP Havířov lze pozorovat výrazný negativní trend ve stěhování obyvatelstva, který je ještě zesílen stárnutím populace. U SO ORP Český Těšín je relativně stabilnější vývoj, migrační ztráty se stabilizují.

Graf 1.9: Vývoj hrubé míry migračního salda v rámci SO ORP Ostrava v letech 1971 - 2010

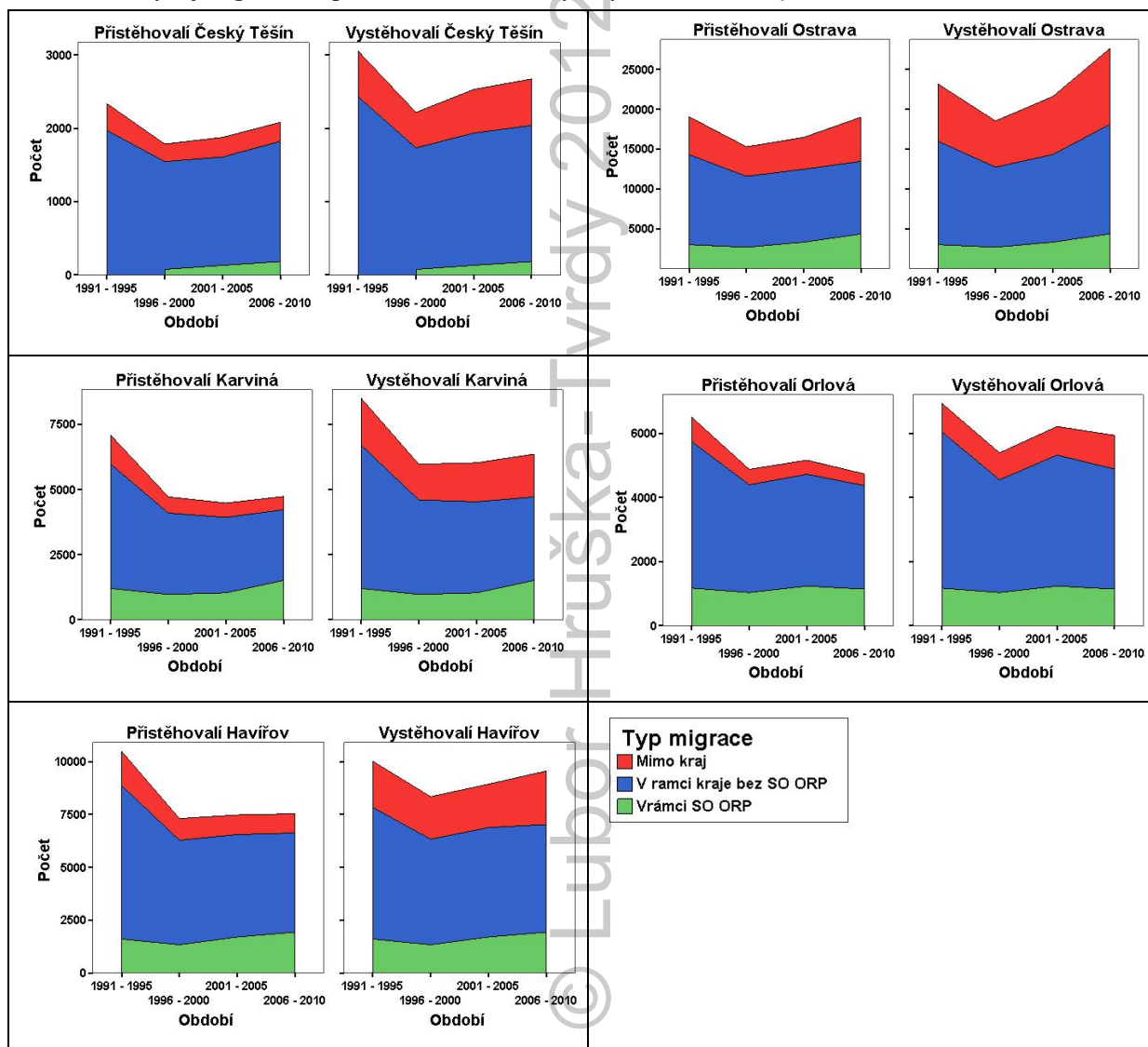

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

V rámci SO ORP Ostrava existují dva klíčové trendy, jednak město Ostrava výrazně ztrácí obyvatelstvo především procesem suburbanizace,

tak ostatní obce v SO ORP mají výrazný nárůst obyvatelstva migrací, jak to dokumentuje předchozí graf.

Graf 1.10: Vývoj migračních proudů v SO ORP s vysokými ztrátami obyvatelstva

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatelstva

Z hlediska snižování počtu obyvatel je vidět, že největší migrační ztráty způsobené odchodem obyvatel do jiných krajů jsou evidovány u ORP Ostrava, následuje pak Havířov, Český Těšín a Karviná. Mezikrajská migrace je především u větších měst, kdy lidé, kteří jsou zvyklí na městský způsob života, odcházejí do Prahy nebo Středočeského kraje. Nejvýraznější je tento proces právě v SO ORP Ostrava a částečně i v SO ORP Havířov.

Druhý typ oblasti s migračními ztrátami jsou venkovské oblasti především v jihozápadní části kraje, ORP Rýmařov (-372), Bruntál (-652) a následně i Vítkov (-164) a Krnov (-292). Tomuto typu oblastí je podrobněji věnována kapitola 1.8.

1.4.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

V současné době dochází k výrazným proměnám struktury osídlení spojené s migračním přesunem obyvatelstva. Migračně ziskové území se nachází v jižní části kraje (oblast A1) a v nejbližším okolí Ostravy (oblast A2). Jedná se především o nárůst menších obcí.

Suburbanizační proces v okolí Ostravy je dán dvěma migračními proudy, které jsou ovlivněny cenami pozemků. Východním směrem (do obcí Rychvald, Petřvald, Šenov, Václavovice, Vratimov) se stěhují do nových rodinných domů obyvatelé s nižšími příjmy. Severním (do obcí Šilheřovice,

Ludgeřovice, Markvartovice, Darkovice, Děhylov, Dobroslavice, Háj ve Slezsku) a západním směrem (do obcí Velká Polom, Horní Lhota, Dolní Lhota, Čavisov, Zbyslavice, Vřesina, Klimkovice a Olbramice) pak obyvatelé s vyššími příjmy. Podobné trendy lze spatřovat i v dalších evropských městech, jejichž západní části jsou osídleny bohatšími obyvateli, jelikož je tam menší imisní zátěž daná prouděním větrů.

Další migrační trend je jižním směrem až k hranicím kraje. Tato oblast je dobře dopravně dostupná a dochází v ní k výraznému zvyšování počtu obyvatelstva ve většině obcí s výjimkou větších měst (Frýdek-Místek, Kopřivnice atd.). Suburbanizační procesy lze sledovat v rámci zázemí všech větších sídel v Moravskoslezském kraji. Obyvatelstvo ve prospěch obcí ve svém nejbližším okolí ztrácí kromě Ostravy i Havířov, Třinec, Český Těšín, Frýdek-Místek, Kopřivnice, Orlová, Bohumín, Nový Jičín, Opava, Bruntál nebo Studénka.

Migrační procesy nelze zcela regulovat, lze je pouze ovlivňovat a snižovat jejich negativní projevy: v nepřiměřeném záboru nezastavitelného území, absencí občanské vybavenosti, nedostatečnou technickou a dopravní infrastrukturou apod. Nástroje Zákona č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (dále jen stavební zákon) a souvisejících předpisů pro

regulaci těchto procesů jsou dle Janatky (2011) následující:

1. obecná ochrana nezastavěného území (§ 18 odstavec 4 stavebního zákona);
2. důsledné rozlišování ploch místního a nadmístního významu;
3. koordinace dopadů na širší území;
4. možnosti vymezení veřejné infrastruktury;
5. vymezení ploch přestavby;
6. územní studie;
7. regulační plán;
8. plánovací smlouva;
9. vyhodnocování územního plánu a jeho změny.

Uplatňování těchto předpisů (především § 18 stavebního zákona) může ovlivnit vývoj území, ale z dlouhodobého hlediska jejich aplikace musí být v souladu se sociodemografickými procesy. Při nerespektování zákonitostí vývoje se problém přesune jen do vzdálenější obce. V rámci sociologického průzkumu 900 domácností v Ostravě (dále jen IMPIS 2010), který proběhl v roce 2010, 56 % domácností preferuje bydlení na okraji města a mimo město by se přestěhovalo 19 % domácností. 54 % domácností preferuje bydlení v samostatném rodinném domu. Tyto trendy lze předpokládat i u ostatních větších sídel v rámci

Moravskoslezského kraje. Nicméně vývoj migračních trendů bude ovlivněn především příjmovou strukturou obyvatelstva. V Moravskoslezském kraji roste počet zaměstnanců s nejnižšími příjmy v rámci celé republiky. V rámci těchto trendů je nutné podotknout, že současný podíl nákladů na bydlení na celkových příjmech domácností u jednočlenných domácností a neúplných rodin s dětmi přesahuje v Ostravě 40 % příjmů a u domácností seniorů dosahuje 37 % (viz výsledky výše zmíněného průzkumu).

O výstavbě nových rodinných domů mohou tedy uvažovat pouze úplné rodiny¹⁰ s dětmi, kde průměrný příjem domácností je těsně pod hranicí 30 tisíc a náklady na bydlení tvoří 28 %. Tyto domácnosti jsou schopny pokrýt hypotéku, avšak při rostoucí nejistotě zaměstnání se mohou tyto domácnosti dostat do problémů splácení hypoték. Rovněž současné podmínky hypoték se výrazně zpřísnily. Na základě těchto skutečností lze předpokládat nárůst preference nízkonákladového nájemního bydlení především u mladých domácností a u seniorů. Tyto procesy zpomalí vyhledávání velkých měst z důvodu migrace za předpokladu, že nedojde v rámci ekonomické recese k masivnímu propouštění zaměstnanců, což by znamenalo

¹⁰ V období 2006 – 2010 se z Ostravy nejčastěji stěhovali rodiče ve věku 25 – 34 let se svými dětmi ve věku do 4 let (intenzita migrace nad 14 %).

odchod obyvatel mimo území Moravskoslezského kraje.

V tomto pohledu je třeba zmínit, že rozvodovost v Moravskoslezském kraji roste, největší míra rozvodovosti je v okrese Ostrava-město a okrese Karviná. Růst nestability rodiny bude rovněž zpomalovat procesy suburbanizace.

Při realizaci výzkumu v rámci projektu „Nová sociální rizika a možnosti uplatnění moderních metod sociální práce v Moravskoslezském kraji“ byl identifikován klíčový problém k udržení

současného bydlení. Vedoucí sociálních odborů všech SO ORP v Moravskoslezském kraji se shodli, že klíčovým problémem ať při rozvodu, úmrtí partnera, ztrátě zaměstnání, těžké nemoci nebo úrazu s trvalými následky je udržení bydlení. Ve městech je pozorován výrazný nárůst bezdomovectví, např. v Ostravě se v současnosti odhaduje počet bezdomovců na cca 1000 osob, proto se klíčovým úkolem bytové politiky měst stává vybudování sociálního bydlení (nejefektivnější je model víceetapového bydlení).

1.5 Sociálně prostorová diference obyvatelstva a procesy vývoje regionálních rozdílů

Po roce 1989 Česká republika prochází obdobím transformace, které se projevuje nejen přechodem centrálně řízeného hospodářství v tržní, ale i ekonomickou restrukturalizací často spojenou s desindustrializací. Rovněž dochází k proměně sociální struktury společnosti a růstu rozdílů mezi skupinami obyvatel a snižování jejich soudržnosti.

Centrálně řízené hospodářství se snažilo snižovat rozdíly ve struktuře osídlení mezi jednotlivými regiony procesy lokalizace výrobních podniků do periferních oblastí. Při snižování těchto rozdílů docházelo jen k dílčím úspěchům. Tržní systém zvyrazňuje nárůst těchto rozdílů tím, že převládají ekonomické procesy (především úspory z rozsahu), které koncentrují ekonomické aktivity do aglomerací. Jedním z politických cílů Evropské unie je kohezní politika, která se snaží eliminovat regionální rozdíly prostřednictvím operačních programů.

Všechny tyto procesy se projevují v prostorové struktuře české společnosti. Dochází k růstu nejen vnějších, ale i vnitřních periferií (Musil, Müller 2008). Mění se význam jednotlivých center osídlení. Sociální polarizace se projevuje i v jednotlivých sídlech vznikem vyloučených lokalit.

Cílem kapitoly je identifikace prostorové diference obyvatelstva a regionálních rozdílů na úrovni obcí v rámci Moravskoslezského kraje. Pro identifikaci prostorové diference bylo použito několika charakteristik vztažených k věkové struktuře obyvatelstva, která zprostředkovaně vypovídá o povaze života v obci, životním stylu jejich obyvatel a zejména o potřebách a možnostech obyvatel obce, které se mění v průběhu životního cyklu a ovlivňují nároky na bydlení, požadavky na sociální infrastrukturu a dopravní dostupnost (Puldová 2011:21). Použité charakteristiky pro měření prostorové diference využívají základy popisné statistiky a speciálních prostorových metrik (index nesourodosti) podílu obyvatelstva v klíčových věkových kategoriích do 14 let a nad 65 let. Dále je sledováno, kde se v území některé vybrané ukazatele shlukují. Hot spot analýzou je znázorněno shlukování obyvatel mladších 14 let, starších 65 let (resp. 75 let), míry nezaměstnanosti, míry dlouhodobé nezaměstnanosti pro různé časové řezy.

1.5.1 Regionální rozdíly

Dle definice Ministerstva pro místní rozvoj ČR (GaREP, 2009) jsou regionální disparity

„neodůvodněné regionální rozdíly v úrovni ekonomického, sociálního a ekologického rozvoje regionů. Disparitami, které je třeba řešit, jsou rozdíly vyvolané subjektivní lidskou činností, nikoliv rozdíly vzniklé z objektivních příčin, např. na základě přírodních podmínek.“

Podle Kutscherauera a kolektivu (2010) „disparita je rozdílnost, resp. nerovnost znaků, jevů či procesů, jejichž identifikace a srovnávání má nějaký racionální smysl (poznávací, psychologický, sociální, ekonomický, politický apod.). Regionální disparita je rozdílnost nebo nerovnost znaků, jevů či procesů majících jednoznačné územní umístění (lze je alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této územní struktury.“

V rámci této studie využijeme pro definování regionálních rozdílů jednoznačný kvantitativní přístup, který nelze zpochybnit. Regionální rozdíl a jeho vývoj je měřen pomocí statistických charakteristik jako vzdálenost mezi regiony v abstraktním metrickém prostoru. Tento prostor může být popisován buď jedním vybraným deskriptorem, nebo jejich množinou, a to jak staticky, tak i dynamicky (Hančlová, Tvrđý 2002). Tato definice při vhodně zvoleném deskriptoru jednoznačně měří, jak je území polarizováno.

Z hlediska prostorové validity i reliability¹¹ deskriptoru na úrovni obcí je míra nezaměstnanosti jednou z nejlepších charakteristik pro identifikaci disparit a měření socioekonomické polarizace území. Váže se na trvale žijící obyvatelstvo v daném území a ukazuje sociální i ekonomický potenciál území.

Míra nezaměstnanosti je podíl nezaměstnaných ke všem osobám schopným pracovat (tedy zaměstnaných i nezaměstnaných). Aby byly odstraněny sezónní vlivy, jsou použity roční průměry. Takto spočítaná míra nezaměstnanosti vykazuje vysokou reliabilitu a je vhodným indikátorem vývoje území. Patří mezi klíčové indikátory při vymezení hospodářsky slabších regionů, rovněž ovlivňuje koupěschopnost poplatky v území, která je v přímém vztahu možnosti v podnikání v oblasti služeb pro místní obyvatelstvo. V sociální oblasti je nezaměstnanost spojena s negativními jevy, jako je ztráta sociálního statusu, změna sociální role nezaměstnaného, snížení jeho životní úrovně či sociálně patologické jevy.

¹¹ Pro lepší prostorovou reliabilitu, tzn. stabilitu ukazatele v čase, je použit roční průměr míry nezaměstnanosti.

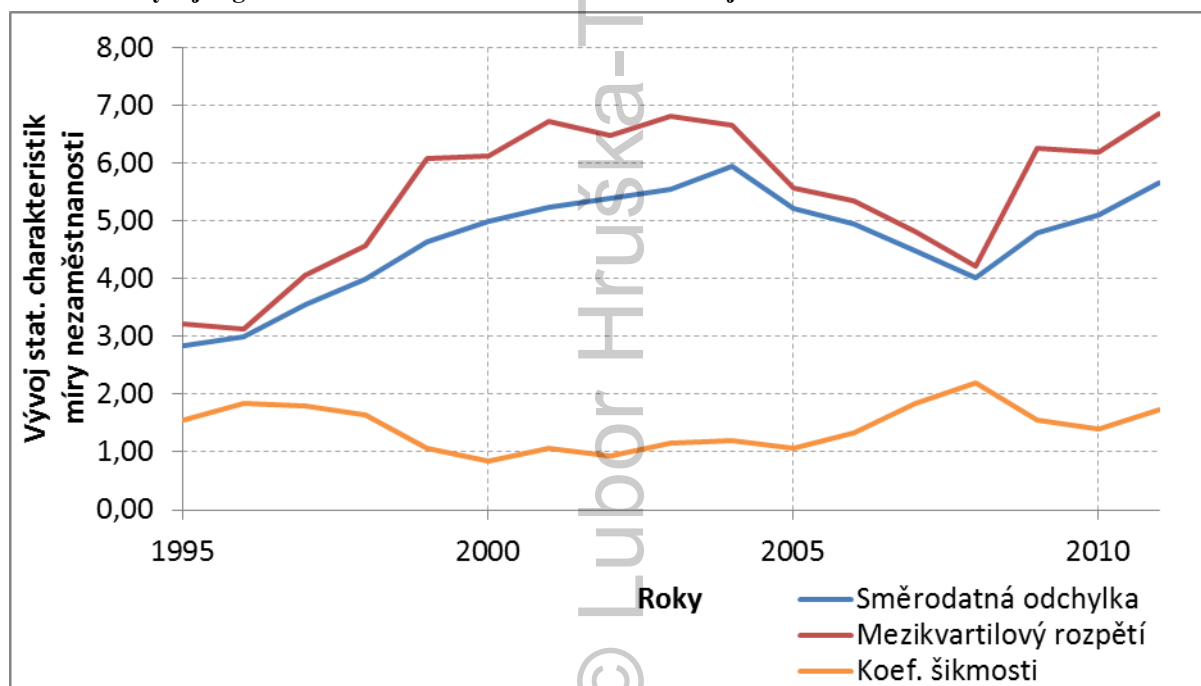
Pro měření regionálních rozdílů byly použity následující statistické charakteristiky:

- směrodatná odchylka – měří přesně rozdíly od průměru u všech obcí, ale může být ovlivněna extrémními charakteristikami;
- koeficient šikmosti – hodnota ukazuje, jak dochází k nárůstu asymetrie v míře nezaměstnanosti, kladné hodnoty ukazují, jak

se obce nejvíce postižené nezaměstnaností vzdalují od průměru, rovněž tato charakteristika je citlivá na extrémní hodnoty;

- mezikvartilové rozpětí – měří vzdálenost mezi prvním kvantilem (tzn. 25 % obcí je pod touto hodnotou) a třetím kvantilem (tzn. 75 % obcí je pod touto hodnotou), tento ukazatel je robustní, tzn. není citlivý na extrémní hodnoty a velice přesně popisuje situaci v území.

Graf 1.11: Vývoj regionálních rozdílů v Moravskoslezském kraji

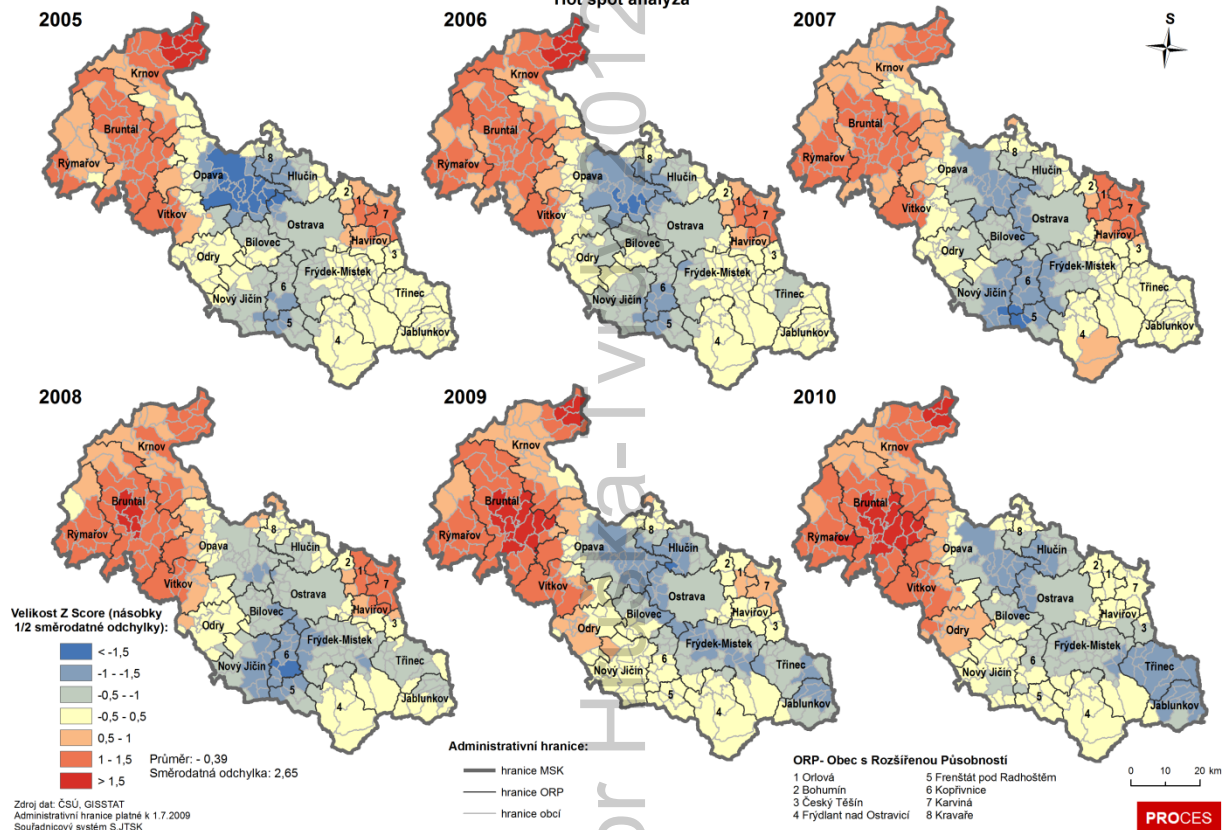
Zdroj: MPSV, GIS0, výpočet vlastní.

Na území Moravskoslezského kraje dochází v průběhu celého sledovaného období, tzn. od roku 1995 do roku 2011, k růstu regionálních rozdílů měřených mezikvartilovým rozpětím, které je spojeno i s průběhem jednotlivých ekonomických recesí. První výrazný nárůst je po roce 1996 do roku 1999, kdy v rámci republiky probíhá první výrazná ekonomická recese. Po roce 2001 dochází k určitému poklesu těchto rozdílů, nicméně v roce 2008 opětovně narůstají regionální rozdíly

v souvislosti s další recesí, která výrazně postihla Moravskoslezský kraj především z důvodu jednostranné orientace na automobilový průmysl a navazující výroby. Koefficient šikmosti ukazuje na začátku recese vždy nárůst, což znamená, že na ekonomicky nejslabší obce dopadne recese nejdříve. Z hlediska ekonomického charakteru kraje lze předpokládat růst regionálních rozdílů a další polarizaci území.

SHLUKOVÁNÍ MÍRY NEZAMĚŠTNOSTI V MSK V LETECH 2005-2010

Hot spot analýza

Mapa 1.11: Shlukování míry nezaměstnanosti v MSK

Relativně nejlépe je na tom ORP Frýdek-Místek, Opava a Nový Jičín, vysokou míru nezaměstnanosti naopak vykazují ORP Bruntál a

Karviná, které zaujímají jedno z posledních míst mezi všemi ORP v ČR. Vyšší míru nezaměstnanosti vykazují také ORP Odry, Vítkov.

Tabulka 1.9: Popisná statistika míry nezaměstnanosti

Rok	Průměr			Medián			Směrodatná odchylka			Mezikvartilové rozpětí		
	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo
1995	4,82	4,24	5,37	4,40	3,92	5,13	2,48	1,90	2,83	2,93	1,99	3,34
2000	11,84	10,94	12,71	11,55	11,00	12,52	3,75	2,82	4,30	4,78	3,63	5,49
2005	14,62	12,83	16,33	13,47	12,44	15,57	5,22	3,49	6,01	5,56	4,07	8,44
2010	13,32	10,92	15,61	12,15	10,64	15,14	5,10	2,54	5,83	6,18	3,55	7,37

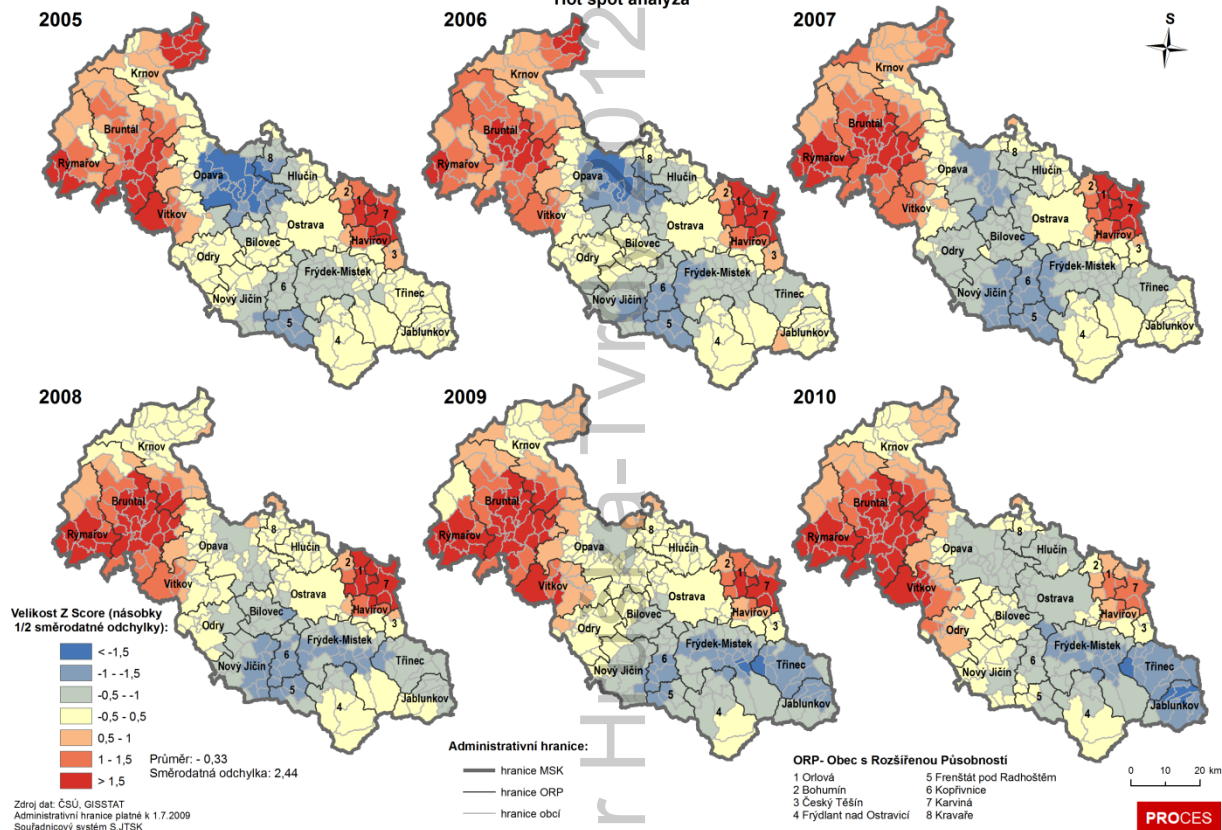
Pozn.: kraj – hodnoty pro všechny obce v Moravskoslezském kraji; aglom. – hodnoty pro obce v aglomeraci; mimo – hodnoty pro obce mimo aglomeraci.

Dříve uvedené regionální rozdíly z hlediska míry nezaměstnanosti potvrzuje i výše uvedená tabulka. Vývoj statistických charakteristik míry nezaměstnanosti (průměr, medián, směrodatná odchylka a mezikvartilové rozpětí) v letech 1995 – 2010 je zde zobrazen pro celý Moravskoslezský kraj a zvláště pro obce ležící v aglomeraci i mimo ni. Postup, jakým byla aglomerace v Moravskoslezském kraji vymezena, je uveden v následující kapitole. Údaje týkající se obcí v aglomeraci jsou na tomto místě uvedeny proto, že ilustrují prohlubování regionálních rozdílů v Moravskoslezském kraji. Dochází k rozevírání nůžek (měřeno průměrem a mediánem) mezi obcemi v aglomeraci a mimo ni. Z hlediska homogenity jsou obce ležící mimo aglomeraci

výrazněji diferenciovány (měřeno směrodatnou odchylkou) než obce uvnitř aglomerace.

Za vážný sociální problém je považována dlouhodobá nezaměstnanost, kdy nezaměstnaný nemá práci déle než 1 rok. V takovém případě je velmi těžký návrat zpět do práce. Dlouhodobá nezaměstnanost je v Moravskoslezském kraji velkým problémem, což potvrzuje také výrazně vyšší míra dlouhodobé nezaměstnanosti, než je celorepublikový průměr. Tato míra vyjadřuje podíl dlouhodobě nezaměstnaných osob (12 měsíců a déle) na celkovém počtu ekonomicky aktivních osob ve věkové skupině 15-64 let. Dlouhodobou nezaměstnaností je nejvíce zatížen SO ORP Karviná, Bruntál, Vítkov a Odry.

SHLUKOVÁNÍ DLOUHODOBÉ MÍRY NEZAMĚŠTNOSTI V MSK V LETECH 2005-2010 Hot spot analýza

Mapa 1.12: Shlukování dlouhodobé míry nezaměstnanosti v MSK

Obdobná situace v kraji je i u míry dlouhodobé nezaměstnanosti, kde rovněž dochází k růstu rozdílů (měřeno průměrem a mediánem) mezi obcemi v aglomeraci a mimo ni. A rovněž platí, že

z hlediska homogenity jsou obce ležící mimo aglomeraci výrazněji diferenciovány (měřeno směrodatnou odchylkou) než obce uvnitř aglomerace.

Tabulka 1.10: Popisná statistika míry dlouhodobé nezaměstnanosti

Rok	Průměr			Medián			Směrodatná odchylka			Mezikvartilové rozpětí		
	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo
1995	1,29	1,08	1,49	0,90	0,83	1,08	1,27	1,07	1,42	1,07	0,90	1,53
2000	4,58	4,36	4,80	4,39	4,21	4,47	2,21	1,88	2,47	2,85	2,11	3,65
2005	6,51	5,76	7,23	5,78	5,26	6,79	3,12	2,47	3,49	3,68	2,48	4,77
2010	4,30	3,39	5,17	3,66	3,11	4,52	2,60	1,47	3,11	2,73	1,78	4,07

Pozn.: kraj – hodnoty pro všechny obce v Moravskoslezském kraji; aglom. – hodnoty pro obce v aglomeraci; mimo – hodnoty pro obce mimo aglomeraci.

1.5.2 Sociálně prostorová diferenciacie obyvatelstva

Sociálně prostorová diferenciacie označuje proces různorodosti obyvatelstva v území na základě sociodemografických charakteristik. Studium sociální diferenciacie patří ke klíčovým tématům sociologie, někteří autoři (např. Šenderová) je ztotožňují s pojmem sociální stratifikace. V této podkapitole bude diferenciacie zkoumaná jako vývoj různorodosti obcí v území na základě socio-demografických procesů. Identifikace sociálně slabých oblastí bude věnována podkapitola 2.5.

Prostorová metrika – Index nesourodosti

Dle Ivan, Horák (2011) Index nesourodosti měří nesourodost dvou populací v jednom území. Na základě velikosti tohoto indexu je tak možné

určit, kolik procent jedné skupiny populace musí změnit své bydliště (přestěhovat se do jiné oblasti), aby bylo zajištěno rovnoměrné zastoupení všech populací ve zkoumaném území. Hodnoty indexu se pohybují v intervalu $<0;1>$, kdy výsledek vynásobený 100 udává procentuální podíl analyzované populace, která by měla být přemístěna.

$$\Delta = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{P_{ig}}{P_g} - \frac{P_{ih}}{P_h} \right|$$

Kde P_{ig} odpovídá počtu obyvatel skupiny g plošné jednotky i ; P_{ih} udává počet obyvatel skupiny h plošné jednotky i , P_g odpovídá celkovému počtu obyvatel skupiny g a P_h pak celkové populaci skupiny h .

Tabulka 1.11: Index nesourodosti v MSK pro rok 2010

Rok	Podíl analyzované proměnné [%]	
	do 14 let	více než 65 let
1994	2,44	3,72
1999	2,16	3,41
2004	1,78	3,16
2009	1,5	3,02

Zdroj: PROCES

Tabulka 1.12: Index nesourodosti pro ORP MSK pro rok 2010

Název ORP	Počet obcí	do 14 let				65 a více let			
		1994	1999	2004	2009	1994	1999	2004	2009
Opava	41	1,46	2,09	2,87	3,21	3,93	3,32	2,23	3,14
Frýdek-Místek	37	3,7	3,11	2,12	2,6	11,32	10,16	6,26	3,94
Bruntál	31	3,45	3,82	3,29	3,65	7,09	6,11	5,02	4,89
Krnov	25	2,91	3,31	2,48	2,8	4,27	4,01	3,59	4,43
Nový Jičín	16	2,09	1,88	1,99	1,98	3,29	3,08	3,05	3,31
Hlučín	15	3,45	2,46	2,06	2,3	6,34	5,3	3,76	3,46
Ostrava	13	0,57	0,58	0,19	0,27	1,77	1,79	1,18	0,49
Bílovec	12	1,31	2,36	1,38	2,03	3,21	4,16	4,65	4,35
Jablunkov	12	2,59	3,28	2,74	1,94	3,18	5,19	3,99	3,36
Třinec	12	0,88	0,85	1,77	2,45	3,94	3,86	2,68	1,48
Vítkov	12	1,58	2,18	2,62	3,49	3,27	2,43	4,42	3,83
Frýdlant nad Ostravicí	11	1,25	1,67	1,64	1,71	3,22	3,19	2,39	3,81
Rýmařov	11	3,19	3,73	2,05	3,17	9,41	7,62	3,86	1,92
Kopřivnice	10	5,16	4,78	3,37	1,46	13,42	11,91	10,5	7,65
Odry	10	0,64	1,39	1,77	2,17	3,76	3,35	3,34	2,88
Kravaře	9	2,65	2,56	3,04	2,41	3,5	2,41	2,08	3,15
Frenštát pod Radhoštěm	6	2,24	2,86	2,61	1,37	3,88	3,37	1,83	1,06

Název ORP	Počet obcí	do 14 let				65 a více let			
		1994	1999	2004	2009	1994	1999	2004	2009
Haviřov	5	0,4	0,52	0,54	0,94	3,98	2,01	0,68	1,46
Karviná	4	0,41	0,91	1,67	1,15	6,13	5,23	1,03	1,71
Orlová	4	6,54	5,18	2,65	0,91	17,65	15,91	12,09	7,09
Bohumín	2	2,05	1,76	1,36	1,04	3,94	3,54	3,5	2,72
Český Těšín	2	0	0,21	0,16	0,15	0	1,26	1,03	1,09

Zdroj: PROCES

Prostorová diferenciace neboli heterogenita v území je měřena směrodatnou odchylkou, na kterou mají vliv extrémy, rozpětím a mezikvartilovým rozpětím, jehož výhodou je robustnost vůči

extrémním hodnotám. Vývoj diferenciace je zkoumán porovnáním těchto statistických charakteristik v základním období, které je od roku 1995 do roku 2010, není-li uvedeno jinak.

Tabulka 1.13: Popisná statistika podílu obyvatel mladších 14 let k 1.1.

Rok	Průměr			Medián			Směrodatná odchylka			Mezikvartilové rozpětí		
	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo
1995	0,198	0,192	0,204	0,199	0,193	0,206	0,026	0,022	0,027	0,031	0,030	0,033
2000	0,177	0,171	0,183	0,176	0,170	0,184	0,024	0,020	0,026	0,030	0,027	0,030
2005	0,160	0,156	0,165	0,159	0,154	0,164	0,023	0,017	0,027	0,025	0,021	0,023
2010	0,148	0,148	0,149	0,148	0,146	0,151	0,023	0,016	0,028	0,021	0,017	0,027

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatelstva, výpočet vlastní

Pozn.: kraj – hodnoty pro všechny obce v Moravskoslezském kraji; aglom. – hodnoty pro obce v aglomeraci; mimo – hodnoty pro obce mimo aglomeraci.

V případě podílu obyvatel mladších 14 let dochází k homogenizaci území, přičemž území v rámci aglomerace se vyznačuje výrazně vyšší homogenitou než území mimo aglomeraci (v obou charakteristikách heterogenity: směr. odchylka i mezikvartilové rozpětí). Pro mapování a hodnocení prostorové diferenciace obyvatelstva byla použita

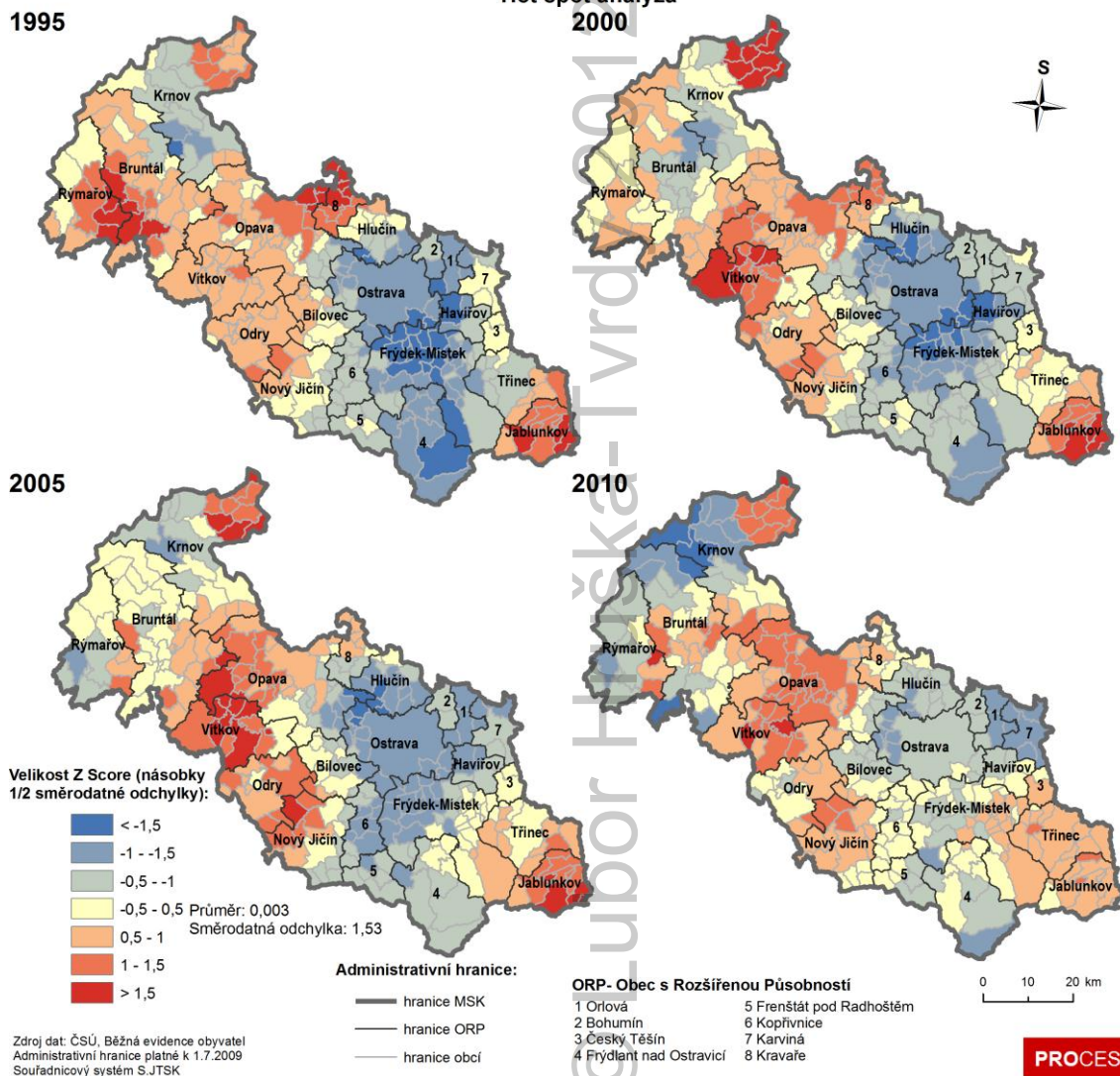
metoda Hot spot analýzy, která umožňuje řešit shlukování hodnot v území. Hlavní princip analýzy je shlukovat jednotlivé prvky, které jsou si co nejvíce podobné. Metoda analýzy Hot spot slouží k identifikaci rozmístění prostorových shluků vysokých hodnot (hot spot) a prostorových shluků nízkých hodnot (cold spot). Zatímco v roce 1995 je

největší podíl obyvatel mladších 14 let evidován na Bruntálsku, Rýmařovsku a Kravaňsku, postupem let se tito mladí lidé vystěhovávají. Z důvodu odchodu mladých rodin z těchto oblastí se zde přestávají rodit děti. Na druhou stranu lze sledovat přírůstek obyvatel sociálně slabších využívajících uvolněné objekty. Oblastí, kterých se to nejvíce týká, jsou ORP Vítkov, Bruntál a obec Vrbno pod Pradědem.

Větší podíl obyvatel mladších 14 let se tak už od roku 2000 až dodnes nachází v ORP Opava, Vítkov a Nový Jičín. Jablunkov a výběžek na severu kraje v ORP Krnov je oblastí s vyšším podílem obyvatel mladších 14 let v každém období. Modrý pás lemující ORP Hlučín, Ostrava, Havířov, Frýdek-Místek až po Frýdlant nad Ostravicí na jihu kraje se postupem let zesvětluje, tzn., že v této oblasti kraje dochází k mírnému nárůstu podílu obyvatel mladších 14 let.

SHLUKOVÁNÍ OBYVATEL MLADŠÍCH 14 LET V MSK V LETECH 1995-2010

Hot spot analýza

Mapa 1.13: Shlukování obyvatel mladších 14 let v MSK

Následující tabulka znázorňuje popisnou statistiku podílu obyvatel starších 65 let. Oproti podílu obyvatel mladších 14 let, kde průměr v jednotlivých obdobích klesal, je zde zřejmě spíše

rostoucí, ale kolísavá tendence. Podíl obyvatel starších 65 let od roku 1995 však neustále roste, což potvrzuje zvýšení průměrné hodnoty podílu obyvatel starších 65 let o 0,015.

Tabulka 1.14: Popisná statistika podílu obyvatel starších 65 let k 1. 1

Rok	Průměr			Medián			Směrodatná odchylka			Mezikvartilové rozpětí		
	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo	kraj	aglom.	mimo
1995	0,127	0,133	0,120	0,123	0,127	0,119	0,031	0,030	0,030	0,038	0,040	0,036
2000	0,132	0,137	0,127	0,131	0,135	0,124	0,028	0,028	0,028	0,037	0,033	0,038
2005	0,131	0,136	0,126	0,132	0,136	0,128	0,023	0,022	0,024	0,026	0,025	0,029
2010	0,142	0,146	0,137	0,144	0,147	0,138	0,026	0,021	0,029	0,032	0,030	0,035

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatelstva, výpočet vlastní

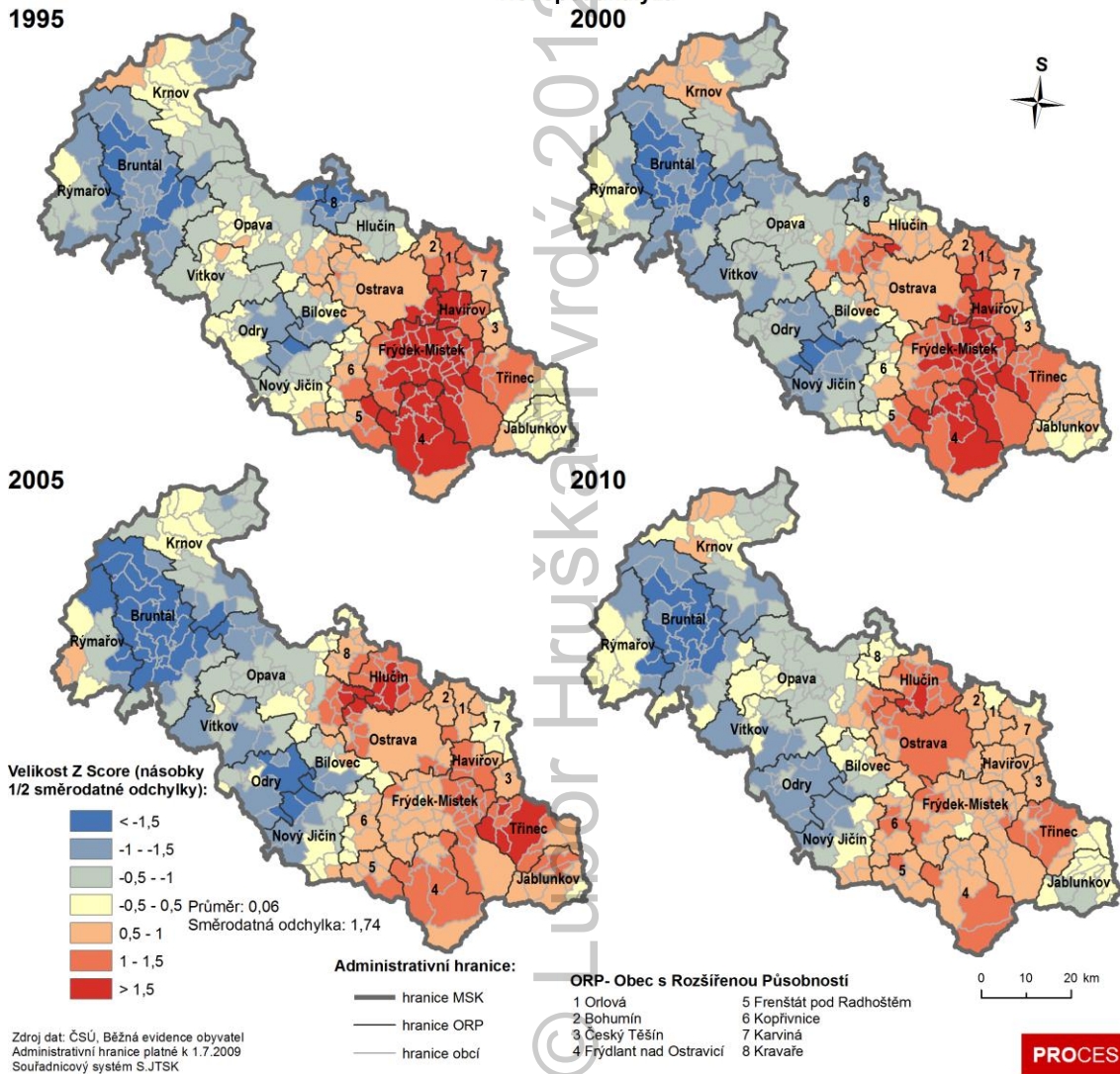
Pozn.: kraj – hodnoty pro všechny obce v Moravskoslezském kraji; aglom. – hodnoty pro obce v aglomeraci; mimo – hodnoty pro obce mimo aglomeraci.

V případě podílu obyvatel starších 65 a více let dochází k homogenizaci území pouze v rámci aglomerace, u kraje. Obecně nejnižší diferenciace území byla v roce 2005, pak dochází k jejímu nárůstu. V Moravskoslezském kraji je koncentrována většina obyvatel starších 65 let na jihovýchodě kraje. Na severu kraje je evidován vyšší podíl obyvatel starších 65 let pouze v oblasti Krnova. Z map 1.14 je patrný vývoj shlukování

obyvatel starších 65 let prostřednictvím hot spot analýzy. V roce 1995 je patrné shlukování obyvatel starších 65 let zejména v ORP Frýdek-Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Havířov a v jihovýchodní části Ostravy. Postupem let došlo ke zvýšení podílu obyvatel starších 65 let zejména v ORP Třinec, Hlučín a v Ostravě, nejvíce pak v její severovýchodní části.

SHLUKOVÁNÍ OBYVATEL STARŠÍCH 65 LET V MSK V LETECH 1995-2010

Hot spot analýza

Mapa 1.14: Shlukování obyvatel starších 65 let v MSK

1.5.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Regionální rozdíly jsou identifikovány na shlukování míry nezaměstnanosti, kdy prakticky celý západ Moravskoslezského kraje (celá území SO ORP Krnov, Bruntál, Rýmařov, téměř celá území SO ORP Vítkov, Odry a několik obcí v SO ORP Opava) oproti zbytku kraje vykazuje pro rok 2010 shlukování nezaměstnanosti. Podobná situace je u shlukování míry dlouhodobé nezaměstnanosti, kde jsou rozdíly mezi oblastmi na západě kraje (území SO ORP Rýmařov, Bruntál, větší část SO ORP Vítkov, Krnov a několik obcí v SO ORP Opava a Odry), Karvinskem (SO ORP Orlová, Karviná a částí SO ORP Bohumín a Havířov) a zbytek kraje ještě výraznější.

Na základě výše uvedených skutečností dochází v Moravskoslezském kraji obdobně jako v celé republice k růstu regionálních rozdílů, zvyšuje se polarizace v území, především v severozápadní oblasti kraje, prohlubují se vnitřní periferie.

Jak je podrobněji popsáno v této kapitole, index nesourodosti pro Moravskoslezský kraj je v roce 2009 oproti roku 1994 nižší, tzn., že pro to, aby bylo dosaženo rovnoměrného rozložení populace, by se muselo přestěhovat méně lidí dané věkové kategorie. Nutno však podotknout, že prostorová diferenciacce dle věkové struktury obyvatelstva je ovlivněna procesy suburbanizace,

mezi nejstarší oblastí patří velká města a vesnice v podhůří Beskyd.

Určitou homogenizaci ve věkové struktuře lze spatřovat především v tom, že oblast Bruntálska patřila kdysi k oblastem s výrazně vyšší porodností a z toho důvodu byl podíl dětské složky výrazně nadprůměrný. Z důvodu silného odlivu obyvatelstva především mladších věkových kategorií tato oblast tuto svoji specifičnost ztrácí a přispívá k homogenizaci. Lze hovořit o dekoncentračních tendencích systému osídlení, nicméně koncentrace obyvatel, tzn. funkce bydlení (Ouředníček, Temelová, Pospíšilová, 2011), je nahrazena koncentrací ekonomických funkcí, což se projevilo ve zvyšování regionálních rozdílů v míře nezaměstnanosti.

Ani za období socialismu nebylo možné dosáhnout rovnoměrného rozmístění obyvatelstva. V 70. a 80. letech 20. století byl systém osídlení v ČR ovlivňován pomocí střediskové soustavy sídel a populačně posilovala především okresní města. Rovněž kohezní politika Evropské unie výrazně nepřispívá k větší homogenizaci území a odstraňování vnitřních periferií.

Na druhou stranu je nutné uvést, že regionální rozdíly a rozmanitost jsou přirozené a umožňují specializaci jednotlivých oblastí. V rámci globalizace, kdy dochází stírání vnějších rozdílů a prohlubování vnitřních, by specializace území měla být zachována. Problémem zůstává, aby se nůžky

v území nerozevřely natolik, aby způsobily socioekonomickou degradaci oblastí mimo aglomeraci. Pro zachování funkčnosti tohoto území je nutné udržet střediska osídlení v této oblasti, jak bylo zmíněno.

V rámci prostorového plánování je možné vymezit oblast mimo aglomeraci za ekonomicky slabou, nicméně v rámci územně plánovacích činností nelze přímo iniciovat rozvoj této oblasti. Rovněž v rámci strategického plánování a získávání

projektů z Evropské unie nelze předpokládat v nejbližší době změnu ekonomického vývoje v periferních oblastech. Lze použít pouze nástroje komunitního plánování sociálních služeb a ekonomiky založené na sociálním podnikání, příp. dalších projektů z Evropského sociálního fondu pro stabilizaci funkce dané oblasti. Bližší rozvedení problematiky periferních oblastí a nástrojů na jejich řešení je uvedeno na závěr kapitoly 1.8.

1.6 Nové vymezení sídelní a průmyslové aglomerace

Aglomeraci není možné chápat jen jako prostý součet obcí v okolí většího města, kde každá má svůj počet obyvatel a další charakteristiky, ale jako novou formu sídelní jednotky svého druhu. V aglomeraci platí odlišné vztahy než v okolním prostoru. Dochází k slévání okrajových částí větších měst s okolními obcemi a vytváření nepřetržitě zástavby. Rovněž existuje pravidelná dojíždka obyvatel aglomerace do jeho jádra za prací, školou a dalšími službami. Mezi městem a jeho okolím, které nazveme aglomerací, tedy dochází k intenzivním vazbám. V České republice tyto vazby města s jeho okolím můžeme nejlépe pozorovat u největších měst a obvykle se pracuje s pražskou, brněnskou nebo ostravskou aglomerací.

Pokud bychom se zaměřili na rozložení bytového fondu v Moravskoslezském kraji, je patrná koncentrace bytů do okolí Ostravy (viz níže uvedený obrázek). Při vymežování aglomerace byly

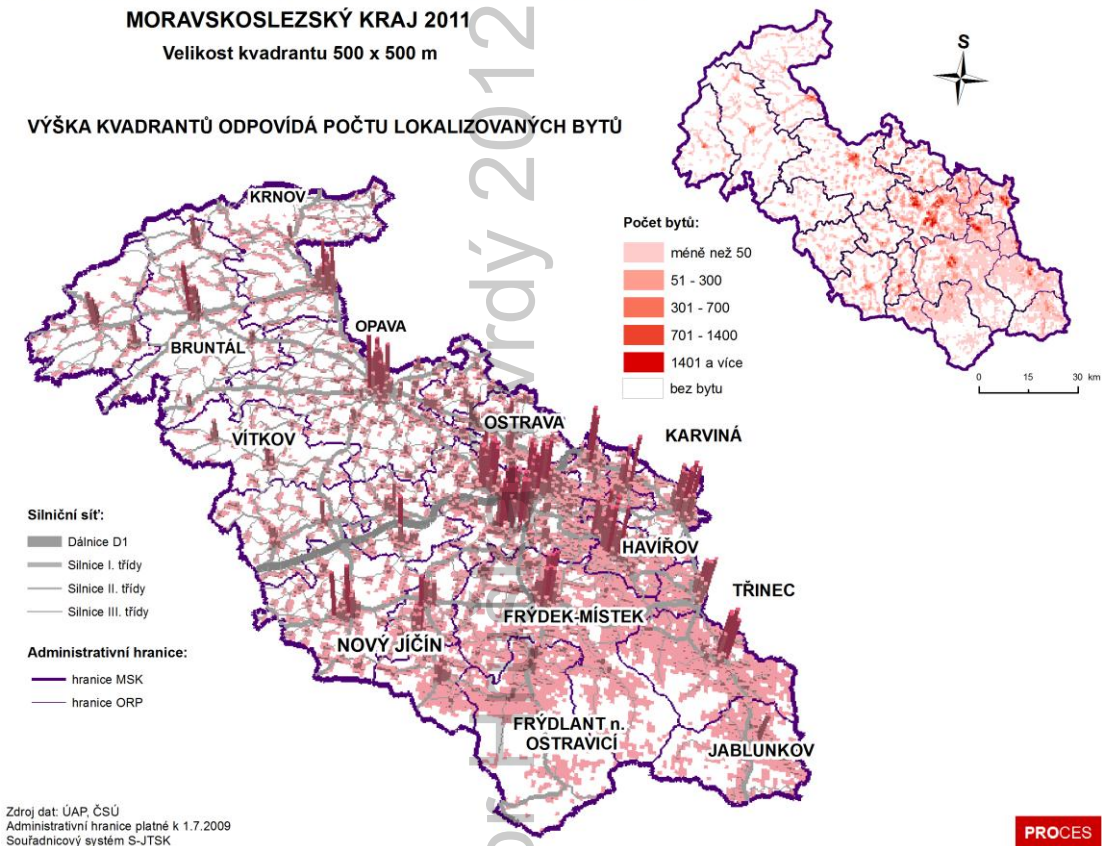
využity další vhodné indikátory, které popisují komplexně funkční strukturu aglomerace.

Heřmanová (1996) definuje aglomeraci (z lat. Agglomerare = seskupovat, shlukovat, dávat do klubka) jako seskupení několika vzájemně těsně propojených sídel, územně, ekonomicky a sociálně funkčních, v němž jedno sídlo je dominantní a tvoří centrum. Toto sídlo bývá větší město, resp. místo s velkým a významným průmyslovým komplexem. Aglomerace vzniká v důsledku aktivity a atraktivity tohoto centra, které ovlivňuje, usměrňuje, případně i deformuje vývoj obcí ve svém sousedství a způsobuje jejich postupné srůstání. To se většinou jeví jako rozšiřování centrálního města na jeho blízké i vzdálenější okolí, a proto se hovoří o „městské aglomeraci“.

POČET BYTŮ V KVADRANTECH V SO ORP MSK V ROCE 2011
MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ 2011

Velikost kvadrantu 500 x 500 m

VÝŠKA KVADRANTŮ ODPOVÍDÁ POČTU LOKALIZOVANÝCH BYTŮ

Mapa 1.15: Počet bytů v kvadrantech v SO ORP MSK

Podle Votrubce: „Agglomerace představuje v sídelní geografii seskupení sídel kolem jednoho hlavního sídla. Toto seskupení vzniká z atraktivní síly hlavního sídla, které ovlivňuje vývoj druhých sídel ve svém sousedství a deformuje jejich vývoj. Sídla, která jsou s ním spojená, mají výhody z

vybavení komunikací, které existují kolem velkých měst a příznivě ovlivňují rozvoj menších sídel“ (Votrubec, 1980).

Agglomerace s mimořádně silnou koncentrací obyvatel a základních fondů všeho druhu s intenzivními vnitřními vazbami a v mnoha směrech

společným chováním představuje samostatnou sídelní jednotku svého druhu. (Kuta, 2001:58)

Aglomerace dle Ježek (2004) může být vymezena různými způsoby. V současnosti patří k běžnému vymezení aglomerací následující kritéria:

1. urbanistická kritéria jako např. uzavřenost (kompaktnost) a hustota zástavby (hustota bytů a jejich rozestup);
2. kritéria vztahující se k obyvatelům, jako je počet obyvatel, hustota osídlení, vývoj obyvatelstva;
3. maximální tolerovaná část obyvatelstva zaměstnaného v neměstských oborech, např. ekonomicky aktivního zemědělského obyvatelstva;
4. míra vzájemného propojení např. dojíždka do zaměstnání či za službami, prostorová působnost atp.

Kritéria dle Ježek (2004) pro vymezení aglomerace lze také rozdělit na:

1. funkční kritéria urbanistická (např. hustota zástavby, kompaktnost) nebo demografická (např. počet obyvatel, dojíždka do zaměstnání);
2. správní vymezení aglomerace lze provést na základě správních územních jednotek (např. okresy, správní obvody obcí s rozšířenou

působností nebo správní obvody obcí pověřeným obecním úřadem).

1.6.1 Nové vymezení Ostravské aglomerace

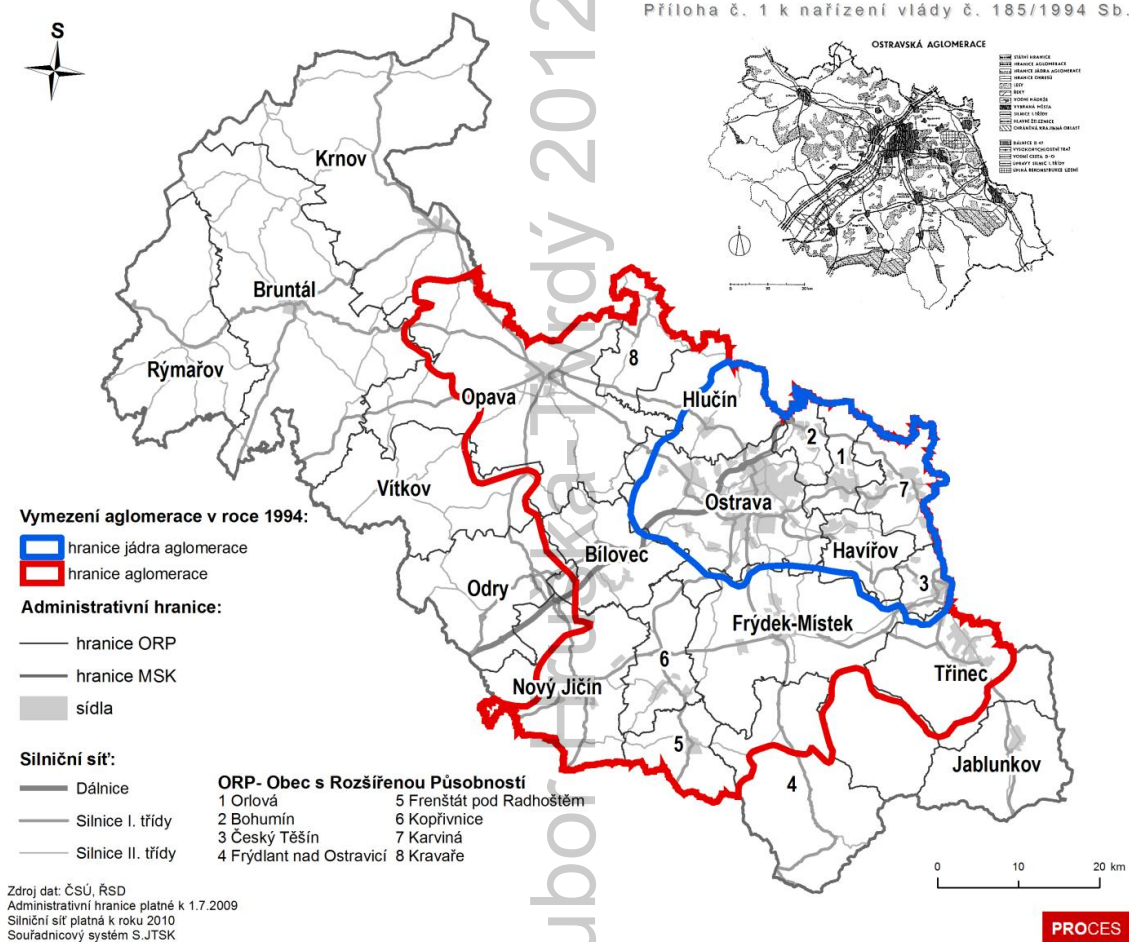
Možnosti vymezení aglomerace nebo metropolitního území jsou různé, záleží na tom, zda při jejím vymezení přihlížíme k administrativním jednotkám či se řídíme procesy, které dané území propojují, anebo použijeme oba dva pohledy. Aglomerace představuje území volnějších vztahů než je tomu v případě metropolitní oblasti. Může být vymezena např. na základě dojíždky, podobně jako metropolitní oblast. Obě dvě území se ale budou lišit intenzitou dojíždky (ČSÚ, 2011).

Ostravská aglomerace byla naposledy vymezena nařízením vlády ze dne 17. srpna 1994¹², kde bylo stanoveno jádro aglomerace a hranice aglomerace (viz následující mapa) . Pro vymezení aglomerace byla použita urbanistická kritéria, rozložení obyvatelstva a míra vzájemného propojení (dojíždka do zaměstnání a za službami, prostorová působnost).

¹² Tímto nařízením se vyhláší závazná část územního plánu velkého územního celku Ostravské aglomerace. Vláda podle zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění zákona č. 262/1992 Sb., nařizuje: Závazná část územního plánu velkého územního celku Ostravské aglomerace, vymezeného v příloze č. 1 tohoto nařízení, je uvedena v příloze č. 2 tohoto nařízení.

VYMEZENÍ OSTRAVSKÉ AGLOMERACE V MSK V ROCE 1994

Příloha č. 1 k nařízení vlády č. 185/1994 Sb.

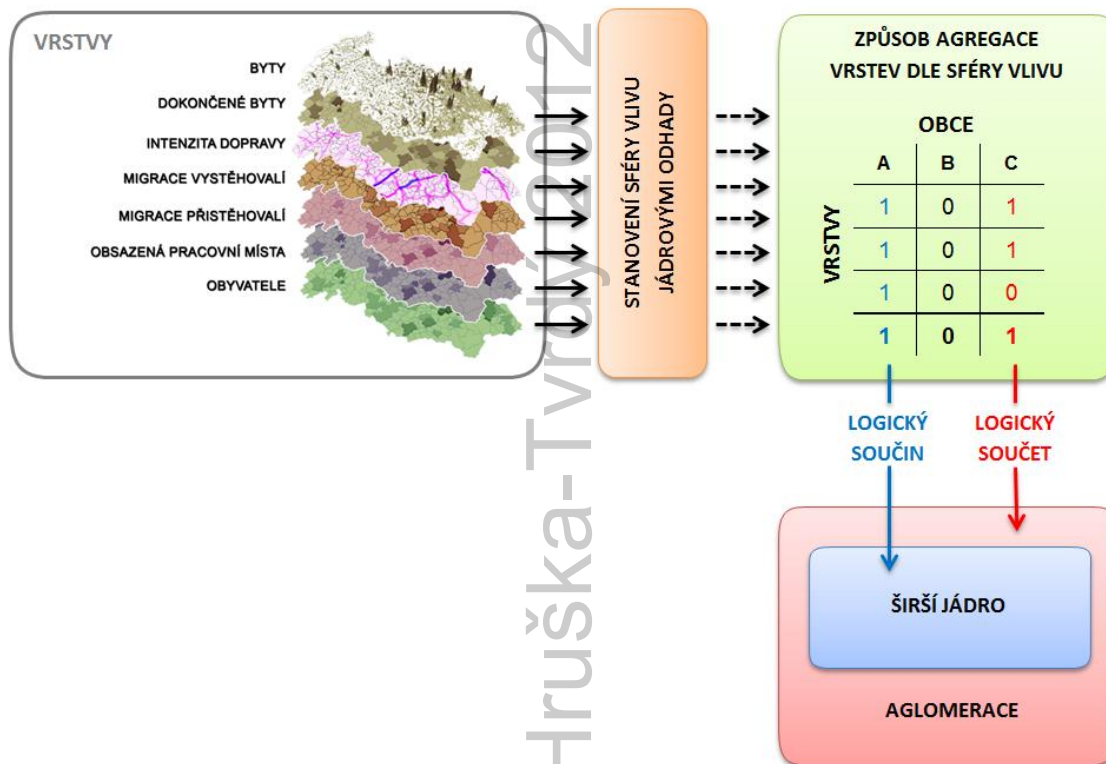
Mapa 1.16: Vymezení Ostravské aglomerace v roce 1994

Pro nové vymezení Ostravské aglomerace byla použita vícekriteriální analýza indikátorů s vysokou prostorovou validitou, které co nejpřesněji vypovídají o prostorové struktuře sídel a popisují základní funkční systém struktury aglomerace. Konkrétně se jedná o následující oblasti se zvolenými indikátory:

- **územně technická struktura** (údaje o rozložení bytového fondu přesně lokalizovaného v území, údaje o počtu dokončených bytu od roku 2001 do roku 2010 na úrovni obcí),
- **ekonomická funkce území** (počet obsazených pracovních míst dle jednotlivých obcí v roce 2010),
- **sociálně demografická struktura a vazby** (rozložení počtu obyvatel, migrační toky do/z Ostravy),

- **dopravní struktura a její využívání** (intenzita dopravy osobní i nákladní v roce 2000, 2005 a 2010).

Na rozdíl od vymezení aglomerace z roku 1994 byl kladen důraz zejména na socio-ekonomické jevy v území. Jednotlivé indikátory byly analyzovány v časových řezech. Na základě empirického zjištění byla každému ukazateli (vrstvě) stanovena hodnota, kterou bylo území Ostravské aglomerace vymezeno. Pro názornější představu o novém postupu vymezení Ostravské aglomerace slouží schéma na obrázku 1.6. Užší vymezení aglomerace bylo založeno na základě zařazení obcí do aglomerace ve všech ukazatelích (logický součin). Do širšího vymezení aglomerace byly zařazeny ty obce, které do aglomerace alespoň v jednom ukazateli spadaly (logický součet). V případě, že obec ani v jednom ukazateli nebyla identifikována jako součást aglomerace, pak byla tato obec zařazena mimo území Ostravské aglomerace (ve schématu identifikováno s výsledkem způsobu agregace 0).

Obrázek 1.6: Schéma vymezení aglomerace pro rok 2011

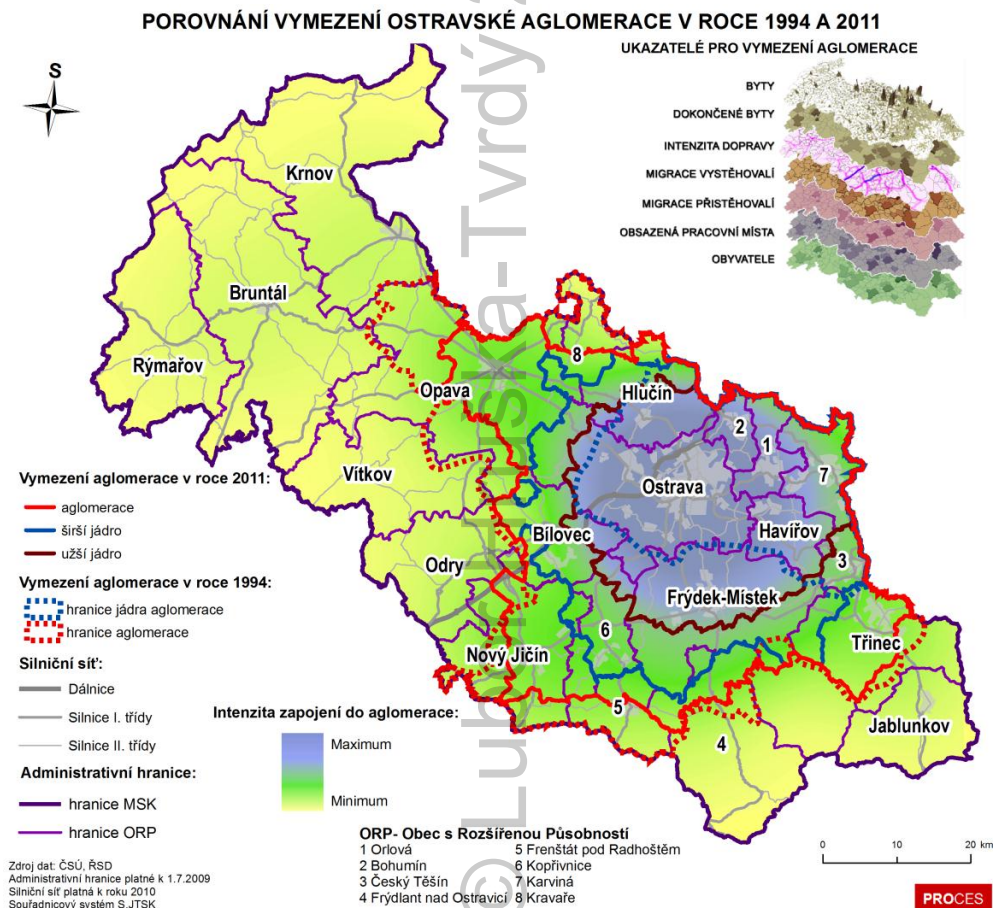
Na základě výše uvedených ukazatelů bylo provedeno nové vymezení Ostravské aglomerace. Lze říci, že aglomerace celkově posiluje. Nové území aglomerace bylo zmenšeno o zemědělskou oblast na severu od ORP Kravaře, dále pak zmenšeno o část ORP Opavy na západě aglomerace, na jihu o část ORP Nový Jičín, ORP

Frýdlant nad Ostravicí a ORP Frenštát pod Radhoštěm.

Území aglomerace bylo rozděleno na širší jádro a užší jádro. **Většina ekonomických aktivit se odehrává v užším jádru, které je bráno jako území s nejvyšší koncentrací sledovaných jevů. Je vymezeno obcemi Ostrava, Havířov, Hlučín, Orlová, Bohumín, Karviná a oproti dřívějšímu**

vymezení je toto území posíleno o obec Frýdek-Místek. Frýdek-Místek se stal v posledních letech atraktivní pro vystěhovalé z Ostravy, dále velmi narostla intenzita dopravy a celkově stoupá zájem o toto území. V širším jádru už

vlivy jednotlivých ukazatelů nejsou tak silné jako v užším jádru, v procentuálním vyjádření toto území zahrnuje více než 80 % sledovaných jevů.

Mapa 1.17: Vymezení aglomerace dle vybraných ukazatelů v MSK

Město Opava spadá do aglomerace, ale v současné době je druhým nejvýznamnějším sídlem kraje, stále si zachovává vůči Ostravě svou vlastní identitu. Území Oderska, Vítkovska, Bruntálska, Rýmařovska a Krnovska zůstává

územím s významným vlivem pro existenci a život kraje zejména z toho důvodu, že to jsou prostředně navazující rekreační oblasti, které je třeba podporovat v dalším rozvoji a podpoře cestovního ruchu.

Tabulka 1.15: Ukazatele pro vymezení Ostravské aglomerace v rámci Moravskoslezského kraje

Ukazatele	Užší jádro		Aglomerace		Mimo aglomeraci		Celý kraj
	abs.	[%]	abs.	[%]	abs.	[%]	
Rozloha [km²]	981	18,1	2 175	40,1	3 252	59,9	5 427
Počet obyvatel 2010	730 320	58,7	1 013 912	81,4	231 385	18,6	1 245 297
Přistěhovalí do Ostravy 2006-2010	5 582	62,7	7 639	85,8	1 264	14,2	8 903
Vystěhovalí z Ostravy 2006-2010	10 439	65,2	13 934	87,0	2 088	13,0	16 022
Obsazená pracovní místa 2009	295 845	62,4	410 976	86,6	63 367	13,4	474 343
Průměrná intenzita dopravy 2010 (roční průměr počtu motorových vozidel)	5 420	-	5 015	-	2 208	-	3 608
Počet bytů celkem 2011	308 652	59,1	426 200	81,7	95 701	18,3	521 901
Počet dokončených bytů 2000-2010	10 975	48,7	17 220	76,4	5 327	23,6	22 547

Zdroj: PROCES

1.6.2 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Ostravská aglomerace vzniká na základě industriálních procesů souvisejících s těžbou černého uhlí a těžkým průmyslem. Rovněž klíčovým podnětem pro její rozvoj bylo v minulosti napojení na železniční síť (Ferdinandova dráha) a v současné době dobudování dálnice D1. Aglomerace leží v severojižním dopravním koridoru evropského významu daného reliéfem území.

Specifičností Ostravské aglomerace je polycentrická struktura, která se projevuje v existenci relativně velkých sídel v celé aglomeraci. Dominantní pól jádra aglomerace Ostrava je umístěn excentricky v západní části. Aglomeraci se protínají dvě rozvojové osy – hlavní osa je severojižní, která pokračuje směrem do polských Katovic, a vedlejší rozvojová osa Opava – Ostrava – Třinec, jejíž význam roste. Vytváří to tzv. slezský kříž, který se projevuje v dopravní infrastruktuře. Jádro aglomerace se vyznačuje celoplošnou

urbanizací (viz mapa v úvodu kapitoly). V ostatním území je zachována bodová struktura osídlení. Jádro území aglomerace bylo zasaženo důlní činností, nicméně v současné době na většině území tyto vlivy doznívají. Ekonomický charakter aglomerace je pořád založen na průmyslu, ale mění se jeho orientace na lehčí průmysl. Výrazně se rozvíjí sektor služeb, především v IT oblasti.

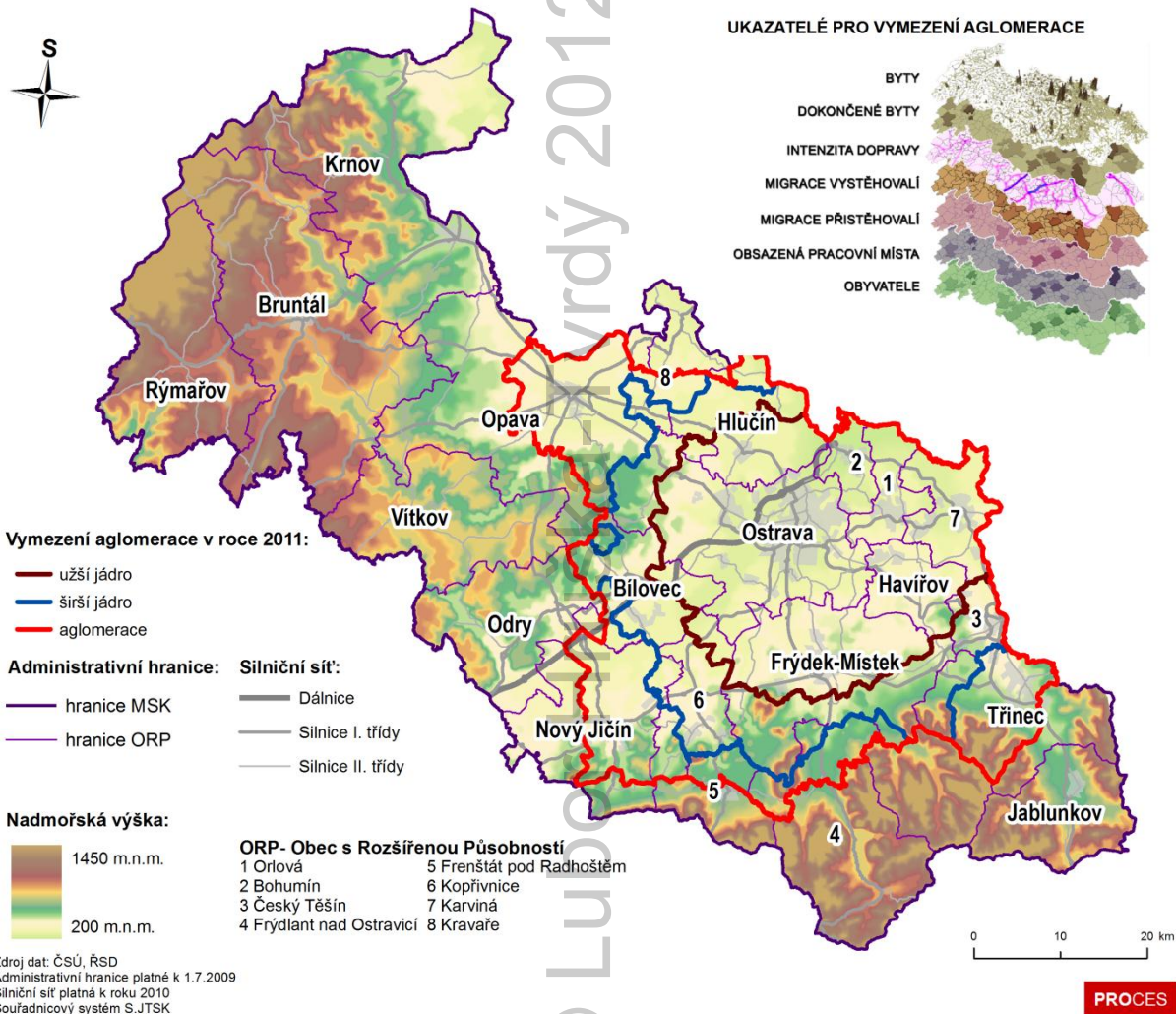
Doporučení pro územní plánování: v rámci užšího jádra aglomerace vymezit plochy nadmístního významu pro rekreační potenciál území a omezení suburbanizace. Vedle systému ÚSES rozvíjet rekreační zeleň v síťovém uspořádání včetně jejího propojení do okolní krajiny, tzn., že plochy by měly být vzájemně provázány a neměly by se tvořit zelené prstence nevhodné pro polycentrickou strukturu sídel, ale systém zelených koridorů, které by bylo možné využívat k volnočasovým aktivitám a umožňovaly by zlepšení životního prostředí (snížení prašnosti atd.).

Z hlediska terénního reliéfu se užší jádro aglomerace v rámci Moravskoslezského kraje přirozeně vytvořilo v oblastech s nižší nadmořskou

výškou (200 – 300 m. n. m.), tedy kolem města Ostravy. Pokud se podíváme na širší vymezení aglomerace, tak pouze malá část tohoto území je v oblastech s nadmořskou výškou vyšší (na Třinecku). Oblast s nižší nadmořskou výškou představuje především prostor Moravské brány a Ostravské pánve, kterou tvoří sníženina mezi Karpatskou a Hercynskou soustavou. Mezi vodotečemi Odry, Ostravice a Lučina se zvedají plošiny říčních teras o průměrné nadmořské výšce 230-240 m n. m, široké nivy řek leží ve výšce 209 – 220 m n. m.

Na levé straně údolí řeky Odry se zvedá členitá pahorkatina, po jejíž hranici s údolím Odry probíhá hranice pevninského zalednění se stopami periglaciální modelace. Pravá strana údolí Odry je charakteristická prudkými svahy s navazujícími mírnými oblými hřbety. Tato část území náleží k pahorkatině Beskydského podhůří.

VYMEZENÍ OSTRAVSKÉ AGLOMERACE DLE VYBRANÝCH UKAZATELŮ V MSK V ROCE 2011

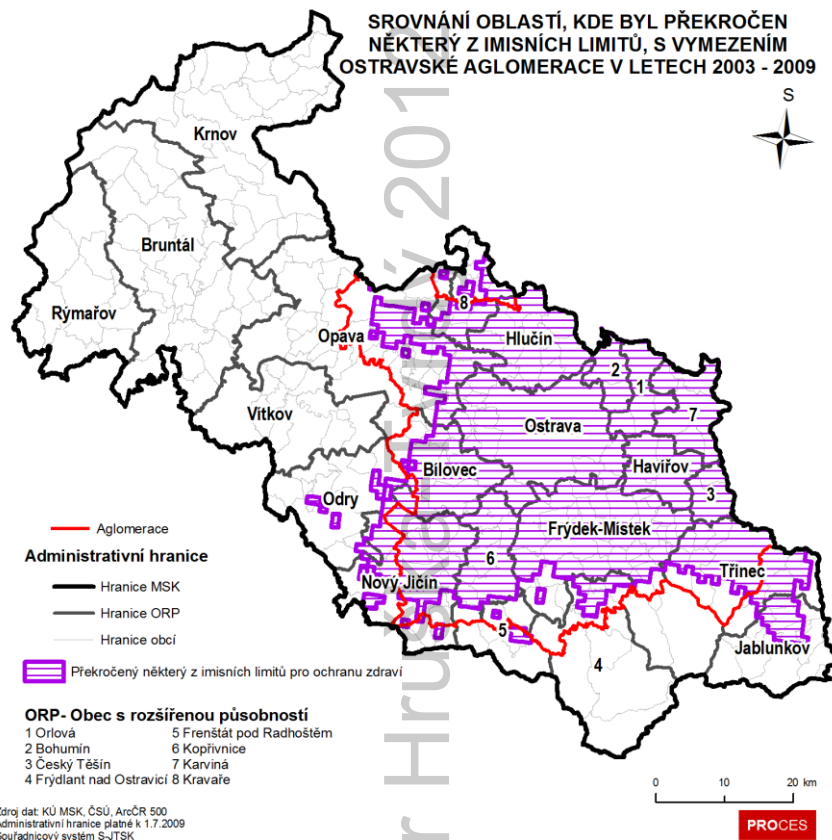
Mapa 1.18: Vymezení Ostravské aglomerace v rámci MSK

Moravská brána tak představuje nejen prostor s největším emisním zatížením, ale také prostor s největším počtem obyvatel Moravskoslezského kraje. Jedním z klíčových faktorů pro dekoncentraci obyvatelstva a růst suburbanizace by mohlo být znečištění ovzduší.

Přitom výskyt znečištěného ovzduší pouze částečně ovlivňuje suburbanizační proces. Na základě sociologického průzkumu v Ostravě¹³ (IMPIS 2010) jen 10 % domácností nechce natrvalo zůstat v Ostravě a to především z bytových důvodů (20 %), poté až následuje práce (15 %) a životní prostředí (13 %).

Dále je nutné podotknout, že výrazný migrační proud z Ostravy směřuje na východním okraji města (Radvanice a Bartovice, Michálkovice a Heřmanice) do nových rodinných domů a za tento okraj, kde je výrazně horší stav životního prostředí (Rychvald a Petřvald), ale výrazně levnější pozemky. To se projevuje i přírůstkem residenčních ploch v této oblasti. Bohatší obyvatelstvo preferuje západní okraj města, tzv. West End, s kvalitnějším ovzduším. Podobné trendy lze spatřit i v ostatních velkých městech v Evropě.

¹³ Použitá data pochází z výzkumu Industriální město v postindustriální společnosti (Tvrдый, L. a kol., Ostrava 2010). Jedná se o reprezentativní soubor 900 domácností žijících na území města Ostravy. Pravděpodobnostní výběr byl učiněn na základě soupisu adres ve vybraných oblastech. Rozhovor s hlavou domácnosti probíhal metodou CAPI. Délka rozhovoru byla průměrně 45 minut, k dotazování byly využity pomocné karty, které umožnily provést rozhovor co nejefektivněji, a to nejen z časového hlediska, ale také z hlediska validity a reliability odpovědí. Sběr dat proběhl v období listopad 2009 až únor 2010.

Mapa 1.19: Oblasti Moravskoslezského kraje s překročeným některým imisním limitem ve srovnání s Ostravskou aglomerací

Ostravské aglomerace a oblasti s překročeným některého z imisních limitů pro ochranu zdraví jsou z velké části totožné s vymezením aglomerace. Pokud bychom měli vybrat nějakou část aglo-

merace, kam znečištění nedosahuje, je to zejména část ORP Opava. Naopak mimo aglomeraci znečištění zasahuje do ORP Jablunkov, kam se šíří znečištění z Trinecka Jablunkovskou brázdou.

1.7 Identifikace periferních oblastí prostřednictvím socioekonomických procesů

Periferie (z řeckého periferia = oběh, okruh, později zobecněn na „něco na okraji“) označuje území polohově nebo významově odlehlé, okrajové či nedostatečně integrované. V původních konceptech bylo podle prostorové úrovně periferní území identifikováno s hranicemi státu nebo v urbanismu či sociologie města s okrajem měst. Toto území bylo bráno jako přechodné mezi městským a venkovským prostorem. V současné době se věnuje větší pozornost i vnitřním periferiím v rámci státu (např. Musil a Müller, 2008). Jedná se o rozdělení ekonomického a sociálního prostoru na jádro a periferii. K definování periferie může být využito mnoho kritérií. V zásadě však rozlišujeme dva typy perifernosti. Jsou jimi:

- **polohová perifernost** – Jako polohově periferní území se označují taková území, která mají nevýhodné postavení v integrální prostorové organizaci. Může se jednat o nedostatečnou dopravní dostupnost, fyzickogeografické bariéry atp. Často jsou polohově periferní regiony v příhraničních oblastech a regiony při vnitřních hranicích administrativních celků – tzv. vnitřní periferie.
- **významová perifernost** – Jako významově periferní území se označují taková území,

kteřá nedostatečně participují na politických, ekonomických a společenských procesech. Záleží rovněž na tom, zdali je území příjemcem nebo šířitelem impulsů rozvoje. (více Koutský, 2005 a Musil, 1988)

Kapitola 1.8 se věnuje identifikaci periferních oblastí, u kterých došlo nebo bude docházet ke snižování počtu obyvatelstva, a to jak z důvodu migračních ztrát, tak z důvodu stárnutí a vymírání obyvatelstva. Z tohoto důvodu zde není věnována pozornost ORP Karviná, která sice patří k oblastem s nejvyššími migračními ztrátami, nicméně se jedná o silně urbanizovaný prostor, dobře dopravně dostupný, který v současné době nemůže být považován za periferii.

1.7.1 Periferní oblasti z důvodu migračních ztrát

SO ORP v níže uvedené tabulce jsou vnitřními a vnějšími periferiemi kraje postižené odlivem obyvatelstva z důvodu nedostatku pracovních příležitostí, což reflektují vyšší hodnoty hrubého migračního salda. Je patrné, že nejvíce obyvatel ztrácí dlouhodobě Rýmařov a Bruntál.

Tabulka 1.16: Vývoj migračního salda a hrubé míry migračního salda

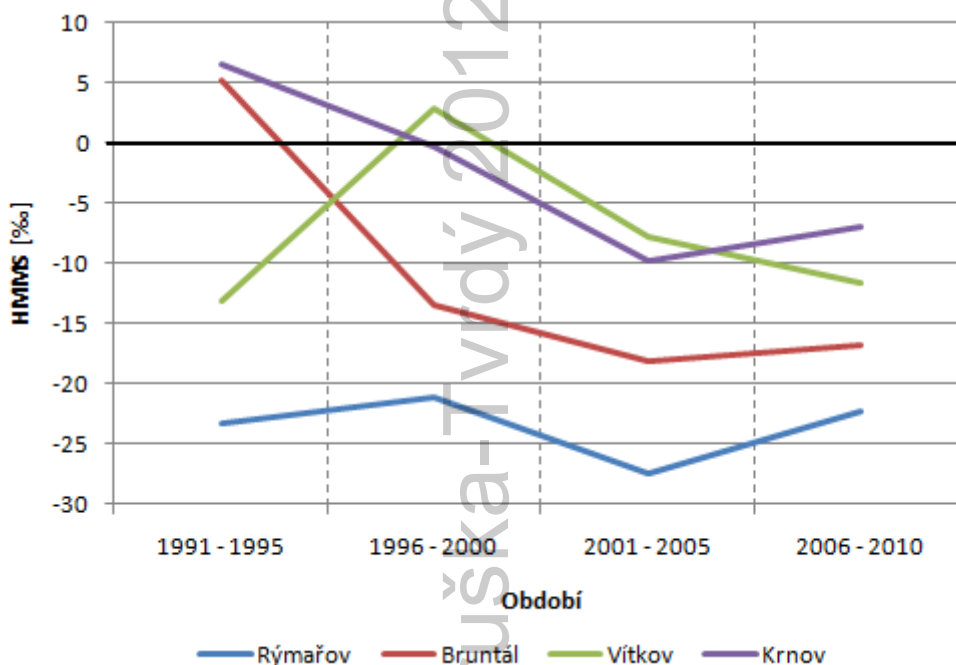
ORP	Krátkodobý vývoj období 2006 - 2010		Dlouhodobý vývoj období 1991 - 2010	
	Migrační saldo (počet)	Hrubá míra migračního salda (%)	Migrační saldo (počet)	Hrubá míra migračního salda (%)
Bruntál	-652	-16,8	-1699	-43,1
Krnov	-294	-6,9	-447	-10,4
Odry	-180	-10,3	-473	-26,3
Rýmařov	-372	-22,3	-1625	-94,2
Vítkov	-164	-11,7	-421	-29,4

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatelstva

Oblastmi s migračními ztrátami jsou venkovské oblasti a především tedy v jihozápadní části kraje, ORP Rýmařov (-372), Bruntál (-652) a

následně i Vítkov (-164) a Krnov (-292). Nicméně se jedná o oblasti s nižším počtem obyvatelstva, proto i celkové hodnoty jsou nižší.

Graf 1.12: Vývoj hrubé míry migračního salda v rámci periferních oblastí kraje v letech 1991 – 2010

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Nejhůře z výše uvedených oblastí je na tom SO ORP Rýmařov, jež trpí dlouhodobými ztrátami obyvatelstva kolem 25 ‰ za 5 let. Rovněž SO ORP Bruntál z kladných hodnot migračního salda v roce 1991 – 1995 se pohybuje v současné době pod hranicí 15 ‰.

U výše uvedených ORP převládají následující typy migrace. Migrační ztráty SO ORP Rýmařov jsou způsobeny především odchodem obyvatel mimo kraj z téměř 50%. Podobná situace je také v SO ORP Bruntál a SO ORP Krnov, avšak zde je

daleko větší podíl migrace v rámci SO ORP z důvodu existence většího počtu obcí v rámci SO ORP. Oproti tomu u SO ORP Vítkov výrazně převládá migrace v rámci kraje. Pozitivní trend růstu přistěhovalých je možno identifikovat u SO ORP Krnov, ale i SO ORP Rýmařov.

Následující tabulka znázorňuje dlouhodobý vývoj migračních ztrát pověřených obecních úřadů v rámci SO ORP Bruntál a Krnov. Po téměř celé sledované období je patrná výrazná kolísavá tendence HMMS u POÚ Krnov a Bruntál. Oproti

tomu POÚ Osoblaha, Město Albrechtice a Horní Benešov se v celém vykazovaném období pohybují v záporných hodnotách. Tyto trendy budou i nadále pokračovat, jelikož v této oblasti je nedostatek

pracovních příležitostí, přitom se jedná o velice řídké osídlenou oblast a znamená to, že porostou i náklady na údržbu dopravní infrastruktury a na udržení základní obslužnosti území.

Tabulka 1.17: Vývoj migračního salda v desetiletých intervalech ve vybraných POU

Data	Období	Název pověřeného obecního úřadu					
		Bruntál	Horní Benešov	Krnov	Město Albrechtice	Osoblaha	Vrbno pod Pradědem
Migrační saldo (počet)	1971-1980	188	-505	-413	-1220	-503	25
	1981-1990	-645	-235	-985	-866	-71	-218
	1991-2000	248	-328	419	-88	-61	-254
	2001-2010	-823	-72	-574	-119	-24	-470
Hrubá míra migračního salda (%)	1971-1980	8,07	-131,81	-13,27	-126,02	-149,73	2,96
	1981-1990	-24,79	-61,69	-31,15	-98,69	-22,02	-24,83
	1991-2000	9,06	-90,46	13,24	-10,16	-20,09	-29,09
	2001-2010	-30,08	-20,31	-18,38	-14,14	-7,87	-57,13

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

1.7.2 Periferní oblasti z důvodu stárnutí a vymírání obyvatelstva

Na snižování počtu obyvatel Moravskoslezského kraje se tedy v posledních letech výrazně podílel migrační úbytek. Pro zmapování tohoto jevu se využívá indikátor migračního salda, které vyjadřuje rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých ve zkoumaném územním celku a patří k základním údajům pro bilanci obyvatelstva. Již od roku 2003 se postupně snižovalo saldo vystěhovalých a přistěhovalých osob do kraje. V roce 2009 se však situace, poznamenaná

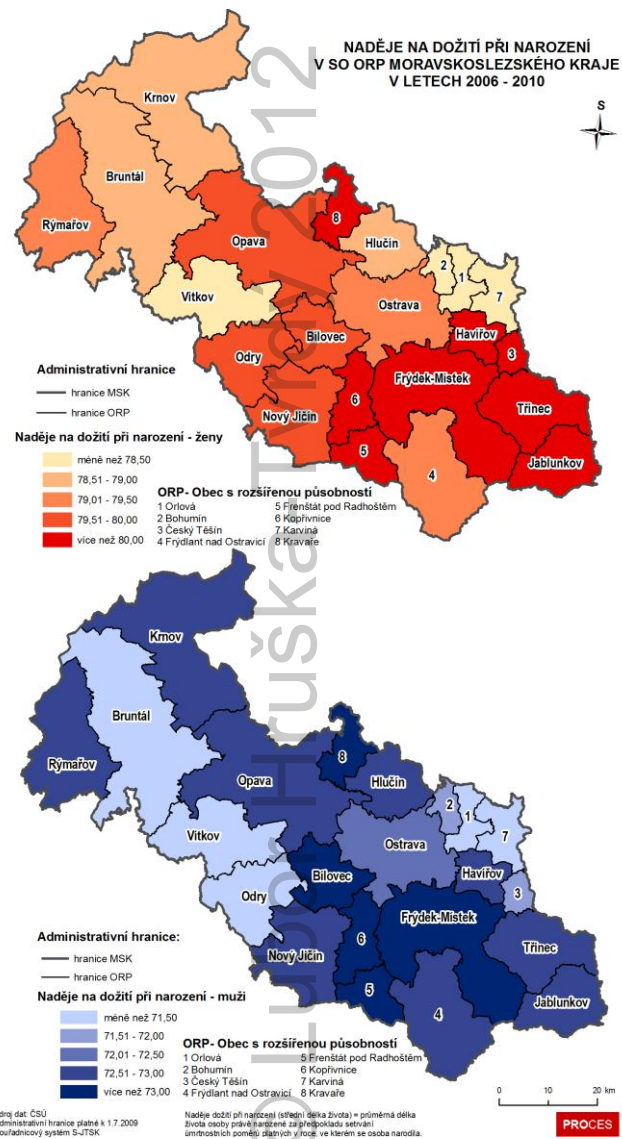
vrcholící hospodářskou krizí, výrazně změnila a migrační saldo vedlo v té době k historicky největšímu úbytku obyvatel stěhováním - pokles meziročně o 2 875 osob. Rok 2010 však tento „historický“ pokles překonal, a to velmi výrazně. Kraj tak obrazně z roku na rok přišel o jedno městečko velikosti Klimkovic nebo Dolního Benešova.

Hustota zalidnění je v kraji vysoká v níže položených částech. Naproti tomu existují velmi řídké zalidněné oblasti s hustotou pod 10 obyvatel na km² (Vítkovsko, Rýmařovsko, Osoblažsko) s tendencí k vylidňování a nárůstu nezaměstnanosti.

Z hlediska vymírání obyvatelstva je kromě věkové struktury nutné se zaměřit na pravděpodobnost úmrtí resp. *naděje na dožití při narození* (střední délka života, tj. počet let, který v průměru prožije právě narozená osoba za předpokladu, že se po celou dobu jejího dalšího života nezmění řád vymírání zjištěný úmrtnostní tabulkou zkonstruovaný pro daný kalendářní rok nebo jiné období). Jednoduše řečeno tento údaj uvádí, kolika let má právě narozený člověk naději se dožít.

Z níže uvedené mapy je zřejmé, že vyšší naději na dožití mají ženy a nejvyšší (více než 80 let) ve

východní části kraje – na Třinecku, Jablunkovsku, Frýdecko-Místecku, vysoký věk je u žen také v oblasti Kravaň, Kopřivnice, Frenštátu pod Radhoštěm, Havířova a Českého Těšína. Naopak nejnižší naději na dožití mají ženy na Vítkovsku a Karvinsku. U mužů je situace stejná např. na Frýdecko-Místecku, Kopřivnicku nebo v ORP Kravaň, dále vyššího věku (nad 73 let) se muži dožívají v ORP Bílovec. Nejnižšího věku pak mají muži naději na dožití na Karvinsku a v pásu od ORP Odry, přes Vítkov po ORP Bruntál.

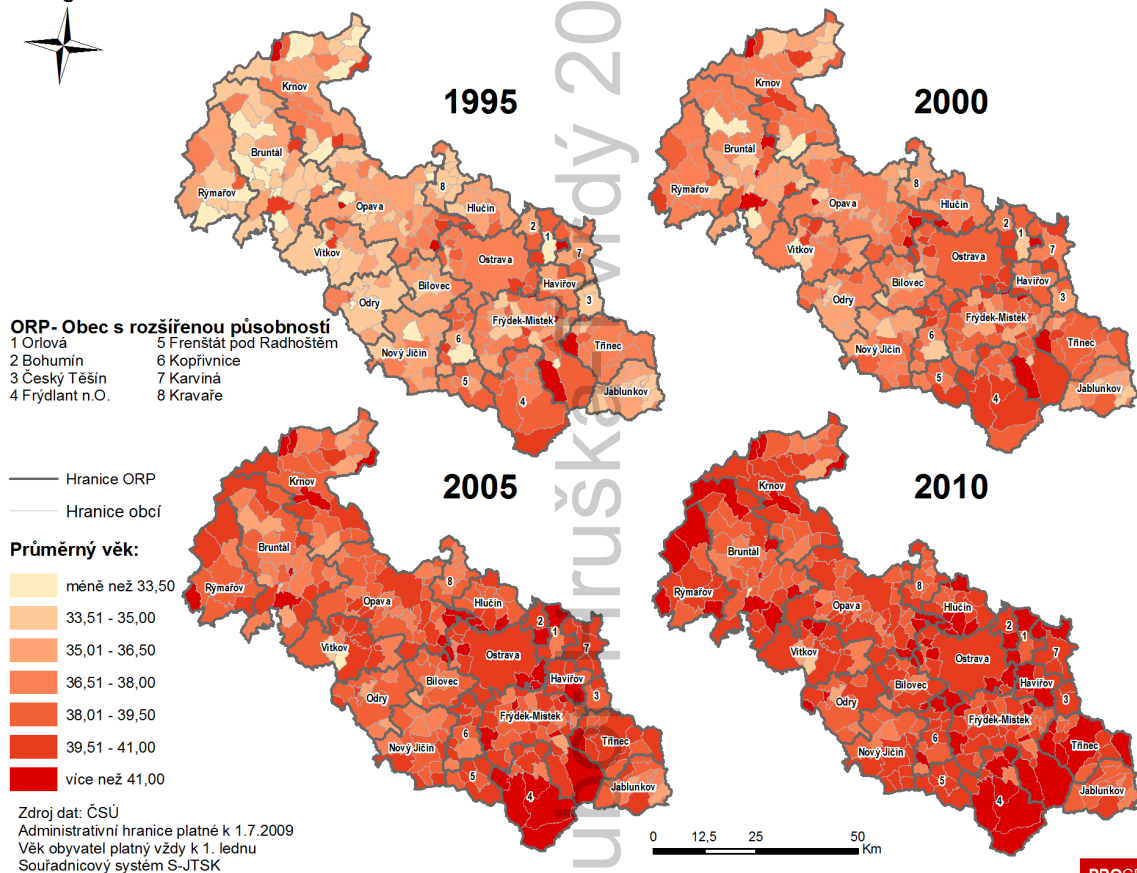
Mapa 1.20: Naděje na dožití v letech 2006-2010 podle ORP MSK

Pokud se zaměříme na mapu *průměrného věku*¹⁴ v letech 1995, 2000, 2005 a 2010, je vidět, že v Moravskoslezském kraji tento údaj roste prakticky v obcích všech ORP. Nejvyšší průměrný věk (nad 41 let) v roce 2010 je evidován u obcí na západě kraje – na Jesenicku (zejména v ORP Rýmařov, Bruntál a Krnov), na druhé straně na východě kraje (zejména sídla v podhůří Beskyd v ORP Frýdlant nad Ostravicí, Frýdek-Místek a Třinec) a také města v nejbližším okolí města Ostravy.

Průměrný věk mezi léty 2010 a 1995 vzrostl v téměř všech obcích kraje (obcí, kde průměrný věk klesl, je 9 z celkového počtu 300 obcí). Nejvíce „zestárlý“ obce na Bruntálsku – např. Křišťanovice o téměř 10 let (přesně 9,84) nebo Tvrdkov o skoro 9 let (8,74 roku).

¹⁴ Výpočet průměrného věku: konstanta 0,5 se přičte k danému věku, touto hodnotou se vynásobí počet osob tohoto věku a následně se udělá aritmetický průměr (tzn., sečtou se výsledky pro jednotlivé věky a vydělí se počtem všech obyvatel dané územní jednotky, pro kterou se to počítá).

PRŮMĚRNÝ VĚK OBYVATEL V OBCÍCH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V LETECH 1995, 2000, 2005, 2010

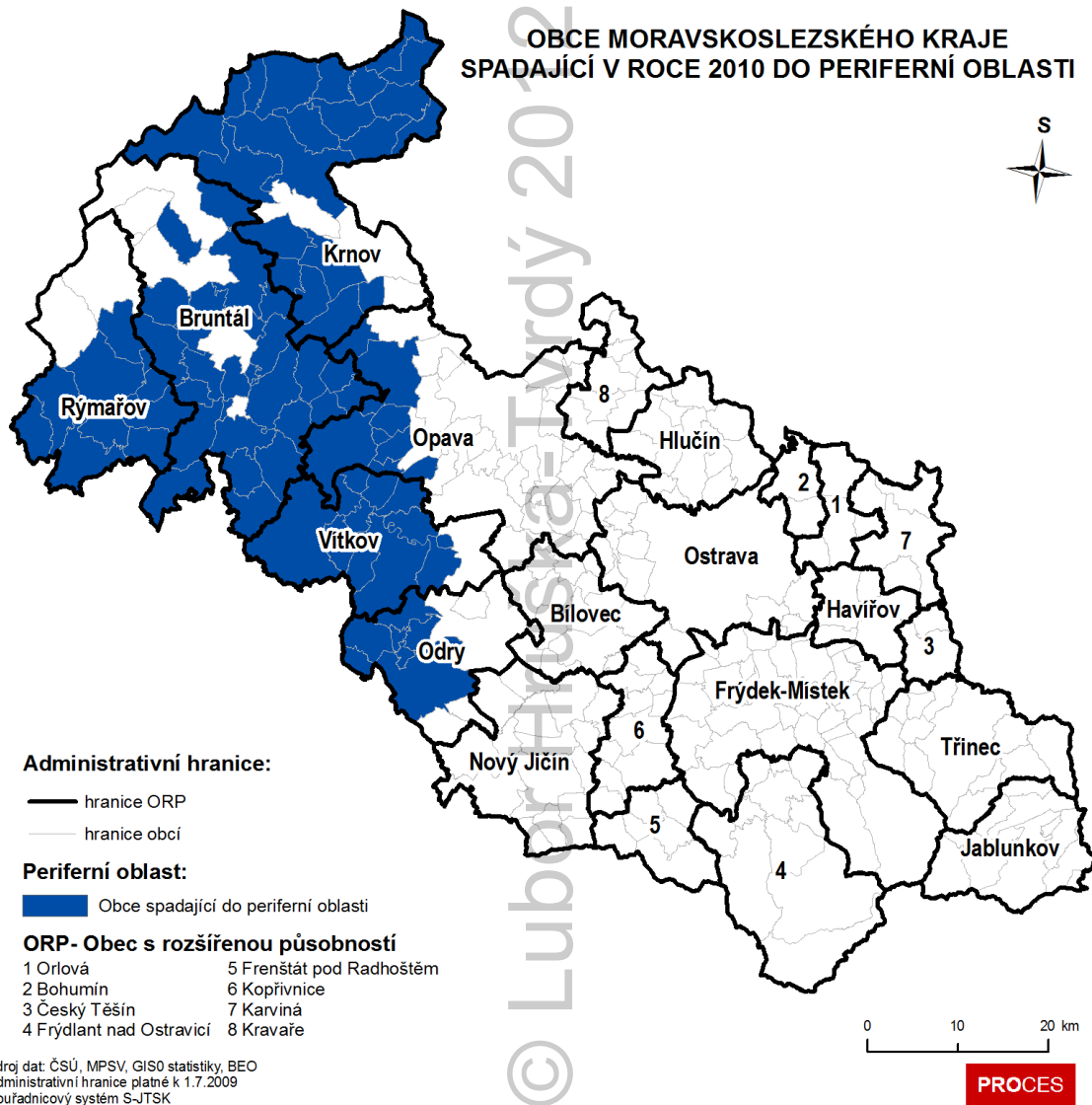
Mapa 1.21: Průměrný věk v obcích MSK v letech 1995, 2000, 2005 a 2010

1.7.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Pro celkové zhodnocení a vymezení periferní oblasti, která se vylidňuje, byl vytvořen speciální index perifernosti na základě níže uvedených indikátorů: migrační saldo, přirozený přírůstek, míra nezaměstnanosti, průměrný věk, míra podnikatelské aktivity, daňová výtěžnost, naděje na dožití muži/ženy, index stáří, příslušnost do aglomerace, hustota obyvatel a vzdálenost od Ostravy. Speciální index perifernosti¹⁵ byl vyhlazen hot spot analýzou.

¹⁵ Postup výpočtu indexu perifernosti byl následující: pro výše uvedené indikátory byly vypočteny základní statistické ukazatele (průměr a směrodatná odchylka) a následně vypočteno z-skóre, které bylo upraveno u některých indikátorů tak, aby platilo: čím vyšší hodnota z-skóre, tím vyšší "perifernost" dané obce, např. vysoká hodnota nezaměstnanosti => vysoké z-skóre pro nezaměstnanost u dané obce. Ze všech z-skóre pak byl vytvořen aritmetický průměr, přičemž všechny indikátory měly stejnou váhu, neboť všechny ovlivňují to, zda je obec počítána do periferní oblasti nebo ne. Výsledné z-skóre (výsledek aritmetického průměru za jednotlivá z-skóre) bylo následně podrobena hot spot analýze v GIS softwaru. Výsledkem jsou tedy ty oblasti, kde se shlukují obce s vysokým indexem perifernosti (dají se tedy počítat z pohledu výše zmíněných indikátorů za periferní oblast), a oblasti, kde se shlukují obce s nízkým indexem.

OBCE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE
SPADAJÍCÍ V ROCE 2010 DO PERIFERNÍ OBLASTI

Mapa 1.22: Perifernost dle obcí MSK v roce 2010

Za periferní oblasti jsou považovány obce ležící v prostoru od hranic SO ORP Odry (obce Odry, Luboměř, Spálov, Heřmánky, Jakubčovice nad Odrou, Heřmanice u Oder) a SO ORP Vítkov (téměř celé území SO ORP) a podstatná část SO ORP Krnov, Bruntál a Rýmařov. Města Bruntál a Krnov si zatím udržují svoji pozici středisek s obslužnou funkcí v rámci této oblasti. Lze je označit za určité póly rozvoje lokálního významu. Z výše uvedených analýz rovněž vyplývá, že v těchto oblastech především v SO ORP Bruntál a Vítkov je výrazně nižší naděje na dožití v rámci Moravskoslezského kraje.

Ve výše vymezených oblastech, které patří mezi ekonomicky velmi slabá území s nízkou koupěschopnou poptávkou¹⁶, je nutno využít rozvoje aktivity vycházející z endogenního potenciálu území. Na druhou stranu nedostatek pracovních příležitostí v území inicioval vysokou míru podnikatelské aktivity v této oblasti (především v SO ORP Bruntál). V těchto oblastech je nutné pro jejich další rozvoj iniciovat větší integrované projekty, které by využily potenciál daného území, rovněž podpořit rozvoj agroturistiky (environmentální výchova základních škol a naučné pobyty pro děti v rámci celé republiky - vzdělávací

¹⁶ Okres Bruntál patřil v roce 2001 (dle výkazu Práce 3-01 z ČSÚ) a stále zřejmě patří k okresům s nejnižšími mzdami v rámci republiky.

centra), případně zhodnotit jejich využití v oblasti občanské infrastruktury a sociálních služeb. V této oblasti je nutné podpořit projekty spolupráce soukromého a veřejného sektoru (projekty PPP), které by byly zaměřené na oblast sociální ekonomiky pro stabilizaci zaměstnanosti v území, např. nastavení sítě sociálních podniků¹⁷.

Z hlediska budoucího období pro oblast Jeseníků doporučujeme ihned po schválení Vládou ČR tvorbu a realizaci Krajinového integrovaného plánu rozvoje, jehož cílem je snižování regionálních nerovností v rámci kohezní politiky EU se zaměřením na specifické oblasti velkoplošných chráněných území ČR, který je pilotně testován v Regionu NP Šumava v souvislosti s Usnesením Vlády ČR č. 1569/2009 k Ideovému záměru k postupu realizace Krajinových integrovaných plánů rozvoje a s Usnesením Vlády ČR č. 818/2010 ke Zprávě o Metodickém pokynu k přípravě a realizaci Krajinových integrovaných plánů rozvoje.

¹⁷ OP LZZ 3.1 Podpora sociální integrace a sociálních služeb, Prioritní osy 3 Sociální integrace a rovné příležitosti. Cílem podpory je sociální začleňování sociálně vyloučených osob a osob ohrožených sociálním vyloučením, včetně odstraňování bariér v jejich přístupu k zaměstnání.

2 Socioekonomické procesy v Moravskoslezském kraji

Moravskoslezský kraj patří mezi nejdůležitější průmyslové regiony střední Evropy. Zaměření jeho hospodářské činnosti a jeho odvětvová struktura však dnes přináší problémy související s restrukturalizací tohoto regionu, s řešením sociálních problémů zejména spojených s výší nezaměstnanosti.

Od počátku devadesátých let dochází k podstatnému zlepšení stavu životního prostředí

2.1 Struktura průmyslu, průmyslové uzly, lokalizační faktory

2.1.1 Vývoj průmyslu v Moravskoslezském kraji

Moravskoslezský kraj byl vždy vnímán jako kraj průmyslový s velkými podniky těžkého průmyslu. Omezením těžby uhlí a změnou ve vlastnických vztazích se však tento pohled začíná postupně měnit. Dochází k procesu des-industrializace doprovázeného snižováním velikosti průmyslových podniků. Nicméně průmysl stále v tomto kraji hraje klíčovou roli, i když dochází k jeho přeměně na průmysl lehčí, rovněž dochází k síťovému uspořádání menších podniků, které jsou mezi sebou provázané obchodními vztahy. V Moravskoslezském kraji působí i nejmnoho klastrů v rámci republiky (Strojírenský klastr, IT klastr, ENVIRCRAK – klastr na zpracování odpadu atd.).

vlivem poklesu průmyslové výroby, používáním šetrnějších technologií a také investicemi do ekologických opatření. I přesto patří kraj nadále mezi nejzatíženější oblasti v České republice. Za nejzávažnější je považována kontaminace půdy a podzemních vod v důsledku průmyslové činnosti, důlní poklesy a znečištění povrchových vod i ovzduší. V současné době je nárůstem znečištění ovzduší postiženo zejména jádro aglomerace.

Do kategorie největších podniků už nepatří například Vítkovické železářny (rozkladem na menší jednotky), přičemž redukce postihla i další podniky. Porovnáme-li podniky podle počtu zaměstnanců, zůstává v čele největších podniků OKD, a.s. (přes 10 tisíc zaměstnanců). Následují počtem i velikostí redukované železářny – Mittal Steel Ostrava a.s. (bývalá Nová Huť) a Třinecké železářny, a.s., oba podniky přesahují 5 tisíc zaměstnanců. Na čtvrtém místě se tak objevuje podnik Visteon-Autopal, s.r.o, který je zaměřen na automobilový průmysl.

Tabulka 2.1: Vývoj zaměstnanosti v průmyslu v Moravskoslezském kraji mezi lety 1993 a 2010

CZ - NACE	Popis odvětví	Počet zaměstnanců (v tis.)			Počet zaměstnanců (v %.)		
		1993	2010	Rozdíl	1993	2010	Rozdíl
B	Těžba a dobývání nerostných surovin	52,5	17,5	-35,0	9,1	3,3	-5,9
C	Zpracovatelský průmysl	179,0	157,4	-21,6	31,2	29,3	-1,9
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	10,1	8,3	-1,8	1,7	1,5	-0,2
E	Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	6,4	5,3	-1,2	1,1	1,0	-0,1
F	Stavebnictví	47,0	43,3	-3,7	8,2	8,0	-0,1
Celková zaměstnanost v hornictví a průmyslu		295,0	231,8	-63,2	51,3	43,1	-8,3
Celková zaměstnanost v Moravskoslezském kraji		574,7	538,2	-36,6	100	100	

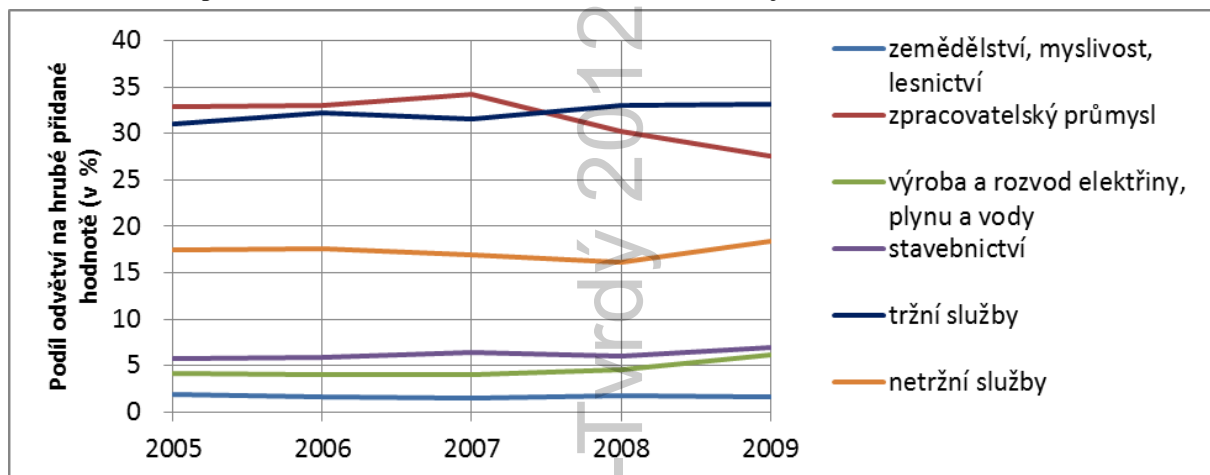
Zdroj: ČSÚ, Výběrové šetření pracovních sil

Dle údajů o počtech zaměstnaných podle klasifikace ekonomických činností v letech 1993 a 2010 (CZ-NACE) lze však říci, že zpracovatelský průmysl je v Moravskoslezském kraji dominantní. Platí to pro všechny roky v tomto období, i když v roce 2010 byl počet zaměstnaných v tomto odvětví zhruba o 20 tisíc menší než na začátku sledovaného období, přesto tvoří skoro 30 % zaměstnanosti v Moravskoslezském kraji. Dalším odvětvím, které se v některých studiích řadí mezi průmyslové, je těžba a dobývání nerostných

surovin. Význam odvětví v Moravskoslezském kraji klesá, v roce 2010 tvoří podíl na zaměstnanosti jen 3,3 %, tj., 17,5 tisíce zaměstnaných (přibližně třetina zaměstnanců v roce 1993).

Význam průmyslu se výrazně promítl do hrubé přidané hodnoty odvětví. Podíl zpracovatelského průmyslu od roku 2005 přesahoval 30 %, ale po recesi v roce 2008 výrazně klesá (nutno podotknout, že v kraji klesá i celkově HDP na osobu) a narůstá podíl v oblasti služeb tržní i netržní povahy.

Graf 2.1: Hrubá přidaná hodnota odvětví v Moravskoslezském kraji

Zdroj: ČSÚ - Regionální účty 2005 až 2009

V Moravskoslezském kraji pracuje významné množství lidí na pozici řemeslníka, kvalifikovaného výrobce, zpracovatele, opraváře a také jako obsluha strojů a zařízení (pro rok 2010 je to druhá a třetí nejvíce zastoupená pozice v kraji - viz podkapitola 2.6), což jsou profese, které nacházejí uplatnění především v průmyslových odvětvích.

Dopad desindustrializace není až tak dramatický, což je způsobeno propouštěním z řad přechodně bydlicích obyvatel, ale i procesem reindustrializace, tj. vznikem pracovních míst v nových průmyslových společnostech, které přišly ze zahraničí, anebo vznikly transformací zastaralých technologií na nové. Výraznější nárůst

nezaměstnanosti začal od roku 1996, kdy v celé republice probíhá recese, která končí rokem 1999. V tomto období se ekonomický tlak výrazně promítl na trh práce v Moravskoslezském kraji a podpořil transformační procesy spojené s desindustrializací a reindustrializací. Tato transformační fáze vrcholí rokem 2004 a od této doby dochází k poklesu nezaměstnanosti až do roku 2008, kdy se promítá dopad celosvětové recese. V roce 2008 měla recese nejvýraznější dopady (nejvýraznější změna v míře nezaměstnanosti) na SO ORP Kopřivnice, SO ORP Nový Jičín a SO ORP Frenštát pod Radhoštěm protože zde byla výrazná specializace podniků na automobilový

průmysl, případně navazující výroby. Do problémů se dostává Visteon Autopal Nový Jičín. V Kopřivnici má problémy Tatra i firmy v průmyslové zóně. V SO ORP Frenštát závod Continental Automotive Systems Czech Republic specializující se na výrobu autoelektroniky. Více o dopadech recese ve studii Foldynová, Ivan, Tvrdý, 2009. Ukazuje to na vysokou míru zranitelnosti specializovaných ekonomik. V době výrazných ekonomických proměn je nutné diverzifikovaná ekonomickou strukturu regionů. Moravskoslezský kraj díky své specializaci patřil ke krajům nejvíce postiženým recesí v roce 2008 v rámci republiky, ukazuje to právě na vysokou míru zranitelnosti. Nejvíce postižená odvětví byly strojírenský průmysl (zvláště automobilový a navazující průmysl), hutnictví (např. ArcelorMittal Ostrava, Vítkovice a další), textilní průmysl (Slezan Frýdek-Místek, a.s.), následovalo odvětví logistiky a stavebnictví.

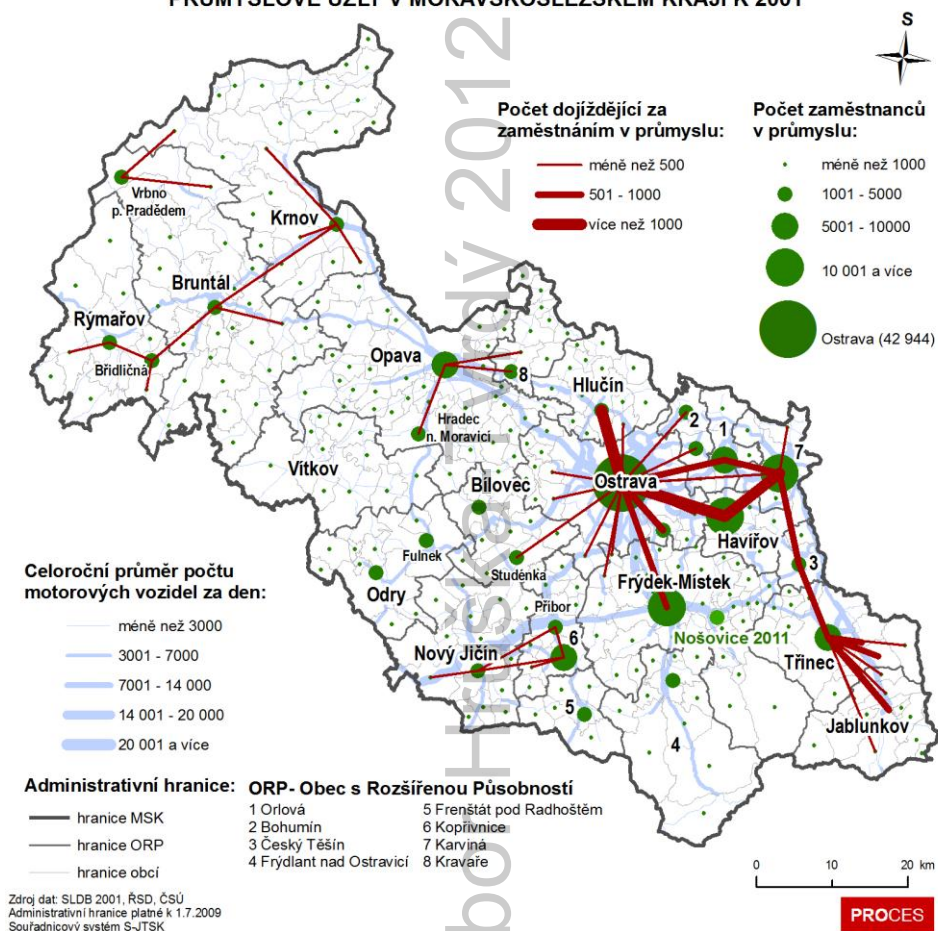
2.1.2 Průmyslové uzly a lokalizační faktory

Průmyslový uzel je charakterizován jako teritoriální útvar komplexního charakteru, kde

existují výrobní a technologické vazby mezi závody. Velikost průmyslových míst je úměrná počtu lidí, kteří jsou zaměstnaní v průmyslu. Vztahy průmyslových míst v uzlu jsou zase dány pohybem pracovníků.

Na níže uvedeném mapovém výstupu jsou uvedeny průmyslové uzly v Moravskoslezském kraji. Kruhovým diagramem je vyznačeno, kolik lidí je zaměstnáno v dané obci v průmyslu. Data jsou ze SLDB 2001. Síla spojnice mezi sídly určuje počet lidí, kteří cestují za zaměstnáním v průmyslu. Nejintenzivnější dojíždka lidí do zaměstnání v průmyslu je ve výše vymezené Ostravské aglomeraci, stejně tak je zde největší počet lidí zaměstnaných v průmyslu (v Ostravě téměř 43 tisíc zaměstnanců). S Ostravou jsou těmito vztahy propojeny obce Hlučín, Bílovec, Frýdek-Místek, Bohumín, vzájemně jsou spojena intenzivními vazbami sídla Ostrava, Karviná, Havířov, Orlová. Intenzivní dojíždka je i mezi Karvinou a Českým Těšínem a mezi východní částí kraje (obce spadající pod ORP Jablunkov) a Třincem. Kromě těchto nejvýznamnějších vazeb jsou v kraji i další méně významné uzly – například spojení Nového Jičina s Kopřivnicí, sídel na Opavsku a některých měst v okrese Bruntál.

PRŮMYSLOVÉ UZLY V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI K 2001

Mapa 2.1: Průmyslové uzly v MSK podle dat ze SLDB 2001

Při umístování průmyslového závodu do krajiny je důležitý potenciál krajiny. Vlastnosti krajiny, které mají rozhodující vliv na daný závod, označujeme za kritické lokalizační faktory.

Potenciál krajiny pro umístění průmyslového podniku ovlivňují:

- **Fyzickogeografické činitele** – vliv hydrosféry, atmosféry, georeliéfu, geologického složení,

pedosféry a biosféry. Podstatná část průmyslové produkce kraje je umístěna v nížině, v hornatějších oblastech je počet průmyslových podniků značně nižší. Přítomnost nerostných surovin a rozvoj těžby měl značný vliv na rozvoj Ostravské aglomerace a průmyslu v ní. (více předchozí podkapitola 2.1)

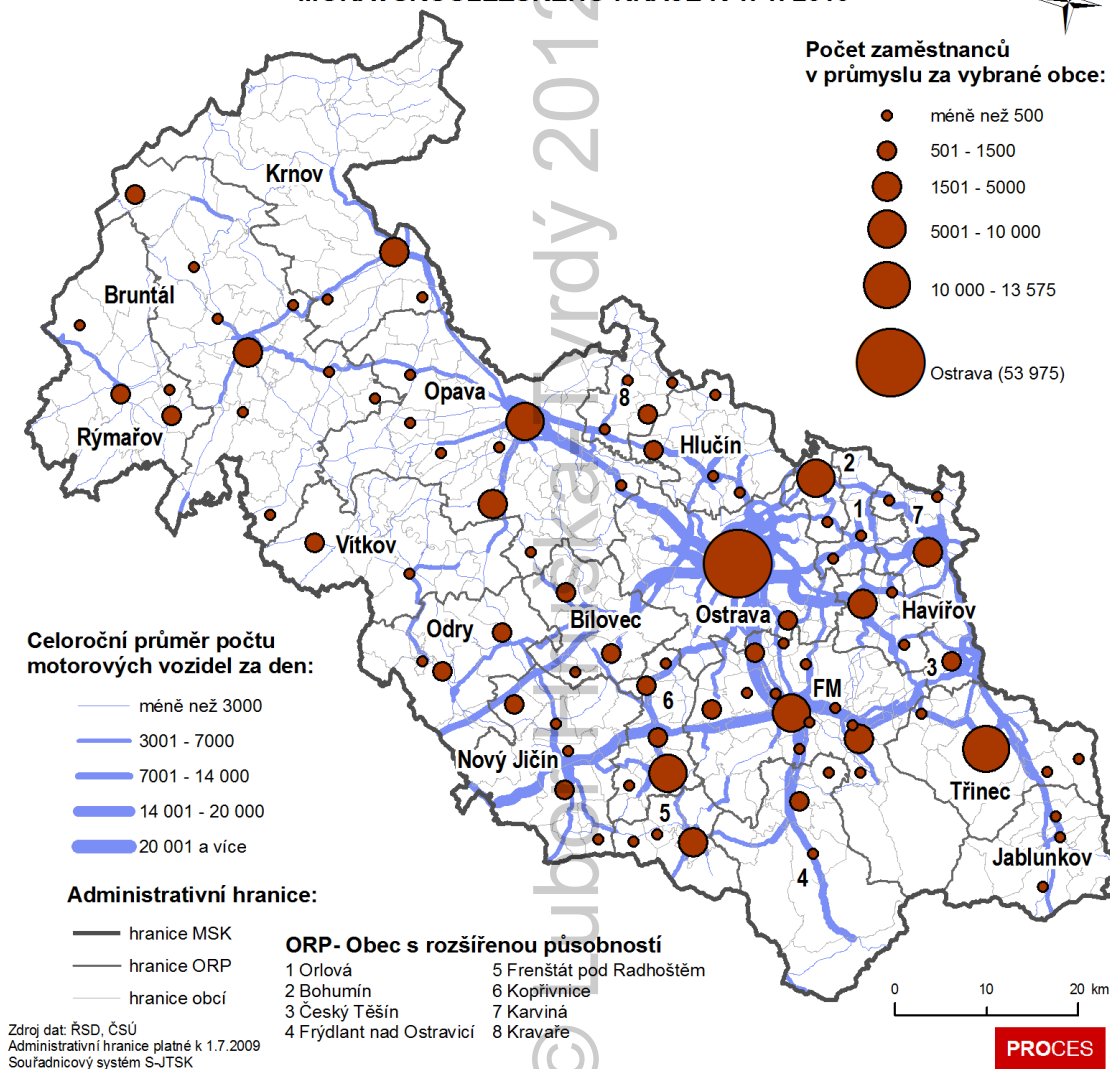
- **Socioekonomičtí činitelé** – jedná se především faktory související s pracovní silou a s jejím znalostním potenciálem. Tento faktor rozpracovávají teorie lock-in a teorie path-dependence, čili teorie závislosti na zvolené cestě, která se rozvíjí v institucionální ekonomii, na oblast regionálního rozvoje ji aplikoval Paul Krugman, nositel Nobelovy ceny. Například klastr ENVICRACK, který se zbývá pyrolýzou odpadů s následnou výrobou tepelné nebo elektrické energie, byl inspirován znalostí obdobného procesu při koksování uhlí. Dále i znalost IT technologií v průmyslu

podmínila rozvoj společností v Moravskoslezském kraji zaměřených na tuto oblast

- **Agglomerační činitelé** - Průmyslové závody mají tendenci shlukovat se v prostoru, protože to přináší značný ekonomický efekt. Při konkrétním umístění průmyslu je snaha minimalizovat náklady investiční, výrobní a dopravní. Tento faktor měl vliv na formování průmyslu v kraji, průmyslová činnost je lokalizovaná především v Ostravské aglomeraci

Pro následující prostorové znázornění rozložení průmyslu v Moravskoslezském kraji byly vybrány všechny podniky s převažující činností v průmyslu, které mají více než 50 zaměstnanců. Lze identifikovat, že dochází k posunu v hierarchii významnosti sídel z hlediska průmyslu v aglomeraci (Bohumín, Karviná, Frenštát pod Radhoštěm, Třinec). U průmyslové zóny v Nošovicích je patrný nárůst zaměstnanosti v průmyslu, která souvisí se vznikem závodu korejské společnosti Hyundai Motor Company.

ZAMĚSTNANÍ V PRŮMYSLU VE VYBRANÝCH OBCÍCH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE K 1. 1. 2010

Mapa 2.2: Průmyslové uzly v MSK

2.1.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

V Moravskoslezském kraji dochází k procesu desindustrializace doprovázeného snižováním velikosti průmyslových podniků. Dopad desindustrializace není až tak dramatický jako v jiných průmyslových regionech, kde desindustrializace byla spojena i s výraznou depopulací, například ruský okres Pečenka na norskó-ruské hranici přišel o 30 % obyvatelstva během 10 let. Důvody, které zmírnily depopulační trendy v Moravskoslezském kraji, byly jednak v propouštění z řad přechodně bydlicích obyvatel, ale hlavně procesem reindustrializace, tj. vznikem pracovních míst v nových průmyslových společnostech, které přišly ze zahraničí anebo vznikly transformací zastaralých technologií na nové.

Procesy desindustrializace a reindustrializace budou v Moravskoslezském kraji pokračovat. Lze předpokládat zvyšování zaměstnanosti v oblasti služeb. Tento sektor je vnitřně velice různorodý, zahrnuje služby jak osobní povahy (např. holič, oprava zařízení v domácnosti, hlídání dětí), tak služby veřejného charakteru (policie, zdravotnictví, sociální zařízení, školství) až po služby, které svou ziskovostí a produktivitou připomínají průmyslový sektor (např. finančníctví, informační technologie). Přechodem do služeb prvního a druhého typu se

bude snižovat kupní síla obyvatelstva, což může částečně limitovat další vývoj. Tyto trendy mohou být částečně zbrzděny nárůstem produktivity v průmyslu (reindustrializací). Vystává otázka, zda v zainvestovaných průmyslových zónách porostou závody, tzv. montovny, které nemají vyšší nároky na kvalifikovanou pracovní sílu, či budou do těchto zón umísťovány podniky s vysokou přidanou hodnotou a inovativním charakterem. Pokud se města vzdávají vlivu na výběr podniků, které přicházejí do průmyslových zón, ztrácí jeden z posledních nástrojů, jak ovlivňovat podnikatelské prostředí a transformační procesy.

Moravskoslezský kraj zatím zůstává průmyslovým regionem a s touto skutečností se musí vyrovnat. Mezi nejprůmyslovější města v kraji, tedy obce, kde je zaměstnáno nejvíce lidí v průmyslových odvětvích, patří Ostrava, Třinec (města, kde pracuje v průmyslu více než 10 tisíc lidí), dále Opava, Kopřivnice, Bohumín, Frýdek-Místek, Karviná, Frenštát pod Radhoštěm a Bruntál (všechno obce, kde je v průmyslu zaměstnáno aspoň 2500 lidí).

Záleží pouze na aktivním či pasivním přístupu managementu kraje. Aktivní přístup znamená, že monitoruje situaci a hledá možnosti, jak využít své specifčnosti pro další vývoj. Pasivní přístup je pouze ve vyrovnávání negativních trendů a přijetí sestupné vývojové trajektorie. Moravskoslezský kraj by mohl vyjít ze svého specifického charakteru

daného obyvatelstvem, jeho kulturou a výhodami spojených z blízkosti Polska a Slovenska, tzn. zemí s minimálními jazykovými bariérami. Větší pozornost tomuto tématu je věnována v podkapitole 4.5.

V době výrazných ekonomických proměn je nutné dále diverzifikovat ekonomickou strukturu

regionů. Moravskoslezský kraj díky své specializaci na průmysl zvláště automobilový a navazující výrobu patří ke krajům s vysokou mírou zranitelnosti. Nutno podotknout že v současné době přichází další vlna recese, která tuto zranitelnost prověří.

2.2 Typizace míst a oblastí cestovního ruchu a rekreace

Rekreace označuje čas nebo aktivitu, kterou lidé věnují aktivnímu nebo pasivnímu odpočinku, při němž regenerují tělo nebo mysl. Rekreace je někdy považována také za synonymum pro oddech nebo osvěžení. Pojem rekreace také vymezuje prostor, umožňující realizaci zálib a zájmů, kultivaci vlastních tvořivých sil, schopností atd. Cestovní ruch nebo také turismus je souhrn přechodných pobytů osob (turistů) v cílových oblastech a souhrn služeb, které jejich cestování a pobyty organizují a podporují.

2.2.1 Typizace míst a oblastí cestovního ruchu

Moravskoslezský kraj je z turistického hlediska rozdělen do šesti rozdílných oblastí, které přesahují částečně do Zlínského a Olomouckého kraje, přičemž každá oblast je svým způsobem specifická a zajímavá. Jedná se o Beskydy – Valašsko, Jeseníky, Bruntálsko, Poodří – Moravské Kravaňsko, Opavské Slezsko, Ostravsko a Těšínské Slezsko.

Každá destinace cestovního ruchu disponuje určitými destinačními typy, které předurčují potenciál pro cestovní ruch a jeho rozvoj v dané oblasti. Jedním z hlavních předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu v Moravskoslezském kraji je jeho přírodní potenciál. Ze západu je kraj ohraničen

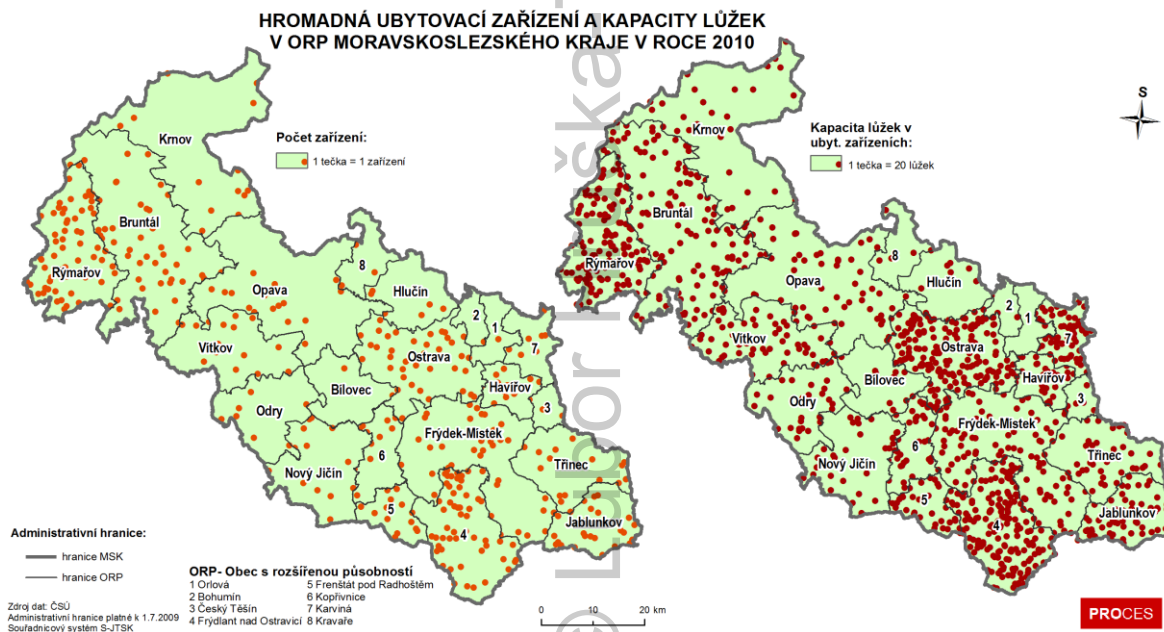
pohořím Hrubého Jeseníku a z jihovýchodu pak pohořím Moravskoslezských Beskyd, což jsou vyhledávané turistické lokality. Ve zbylé části kraje se nachází, z pohledu členitosti terénu a přírodních atraktivit, velice rozmanitá krajina. Jsou zde Oderské vrchy, Nízký Jeseník, Opavská nížina, Ostravská pánev, Moravská brána a také chráněné krajinné oblasti Poodří, Beskydy a Jeseníky. Přírodní potenciál tak vytváří podmínky pro více typů turismu, od aktivního vyžití, horské turistiky přes relaxační a lázeňské pobyty, až po poznávací cestovní ruch.

Velikost ubytovacích kapacit je základním předpokladem pro rozvoj cestovního ruchu, druhým neméně důležitým faktorem je naplnění jejich kapacity hosty. Z dat Českého statistického úřadu je patrné snížení počtu ubytovacích zařízení v Moravskoslezském kraji mezi lety 2000 a 2009 celkem o 34 zařízení. Do tohoto výsledku se nezapočítávají SO ORP Bohumín, Český Těšín a Orlová, u nichž není znám přesný počet lůžek. Největší pokles byl zaznamenán v SO ORP Bruntál (pokles o 11 ubytovacích zařízení) a v SO ORP Frýdlant nad Ostravicí (pokles o 10 ubytovacích zařízení) naopak nárůst byl zaznamenán u SO ORP Opava (nárůst o 9 ubytovacích zařízení) a u SO ORP Ostrava (nárůst o 4 ubytovací zařízení). Největší počet ubytovacích zařízení měl v roce

2000 SO ORP Frýdlant nad Ostravicí (74) a v roce 2009 SO ORP Rýmařov (69).

Za sledované období se v rámci Moravskoslezského kraje snížil počet lůžek o 162 z 26 082 na 25 919 lůžek. Do tohoto výsledku se opět nezapočítávají SO ORP Bohumín, Český Těšín a Orlová, u nichž není znám přesný počet lůžek. Výrazný nárůst lůžek zaznamenaly obce Opava (o 449) a Ostrava (o 251). Naopak výrazný pokles lůžek byl naměřen v obcích Frenštát pod Radhoštěm (o 443), Krnov (o 233) a Bruntál (o 225).

Prostorové rozložení hromadných ubytovacích zařízení a kapacity lůžek v jednotlivých obcích s rozšířenou působností v kraji je uvedeno v následující mapě. Vysoké zastoupení ubytovacích na území kraje je v pohorí Beskyd a Jeseníků. Mimo tato území je zřejmé vyšší zastoupení hromadných ubytovacích zařízení v Ostravě, Havířově a Karvině. Zvlášť markantní je absence ubytovacích kapacit na území Hlučína, Opavy, Krnova a Osoblahy.

Mapa 2.3: Počet zařízení a kapacita lůžek v ORP MSK

Atraktivitu území z hlediska cestovního ruchu lze vyjádřit prostřednictvím počtu příjezdů a přenocování hostů v ubytovacích zařízeních. Návštěvnost je veličina, která vyjadřuje počet osob, které za nějaký časový úsek navštíví buďto nějakou akci, nebo i nějaký objekt, měří se např. počet příjezdů hostů a počet přenocování. Počet příjezdů i počet přenocování od roku 2000 v rámci Moravskoslezského kraje až na některé výjimky neustále klesá. Počet příjezdů poklesl o 8,1 % a počet přenocování poklesl dokonce o 40,4 % v rámci celého kraje. V roce 2000 i 2009 byl největší počet příjezdů hostů i počet přenocování naměřen v SO ORP Ostrava, naopak nejmenší počet příjezdů hostů i počet přenocování byl naměřen v obou letech 2000 i 2009 v SO ORP Kravaře. Kromě SO ORP Hlučín, Jablunkov, Karviná, Nový Jičín, Opava a Ostrava došlo ve všech 16 zbylých ORP Moravskoslezského kraje ke snížení počtu příjezdů hostů. K největšímu snížení přitom došlo v SO ORP Krnov (-74,3 %) naopak k největšímu navýšení počtu příjezdů hostů došlo

v SO ORP Hlučín (+83,9 %). V SO ORP Ostrava se navýšil, od roku 2000 do roku 2009, počet příjezdů hostů o necelých 40 tis., tzn. o 37,6 %. Počet přenocování se od roku 2000 do roku 2009 ve všech SO ORP Moravskoslezského kraje snížil. K největšímu poklesu počtu přenocovaných došlo v ORP Krnov a to o necelých 86 %. V SO ORP Ostrava došlo k poklesu o 174 875 počtu přenocování, což je pokles o necelých 31 %.

Následující tabulka udává konkrétní počty příjezdů hostů a přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních v Moravskoslezském kraji v roce 2010. V případě SO ORP Karviná je patrný výrazný rozdíl v počtech příjezdů hostů bez přenocování a s přenocováním. To lze zdůvodnit zejména z důvodu žádaných pobytů v lázních Darkov, pobytů většího počtu osob, zejména z jiných krajů ČR a z Polska, kteří však dojíždějí do Karviné za prací v dolech, a také pobytů studentů Obchodně podnikatelské fakulty Slezské univerzity z jiných měst ČR na kolejích, které jsou považovány za hromadná ubytovací zařízení.

Tabulka 2.2: Počet příjezdů hostů a počet přenocování v ubytovacích zařízeních v roce 2011

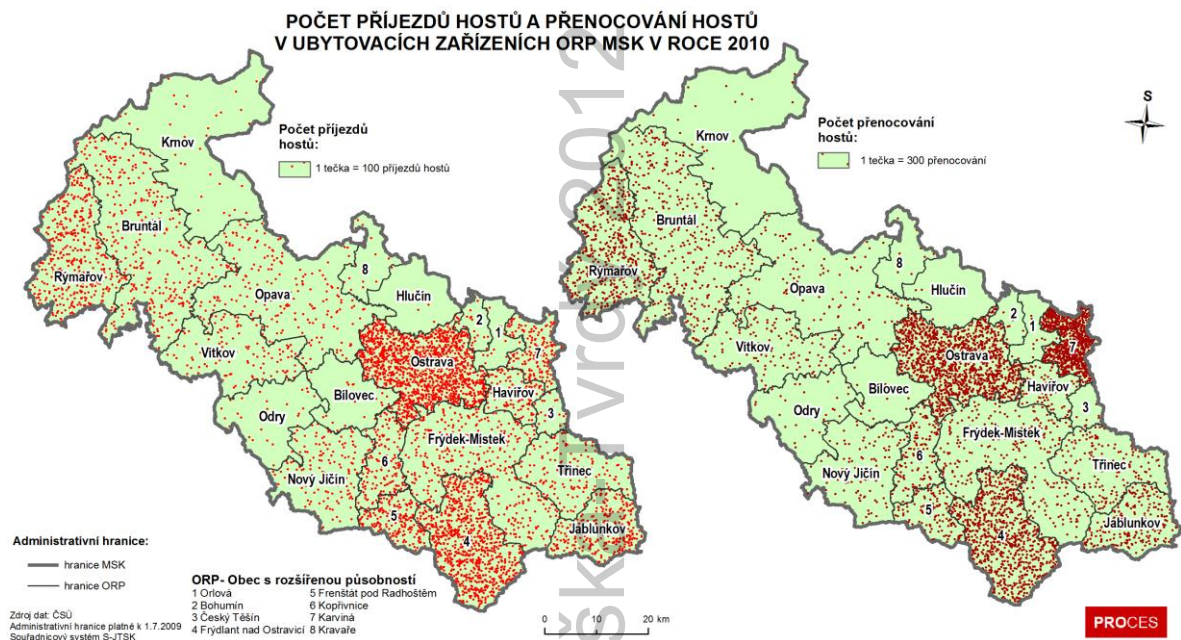
Název ORP	Počet příjezdů hostů	Počet přenocování hostů
Ostrava	145 078	418 707
Karviná	19 502	300 316
Frýdlant nad Ostravicí	86 825	271 046
Rýmařov	45 356	166 424
Bruntál	39 010	121 255
Frýdek-Místek	35 796	82 161

Název ORP	Počet příjezdů hostů	Počet přenocování hostů
Jablunkov	27 517	72 583
Třinec	15 359	48 581
Opava	20 681	40 806
Vítkov	12 224	40 504
Frenštát pod Radhoštěm	19 665	39 757
Kopřivnice	14 767	37 815
Nový Jičín	16 320	35 022
Havířov	11 940	21 968
Odry	3 179	10 053
Krnov	3 693	7 920
Bílovec	2 344	4 605
Orlová	1 298	3 896
Kravaře	1 561	3 719
Český Těšín	1 941	3 383
Bohumín	2 596	1 948
Hlučín	729	1 463

Zdroj: ČSÚ, 2011

Z mapy je zřejmý vysoký počet hostů a přenocování v ubytovacích zařízeních v SO ORP Ostrava, Karviná, Frýdlant nad Ostravicí, ale také Nový Jičín, Jablunkov a Rýmařov. Ostrava a Karviná jsou cílem hostů zejména z důvodů

pracovních cest a cest studentů za vysokoškolským studiem. Naopak Frýdlantsko, Jablunkovsko a Rýmařovsko jsou oblasti vyhledávány zejména turisty, které láká horská turistika.

Mapa 2.4: Počet příjezdů hostů a počet přenocování v ubytovacích zařízeních ORP MSK

Za turisticky atraktivní lze považovat také tu oblast, která návštěvníkům nabízí něco zajímavého, tzn., disponuje určitou atraktivitou cestovního ruchu. Mezi tyto atraktivity patří zejména lyžařská střediska, aquaparky, v poslední době stále více vyhledávaná golfová hřiště, zoologické zahrady apod. Následující mapa znázorňuje přehled těchto atraktivit v kraji v roce 2010.

Tyto atraktivity lze považovat za další předpoklad vzniku regionální struktury cestovního ruchu a rekreace, přičemž z mapového výstupu je patrná koncentrace těchto atraktivit opět v místech

pohoří Beskyd a Jeseníků, dále v SO ORP Frýdek-Místek. Za potenciální oblast turistické atraktivity je nutno považovat Bruntálsko, zejména z důvodu dosud nevyužitých možností prostoru přehrady Slezská Harta. V tomto území je dostatek přírodních předpokladů pro víkendovou a vícedenní rekreaci.

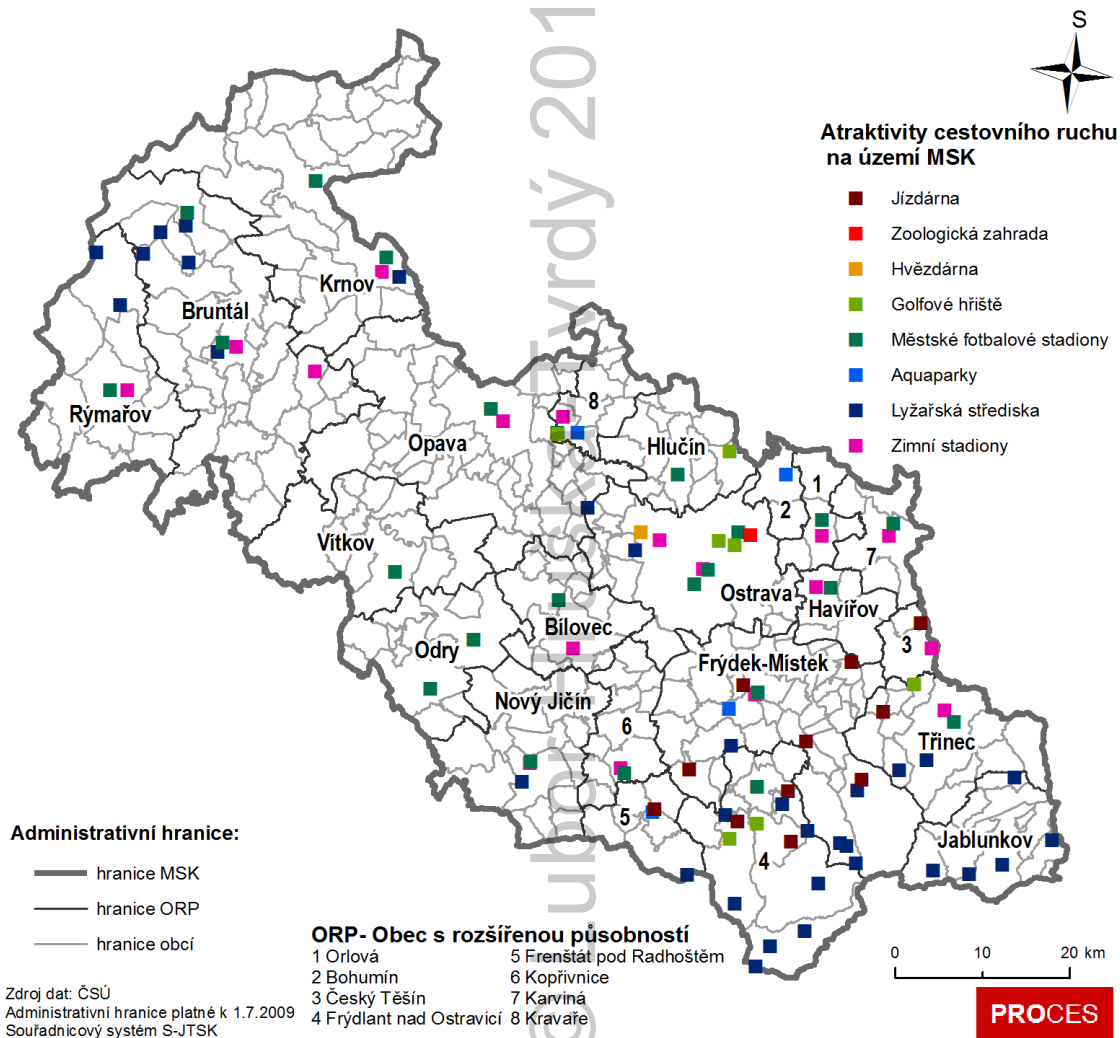
Potenciál města Ostravy z hlediska cestovního ruchu spočívá zejména v možnostech industriální a dále kongresové turistiky. Ostrava je dějištěm významných kulturních a sportovních akcí celonárodního i mezinárodního významu. Má

dostatek ubytovacích zařízení v široké škále druhů, od kempů až po luxusní hotely. Celkově dochází k nárůstu počtu hostů, ale k poklesu počtu

přenocování, což vede k nutnosti rozvoje služeb v oblasti cestovního ruchu.

© Lubor Hruška-Tvrđý 2012

ATRAKTIVITA CESTOVNÍHO RUCHU NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V ROCE 2010

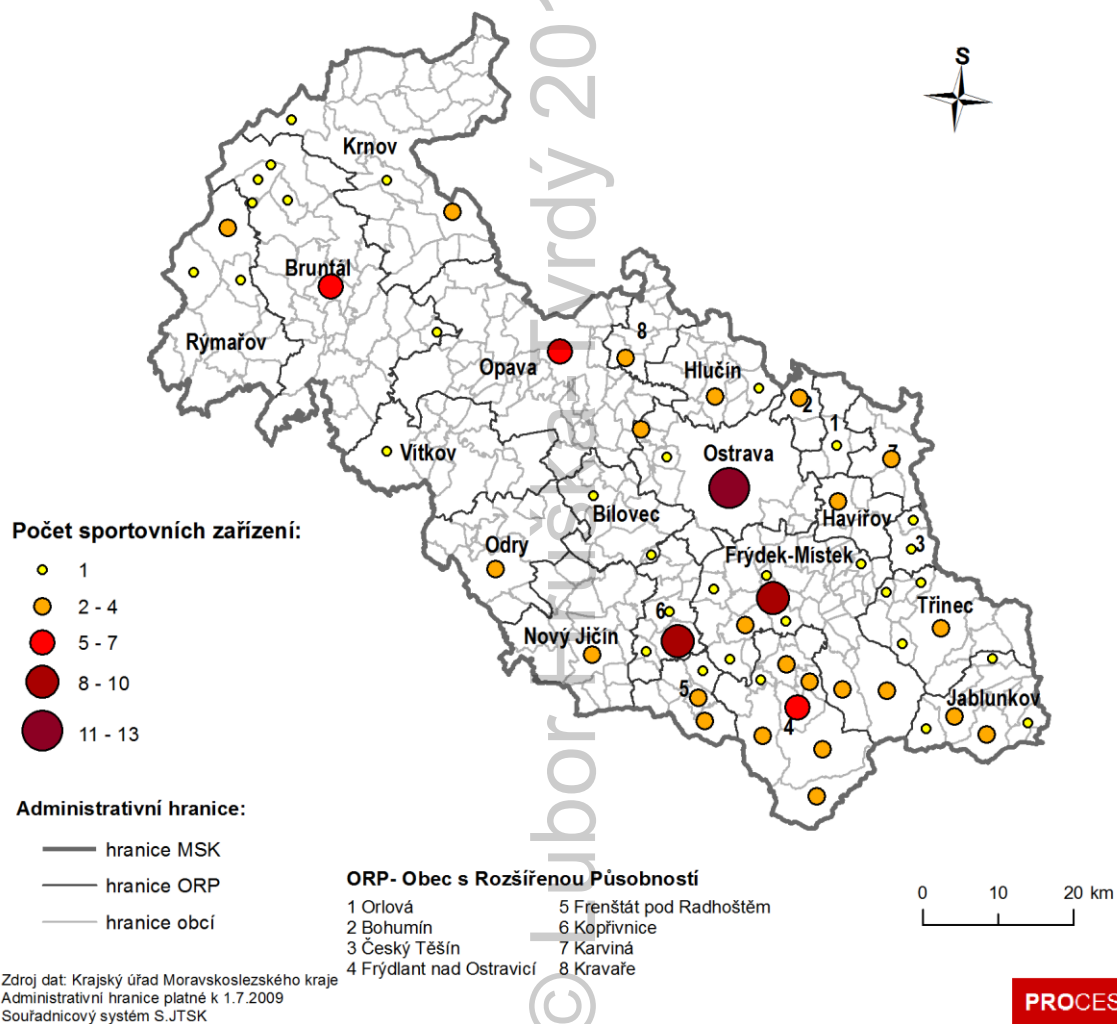

Mapa 2.5: Volnočasové atraktivita cestovního ruchu

Níže uvedené mapové výstupy znázorňují podrobněji přehled umístění sportovních a kulturních zařízení v kraji. Je patrné, že zatímco sportovní zařízení jsou lokalizována zejména v oblasti pohoří Beskyd a Jeseníků, kulturní zařízení jsou koncentrována mimo tyto oblasti. Kulturní

význam Moravskoslezského kraje zvýrazňuje zejména město Ostrava, která usilovala o získání titulu Evropské hlavní město kultury 2015, jež sice nedopadlo úspěchem, nicméně pomohlo zatraktivnit, zkvalitnit a také rozšířit nabídku kulturního vyžití v kraji.

OBČANSKÁ VYBAVENOST - POČET SPORTOVNÍCH ZAŘÍZENÍ Ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje

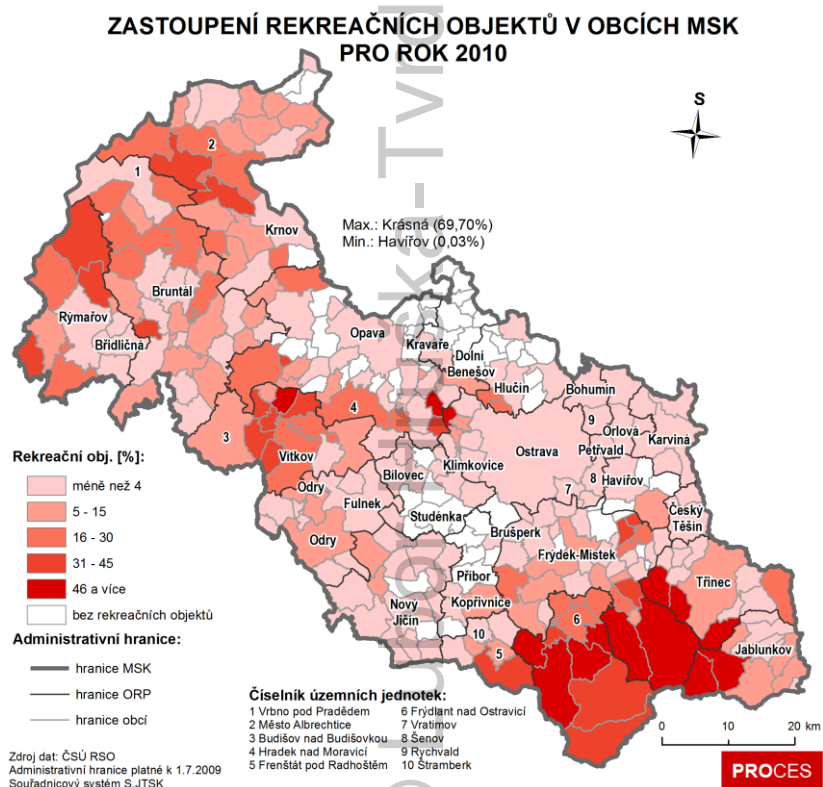

Mapa 2.6: Občanská vybavenost – počet sportovních zařízení v obcích MSK

2.2.2 Lokalizace rekreačních objektů v kraji

Z níže uvedené mapy je zřejmý výrazný vliv pohorí Beskyd a Jeseníků na lokalizaci oblastí s vysokým zastoupením rekreačních objektů v kraji. Největší podíl rekreačních objektů (69,7 %) se nachází v obci Krásná ve SO ORP Frýdlant nad

Ostravici, která má celkově vysoký podíl zastoupení těchto objektů na svém území. Vysoké zastoupení rekreačních objektů se dále nachází v jižní části SO ORP Frýdek-Místek na jihu kraje a v části SO ORP Krnov (např. v obci Hošťálkovy 37,9 %) a ve Městě Albrechtice (15,7 %) na severu kraje.

Mapa 2.7: Zastoupení rekreačních objektů v obcích MSK v roce 2010

2.2.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Z hlediska cestovního ruchu je zajímavost a atraktivita Moravskoslezského kraje dána především přírodními podmínkami, historickými památkami, vysokou kulturní úrovní a úrovní turistické vybavenosti. Tradičními kulturními centry kraje jsou Ostrava, Opava a s významnou polskou menšinou Český Těšín. Města a obce nabízejí pestrou škálu sportovního vyžití prostřednictvím mnoha stadionů, zimních stadionů a stovek hřišť, tělocvičen, koupališť a bazénů. Kromě kulturního a sportovního vyžití ve městech a obcích poskytuje krásná a pestrá příroda kraje spoustu možností pro rekreaci, turistiku, poznávání kulturních památek a léčebné pobyty. Kraj nabízí pro své návštěvníky rozsáhlé síť (cyklo)-turistických tras s podmínkami pro pěší turistiku a cykloturistiku, v zimě jsou pro turisty atraktivní horské celky Hrubého Jeseníku a Beskydy zejména pro běžecké a sjezdové lyžování. Lázeňství je v kraji založeno na využití léčebných účinků jodobromové vody v lázních Darkov s Rehabilitačním ústavem. Od počátku 90. let existuje nové lázeňské sanatorium v Klimkovicích¹⁸

¹⁸ Zaměřené na funkční neplodnost, gynekologická onemocnění, nemoci neurologické, nemoci pohybového ústrojí, pooperační a poúrazové stavy a

s architektonicky zajímavými budovami. Rovněž na území kraje se nachází lázně Karlová Studánka.

Na území Moravskoslezského kraje se zároveň nachází městské památkové rezervace (Příbor, Nový Jičín a Štramberk). Vyhledávaná turisty jsou také zámecká sídla v Hradci nad Moravicí, v Raduni, v Kravařích na Opavsku, v Bruntále či ve Fulneku. Mezi nejvýznamnější hrady patří Sovinec na Rýmařovsku, Starý Jičín a Hukvaldy v Podbeskydí. Specifikem regionu jsou podmínky pro průmyslovou turistiku (Technické muzeum automobilů v Kopřivnici, Vagonářské muzeum ve Studénce, Hornické muzeum v Ostravě-Petřkovicích¹⁹, areál Dolních Vítkovic²⁰, NKP Důl Michal aj.).

Z výše uvedených poznatků lze konstatovat, že nejlepšími podmínkami pro cestovní ruch disponuje a zároveň k největším turistickým atraktivitám patří pohoří Beskyd a Jeseníků. Jedná se o chráněné krajinné oblasti, turisticky žádané jsou zejména z důvodu lyžování, pěší turistiky a cykloturistiky. Zároveň se jedná o oblasti s příznivým počtem a

rekondice.

¹⁹ Plánované rozšíření aktivit o tzv. zážitkovou turistiku, výstavbu velkokapacitního hotelu s kongresovým centrem, turistické napojení na centrum města.

²⁰ Technicky unikátní ucelený komplex hlubinného dolu, koksovny a výroby surového železa s plánovaným propojením na vzdělávací, volnočasové a další podnikatelské aktivity v rámci projektu oživení Dolních Vítkovic „Nové Vítkovice“.

kapacitou hromadných ubytovacích zařízení a počtem příjezdů hostů jak s přenocováním, tak bez něj. Do této kategorie atraktivních turistických cílů je nutné zařadit také Ostravu.

Statutární město Ostrava představuje kulturní a volnočasové centrum aglomerace, kde jsou koncentrována kulturní zařízení metropolitního významu (divadla, kina, knihovny, kostely, muzea atd.) a sportoviště (plavecké bazény, venkovní koupaliště, minigolf, tenisové kurty, hřiště na různé míčové hry, zimní stadion, atd.). Potenciál města Ostravy z hlediska cestovního ruchu spočívá zejména v možnostech industriální a dále kongresové turistiky. Mezi nejvýznamnější turistické atraktivity s největším růstovým potenciálem v rámci Ostravy patří: Zoologická zahrada Ostrava, Stodolní ulice (odhad cca 350 tis. návštěvníků ročně) a výše zmíněné industriální památky v Ostravě.

V současnosti také roste význam tzv. event turistiky, neboť město Ostrava je dějištěm významných kulturních i sportovních akcí celonárodního i mezinárodního významu; z kulturních akcí lze jmenovat např. Colours of Ostrava a Janáčkův máj Ostrava, ze sportovních akcí lze pak zmínit např. atletický mítink Zlatá tretra, Mistrovství světa v ledním hokeji (2004), Mistrovství světa juniorů v atletice (červenec 2007) apod. V oblasti kongresové turistiky a výstavnictví představuje silnou stránku Ostravy existence

výstaviště Černá louka, které provozuje společnost Ostravské výstavy a.s. se 100% majetkovou účastí města.

V rámci kraje rostou kapacity v oblasti sportu, kdy nejvýraznější růst lze sledovat v případě golfu např. Golf Resort Ostravice, Sportoviště TJ Mittal Ostrava (tréninkový komplex), Golf Aréna Ostrava (golfové indoor centrum), Šilheřovice Golf Course, Ropice Golf Course apod.

Základním doporučení pro prostorové plánování v oblasti cestovního ruchu:

1. Klíčovým odvětvím pro lokální ani regionální ekonomiku nemůže být cestovní ruch (snad s výjimkou lázeňství), jelikož kromě toho, že má výrazný sezónní charakter, prudce zvyšuje ekonomickou zranitelnost oblastí v případě ekonomické krize.
2. V rámci krajského úřadu je zde nutná součinnost strategického a územního plánování v rámci kraje včetně propojení s problematikou rozvoje kultury.
3. V rámci kraje je vyžadována součinnost s místními mikroregiony (příp. MAS - Místní akční skupiny) nebo Euroregiony a jejich koordinace z krajské úrovně. Využití financování z prostředků LEADER.
4. Vhodná je podpora kraje v rámci marketingu pro potenciální návštěvníky žijící mimo území

kraje ve spolupráci s dalšími aktéry v cestovním ruchu (obce, podniky apod.) .

5. Podpořit projekty, které nejen rozvíjí cestovní ruch, ale podporují lokální kulturu a identitu obyvatel, zaměřenou na kulturní aktivity vedoucí k poznávání historie, která je společná

zejména pro občany českého a polského pohraničí. Mohou přinést mnoho podnětů k uvědomění si vzájemné blízkosti, obohatí kvalitu života a napomohou rozvíjet společnou spolupráci (např. projekt Trojhlavý drak, tzn. architektura Horního Slezska jako projev doby).

2.3 Služby a obslužnost sídla v Moravskoslezském kraji

„Služby jako ekonomické statky mají, jak známo, zvláštní charakter. Nedají se skladovat a jejich spotřeba (konzum) je možná jen v místech k tomu určených (přízpůsobených). Obvykle také v čase k tomu vyhrazeném, kdy se záměrně setkává poskytovatel služby s jejím příjemcem. K dosažení požadované služby je tedy nutno obvykle překonat jistou vzdálenost“ (Kovář, 1999, str. 107).

V rámci procesu desindustrializace je sektor služeb klíčovým sektorem, který se rozvíjí. Toto tvrzení je nevyčleně bráno s pozitivním rozvojem postindustriální společnosti, kde hnacím motorem přestává být průmysl a začínají klíčovou roli hrát služby. Otázkou je, co vlastně do sektoru služeb patří. Na tento problém koncem šedesátých let poukázal ekonom Miroslav Misař. „Terciární sektor je natolik rozrůzněný, že žádná charakteristika nevystihuje všechny jeho oblasti. V některých službách neplatí teze o minimální spotřebě surovin a maximu přidané hodnoty. Neplatí teze o nízké investiční náročnosti všech služeb. Neplatí, že všechny služby jsou méně koncentrované než průmyslová výroba. V některých službách roste

produktivita rychleji než v průmyslu. Zaměstnanost roste ve službách jako celku, ale ne ve všech službách. Feminizované nejsou všechny služby, ale feminizován je některý průmysl. Technický pokrok může zvýšit produktivitu i ve službách (některých).“ (Misař 1969: 44)

Jelikož sektor služeb je velice nejasně definovaný, zn., je to vše, co nelze zařadit do zemědělství a lesnictví a nespadá to ani do průmyslu v nejširším možném vymezení, je problematická typologie služeb. Služby se nejčastěji dělí na tržní a netržní, případně na veřejné a osobní. Autoři Browning a Singelmann, (1975) provedli podrobnější rozdělení služeb na produkční (sloužící výrobě), distribuční (síťové služby sloužící anonymní veřejnosti), sociální (organizované státem) a služby osobní povahy (adresované konkrétním klientům).

Podobnou typologii v kontextu deindustrializovaných měst vytvořil i Keller²¹ (2011).

²¹ A) Modernizovaná průmyslová výroba prochází výraznými organizačními změnami, jež mají za cíl dále zvýšit její produktivitu. V této rovině se rozvíjejí paraprůmyslové služby, jež jsou přímo navázány na průmyslovou výrobu. Můžeme sem zařadit skladování, průmyslovou dopravu a opravárenství, ostrahu průmyslových objektů, ale také služby účetní, personální a poradenské, pokud jsou vykonávány zvláštními subjekty na komerční bázi pro potřeby firem. B) Po odchodu průmyslu do zemí s lacinější pracovní silou přetrvávají v deindustrializovaných městech služby svázané historicky se státem a s jeho v nejširším slova smyslu péčí o populaci. Můžeme mezi ně počítat státní správu i městskou samosprávu, soudy a policii, systém vzdělávání a zdravotnictví, sociální práci či oblast kultury. Jedná se o služby, které byly výsadou veřejného sektoru. C) Jako zvláštní skupinu více či méně blízkou veřejnému sektoru můžeme vyčlenit obslužné činnosti pro širokou veřejnost v podobě obchodní sítě, sítě veřejné i soukromé dopravy, sítě pošt a telekomunikací, ale též sítě médií a mediální služby. Společně mají právě to, že obsluhují masu anonymních zákazníků, přičemž jejich vazba na státní moc, která mohla být dříve úzká, se stále více rozvolňuje. D) Odlišný charakter mají služby orientované na individuálního klienta. Sem můžeme zahrnout řadu činností z oblasti rekreace a sportování, péče o tělo a vzhled, fitcentra, holiče a kadeřníky, ale též osobní poradenství, služby restauračních zařízení a hotelů, taxislužby či služby zajišťující provoz domácností. Společně mají to, že namísto anonymního zákazníka v nich vystupuje klient, který je v péči toho, kdo službu poskytuje, ale také to, že se jedná zpravidla

V Moravskoslezském kraji, jak již bylo zmíněno podkapitole 2.2 v rámci podílu odvětví na hrubé přidané hodnotě, předstihly služby tržní povahy v roce 2008 podíl průmyslu, rovněž se projevil růst podílu u netržních služeb. Tyto procesy se odrážejí i v růstu zaměstnanosti v tomto sektoru, jak to dokumentuje níže uvedená tabulka.

o výkon činností, které mohou být provozovány třeba z úsporných důvodů i samoobslužně. E) Konečně s přesunem kapitálu z výroby do finančnictví se rozvíjejí služby v podobě bankovníctví, pojišťovnictví a služby pro byznys v nejširším slova smyslu. Tento sektor narůstá zejména v průběhu posledních třiceti let zvlášť dynamicky a osamostatňuje se do podoby dominantního aktéra ekonomického života. (Keller, 2011:74)

Tabulka 2.3: Vývoj zaměstnanosti v sektoru služeb v Moravskoslezském kraji

CZ - NACE	Popis odvětví	Počet zaměstnanců (v tis.)			Počet zaměstnanců (v %.)		
		1993	2010	Rozdíl	1993	2010	Rozdíl
G	Velkoobchod a maloob.; opr. mot. vozidel	56,2	62,6	6,4	9,8	11,6	1,8
H	Doprava a skladování	39,8	35,5	-4,3	6,9	6,6	-0,3
I	Ubytování, stravování a pohostinství	14,8	18,6	3,8	2,6	3,5	0,9
J	Informační a komunikační činnosti	9,6	14,0	4,3	1,7	2,6	0,9
K	Peněžnictví a pojišťovnictví	5,0	11,0	6,0	0,9	2,0	1,2
L	Činnosti v oblasti nemovitostí	2,1	2,5	0,4	0,4	0,5	0,1
M	Profesní, vědecké a technické činnosti	8,7	14,0	5,3	1,5	2,6	1,1
N	Administrativní a podpůrné činnosti	7,9	12,2	4,3	1,4	2,3	0,9
O	Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	29,2	34,6	5,3	5,1	6,4	1,3
P	Vzdělávání	31,4	34,8	3,4	5,5	6,5	1,0
Q	Zdravotní a sociální péče	29,9	38,6	8,7	5,2	7,2	2,0
R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	6,9	8,0	1,1	1,2	1,5	0,3
S	Ostatní činnosti	12,2	9,7	-2,6	2,1	1,8	-0,3
Služby		253,7	296,1	42,4	44,1	55,0	10,9
Celkem		574,7	538,2	-36,6	100,0	100,0	

Zdroj: ČSU, Výběrové šetření pracovních sil

Obecně platí, že služby mají nižší produktivitu než průmysl. Nicméně mezi služby, které generují extrémní zisky vyšší než v průmyslu, jsou Peněžnictví a pojišťovnictví (K) a Informační a komunikační činnost (J), tyto služby zesilují polarizaci společnosti včetně prostorového uspořádání (Sassen 2001), zesilují roli metropolitních aglomerací, kde jsou tyto služby převážně lokalizovány (sídla bank, IT společností). U těchto oborů v rámci kraje i došlo k výraznému růstu zaměstnanosti. Vzestup u v oblasti peněžnictví (o 6 tis.) zahrnuje i práci finančních

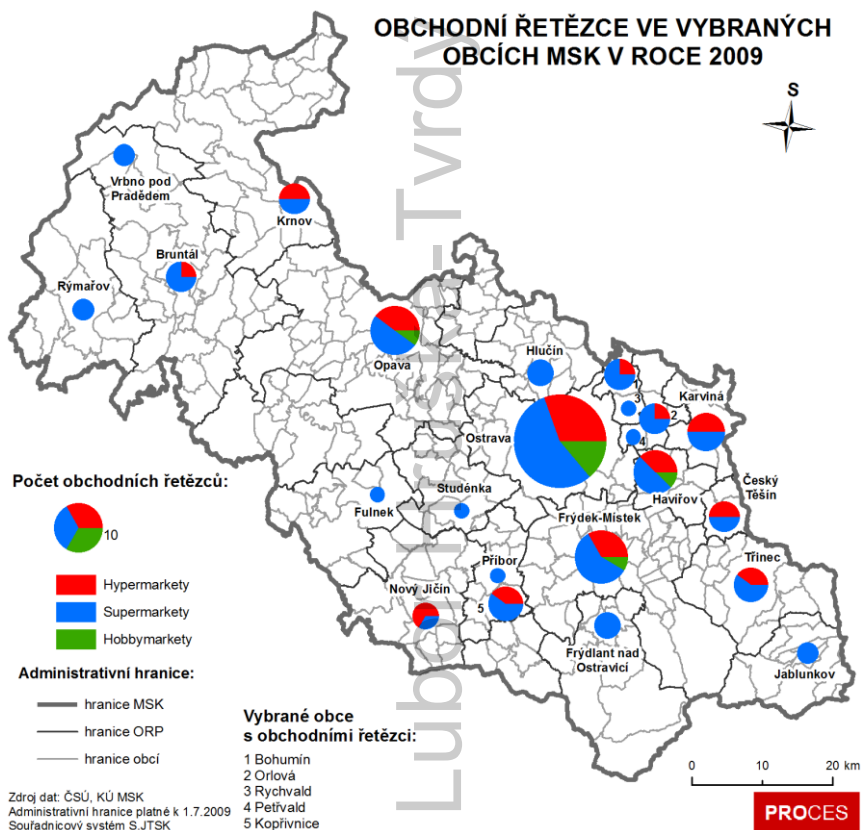
zprostředkovatelů a to na druhou stranu odpovídá současnému trendu využívání úvěrů a tím života na dluh.

2.3.1 Lokalizace služeb a maloobchodu

Maloobchodní síť je výrazně rozvíjejícím se sektorem ekonomiky českých měst, který je ovlivněn vstupem nadnárodních maloobchodních společností (řetězců) v druhé polovině 90. let minulého století, kdy se začíná výrazněji prosazovat proces koncentrace maloobchodu a také jeho globální transformace. (Bednář, 2005) To se

vyznačuje právě růstem velikosti maloobchodních firem a zvýšením počtu jejich prodejních jednotek. Globalizace maloobchodu včetně jeho marketingu, který ovlivňuje změny nákupního chování, a zvýšená motorizace jednotlivců přispívají ke změně prostorového rozložení maloobchodní sítě nejen

českých měst. Níže uvedená prostorová lokalizace obchodních řetězců ve vybraných obcích s vyšším počtem těchto řetězců v kraji ukazuje na jejich koncentraci do aglomerace. Mezi nejvýznamnější střediska patří Ostrava, Opava, Frýdek-Místek, Havířov a Karvina.

Mapa 2.8: Obchodní řetězce ve vybraných obcích MSK v roce 2009

Tabulka 2.4: Obce s nejvyšším počtem subjektů ve službách v Moravskoslezském kraji

Název obce	SO ORP	Počet subjektů ve službách	Název obce	SO ORP	Počet zaměstnanců ve službách
Ostrava	Ostrava	53 915	Ostrava	Ostrava	88 400
Opava	Opava	10 470	Opava	Opava	10 775
Havířov	Havířov	10 383	Frydek-Místek	Frydek-Místek	8 575
Frydek-Místek	Frydek-Místek	9 310	Třinec	Třinec	8 075
Karviná	Karviná	6 525	Karviná	Karviná	7 300
Třinec	Třinec	4 604	Havířov	Havířov	5 900
Nový Jičín	Nový Jičín	4 185	Nový Jičín	Nový Jičín	5 150
Český Těšín	Český Těšín	3 748	Krnov	Krnov	3 675
Krnov	Krnov	3 433	Český Těšín	Český Těšín	3 150
Kopřivnice	Kopřivnice	3 265	Kopřivnice	Kopřivnice	2 400
Orlová	Orlová	3 198	Bohumín	Bohumín	2 325
Bruntál	Bruntál	2 619	Bruntál	Bruntál	1 650
Bohumín	Bohumín	2 508	Orlová	Orlová	1 200
Hlučín	Hlučín	1 858	Bílovec	Bílovec	1 125
Frenštát pod Radhoštěm	Frenštát pod Radhoštěm	1 717	Frenštát pod Radhoštěm	Frenštát pod Radhoštěm	975
Frydlant nad Ostravicí	Frydlant nad Ostravicí	1 336	Šenov u Nového Jičina	Nový Jičín	900
Studénka	Bílovec	1 152	Jablunkov	Jablunkov	750
Šenov	Ostrava	1 152	Rýmařov	Rýmařov	750
Příbor	Kopřivnice	1 140	Hlučín	Hlučín	675
Rýmařov	Rýmařov	1 042	Hrabyně	Opava	675

Zdroj: Albertina data firemní monitor

Pozn.: Vybrané subjekty ve službách dle OKEČ.

G: Obchod; opravy motorových vozidel a výrobků pro osobní potřebu a převážně pro domácnost; H: Ubytování a stravování

I: Doprava, skladování a spoje; J: Finanční zprostředkování; K: Činnosti v oblasti nemovitosti a pronájmu; podnikatelské činnosti; L:

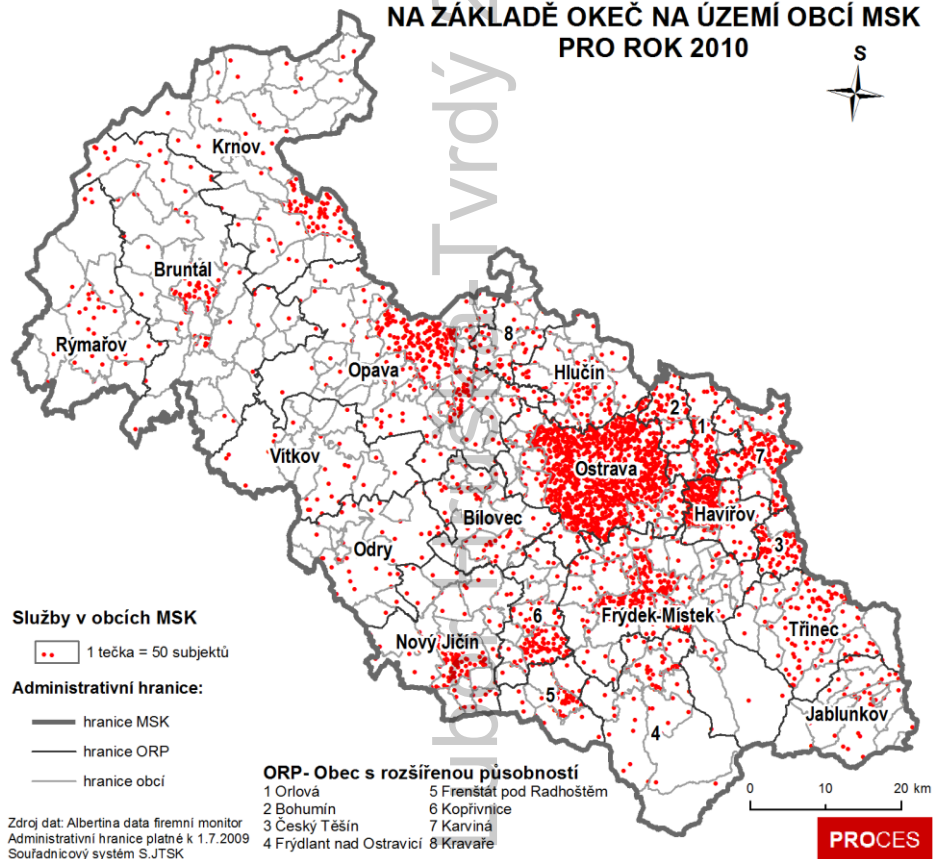
Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení; M: Vzdělávání; N: Zdravotnictví a sociální péče; veterinární činnosti; O: Ostatní

veřejné, sociální a osobní služby; P: Činnosti domácností; Q: Exteritoriální organizace a instituce

Výše uvedená tabulka a níže uvedené mapové výstupy reflektují největší počty subjektů ve službách dle OKEČ a zároveň počet zaměstnanců v nich pracujících. Mezi obce s největším počtem

subjektů ve službách patří Ostrava, Opava, Havířov, Frýdek-Místek, Karviná a Třinec, tyto obce mají zároveň největší počet zaměstnanců ve službách.

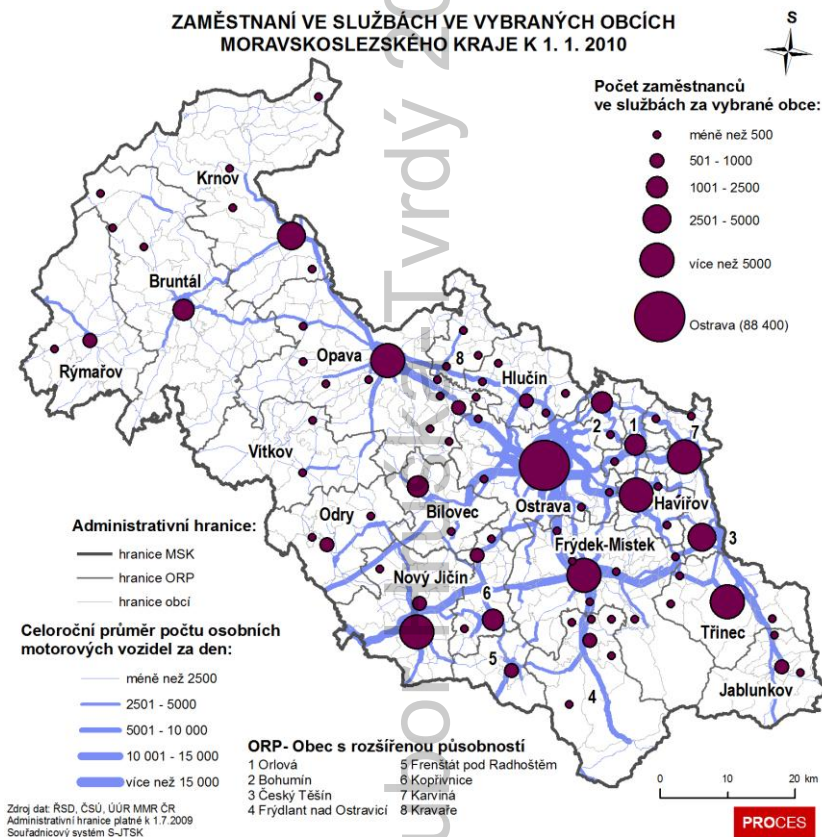
SUBJEKTY POSKYTUJÍCÍ SLUŽBY NA ZÁKLADĚ OKEČ NA ÚZEMÍ OBCÍ MSK PRO ROK 2010

Mapa 2.9: Subjekty poskytující služby dle OKEČ v obcích MSK v roce 2010

Rozložení služeb v regionech (měřeno počtem pracovních míst ve službách) a vazby mezi sídly (měřenou průměrem počtu osobních motorových vozidel za den) potvrzují silný vliv středisek

s výraznou obslužnou funkcí jako je Ostrava, Opava, Havířov a Frýdek-Místek. Je znatelný také vliv Nového Jičína a Karviné a to především v rámci Ostravské aglomerace.

Mapa 2.10: Zaměstnaní ve službách ve vybraných obcích MSK v roce 2010

2.3.2 Základní obslužnost sídel veřejnými službami

Pro služby je charakteristická silná vazba na územní rozložení obyvatelstva, jelikož většina služeb je spotřebována v místě jejich produkce. Vztah mezi rozmístěním obyvatelstva a obslužnou sférou odrážející se v dojížděcí obyvatelstva za službami, je důležitou součástí studia sídelních systémů a sociálně geografické regionalizace, která je podrobně rozebrána v kapitole 1.2.1 a 1.2.2.

Sídelní systém je tvořen jednotlivými sídly a jejich vzájemnými vazbami, přičemž je pro něj charakteristické uspořádání, jehož zřetelným projevem je velikostní rozrůznění sídel podle počtu obyvatel. Podstatou tohoto uspořádání jsou hierarchizované vztahy, vyplývající z rozsahu funkcí, které sídlo poskytuje svému zázemí.

Podle velikosti obchodní sítě, kapacity škol nebo zdravotnických zařízení, množství pracovních příležitostí apod. lze rozlišit několik střediskových sídel, jejichž obslužné funkce využívá obyvatelstvo sídel nestřediskových. Mezi městy a ostatními sídly v určitých oblastech vznikají stavy podřízenosti a nadřazenosti a dochází tak k hierarchickému uspořádání sídel dle významu. Významnost (hierarchie) jednotlivých sídel v rámci sídelního systému souvisí s významností služeb, jež jsou v nich lokalizovány, což je výsledkem působení strany nabídky a poptávky. Obslužná zařízení jsou

na různé hierarchické úrovni, což je dáno zejména počtem zákazníků.

S výší řádu jednotlivých středisek stoupá také výběr nabízeného zboží a služeb, ale zcela logicky klesá počet těchto středisek. Střediska vyššího řádu obstarávají všechny funkce středisek nižšího řádu. Zároveň obstarávají všechny funkce vyššího řádu nejen pro své vlastní zázemí, ale i zázemí středisek nižšího řádu na ně vázaných.

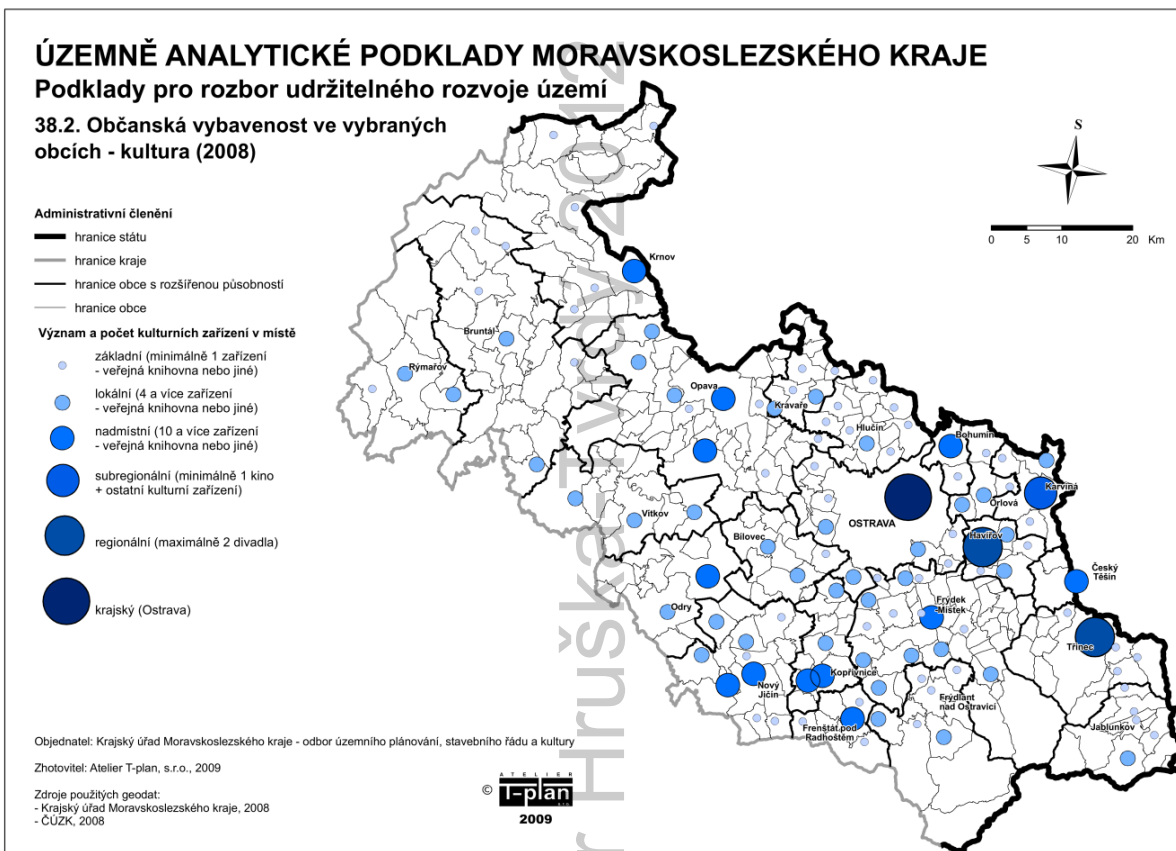
V kapitole 1.2.1 a 1.2.2. byla podrobně analyzována střediska s převažující výrobní a residenční funkcí. Z analýzy vyplynulo, že výjimečnou pozici má SO ORP Ostrava, ve kterém bylo v roce 2010 40 % pracovních míst a residenční funkce byla 27 %. Zbylé správní obvody kraje jsou v obou funkcích pod 10 % hranicí. Z hlediska významnosti se blízko sebe umístily SO ORP Opava a Frýdek-Místek, přičemž v SO ORP Opava mírně převládá výrobní funkce a v SO ORP Frýdek-Místek residenční funkce. Výrazně dominantní residenční funkci v rámci SO ORP mají sídla Havířov a Karviná. Naopak mezi sídla s nejmenším významem s převahou residenční funkce patří Vítkov, Rýmařov, Odry, Kravaře, Jablunkov.

Střediska, která mají méně zastoupenou výrobní funkci v porovnání k funkci obytné, jsou především města v okolí Ostravy (Petřvald, Havířov, Orlová, Hlučín), která byla dříve jako obytná zázemí pro osoby zaměstnané v dobývání

nerostných surovin a průmyslu v Ostravě, případně v dolech na Karvinsku. Na druhou stranu je u některých sídel převaha výrobní funkce nad obytnou z důvodu existence významných zaměstnavatelů. Sídlo se tak pro své okolí stalo pracovním centrem.

Pro zmapování středisek s nejvýraznější obslužnou funkcí slouží posouzení občanské vybavenosti, kam spadá zejména školství, kultura, zdravotnictví, sociální, dále pak posouzení množství obchodních řetězců v obcích kraje, celkový počet subjektů ve službách a počet zaměstnanců v nich pracujících.

Mezi obce s regionálním významem *školských zařízení* patří obce, kde se vyskytují minimálně dvě střední školy nebo střední školy a vyšší odborná škola a jedna vysoká škola. Zejména se jedná o obce s vyšším počtem obyvatel spadající do Ostravské aglomerace (např. Opava, Třinec, Český Těšín, Frýdek-Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Kopřivnice, Nový Jičín, Bílovec, Karviná, Havířov), dále také Rýmařov, Bruntál, Krnov a Jablunkov. Obec s krajským významem školství znamená působnost minimálně dvou vysokých škol v kraji a tou je samozřejmě Ostrava.

Zdroj: ÚAP Moravskoslezského kraje 2011

Mapa 2.11: Občanská vybavenost – kultura v obcích MSK

Z hlediska *kulturních zařízení* je obcí s krajským významem opět Ostrava. Regionálně významné jsou ty obce, ve kterých se nachází alespoň dvě divadla. Toto kritérium splňují obce Třinec a Havířov. Subregionální význam má Karviná. Dalšími významnými kulturními centry

jsou Opava, Nový Jičín, Kopřivnice, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek-Místek, Český Těšín, Bohumín a Krnov.

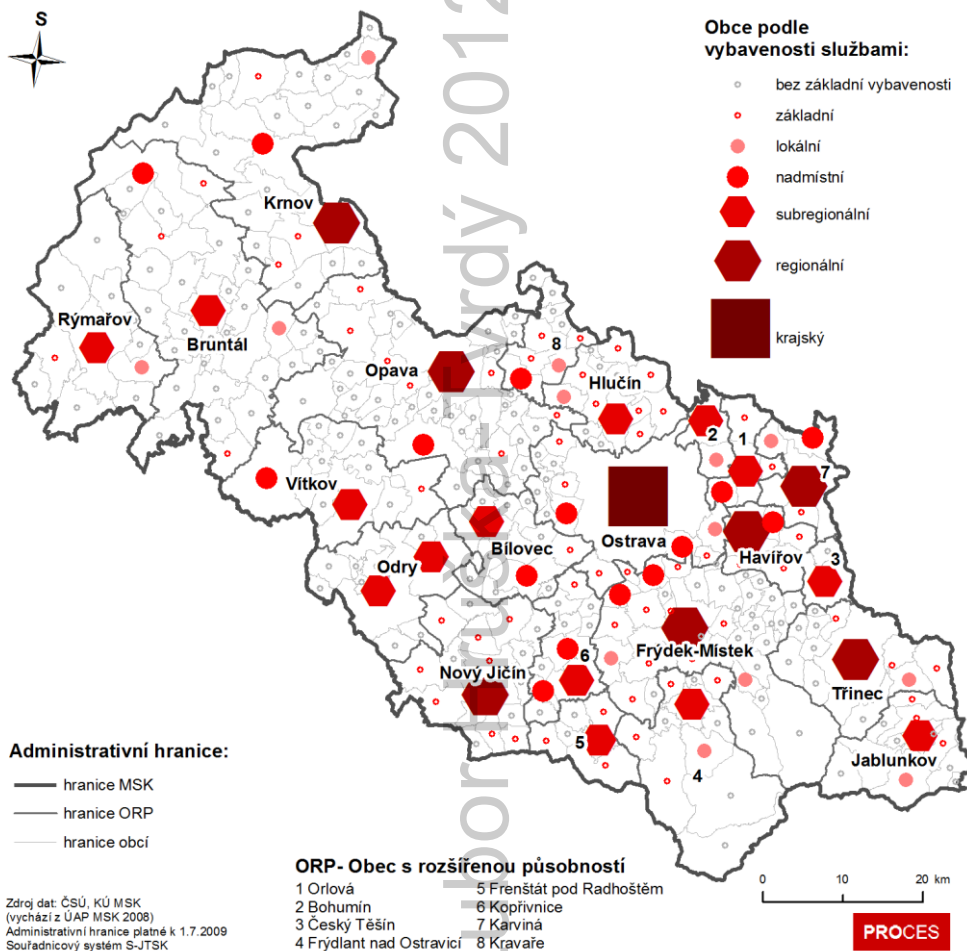
Významným střediskem s krajským významem poskytující *zdravotní a sociální péči* je Ostrava. Regionálně významné obce v této oblasti

poskytovaných služeb jsou Opava, Frýdek-Místek, Třinec, Karviná a Havířov, které disponují minimálně dvěma nemocnicemi nebo zdravotnickými zařízeními.

Následující mapa znázorňuje význam jednotlivých sídel dle výše uvedených ukazatelů a

rozlišuje je podle vybavenosti službami. Za krajské sídlo lze tedy považovat Ostravu, za sídla regionálního významu lze považovat Havířov, Třinec, Karvinou, Frýdek-Místek, Opavu, Nový Jičín a Krnov.

VÝZNAM OBCÍ MSK PODLE VYBAVENOSTI VEŘEJNÝMI SLUŽBAMI V ROCE 2008

bez základní vybavenosti - je zde pouze sídlo OÚ
základní - v obci je ZŠ prvního stupně, OÚ a další dva úřady, 4 kulturní a 5 zdravotních a sociálních zařízení
lokální - v obci je ZUŠ, POÚ, 8 zdravotních a sociálních zařízení
nadmístní - v obci je kino, SS, několik ZŠ, úřad ORP, nemocnice
subregionální - v obci je divadlo, VOŠ nebo 1 VŠ, minimálně 2 nemocnice
regionální - v obci se nachází úřad ORP a 9 dalších úřadů
krajský - obec krajského významu (Ostrava)

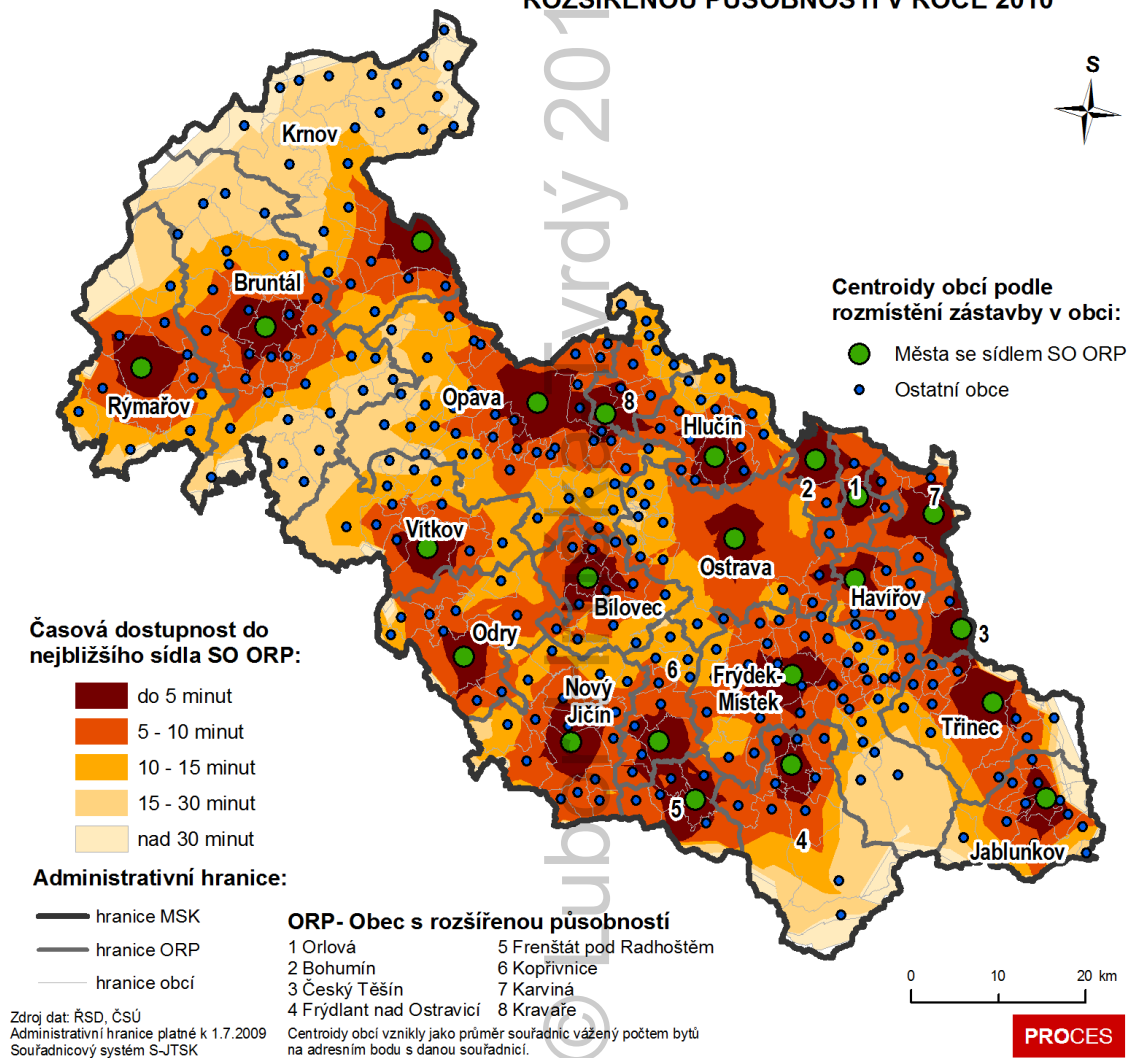
Mapa 2.12: Význam sídel MSK dle vybavenosti veřejnými službami v roce 2008

Dopravní dostupnost sídel se základní obslužností

Při hodnocení vybavenosti veřejnými službami je důležitým ukazatelem časová dostupnost do nejbližšího sídla SO ORP, která byla spočítána na základě vzdálenosti mezi centry obcí vymezených prostřednictvím rozmístění bytových domů. Toto určení zpřesňuje rozmístění obyvatel v území a

jejich dojíždění do měst vybavených minimálně nadmístními službami. Problematická časová dostupnost je především v Osoblažském výběžku, v podhorských obcích Hrubého Jeseníku. Dále na pomezí hranic SO ORP Bruntál, Opava a Vítkov. Rovněž problematická dostupnost je v podhorských obcích Beskyd. Nicméně je nutno podotknout, že v rámci Moravskoslezského kraje je celkově velice dobrá dostupnost do měst, která jsou sídly SO ORP.

ČASOVÁ DOSTUPNOST Z OBCÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO
KRAJE DO SÍDEL SPRÁVNÍCH OBVODŮ OBCÍ S
ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ V ROCE 2010

Mapa 2.13: Časová dostupnost z obcí MSK do sídel SO ORP v roce 2010

2.3.3 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Po zmapování subjektů poskytujících služby, zaměstnanosti v těchto službách, občanské vybavenosti a počtu obchodních řetězců jednotlivých obcí byla identifikována hlavní

obslužná sídla Moravskoslezského kraje, přičemž je patrné, že se jedná o obce spadající do území Ostravské aglomerace, čímž posilují význam této aglomerace. Prostřednictvím výše zjištěných poznatků lze následně vytvořit hierarchii obslužných sídel dle jejich významu v kraji v následujícím pořadí.

Tabulka 2.5: Hierarchie obslužných sídel dle jejich významu v kraji

Posuzovaná kategorie	Občanská vybavenost	Obchodní řetězce	Subjekty poskytující služby	Počet zaměstnanců ve službách	Celkové pořadí
Pořadí sídel dle významu/počtu zařízení	Ostrava	Ostrava	Ostrava	Ostrava	Ostrava
	Havířov	Frýdek-Místek	Opava	Opava	Opava
	Třinec	Opava	Havířov	Frýdek-Místek	Havířov
	Karviná	Havířov	Frýdek-Místek	Třinec	Frýdek-Místek
	Frýdek-Místek	Karviná	Karviná	Karviná	Karviná
	Opava	Třinec	Třinec	Havířov	Třinec

Zdroj: PROCES, vlastní zpracování

Za nejvýznamnější sídlo s obslužnou funkcí, poskytovanými službami a maloobchodem lze tedy považovat Ostravu, na dalším místě Opavu, Havířov, dále pak Frýdek-Místek, Karvinou a Třinec. Naopak oblast Bruntálska a Rýmařovska má velice nízkou obslužnou funkci, s tím související slabou občanskou vybavenost a počet subjektů ve službách.

Ukázku role trhu při formování obslužného systému lze dokladovat na vývoji zdravotní obslužnosti v okrese Bruntál, kde v minulých letech existovala okresní nemocnice, která však byla ztrátová, a proto byla provedena její privatizace.

Převzala ji společnost AGEL a.s., která zrušila všechna její nezisková oddělení, redukovala rozsah poskytované zdravotní péče a bylo zrušeno porodní oddělení. Tuto obslužnou funkci převzala nemocnice v Krnově vzdálená cca 25 km. To posiluje negativní dostupnost v oblasti Bruntálska, kdy jsou např. akutní porody mnohdy prováděny na cestě do Krnova.

Závěrem lze říci, že i když města nad 10 tis. obyvatel ztrácejí své hranice a jsou ovlivněna procesem suburbanizace, výrobní kapacity jsou v těchto oblastech nadále soustředěny. Působením trhu a tržních sil dochází ke zvyšování koncentrace

obyvatel a ekonomických aktivit do zázemí aglomerace, a to se projevuje také v oblasti služeb, kde je kromě výše uvedených měst nejvíce zaměstnaných ve městech Nový Jičín, Krnov, Český Těšín, Kopřivnice a Bohumín (ve všech těchto městech minimálně 2000 zaměstnaných ve službách). Nejvýznamnějším sídlem v rámci Moravskoslezského kraje je Ostrava s užším jádrem aglomerace, přičemž je nutné podotknout, že Ostrava se stále rozpíná do užšího jádra a význam Karviné klesá. Dalšími významnými sídly nespádajícími do užšího jádra jsou Opava, Frýdek-Místek a Třinec.

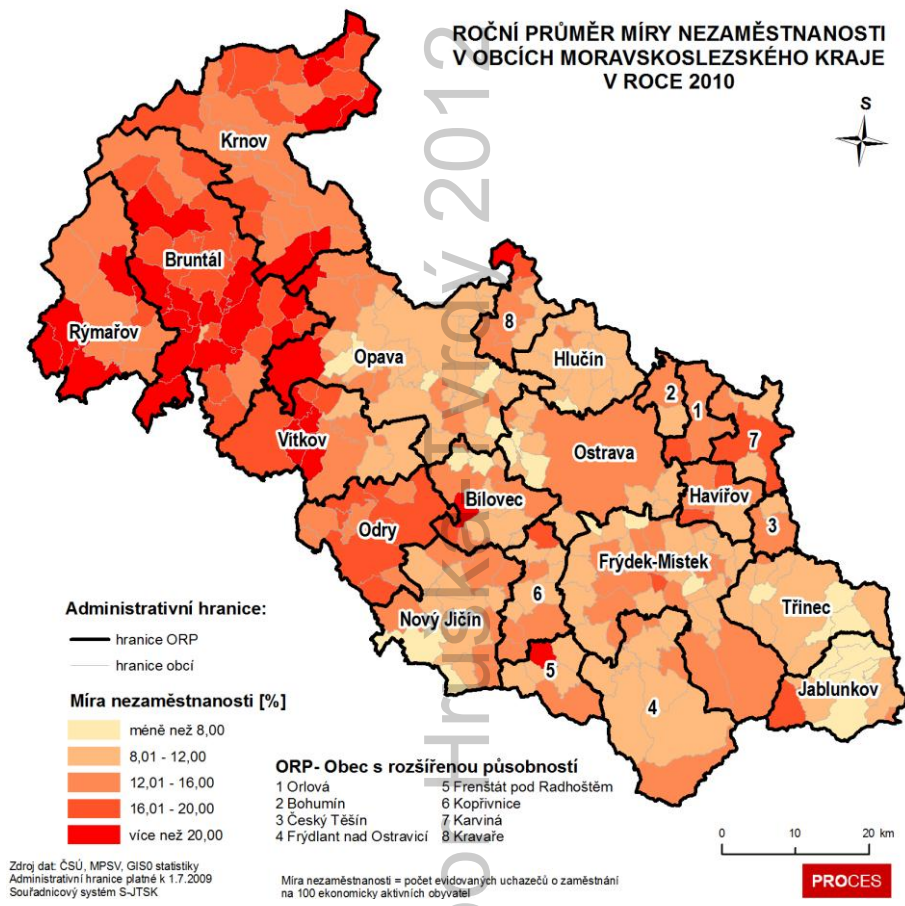
Specifickou roli při formování prostorového oblužného systému hrají obchodní řetězce, které využily možností trhu, a jejich počet rostl tam, kde jsou koncentrováni lidé. Pokud však tento proces není regulován, tak se stává, že na místě menších obchodníků a obchodních řetězců vznikají uměle vytvořené brownfieldy, jelikož se těmto menším obchodníkům nepodařilo udržet pozice na trhu a větší je zahltit. Trh tak devastuje toto území, z čehož vyplývá, že by měla existovat daleko přísnější regulace v tomto směru.

2.4 Identifikace sociálně slabých oblastí

V sociální oblasti dochází v současné době ke ztrátě jistot a postupnému přesunu zodpovědnosti ze státního systému na jednotlivce a rodiny, což však vyžaduje změnu způsobu myšlení celé společnosti. S těmito změnami však přicházejí dopady na společnost, které postihují stále větší skupinu a na rozdíl od minulosti postihují i střední vrstvy. Dopad rizika se zvyšuje na periferiích, kde však obyvatelé mají oproti centrům výhodu vlastních hospodářství, kterými si vypomáhají a díky nimž mnozí obyvatelé přežívají negativní dopady ekonomické recese. Lidé žijící v těchto oblastech mívají nižší životní nároky než lidé žijící v centrech. Tyto procesy lze mapovat jak v rámci měst, tak i na regionální úrovni v rámci struktury osídlení.

2.4.1 Sociálně slabé a vyloučené oblasti měřené mírou nezaměstnanosti

Sociálně slabé a vyloučené oblasti lze identifikovat mírou nezaměstnanosti v dané oblasti, přičemž míra nezaměstnanosti je počítána jako počet nezaměstnaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu. Data o počtech nezaměstnaných a počtech ekonomicky aktivních obyvatel uvedená v následujících mapových výstupech byla získána z databáze GIS0. Tato databáze obsahuje měsíční údaje o počtech nezaměstnaných a ekonomicky aktivních obyvatel od roku 2005 do roku 2010. Z těchto měsíčních údajů byly vypočteny roční průměry počtů nezaměstnaných a ekonomicky aktivních.

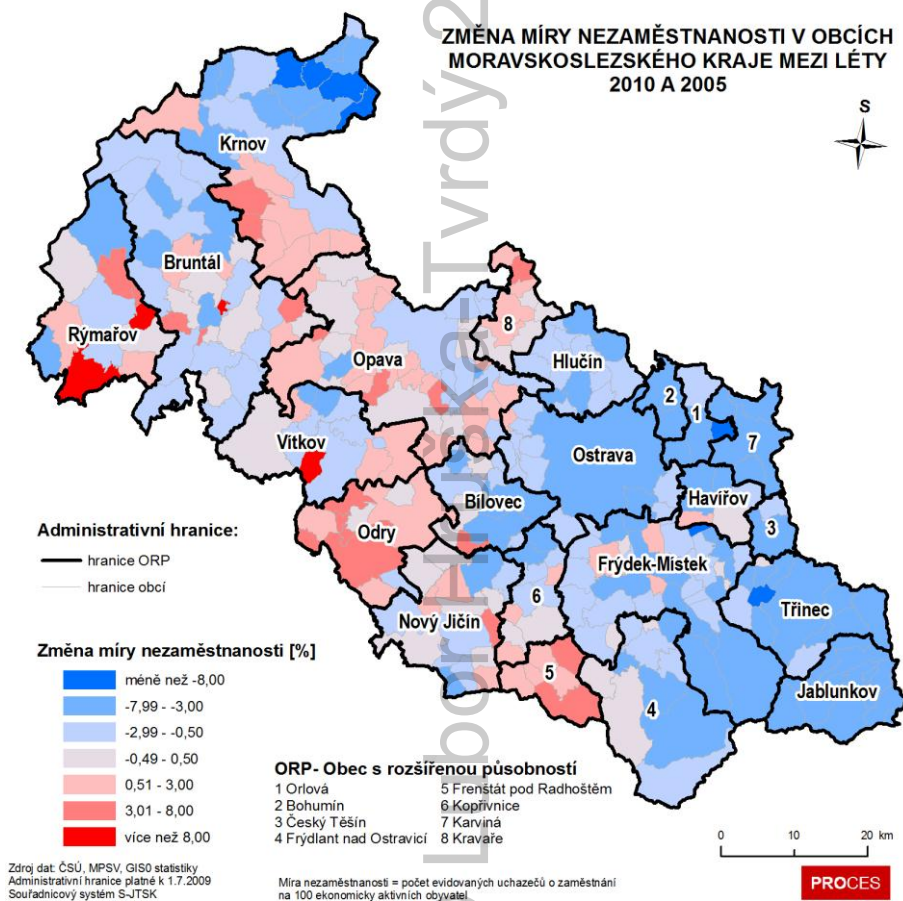
Mapa 2.14: Roční průměr míry nezaměstnanosti v obcích MSK v roce 2010

Největší míru nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji v roce 2010 vykazuje SO ORP Bruntál, Rýmařov, Krnov, Vítkov a Odry, přičemž za obce je míra nezaměstnanosti v tomto roce největší v obci Jiříkov (35,6 %), Čermná ve Slezsku (34,9 %) a Dlouhá Stráň (33,3 %). Naopak

nejnižší míru nezaměstnanosti vykazují v roce 2010 v Moravskoslezském kraji SO ORP Jablunkov a Třinec. Za obce vykazuje velmi nízkou míru nezaměstnanosti obec Bocanovice (5,7 %), Čavisov (5,5 %) a Hrádek (6,4 %). K největšímu nárůstu míry nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji

mezi lety 2005 a 2010 došlo v obci Černná ve Slezsku, kde došlo k nárůstu o 15,8 %, naopak k největšímu poklesu (o více jak 12,8 %) došlo v obci Bohušov. Lze říci, že menší míra neza-

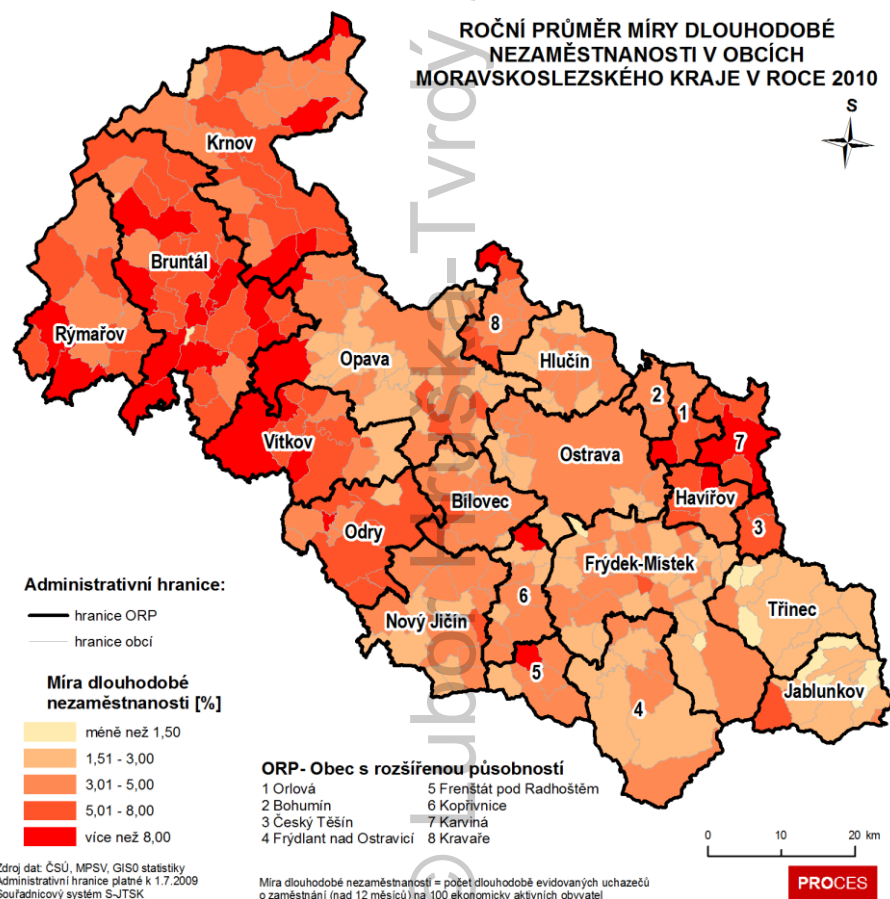
městnanosti je evidována v jihovýchodní části kraje, naopak větší míra nezaměstnanosti je patrná zejména v SO ORP Odry, Frenštát pod Radhoštěm, Opava, v jižní části ORP Krnov a Rýmařov.

Mapa 2.15: Změna míry nezaměstnanosti v obcích MSK v letech 2005 a 2010

Pokud se zaměříme na roční průměry míry dlouhodobé nezaměstnanosti, tak nejproblématičtější je tato situace na severu a severozápadě kraje, konkrétně v ORP Bruntál, Rýmařov, Krnov, Vítkov a Odry, dále pak v ORP Karviná, Český

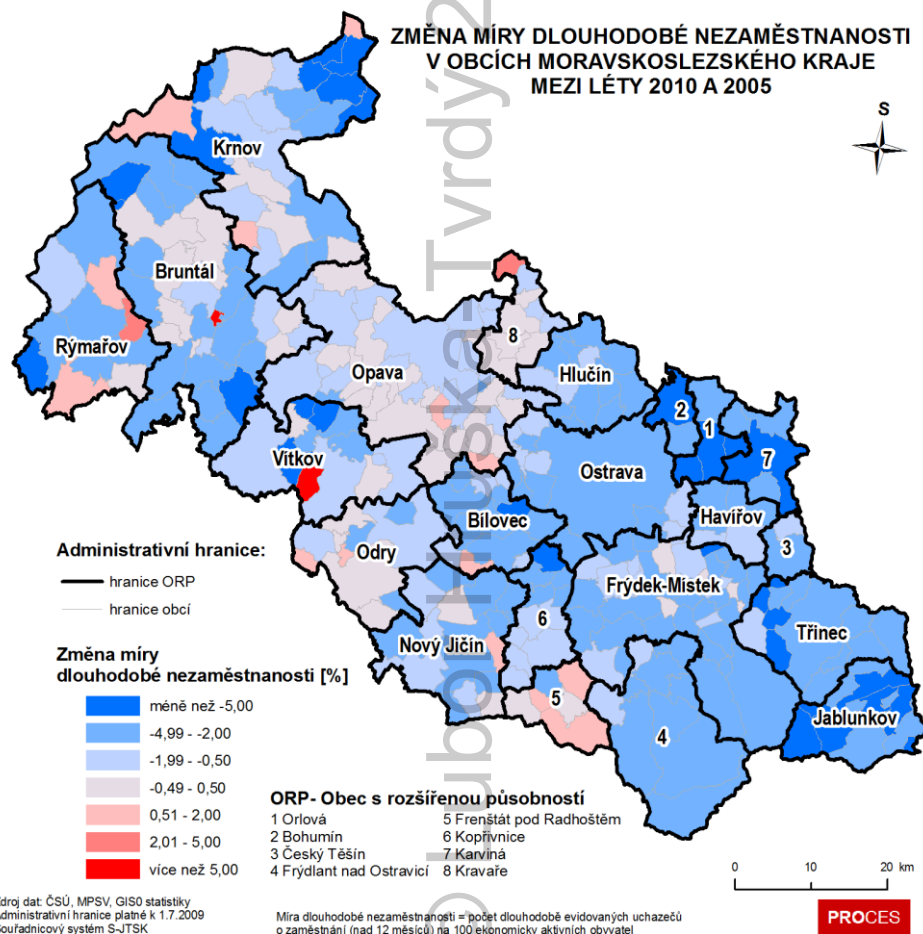
Těšín, Orlová a Havířov. Pokud se zaměříme na jednotlivé obce v kraji, nejvyšší míru dlouhodobé nezaměstnanosti vykazuje obec Jiříkov (19,2 %), Dlouhá Stráň (16,3 %), Třebom (16 %) a obec Čermná ve Slezsku (15,5 %).

Mapa 2.16: Roční průměr míry dlouhodobé nezaměstnanosti v obcích MSK v roce 2010

Mezi lety 2005 a 2010 došlo ve většině obcí kraje k poklesu dlouhodobé míry nezaměstnanosti, přičemž nejmarkantnější je tento pokles v SO ORP Jablunkov, Orlová, Karviná a Bohumín. Největší

pokles je evidován v tomto období v obci Dívčí Hrad, kde došlo k poklesu o více jak 12 %. Naopak největší nárůst dlouhodobé míry nezaměstnanosti eviduje opět obec Čermná ve Slezsku (7,7 %).

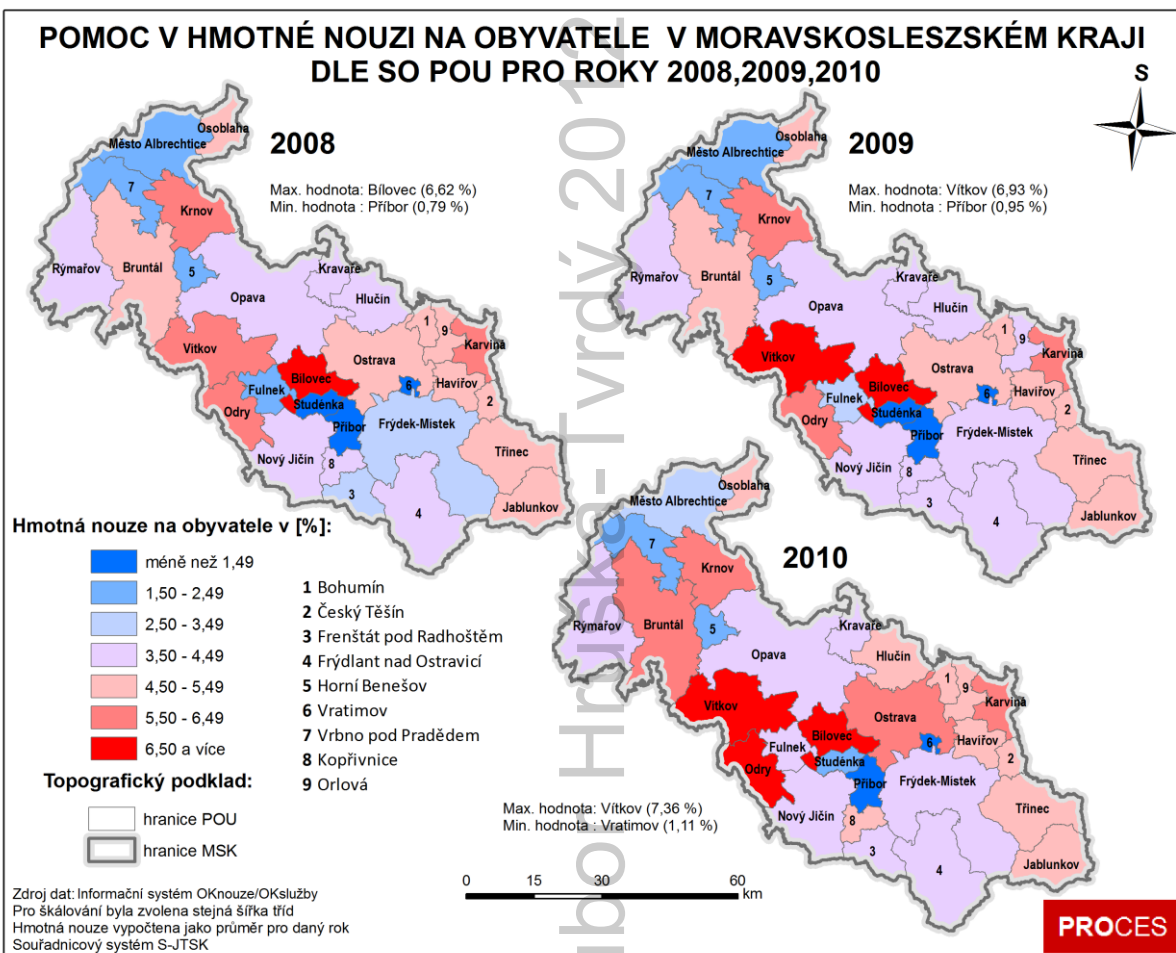
Mapa 2.17: Změna míry dlouhodobé nezaměstnanosti v obcích MSK v letech 2005 a 2010

2.4.2 Sociálně slabé a vyloučené oblasti měřené mírou hmotné nouze

Klíčovým ukazatelem k identifikaci sociálně slabých (vyloučených) oblastí je hmotná nouze, která měří již projevené sociální problémy u obyvatel. Systém pomoci v hmotné nouzi je upraven zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Systém pomoci v hmotné nouzi je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.

K následujícímu výstupu byla použita data ze systému OKnouze/OKslužby obsahující měsíční údaje o dávkách v hmotné nouzi od roku 2008 do roku 2010. Z těchto měsíčních údajů byly vypočítány roční průměry hmotné nouze a následně přepočítány na počet obyvatel se stavem k 31.12. daného roku.

Z níže uvedeného mapového výstupu je zřejmé, že od roku 2008 do roku 2010 došlo v Moravskoslezském kraji k nárůstu pomoci v hmotné nouzi na obyvatele, přičemž procentuálně největší přírůstek je v roce 2010 evidován ve správním obvodu pověřeného obecního úřadu Vítkov, Odry a Bílovec. Vyšší přírůstek pomoci v hmotné nouzi na obyvatele je v SO POÚ Krnov, Bruntál, Ostrava a Karviná. Naopak nejmenší procentuální podíl pomoci v hmotné nouzi je v roce 2010 evidován v SO POÚ Příbor a Vratimov.

Mapa 2.18: Pomoc v hmotné nouzi na obyvatele v MSK

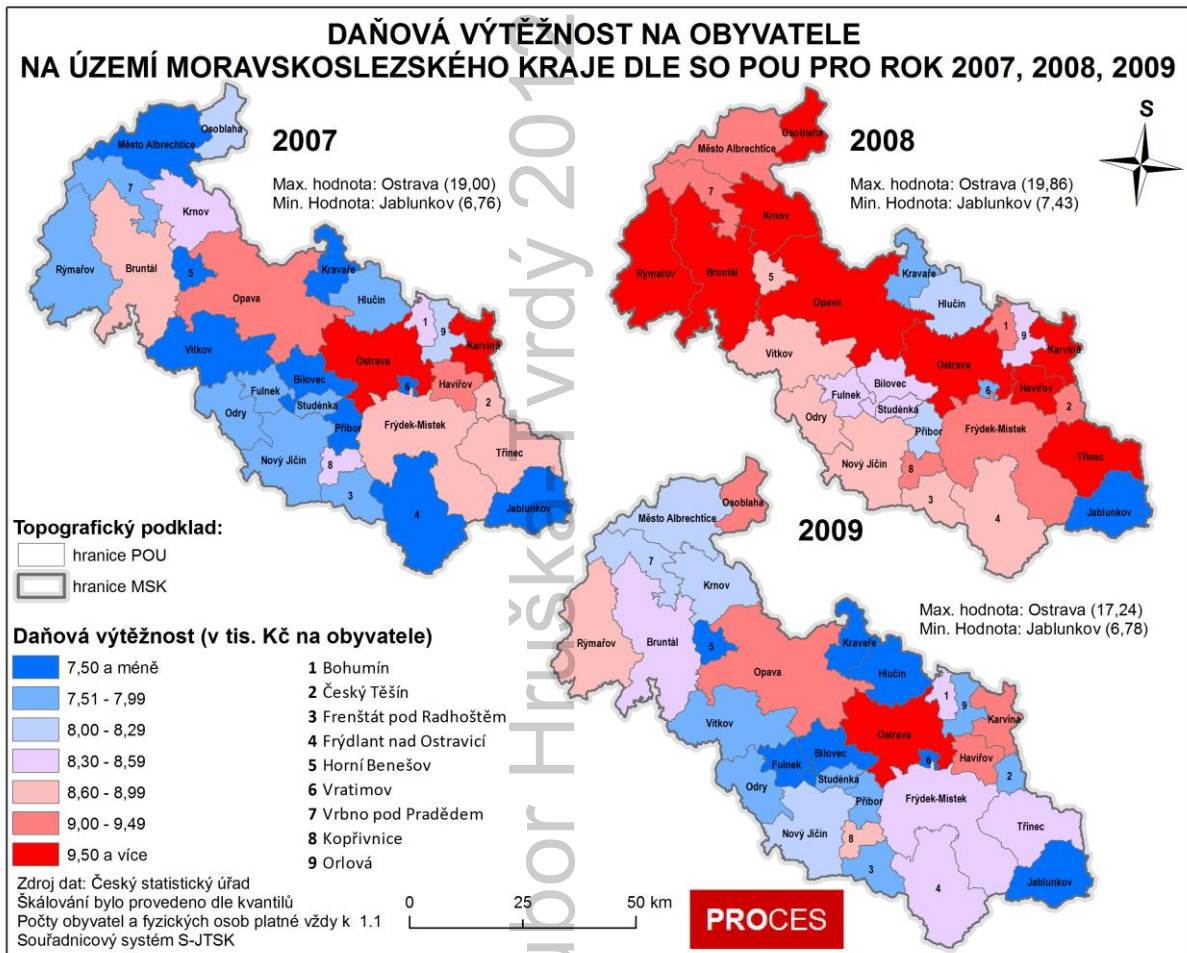
2.4.3 Ekonomicky slabá území s malým rozvojovým potenciálem

Sociálně slabé a vyloučené oblasti patří k ekonomicky slabým územím s malým rozvojovým potenciálem měřený nízkou daňovou výtěžností území. Ta je v ČR dána pravidly rozpočtového určení daní. Výtěžnost je pak ovlivněna především velikostní kategorií, do níž je obec zařazena v závislosti na počtu obyvatel, a dále pak výnosem daní ovlivněných územím příslušné obce. Rozhodující úlohu v daňových příjmech obcí hrají daně z příjmů právnických osob, daně z příjmů fyzických osob, daň z přidané hodnoty a daň z nemovitosti.

Daňová výtěžnost Moravskoslezského kraje byla v roce 2007 14 065 587 tis. Kč a v roce 2009 se snížila o 660 549 tis. Kč, a tedy dosahovala výše

13 405 038 tis. Kč. Ve všech správních obvodech pověřených obecních úřadů došlo k poklesu oproti roku 2008, tento pokles byl způsoben především snížením daňových odvodů z příjmů fyzických a právnických osob v důsledku ekonomického útlumu.

Výrazně nadprůměrnou daňovou výtěžnost na obyvatele v Moravskoslezském kraji má v každém roce SO POÚ Ostrava. V roce 2009 činila její daňová výtěžnost na obyvatele 17 250 Kč. Vyšší daňovou výtěžnost na obyvatele má Opava (9 310 Kč), Karviná (9 300 Kč) a Havířov (9 180 Kč), naopak nejmenší daňovou výtěžnost na obyvatele eviduje v tomto roce SO ORP Jablunkov (6 790 Kč), Kravaře (6 880 Kč) a Vratimov (6 970 Kč).

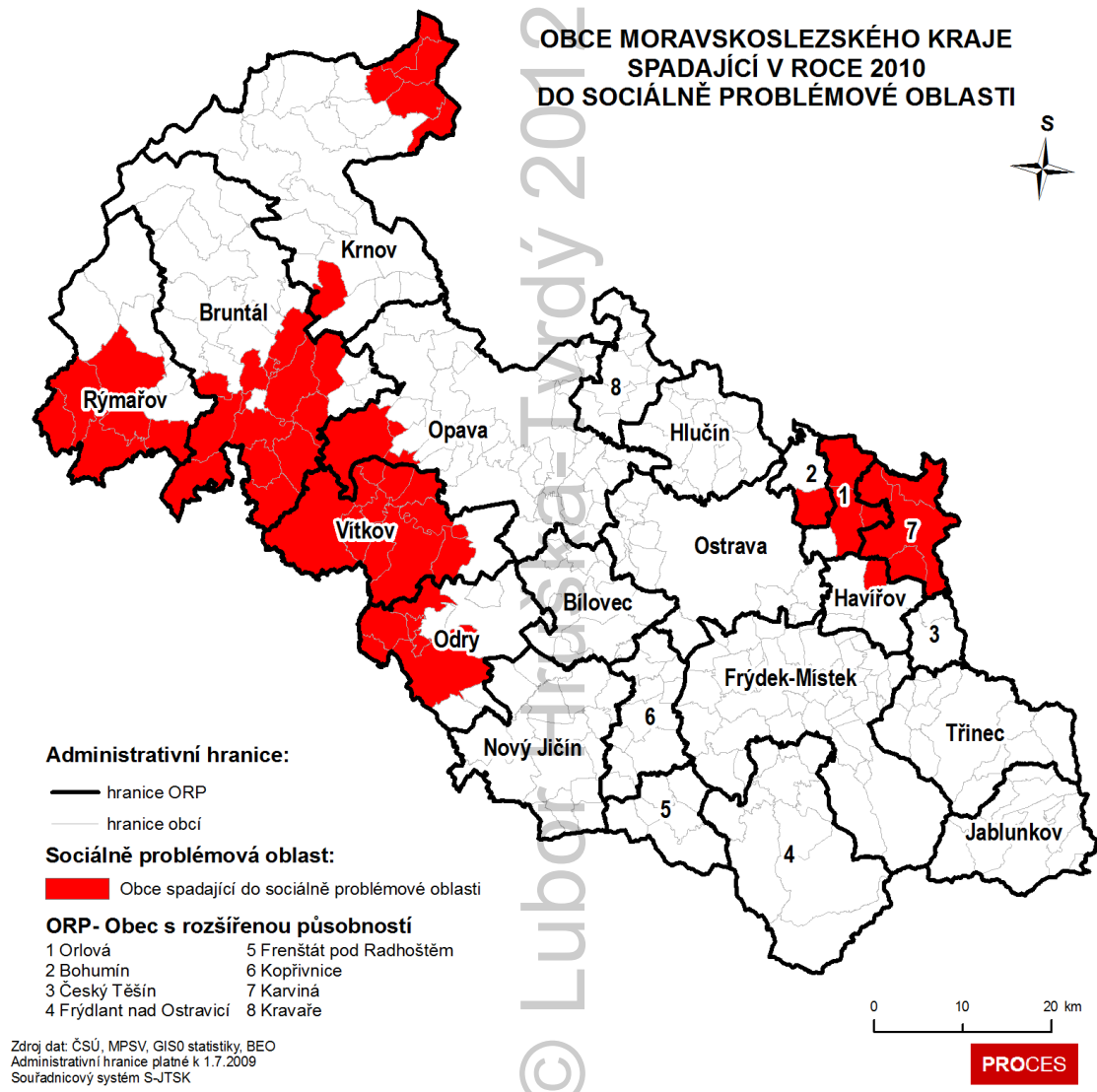

Mapa 2.19: Daňová výtěžnost na obyvatele v MSK

2.4.4 Dílčí hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Pro vyhodnocení sociálně slabých oblastí byl sestaven speciální index sociální problémovosti, který byl posléze vyhlazen hot spot analýzou. Pro obce MSK byl počítán index socioekonomické problémovosti na základě z-score z následujících indikátorů:

- **Sociodemografických charakteristik:** hrubá míra migračního salda, hrubá míra přirozeného přírůstku, průměrný věk, naděje na dožití muži/ženy, index stáří, hustota obyvatelstva
- **Socioekonomických charakteristik:** hmotná nouze, míra nezaměstnanost, dlouhodobá nezaměstnanost, míra podnikatelské aktivity.

Mapa 2.20: Sociálně problémové oblasti dle obcí MSK v roce 2010

Sociálně slabé oblasti jsou identifikovány jednak v rámci ORP Karviná (území celé SO ORP, tzn. obce Karviná, Stonava, Dětmárovice a Petrovice u Karviné), Orlová (obce Orlová, Doubrava a Dolní Lutyně), Bohumín (ve městě Rychvald) a Havířov (v Horní Suché), kde dochází k výrazným dopadům desindustrializace projevující se růstem nezaměstnanosti a to především dlouhodobého charakteru, který ovlivňuje zvýšenou migraci z této oblasti, rovněž i negativní přirozený přírůstek. V této oblasti je i vysoká rozvodovost. Ze sociálních problémů je zde i vyšší výplata dávek v hmotné nouzi. Z hlediska ekonomického dochází i ke snižování počtu pracovních míst, které se projevuje klesajícím významem této oblasti v rámci hierarchie kraje. Klíčovým problémem je nižší profesní a sociální struktura obyvatel, která determinuje další rozvojové možnosti této oblasti. Nutno podotknout, že na druhou stranu je tato oblast velice dobře dostupná do centra aglomerace a její rozvoj je výrazně spjat se situací právě v tomto centru.

Další problémovou oblastí je vnitřní periferie tvořená SO ORP Vítkov (obce Budišov nad Budišovkou, Svatoňovice, Kružberk, Nové Lublice, Staré Těchanovice, Černá ve Slezsku, Moravice, Melč, Vítkov, Radkov a Větrkovice), jižní částí SO ORP Bruntál (Milotice nad Opavou, Dlouhá Stráň, Mezina, Valšov, Lomnice, Nová Pláň, Dětrichov nad Bystřicí, Roudno, Razová, Horní Benešov,

Leskovec nad Moravicí, Bílčice, Křišťanovice a Dvorce) a Rýmařov (obce Rýmařov, Horní Město, Tvrdkov, Jiříkov a Ryžoviště), a také v částech SO ORP Odry (obce Odry, Luboměř, Spálov, Heřmánky a Jakubčovice nad Odrou), Krnov (na jihu území v obci Zátor) a Opava (obce Jakartovice, Mladecko a Lhotka u Litultovic). V této oblasti kromě zvýšené míry nezaměstnanosti je vysoká výplata dávek hmotné nouze. Nízký ekonomický potenciál pro rozvoj oblasti je dán nízkou daňovou výtežností a nízkou mírou podnikatelské aktivity. Oblast byla postižena i výrazným dopadem ekonomické recese v roce 2008. V oblasti dochází k jejímu sociálnímu uzavírání a k prohlubujícím se sociálním problémům. Dochází i ke kumulaci sociálně problémového obyvatelstva. Rozvoj této oblasti by měl být založený na využití přírodního potenciálu s vyšší přidanou hodnotou (biozemědělství, kozí farmy apod.), další rozvojový moment lze spatřit v tom, že se zlepšilo dopravní napojení na Ostravu díky výstavbě dálnice D1. V rámci plánovaného snižování velikosti vojenského újezdu Libavá je možné spatřovat další rozvojový aspekt ve využití sousedního území.

Poslední problémovou oblastí je Osoblažsko (část SO ORP Krnov, konkrétně obce Slezské Pavlovice, Hlinka, Osoblaha, Dívčí Hrad, Bohušov a Rusín), kde dochází k dlouhodobému vyliďňování a vzhledem k nízké hustotě obyvatelstva je zde i nižší výskyt sociálních problémů a nezaměstnanosti

projevující se v datech. Lidé, kteří zde dlouhodobě neměli práci, z této oblasti odešli, což snížilo nezaměstnanost. Tato oblast je specifická i minimální úrovní dojížděky do střediska SO ORP Krnov. Obyvatelstvo pracuje především v zemědělství. Je zde nižší úroveň sociální struktury obyvatelstva i nižší míra podnikatelské aktivity. Obyvatelstvo má stále pracovní návyky z dob státních statků a to omezuje rozvoj podnikání. (bližie Premusová 1999).

Ve výše identifikovaných problémových oblastech doporučujeme rozvoj podnikání založeného na vnitřním potenciálu území a sociální ekonomice – viz podkapitola 1.6.3. Sociálně problémové oblasti byly identifikovány na regionální úrovni, kde základní jednotkou byly jednotlivé obce. Je ale nutné zmínit i mikroúroveň sociálně slabých oblastí v rámci měst tzv. sociálně vyloučené lokality. Z tohoto důvodu se sociologové města často zaměřují na sociální morfologii městských sídel a hledají zákonitosti v rozložení jednotlivých složek populace na území sídel. Rovněž je zkoumána organizace a prostorové rozložení společenských činností (funkcí) a s nimi spojených objektů (budov, sítí apod.). (Musil, 1996). Ve 40. letech 20. století začal vzrůstat jejich zájem o oblasti chudoby, segregace a vnitřních měst, v průběhu 50. a 60. let se okruh zájmu prostorově rozšiřoval a vyústil v celkový pohled na město včetně rostoucích předměstí (Hamnett,

2001:162) a jeho nejbližšího zázemí. Přičemž socio-prostorová struktura města, resp. segregace, je výsledkem procesu socio-prostorové diferenciacie. O socio-prostorové struktuře města a jejím vysvětlení se dodnes vedou rozsáhlé debaty mezi sociology města a sociálními geografi (např. koncept duálního města od Castellse, 1989). Vyhýbáme se označení ghetta, jelikož za ghetto v Chicagu je považována oblast, která má víc než 300 tisíc obyvatel (viz Keller 2009).

Na příkladu Ostravy lze ukázat, jak procesy suburbanizace způsobují socioekonomickou homogenizaci obyvatelstva. Sídliště během socialismu sloužila všem skupinám obyvatelstva od dělníků přes úředníky až po ředitele k bydlení. V současné době dochází k tomu, že movitější obyvatelstvo, především lidé ve věku 25 – 35 let, odchází z panelových domů do suburbií a to posiluje problematičnost těchto prostorů. V Ostravě je to především sídliště Dubina, kde jsou lokalizovány nejlevnější byty. Je v něm vysoký podíl sociálně slabších obyvatel. V této oblasti dochází k výskytu sociálně patologických problémů především u mládeže, od výtržnictví přes užívání drog a násilí na školách. Z hlediska prostorového plánování je zde nutné rozvinout komunitní programy a z hlediska urbanistické struktury obvodu by bylo vhodné věnovat velkou pozornost řešení struktury a využití veřejných prostorů pro minimalizaci trestné činnosti. Dále dochází k růstu

sociálně vyloučených lokalit především ve starší zástavbě v oblasti Zadního Přívozu, Hrušova, Kunčiček i Kunčic a lokalitě Bedříška a u Čer-

veného kříže v obvodu Mariánské Hory a Hulváky. (Více Horák a kol. 2011.)

© Lubor Hruška-Tvrký 2012

2.5 Prognóza ekonomického vývoje

Trh práce v ČR v posledních deseti letech prošel významnými změnami, které byly způsobeny přechodem k tržnímu hospodářství, ale i modernizačními procesy, které vedly k přechodu v postindustriální společnost. Došlo k výraznému nárůstu zaměstnanosti v neproduktivním sektoru služeb (s výjimkou sektoru finančního a informatiky). Prudce vzrůstají požadavky na zaměstnance, především z pohledu nových znalostí a dovedností, souvisejících zejména s rozvojem informačních technologií. Na trhu práce dochází jak k růstu rozdílu v příjmech, tak i v délce nezaměstnanosti. S růstem počtu osob s vysokoškolským diplomem se začíná objevovat pojem překvalifikovanosti, tzn., část vysokoškoláků zastává místo určené pracovníkům se středoškolským vzděláním, bez výhledu na jeho změnu (Keller, Tvrdý, 2008).

Moravskoslezský kraj prochází od roku 1993 velkou transformací, která byla prohloubena recesí v letech 1996 a 1999. Od roku 2006 se situace stabilizovala a Moravskoslezský kraj se stává po Praze jedním z nejrychleji rostoucích krajů. Stále je však ovlivňován závislostí na hutním průmyslu, který se v posledních letech výrazně rozvinul, včetně výroby součástek a v dalších navazujících

odvětvích (např. elektrotechnickém průmyslu a při výrobě plastů).

Vývoj struktury zaměstnanosti v Moravskoslezském kraji v letech 1993 a 2010 nám ukazuje, že od roku 1993 do roku 2010 došlo celkově k poklesu počtu zaměstnaných osob o 36 600 osob. Nejvyššího úbytku dosáhla oblast těžby a dobývání, kde došlo k poklesu o 35 000 osob, tj. 5,9 %, a oblast zpracovatelského průmyslu s poklesem počtu zaměstnaných o 21 600 osob, což znamenalo pokles o 1,9 %. Naopak k největšímu nárůstu počtu zaměstnaných osob došlo v oblasti Zdravotní a sociální péče, a to o 8 700 osob, tj. o 2 %. Dále pak v oblasti velkoobchodu a maloobchodu, opravy motorových vozidel a v oblasti peněžnictví a pojišťovnictví.

Z tabulky 2.4 je dále patrné, že zpracovatelský průmysl je v Moravskoslezském kraji dominantní. Platí to pro všechny roky v tomto období, i když v roce 2010 byl počet zaměstnaných v tomto odvětví zhruba o 20 tisíc menší než na začátku sledovaného období. Přesto byl rozdíl mezi počtem zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu a druhým odvětvím v pořadí (velkoobchod, maloobchod) téměř 100 tisíc, což je 17 % všech zaměstnaných v Moravskoslezském kraji.

Tabulka 2.6: Vývoj struktury zaměstnanosti v Moravskoslezském kraji mezi lety 1993 a 2010

CZ - NACE	Popis odvětví	Počet zaměstnanců (v tis.)			Počet zaměstnanců (v %.)		
		1993	2010	Rozdíl	1993	2010	Rozdíl
A	Zemědělství, lesnictví a rybnářství	25,8	10,4	-15,4	4,5	1,9	-2,6
B	Těžba a dobývání	52,5	17,5	-35,0	9,1	3,3	-5,9
C	Zpracovatelský průmysl	179,0	157,4	-21,6	31,2	29,3	-1,9
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	10,1	8,3	-1,8	1,7	1,5	-0,2
E	Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	6,4	5,3	-1,2	1,1	1,0	-0,1
F	Stavebnictví	47,0	43,3	-3,7	8,2	8,0	-0,1
G	Velkoobchod a maloob.; opr. mot. Vozidel	56,2	62,6	6,4	9,8	11,6	1,8
H	Doprava a skladování	39,8	35,5	-4,3	6,9	6,6	-0,3
I	Ubytování, stravování a pohostinství	14,8	18,6	3,8	2,6	3,5	0,9
J	Informační a komunikační činnosti	9,6	14,0	4,3	1,7	2,6	0,9
K	Peněžnictví a pojišťovnictví	5,0	11,0	6,0	0,9	2,0	1,2
L	Činnosti v oblasti nemovitostí	2,1	2,5	0,4	0,4	0,5	0,1
M	Profesní, vědecké a technické činnosti	8,7	14,0	5,3	1,5	2,6	1,1
N	Administrativní a podpůrné činnosti	7,9	12,2	4,3	1,4	2,3	0,9
O	Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	29,2	34,6	5,3	5,1	6,4	1,3
P	Vzdělávání	31,4	34,8	3,4	5,5	6,5	1,0
Q	Zdravotní a sociální péče	29,9	38,6	8,7	5,2	7,2	2,0
R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	6,9	8,0	1,1	1,2	1,5	0,3
S	Ostatní činnosti	12,2	9,7	-2,6	2,1	1,8	-0,3
Celkem		574,7	538,2	-36,6	100,0	100,0	

Zdroj: ČSU, Výběrové šetření pracovních sil

V rámci Moravskoslezského kraje dochází k částečnému přesunu zaměstnanosti do služeb, nicméně průmysl zde stále hraje klíčovou roli a tato situace bude trvat i nadále. Je nutné si uvědomit, že produktivita v průmyslu je v obecné rovině vyšší než ve službách, které jsou vnitřně velmi různorodým sektorem. Do služeb patří jak služby veřejné povahy (vzdělávání, sociální služby),

služby osobního charakteru (krejčí, holič), tak podnikatelské a finanční služby. Největší produktivita a zisky v tomto sektoru jsou v oblasti informačních technologií a finančních služeb. Tento přesun do sektoru služeb znamená i přesun rozložení prostorových aktivit, jelikož služby mají tendence větší koncentrace do center měst nebo do

blízkosti obytných ploch, závisí to na charakteru služby.

Tyto trendy lze spatřovat i na vývoji zaměstnání (KZAM, tj. klasifikace zaměstnání) z výběrového šetření pracovních sil. Dochází k zvyšování podílu zaměstnanosti v oblasti služeb, které vyžadují i vyšší kvalifikaci, a naopak na ústupu jsou dělnické profese.

V Moravskoslezském kraji přibylo od roku 1993 více jak 42 000 zaměstnaných na pozici technických, zdravotnických a pedagogických pracovníků, což je nárůst o 8,5 %. Naopak největší pokles zaznamenala pozice Řemeslníka a kvalifikovaného výrobce, zpracovatel a opravář, u kterých činil pokles o více jak 40 000 osob, což činí pokles o 6,2%.

Tabulka 2.7: Klasifikace zaměstnání a postavení zaměstnaných

K Z A M	Popis pozice	Počet zaměstnanců			Podíl zaměst. (v %)		
		1993	2010	Rozdíl	1993	2010	Rozdíl
1	Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci	17,8	24,2	6,4	3,1	4,5	1,3
2	Vědečtí a odborní duševní pracovníci	48,3	52,3	3,9	8,5	9,6	1,2
3	Techn., zdravot. a pedagog. prac. (vč. příbuz. oborů)	87,1	129,3	42,1	15,3	23,8	8,5
4	Nižší administrativní pracovníci (úředníci)	34,0	38,7	4,7	6,0	7,1	1,2
5	Provozní pracovníci ve službách a obchodě	63,6	75,2	11,7	11,1	13,8	2,7
6	Kvalifik. dělníci v zem. a les. (vč. příbuz. oborů)	11,5	3,4	-8,0	2,0	0,6	-1,4
7	Řemeslníci a kvalifik. výrobci, zpracovatelé, opraváři	141,0	100,8	-40,2	24,7	18,5	-6,2
8	Obsluha strojů a zařízení	93,5	81,8	-11,7	16,4	15,0	-1,3
9	Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	64,6	36,9	-27,8	11,3	6,8	-4,5
0	Příslušníci armády	9,4	0,9	-8,5	1,7	0,2	-1,5
Celkem		570,9	543,5	-27,4	100,0	100,0	

Zdroj: ČSU, Výběrové šetření pracovních sil

2.5.1 Vývoj příjmů obyvatel a jejich vliv na vývoj struktury osídlení

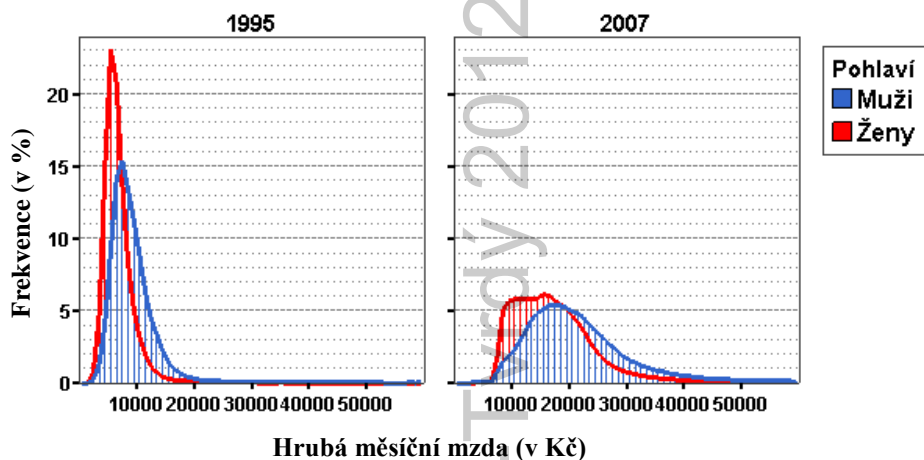
Homogenita společnosti ve mzdách způsobuje na jednu stranu nízkou motivaci k pracovním výkonům, ale na straně druhé vysoká diferenciací mezd vedoucí až k určité polarizaci společnosti může způsobovat její nestabilitu. Pro analýzu procesu ekonomické diferenciací společnosti je využito dat informačního systému o průměrném výdělku, který spravuje společnost Trexima Zlín. Nutno zmínit, že tato analýza je založena na nominálních mzdách, tzn., že mzdy nejsou očištěny o inflaci. Nicméně inflace v ČR byla v tomto období velice nízká a její zahrnutí by neovlivnilo závěry.

V rámci analýzy mzdového vývoje dochází k růstu rozdílů v příjmech od 90. let. Tento vývoj dokumentuje níže uvedený graf v rámci České republiky. Existují rozdíly v příjmech mezi muži a ženami, přičemž tento rozdíl je vysvětlován mnoha ekonomickými studii. Nicméně se

ukazuje, že i když žena má stejné vzdělání, stejné pracovní zkušenosti, tak její mzda je nižší než u muže. Tento model výrazněji přetrvává v industriálních regionech. Ženy v těchto oblastech pracují často v extrémních podmínkách za nejnižší mzdy, např. v prádelnách, kde teploty v létě se pohybují okolo 50-60 °C. Tyto podmínky jsou srovnatelné s prací u vysokých pecích za zcela jiné mzdové tarify.

V ČR dochází od roku 1995 do roku 2007 k výrazné ekonomické diferenciací společnosti, která je dána především rostoucí variabilitou mezd. Jak ukazuje následující graf, mzdy v roce 1995 byly výrazně homogenní, okolo modální kategorie 9000 Kč za měsíc. Ženy v roce 1995 tvořily daleko homogennější skupinu než muži a jsou výrazně zastoupeny v oblasti nižších mezd. Mnoho studií se zabývá analýzou rozdílů v příjmech mezi muži a ženami (*gap*), jelikož často muži a ženy na stejných pracovních pozicích se stejným vzděláním dosahují rozdílných výdělků. V roce 2007 dochází ke vzrůstu diferenciací mezd u mužů i žen.

Graf 2.2: Distribuce mezd dle pohlaví v roce 2002 a 2007

Zdroj Trexima, ISPV 1995 až 2007, ISPV.

Vývoj mzdových rozdílů, a to zejména z regionálního pohledu, má dopad především na strukturu osídlení především z pohledu stěhování obyvatel a výběru vhodného bydlení. Pokud se zeptáme lidí v Ostravě, kde by chtěli bydlet, tak všichni odpoví, že na okraji města s dobrou dostupností do centra, v rodinném domku a s dobrým životním prostředím. Nicméně realita je ovlivněna právě výší příjmu.

MSK patřil v 90. letech k regionu s vysokými příjmy v rámci celé České republiky, což ovlivňovalo i výstavbu domů a počet aut, které byly v tomto regionu nadprůměrné. Nicméně od 90. let dochází ke snižování mzdové úrovně v kraji. V níže

vedené tabulce byl MSK na čtvrté pozici ve výši průměrné mzdy a v roce 2010 se už jedná o sedmou pozici. Tento mzdový pokles se projevil především ve snižování zaměstnanosti v průmyslu, kde byly vždy vyšší mzdy než ve službách (vyjma bankovního sektoru a informatiky). Další důležitou skutečností je, že pokud porovnáme kraje podle prvního decilu (tzn. 10 % lidí s nejnižšími mzdami v krajích), tak MSK je na druhé nejnižší pozici v roce 2010 hned za Karlovarským krajem, kde jsou nejnižší příjmy v rámci celé České republiky. Tato skutečnost je zesílena tím, že MSK patří stále mezi největší z hlediska počtu obyvatel v rámci České republiky.

Do roku 2001 byly známé statistiky mezd i za okresy a v této době patřil okres Bruntál a okres Jeseník k oblastem s nejnižšími průměrnými mzdami. Lze předpokládat, že tato situace se nezměnila. Naopak rozdíly oproti zbývajícím území se prohloubily.

Tabulka 2.8: Hrubá průměrná měsíční mzda v krajích České republiky

Kraje	Průměr		Medián (Q2)		1 decil (D1)		9 decil (D9)		Rozdíl		Asymetrie	
	2004	2010	2004	2010	2004	2010	2004	2010	2004	2010	2004	2010
PHA	28 703	37 568	22 057	28 631	11 596	14 397	47 861	64 189	36 265	49 793	2,47	2,50
SCK	20 699	27 478	18 187	23 366	10 321	13 468	31 107	41 052	20 786	27 584	1,64	1,79
JMK	19 292	26 586	16 282	21 723	9 689	12 870	30 375	42 056	20 686	29 187	2,14	2,30
PLK	19 476	25 475	17 434	22 331	10 884	13 540	28 705	38 229	17 820	24 689	1,72	1,81
LBK	18 827	25 339	16 572	22 167	9 945	13 347	28 321	38 220	18 376	24 873	1,77	1,82
ULK	19 304	25 077	17 143	21 591	10 101	12 355	28 504	38 308	18 403	25 953	1,61	1,81
MSK	19 310	24 568	17 275	21 581	10 068	11 909	28 594	37 721	18 526	25 812	1,57	1,67
VYS	18 456	23 860	16 134	20 589	10 343	12 626	27 274	35 938	16 931	23 312	1,92	1,93
OLK	19 007	23 777	16 263	20 880	9 691	12 370	27 618	35 037	17 927	22 667	1,73	1,66
KHK	18 301	23 682	15 985	20 545	10 021	12 311	26 966	35 473	16 945	23 162	1,84	1,81
PAK	17 973	23 534	15 605	20 300	9 695	12 305	27 422	35 000	17 727	22 695	2,00	1,84
JCK	18 586	23 266	16 446	19 895	10 688	12 152	26 836	35 916	16 148	23 764	1,80	2,07
ZLK	18 707	23 230	16 294	20 351	9 878	12 505	28 639	34 064	18 761	21 559	1,92	1,75
KVK	17 986	22 025	15 741	19 184	9 665	11 791	26 679	33 638	17 014	21 846	1,80	1,96

Zdroj: MPSV, Regionální statistika cen práce – podnikatelská sféra, údaje za rok 2010 a 2004

Pozn.: Rozdíl = $D9 - D1$, Asymetrie = $(D9 - Q2)/(Q2 - D1)$, kde $D1$ je spodní decil a $D9$ je horní decil – horních 10 příjmů je vyšší než tato hodnota a $Q2$ je medián, neboli střední hodnota. Označení krajů je následující: PHA - Praha; SCK - Středočeský kraj; JHC - Jihočeský kraj; PLK - Plzeňský kraj; KVK - Karlovarský kraj; ULK - Ústecký kraj; LBK - Liberecký kraj; KHK - Královéhradecký kraj; PAK - Pardubický kraj; VYS - Vysočina; JMK - Jihomoravský kraj; OLK - Olomoucký kraj; ZLK - Zlínský kraj; MSK - Moravskoslezský kra;

Dopady na strukturu osídlení budou následující. Z důvodů ekonomické polarizace území MSK se budou bohatší lidé stěhovat do zázemí Ostravy v rámci suburbanizačních procesů. Jedná se především o osoby ve věkové kategorii 25 – 35 let,

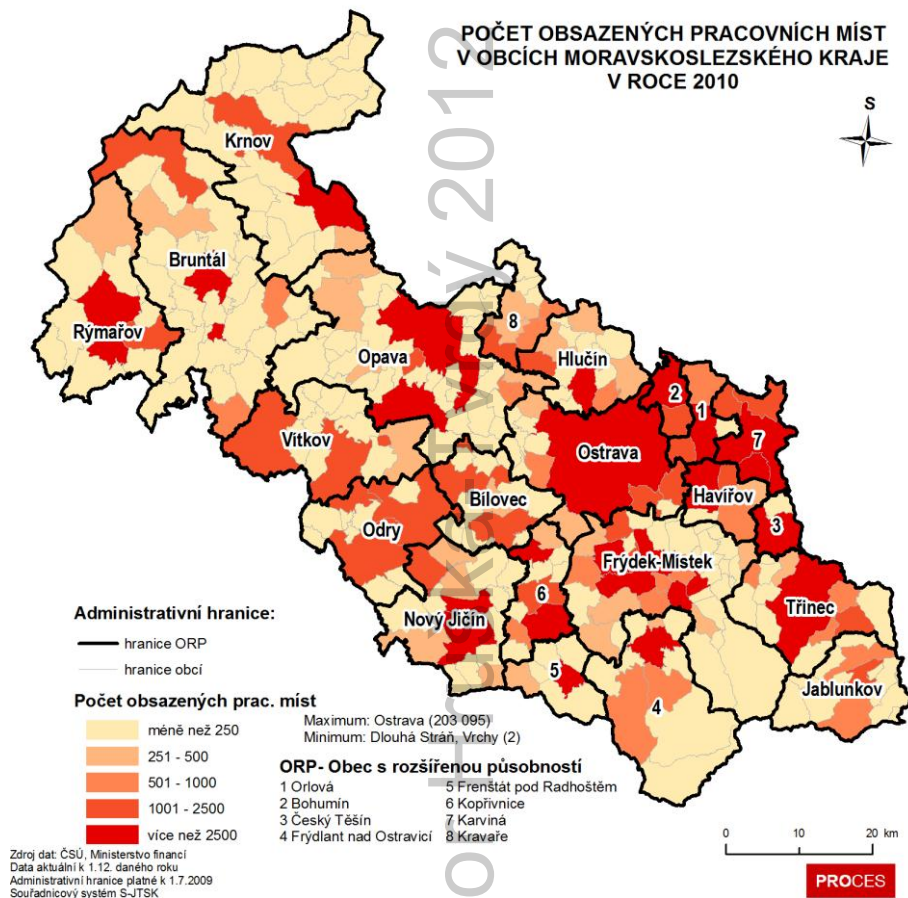
často s dětmi. Tento trend bude mít za následek sociální homogenizaci sídlišť, které budou obývat především ekonomicky slabší obyvatelé a senioři. Tímto způsobem bude docházet k diferenciaci jednotlivých sídlišť mezi sebou. Z hlediska

současné ekonomické recese se dá předpokládat, že v blízké budoucnosti poroste zájem o nájemní bydlení, především u mladých lidí, jejichž výše i nestabilita příjmu jim neumožní vzít si hypotéky. Panelové domy s výtahy jsou rovněž populární u seniorů.

2.5.2 Trh práce a rozložení ekonomických aktivit v kraji

Z hlediska koncentrace pracovních míst v Moravskoslezském kraji má zcela dominantní postavení město Ostrava (v roce 2010 to bylo 203 095 obsazených pracovních míst, což je 40 % všech pracovních míst v rámci kraje). Je zde vidět zřetelná přitažlivost aglomerace, která pozici

Ostravy a celého jejího zázemí stále posiluje. Tyto trendy jsou částečně ovlivněny i příchodem zahraničních investic, nicméně mnoho podniků, i v rámci kraje, má tendenci přesunovat se do zázemí Ostravy. Dalšími významnými městy s vysokým počtem obsazených pracovních míst jsou Opava (33 485 obsazených pracovních míst), Karviná (25 605 obsazených pracovních míst), Trinec (24 101 obsazených pracovních míst) a Frýdek-Místek (21 336 obsazených pracovních míst). Mezi města s počty obsazených pracovních míst vyšších než 10 tis. patří Havířov, Nový Jičín, Bohumín a Kopřivnice.

Mapa 2.21: Obsazená pracovní místa za obce MSK v roce 2010

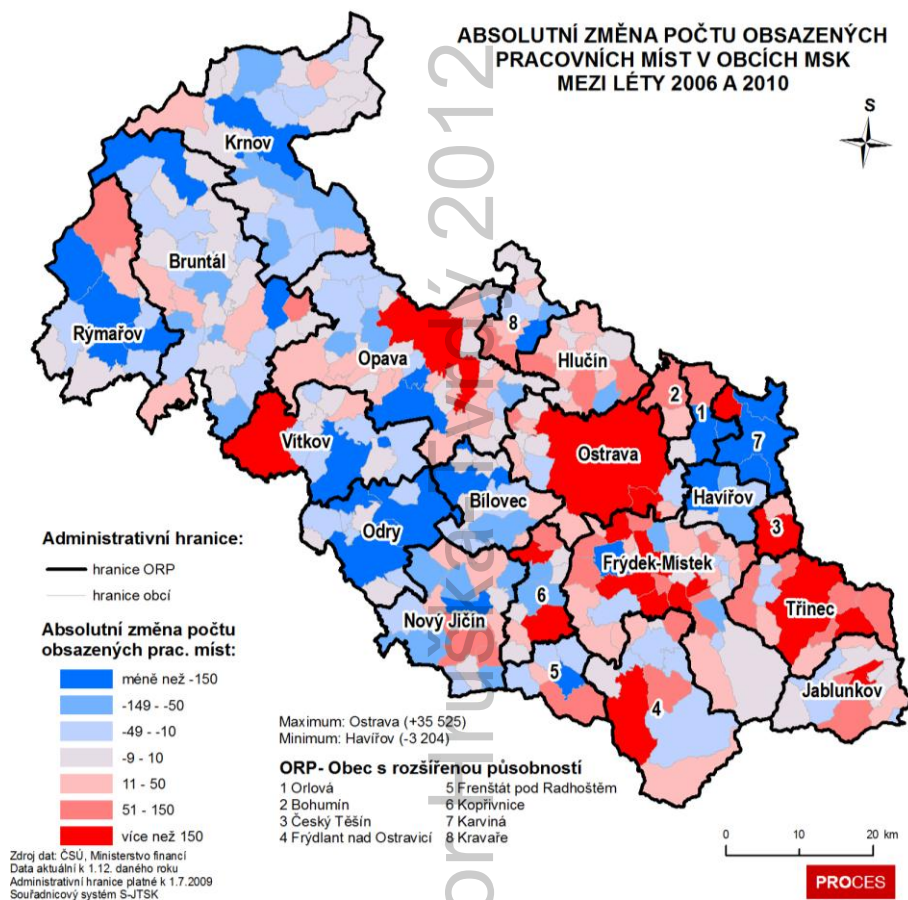
Z důvodu ekonomických tlaků na efektivnost podniků dochází k proměně organizační struktury velkých podniků na síťové organizační uspořádání, což má za následek snižování průměrné velikosti

podniku a přesun některých aktivit mimo podnik formou outsourcingu.

Mezi lety 2006 a 2010 došlo k nejvýraznější změně v obci Ostrava, kde se v tomto období zvýšil počet obsazených pracovních míst o 35 525. Další

obcí s výrazným nárůstem počtu obsazených pracovních míst jsou Nošovice (4 765 nových obsazených pracovních míst, nárůst o 701 %), což je způsobeno výstavbou továrny společnosti Hyundai. Nárůst počtu obsazených pracovních míst o 1 843 míst (nárůst o 210 %) vykazuje také obec Mošnov, což je způsobeno výstavbou místního letiště. Výraznější nárůst počtu obsazených pracovních míst vykazuje Třinec, kde došlo v tomto období k nárůstu o 1 001 míst.

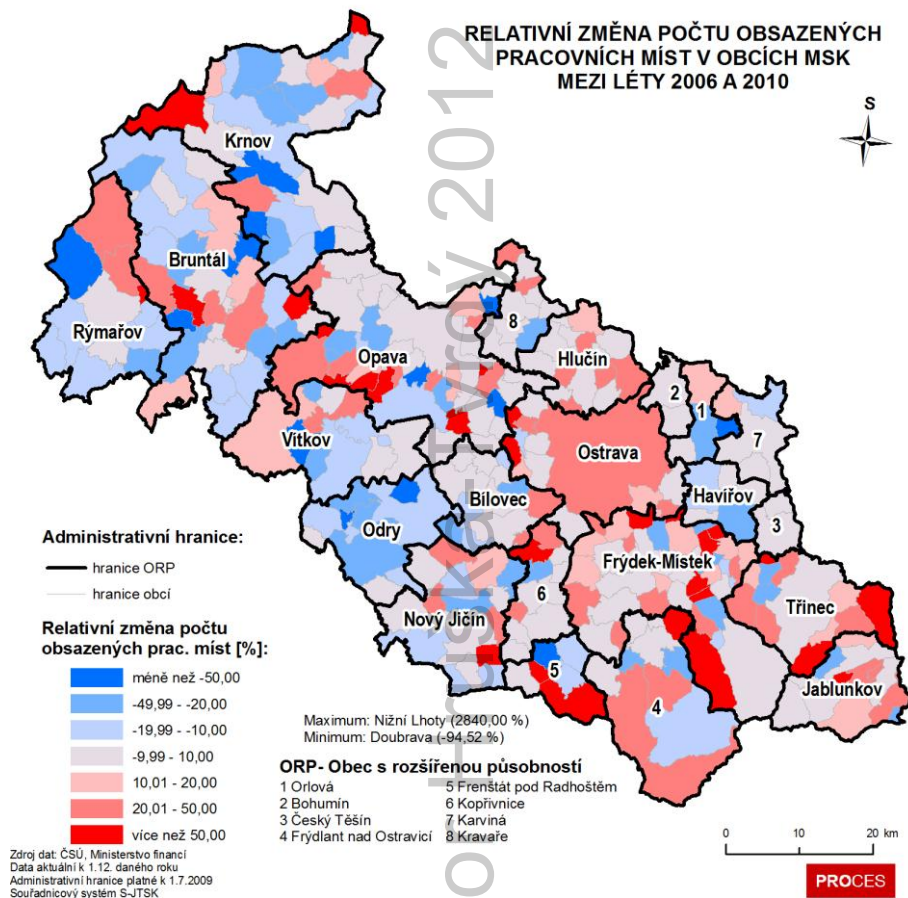
Naopak mezi obce s nejvýraznějším poklesem počtu obsazených pracovních míst patří Havířov (pokles o 3 204 míst), Orlová (pokles o 2 095), v obou případech to je způsobeno zejména útlumem těžby uhlí. Pokles počtu obsazených pracovních míst vykazuje v tomto období také obec Doubrava (pokles o 1 982 míst), Odry (pokles o 1 313) a Frenštát pod Radhoštěm (pokles o 1 127 míst).

Mapa 2.22: Absolutní změna počtu obsazených pracovních míst v obcích MSK

V relativním vyjádření změny počtu obsazených pracovních míst došlo k nejvyššímu procentuálnímu nárůstu v obci Nižní Lhoty (2 840 %) a Nošovice (701 %) v rámci SO ORP Frýdek-

Místek, Vělopolí (350 %) v rámci SO ORP Třinec, ve Lhotce u Litultovic (260 %) v rámci SO ORP Opava a v Horní Lhotě (247 %) v rámci SO ORP Ostrava.

Mapa 2.23: Relativní změna počtu obsazených pracovních míst v obcích MSK

2.5.3 Míra podnikatelské aktivity

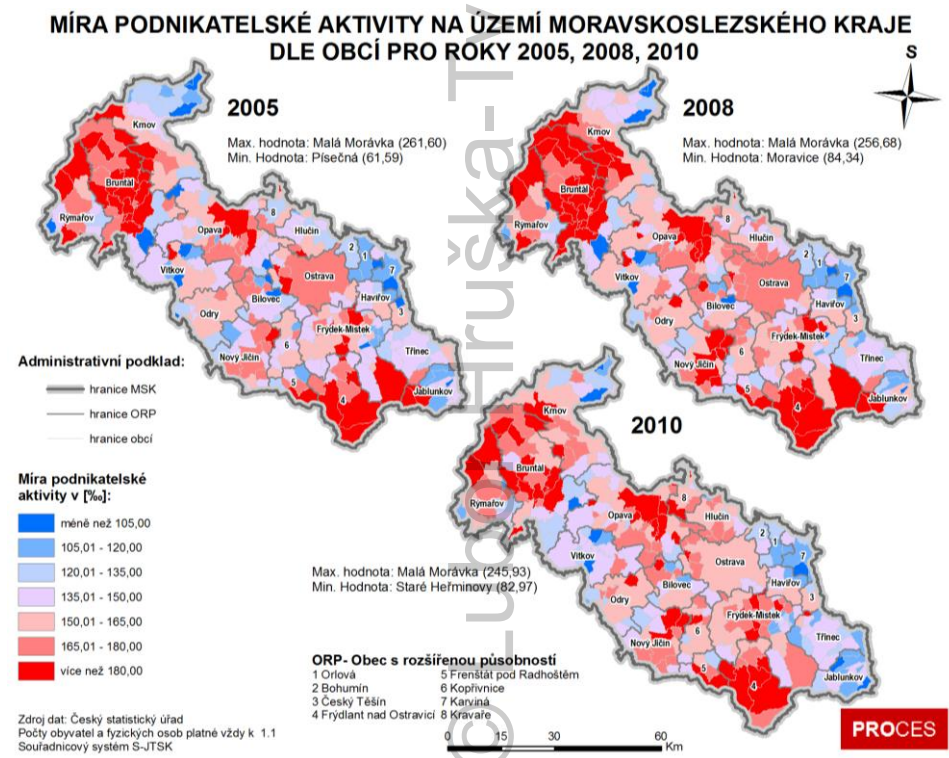
Míra podnikatelské aktivity se počítá jako počet fyzických osob k počtu obyvatel v dané obci násobeno tisícem. Lze ji považovat za druhou vlnu

v případě poklesu pracovních míst a zaměstnanosti. Z důvodu ztráty zaměstnání se jeví začátek podnikání jako jedna z možností, jak si tuto ztrátu kompenzovat.

Pokud se zaměříme na vývoj rozložení podnikatelů na území Moravskoslezského kraje v letech 2005, 2008 a 2010, je patrná vyšší míra této aktivity v podhorských oblastech Jeseníků a Beskyd, což je způsobeno zejména z důvodu vyššího počtu podnikání v pohostinství, turismu a také stavebnictví. V roce 2010 je největší procentuální míra podnikatelské aktivity v obci Malá Morávka (SO ORP Rýmařov), Karlova

Studánka, Nová Pláň (SO ORP Bruntál) a Malenovice (SO ORP Frýdlant nad Ostravicí).

Dle územní kategorie správních obvodů obcí s rozšířenou působností patří mezi SO ORP s nejvyšší mírou podnikatelské aktivity Bruntál, Opava, Nový Jičín a Frýdlant nad Ostravicí. Naopak mezi SO ORP s nejnižší mírou podnikatelské aktivity patří Třinec, Jablunkov, Orlová, Bohumín a Karviná.

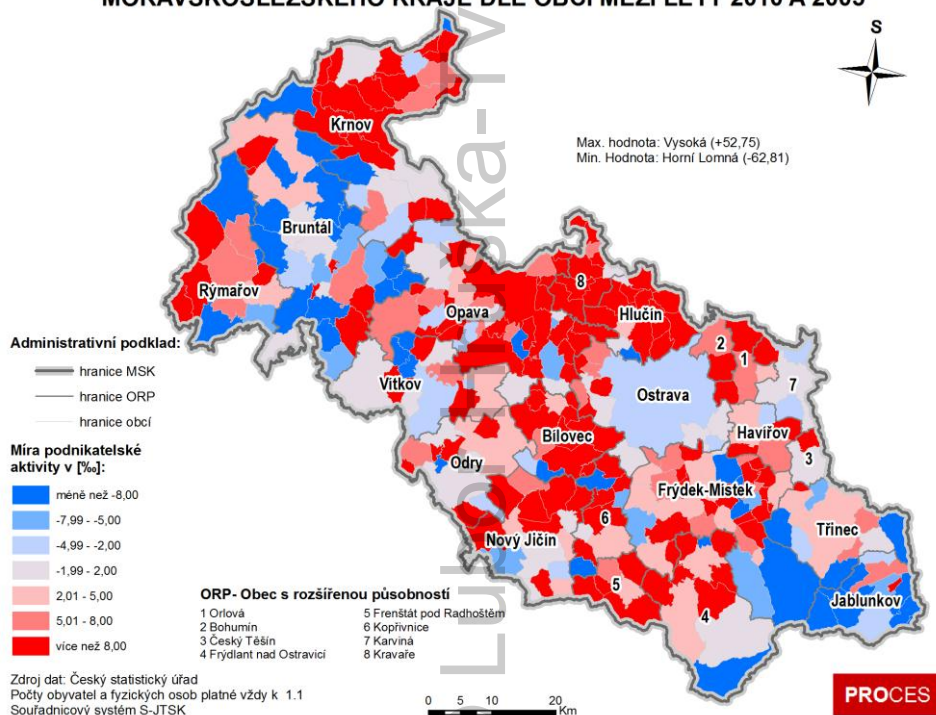
Mapa 2.24: Míra podnikatelské aktivity na území obcí MSK

Změna míry podnikatelské aktivity na území Moravskoslezského kraje mezi lety 2005 a 2010 je nejvýraznější v obci Vysoká (SO ORP Krnov), Dlouhá Stráň (SO ORP Bruntál) a Písečná (SO ORP Jablunkov), kde došlo k nejvýraznějšímu nárůstu podnikatelské aktivity. Naopak k nejvýraznějšímu poklesu podnikatelské aktivity došlo v obci Horní Lomná a Dolní Lomná (SO

ORP Jablunkov), Roudno a Staré Heřminovy (SO ORP Bruntál).

Dle územní kategorie správních obvodů obcí s rozšířenou působností patří mezi SO ORP s nejvýraznější změnou míry podnikatelské aktivity Krnov, Opava, Bílovec, Kopřivnice, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdlant nad Ostravicí, Kravaře, Hlučín, Bohumín a Orlová.

ZMĚNA MÍRY PODNIKATELSKÉ AKTIVITY NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE DLE OBCÍ MEZI LÉTY 2010 A 2005

Mapa 2.25: Změna míry podnikatelské aktivity na území obcí MSK

2.5.4 Ekonomická prognóza a hodnocení v souvztažnosti k prostorové sociologii

Z důvodu pokračující finanční krize sahají podniky po úsporných opatřeních, která se týkají snižování mzdových výdajů, např. propouštěním externích zaměstnanců (často cizinců) z personálních agentur, brigádníků a zaměstnanců ve zkušební době. Dále pak nejsou prodlužovány pracovní smlouvy nebo pracovníci čerpají dovolenou. Podniky také snižují režijní výdaje především na marketing a reklamu, dochází k poklesu investic a útlumu sponzorování sportu a kultury. Z důvodu ekonomických tlaků na efektivnost podniků dochází zároveň k proměně organizační struktury velkých podniků na síťové organizační uspořádání, což má za následek snižování průměrné velikosti podniku a přesun některých aktivit mimo podnik formou outsourcingu.

Odrázem stále probíhající ekonomické krize může být tedy snížení příjmů domácností, přičemž problémy budou mít především zadlužené domácnosti. Dojde ke změně spotřebitelského chování, preferovány pro běžnou spotřebu budou nejlevnější výrobky a dojde k dalšímu snížení poptávky, což povede ke ztrátě dalších pracovních míst.

Dopady krize se projevují ukončením developerských projektů, zeštíhlením podniků,

zvýšeným objemem výdajů státu v rámci záchranné sociální sítě. Klíčovým problémem je nerovnoměrná prostorová distribuce postižených obyvatel a z toho vyplývající tvorba chudinských ghett ve městech. Ekonomická krize tedy prověří zdravotní lokálních ekonomik v kontextu udržitelného rozvoje, tzn. diverzifikovanou ekonomiku, která není přecitlivělá na externí zdroje. Přehnaná specializace některých regionů může mít výrazné dopady na extrémní růst nezaměstnanosti.

Na trhu práce bude nadále docházet k růstu koncentrace pracovních míst do měst, to povede k výraznějším nerovnoměrnostem v osídlení obyvatelstva především v periferních a těžko dostupných oblastech. V období let 2006 až 2010 největší nárůst obsazených pracovních míst zaznamenala Ostrava, dále pak města Třinec, Český Těšín, Opava a Jablunkov. Za zmínku stojí i nárůst počtu obsazených pracovních míst v Nošovicích a Mošnově. Výraznou roli budou hrát vnitřní periferie, které částečně mohou kopírovat hranice krajského uspořádání. Odliv mladých vzdělaných lidí z důvodu nedostatku pracovních míst bude způsobovat další zhoršování demosiální struktury a snižování rozvojových možností. Na druhou stranu do problémových oblastí jsou často přestěhováváni nepřizpůsobiví občané a dochází ke zvyšování sociálního napětí v těchto oblastech, např. Bruntál, Vrbno pod Pradědem apod.

Závěrem lze říci, že z hlediska dalšího rozvoje je v kraji možné očekávat další prostorovou diferenciaci projevující se na jedné straně rozvojem města Ostravy a dalších sídel v rámci aglomerace, na druhé straně existencí území se špatnou dopravní dostupností a nedostatkem pracovních míst (jedná se především o oblast Bruntálska, Osoblažska, Budišovska, Vítkovska a také Rýmařovska). V této souvislosti je však nezbytné zdůraznit význam rekreačních oblastí kraje (Beskydy, Jeseníky a Oderské vrchy) pro prostor Ostravské aglomerace. Z výše uvedených důvodů, aby se částečně zmírnila polarizace území a aby byl využit rozvojový

potenciál Jeseníků, je nutné dobudovat dopravní infrastrukturu a to především silniční.

Rozvojové trendy Moravskoslezského kraje jsou přerušeny hospodářskou recesí. Nicméně prostorové dopady krize nejvíce postihují periferní oblasti, které mají jen minimální možnosti na vyrovnání se se způsobenými problémy. Při nárůstu nezaměstnanosti lze očekávat výrazně rozdílné dopady pro jednotlivé oblasti, a to jak na úrovni obcí, tak na úrovni mikrolokalit v rámci větších měst. Dopady pokračující krize prověří především nezávislost a zdraví regionální ekonomiky a na druhou stranu i sílu sociálních vazeb mezi lidmi.

3 Klíčové procesy ovlivňující vývoj socio-prostorové struktury regionálního společenství

3.1 Proces stárnutí obyvatel

Stárnutí populace a úbytek obyvatel přirozenou měnou patří mezi demografické problémy, se kterými se potýká nejen Moravskoslezský kraj, ale také celá Česká a republika a řada evropských zemí. Hlavní příčinou tohoto stále se stupňujícího problému je zejména snižující se porodnost, snižování měr úmrtnosti a prodlužující se délka života. Velmi závažný se jeví problém stárnutí obyvatelstva, který se vyznačuje zvyšováním podílu starých osob v populaci. To má za následek zvyšující se podíl ekonomicky závislých lidí, majících vyšší nároky jak na systém důchodového pojištění, tak na zdravotní a sociální péči a na bydlení.

Demografické prognózy poskytují informace o možných budoucích trendech populačního vývoje a stávají se tak podkladem pro rozhodování a plánování v daných oblastech. V případě této studie bylo provedeno demografická prognóza na úrovni SO ORP Moravskoslezského kraje.

Demografická prognóza pro obce s rozšířenou působností byla prováděna na základě dat z Běžné evidence obyvatel z ČSÚ. Byly známy počty mužů a žen v daném věku pro rok 2010 na úroveň obcí, byly známy i údaje o pravděpodobnosti dožití pro okresy v tomto období. Následně byly vypočítány počty mužů a žen v daném věku pro období až do roku 2030. Je třeba mít na paměti, že demografická prognóza je provedena pouze na základě stárnutí obyvatel a není zde brán v potaz vliv migrace. Metodika prognózy je detailněji popsána v samostatné příloze A této studie.

Přílohou této studie je také socio-demografický a ekonomický rozbor za jednotlivé SO ORP, jehož součástí je také graf počtu obyvatel v jednotlivých věkových kategoriích pro roky 2000 a 2010 a také prognóza pro rok 2030.

Tabulka 3.1: Počet obyvatel a jejich prognóza pro ORP

Název ORP	Počet obyvatel (2010)	Počet obyvatel (2030)	Změna (%)
Bílovec	25 926	24 942	-3,80
Bohumín	29 826	27 586	-7,51
Bruntál	38 723	36 371	-6,07
Český Těšín	26 650	25 347	-4,89
Frenštát pod Radh.	19 106	17 702	-7,35
Frydek-Místek	109 977	104 168	-5,28
Frydlant nad Ostravicí	23 224	21 097	-9,16
Haviřov	97 595	88 029	-9,80
Hlučín	40 101	36 798	-8,24
Jablunkov	22 512	22 027	-2,15
Karviná	73 240	65 989	-9,90
Kopřivnice	41 543	40 177	-3,29
Kravaře	21 320	20 326	-4,66
Krnov	42 334	39 606	-6,44
Nový Jičín	48 529	47 217	-2,70
Odry	17 459	16 851	-3,48
Opava	101 719	95 920	-5,70
Orlová	45 826	42 731	-6,75
Ostrava	335 425	311 417	-7,16
Rýmařov	16 576	15 381	-7,21
Třinec	55 769	52 530	-5,81
Vítkov	13 993	13 233	-5,43

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatel, výpočet PROCES

Ve výše uvedené tabulce jsou počty obyvatel na úrovni ORP kraje pro rok 2010 a prognózy toho, jak bude počet obyvatel v ORP vypadat v roce 2030. V dalším sloupci je pak uvedena změna mezi těmito roky – rozdíl v počtu obyvatel v roce 2030

oproti 2010 je vztažen k počtu obyvatel v roce 2010.

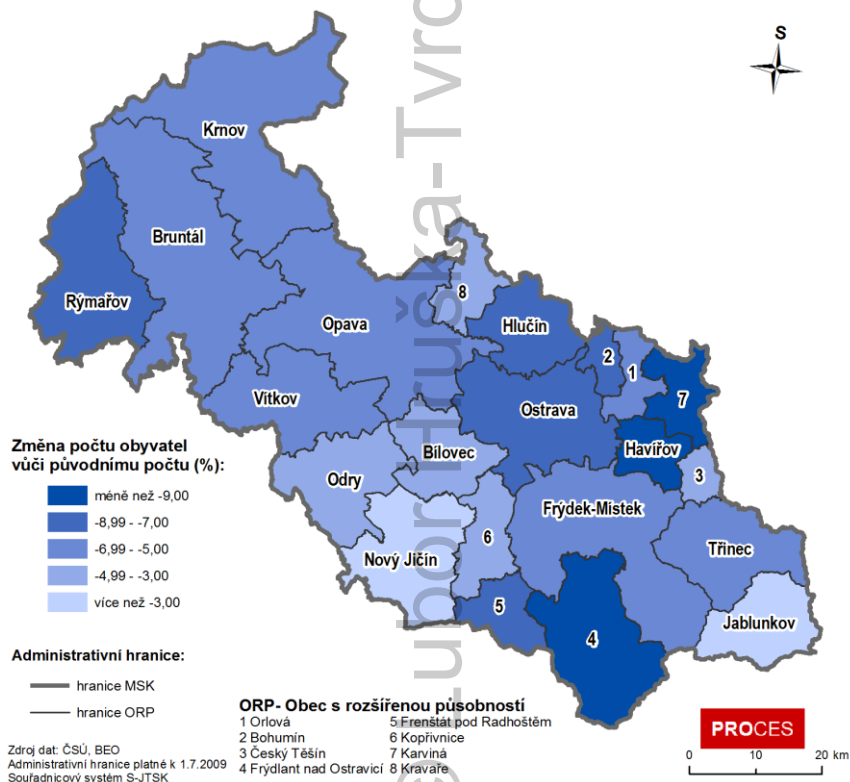
V roce 2010 je SO ORP s největším počtem obyvatel Ostrava (335 425), podobně tomu je i v prognóze pro rok 2030, avšak Ostrava výrazně ztratí (311 417). SO ORP s nejmenším počtem

obyvatel je v roce 2010 Vítkov (13 993), stejně by tomu mělo být i o dvacet let později (13 233).

Populační ztráty z demografického pohledu však čekají na všechny ORP v Moravskoslezském kraji. Nejméně by podle prognózy měly zasáhnout SO ORP Jablunkov (kde se počet obyvatel sníží

o 2,15 % vzhledem k počtu v roce 2010), Nový Jičín (-2,70 %) a Kopřivnice (-3,29 %). Největší procentuální ztráty pak čekají na SO ORP Frýdlant nad Ostravicí (-9,16 %), Havířov (-9,80 %) a Karviná (-9,90 %).

ZMĚNA POČTU OBYVATEL V PROCENTECH VŮČI PŮVODNÍMU POČTU V ORP MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V LETECH 2010 - 2030

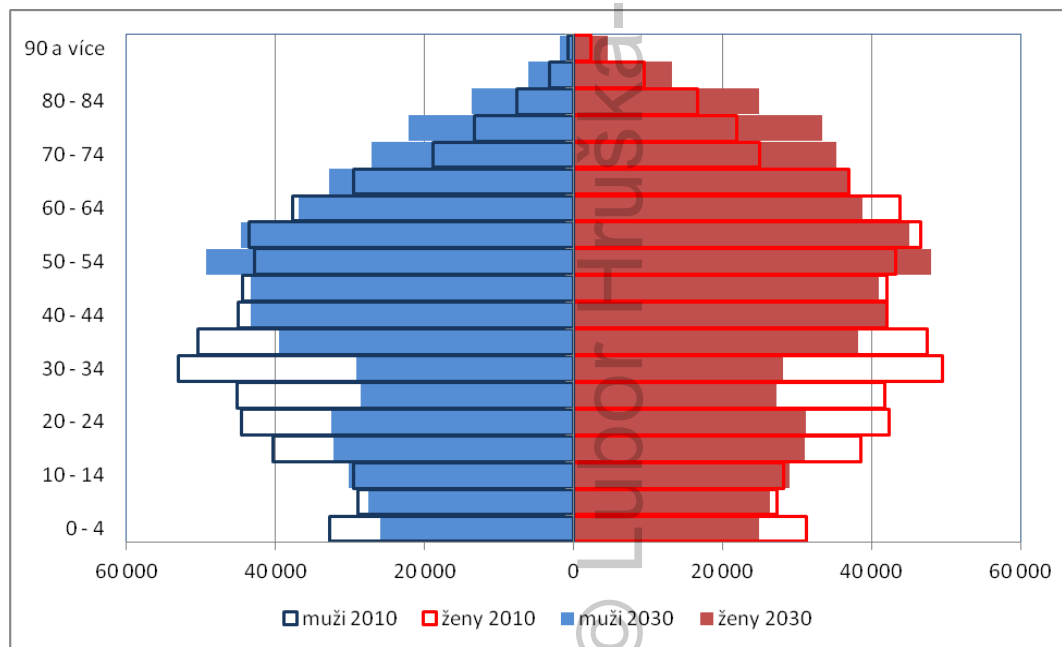

Mapa 3.1: Změna počtu obyvatel v procentech vůči původnímu počtu v ORP MSK mezi roky 2010 a 2030

Procentuální změna počtu obyvatel v SO ORP je znázorněna i na výše uvedeném mapovém výstupu. Havířov a Karviná jsou ORP, které se nacházejí v Ostravské aglomeraci, zaznamenávají výrazný pokles počtu obyvatel. Podstatně budou ztrácet i další ORP v aglomeraci – zejména Ostrava a Hlučín. Naopak nejméně budou ztrácet správní obvody Jablunkov a Nový Jičín, přičemž zejména první jmenovaný leží mimo vymezenou aglomeraci.

Dalším grafickým výstupem je věková pyramida pro celý Moravskoslezský kraj, ve které

Graf 3.1: Věková pyramida pro MSK pro rok 2010 a prognóza 2030

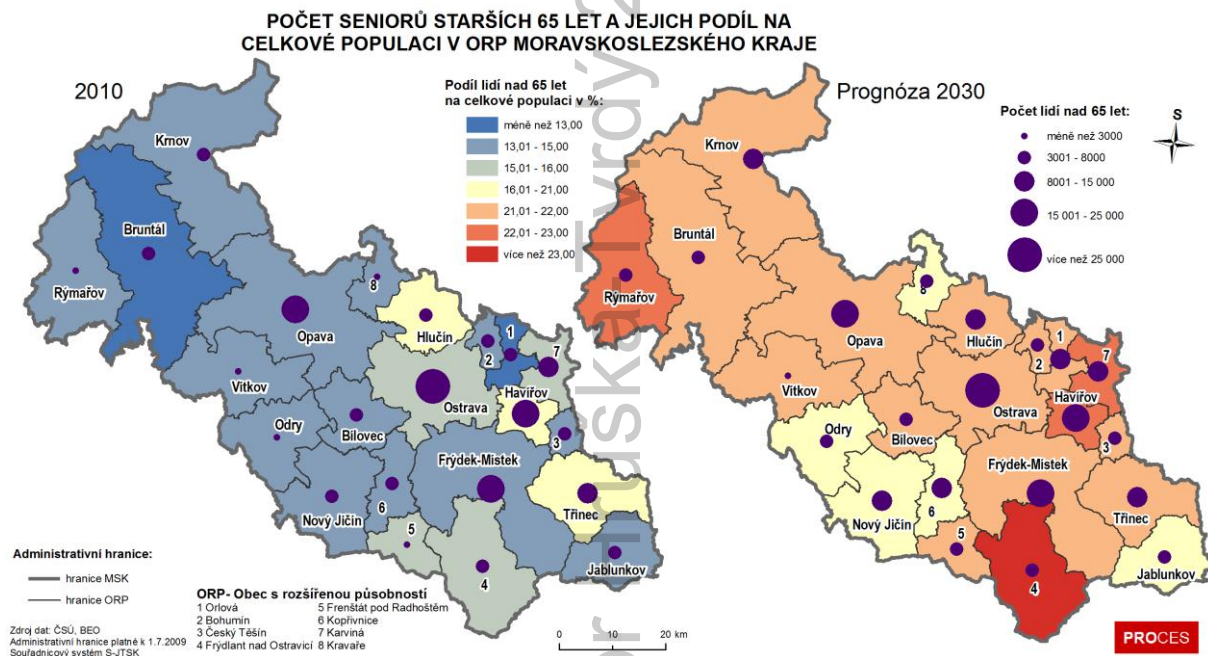
Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatel, výpočet PROCES

je naznačeno srovnání let 2010 a 2030. Z výstupu je jasně potvrzený trend, který by se dal vypočítat z výše uvedené mapy.

V roce 2030 budou čtenější starší věkové kategorie – u mužů se to týká kromě jedné všech věkových kategorií starších 50 let, u žen věkových kategorií nad 70 let. Naopak podstatně méně čítné budou v roce 2030 kategorie mezi 15. a 39. rokem života a také nejmladší věková kategorie do 4 let. O věkové pyramidě pro rok 2030 se pak dá říct, že je výrazně regresivního typu.

Z výše uvedeného vyplývá, že populace v Moravskoslezském kraji bude, bez případné migrace zvenčí nebo změny míry plodnosti v pozitivním směru, stárnout. To potvrzuje i níže uvedený výstup, na kterém je vidět, jak se změnil

podíl seniorů ve věku nad 65 let na celkové populaci SO ORP. Diagramem jsou v mapovém výstupu znázorněni senioři ve věku nad 65 let v daném SO ORP. Velikostí symbolu je znázorněn jejich počet.

Mapa 3.2: Senioři v ORP MSK v roce 2010 a prognóza 2030

Tabulka 3.2: Podíl obyvatel ve věkových skupinách a prognóza v ORP

Název ORP	Podíl obyv. ve věku do 14 let v 2010 (%)	Podíl obyv. ve věku nad 65 let v 2010 (%)	Index stáří 2010	Podíl obyv. ve věku do 14 let v 2030 (%)	Podíl obyv. ve věku nad 65 let v 2030 (%)	Index stáří 2030
Bílovec	15,00	14,62	97,51	15,15	21,23	140,18
Bohumín	14,35	14,80	103,13	14,10	21,51	152,54
Bruntál	14,99	12,39	82,70	13,27	21,22	159,92
Český Těšín	14,45	13,53	93,64	14,62	21,07	144,13
Frenštát pod Radh.	14,36	15,60	108,64	13,53	21,74	160,74
Frýdek-Místek	14,41	14,05	97,48	13,82	21,91	158,60
Frýdlant nad Ostravicí	14,06	15,92	113,20	12,87	23,01	178,71
Haviřov	13,35	16,19	121,31	13,19	22,27	168,87
Hlučín	14,23	16,01	112,51	13,47	21,86	162,27
Jablunkov	15,60	14,23	91,23	15,48	20,20	130,48
Karviná	13,43	15,88	118,26	12,94	22,54	174,12
Kopřivnice	14,92	13,75	92,15	14,68	20,82	141,80
Kravaře	15,13	13,68	90,45	14,05	20,65	147,01
Krnov	14,77	14,15	95,81	14,43	21,24	147,16
Nový Jičín	14,92	13,58	91,02	15,27	20,89	136,77
Odry	15,41	13,67	88,74	15,00	20,61	137,39
Opava	14,48	14,83	102,47	14,58	21,32	146,23
Orlová	14,12	12,65	89,58	12,91	21,33	165,27
Ostrava	13,99	15,48	110,72	14,08	21,66	153,82
Rýmařov	13,63	14,01	102,74	14,18	22,62	159,55
Třinec	14,39	16,22	112,71	14,75	21,84	148,07
Vitkov	15,52	14,69	94,66	14,94	21,52	143,99

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatel, výpočet PROCES

Pozn.: Index stáří = podíl obyvatel starších 65 let na 100 obyvatel ve věku do 14 let

Trend popsany ve výše uvedeném textu potvrzuje i předchozí tabulka. Z ní je patrné, že zejména podíl osob nad 65 let na celkové populaci SO ORP bude do roku 2030 dramaticky růst.

Prognóza počítá s tím, že v roce 2030 bude ve všech ORP podíl této věkové kategorie víc jak pětina – největší pak ve Frýdlantu nad Ostravicí

(23,01 %), Rýmařov (22,62 %) a Karviné (22,54 %).

S touto změnou se bude vyvíjet i index stáří. Zatímco v roce 2010 byla nejnižší hodnota indexu stáří 82,70 v ORP Bruntál, v roce 2030 je počítáno s tím, že nejnižší index stáří bude mít Jablunkov (130,48). Nejvyšší hodnoty jsou pak očekávány ve Frýdlantu nad Ostravicí (178,71), Karviné (174,12) a Havířově (168,87). Dá se tedy říct, že v roce 2030 bude v těchto ORP připadat zhruba 17 občanů starších 65 let na 10 lidí ve věku 0 – 14 let.

Kromě správních obvodů obcí s rozšířenou působností byla demografická prognóza počítána i pro města nad 20 tisíc obyvatel, kterých je v Moravskoslezském kraji dvanáct. V roce 2010 byla největší města v kraji – Ostrava (zhruba 306 tisíc), Havířov (82,9 tisíc) a Karviná (61,9 tisíc). O dvacet let později prognóza počítá se ztrátou počtu obyvatel u všech sledovaných měst. Tři největší města v roce 2030 budou Ostrava (284 tisíc), Havířov (74,9 tisíc) a Karviná (55,8 tisíc). Procentuálně nejméně ztratí Kopřivnice (jen necelé jedno procento populace) a Nový Jičín (-2,5 %). Nejvíce ztratí Havířov a Karviná (téměř deset procent). Pro přesné údaje viz následující tabulka.

Tabulka 3.3: Počet obyvatel a jejich prognóza u měst nad 20 000 obyvatel

Název města	Počet obyvatel (2010)	Počet obyvatel (2030)	Změna (%)
Bohumín	22 818	21 270	-6,78
Český Těšín	25 499	24 323	-4,61
Frýdek-Místek	58 582	55 805	-4,74
Havířov	82 896	74 901	-9,64
Karviná	61 948	55 836	-9,87
Kopřivnice	23 044	22 881	-0,71
Krnov	25 059	23 712	-5,38
Nový Jičín	25 862	25 216	-2,50
Opava	58 440	54 426	-6,87
Orlová	32 430	30 847	-4,88
Ostrava	306 006	284 244	-7,11
Třinec	37 405	34 888	-6,73

Zdroj: ČSÚ, Běžná evidence obyvatel, výpočet PROCES

Podobně, jak bude stárnout obyvatelstvo všech SO ORP, bude stárnout také populace dvanácti největších měst MSK. V roce 2010 byl nejnižší podíl osob nad 65 let v Kopřivnici a Orlové (mezi 11 a 12 procenty). V roce 2030 ve všech městech

nad 20 tisíc obyvatel v kraji bude tato věková skupina tvořit minimálně pětinu populace. Největší podíl na populaci budou senioři nad 65 let tvořit v Karviné, Třinci a Frýdku-Místku (všude více jak 22 %).

Tabulka 3.4: Podíl obyvatel ve věkových skupinách a jejich prognóza pro města nad 20 000 obyvatel

Název města	Podíl obyvatel ve věku do 14 let v 2010 (%)	Podíl obyvatel ve věku nad 65 let v 2010 (%)	Index stáří 2010	Podíl obyvatel ve věku do 14 let v 2030 (%)	Podíl obyvatel ve věku nad 65 let v 2030 (%)	Index stáří 2030
Bohumín	14,54	14,27	98,13	14,18	21,25	149,86
Český Těšín	14,43	13,38	92,72	14,74	21,07	142,97
Frýdek-Místek	13,97	13,43	96,10	13,74	22,09	160,81
Haviřov	13,23	16,47	124,52	13,38	21,99	164,42
Karviná	13,60	16,20	119,11	13,00	22,32	171,70
Kopřivnice	15,09	11,91	78,90	15,02	20,22	134,61
Krnov	14,48	14,93	103,09	15,57	20,99	134,81
Nový Jičín	14,61	13,66	93,52	15,43	20,96	135,89
Opava	13,92	15,18	109,10	14,05	21,81	155,16
Orlová	14,13	11,38	80,51	13,13	20,82	158,60
Ostrava	13,95	15,44	110,62	14,05	21,65	154,13
Třinec	13,94	16,31	117,01	14,20	22,32	157,23

Zdroj: ČSU, Běžná evidence obyvatel, výpočet PROCES

Pozn.: Index stáří = podíl obyvatel starších 65 let na 100 obyvatel ve věku do 14 let

Výrazně poroste také index stáří. Zatímco v roce 2010 byla nejnižší hodnota tohoto indexu v Kopřivnici (78,90), o dvacet let později ve stejném městě vzroste tato hodnota o téměř 60 (na 134,61). Což znamená, že za dvacet let v Kopřivnici

přibude 6 občanů ve věku nad 65 let na 10 lidí do 14 let (z necelých 8 na zhruba 13). Největší index stáří bude mít město Karviná (171,70), hodnotu indexu stáří 160 ještě překročí Haviřov a Frýdek-Místek.

3.2 Proces suburbanizace

Proces suburbanizace je chápán jako transfer (stěhování) městských funkcí (tj. průmysl, služby, bydlení, atd.) a obyvatelstva z jádrových částí sídel do přílehlých okrajových periferních oblastí. Jedná se o proces rozšiřování zastavěného území města, který můžeme zaznamenat jak u většiny měst vyspělých zemí, tak v historickém vývoji našich měst.

Suburbanizace spolu s urbanizací a reurbanizací tvoří trojici dynamických procesů, kterými sídelní soustava reaguje na potřeby společnosti a jejich změny. Urbanizace jako proces posilování role a vlivu měst v osídlení spojený s růstem počtu jejich obyvatel je z nich nejstarší a provází lidstvo od vzniku prvních měst ve starověkých civilizacích. O suburbanizaci můžeme mluvit přinejmenším od 18. století, kdy industrializace na jedné straně zhoršila podmínky pro bydlení v jádrech sídel a na druhé straně kolejová doprava a později automobil zlepšily mobilitu jejich obyvatel – důsledkem bylo stěhování těch, kdo na to měli, do venkovských oblastí přiléhajících k okrajům měst, kde se jim nabízely lepší podmínky k bydlení a odkud současně měli možnost neztratit kontakt s pracovními a společenskými příležitostmi spojenými se životem v jádrové části města. Slovem reurbanizace se označuje proces přestavby a velkých změn

provozního a funkčního uspořádání v jádrových částech měst směřující k obnovení jejich atraktivitu a zastavení suburbanizačních migračních pohybů, nebo dokonce k vyvolání opačné migrace urbanizačního typu. V současnosti působí všechny tři dříve zmíněné dynamické procesy v osídlení souběžně, v čase se mění pouze intenzita působení každého z nich a tím v součtu i výsledný směr jejich působení na osídlení.

3.2.1 Rezidenční suburbanizace

Rezidenční (obytná) suburbanizace se projevuje především výstavbou nového bydlení v zázemí města a postupným odlivem lidí z jádrových částí větších měst do nových rodinných (v poslední době i bytových) domů v jejich okrajových částech, nebo v okolních obcích. Rezidenční suburbanizace má mnoho forem, které se liší podle rozsahu nové výstavby, charakteru bydlení, lokalizace zástavby, architektury i ceny domů.

Rezidenční výstavbu lze akceptovat, nebo i podporovat v nevyužitých prolukách stávajících sídel a v lokalitách přímo navazujících na existující obec, tj. v místech, která lze dobře napojit na technickou a dopravní infrastrukturu. Důležitou podmínkou rozvoje je umístění nového celku ve vztahu k původnímu sídlu. V zájmu funkčního a nenásilného zapojení nové čtvrti do existující

urbanistické struktury obce je dobré, pokud se nová a původní zástavba prolínají nebo na sebe plynule navazují. Díky nižším nákladům na připojení k obecní infrastruktuře i na její budoucí údržbu je takový způsob výstavby výhodný jak pro obec, tak pro stavebníky. V některých případech však vznikají kolonie rodinných domků na polích za obcí, zcela odtržené od původní zástavby. Výsledkem je funkční oddělení nové zástavby od jádra obce, fyzická izolovanost nové čtvrti, zvýšená závislost na automobilu a nižší pravděpodobnost fungování nové a starší části obce jako jednoho celku.

Jak je z níže uvedené tabulky a mapového výstupu zřejmé, v MSK největší nárůst zastavěných ploch pro rezidenční účely je v období let 2003 až

Tabulka 3.5: Rezidenční plochy vystavěné mezi lety 2003 a 2009 v ORP MSK

Vystavěné rezidenční plochy	
Název ORP	Plocha (ha)
Ostrava	3 047,66
Frýdek-Místek	1 529,10
Opava	1 170,23
Hlučín	915,41
Nový Jičín	638,81
Havířov	514,01
Orlová	478,09
Kravaře	438,31
Bílovec	430,83
Bohumín	382,77
Frýdlant nad Ostravicí	380,54
Karviná	340,14
Kopřivnice	335,42
Třinec	326,35

2009 zaznamenán v ORP Ostrava, Frýdek-Místek, Opava a Hlučín. To znamená, že si jádro Ostravské sídelní aglomerace (která je současně metropolitním územím kraje) v tomto období zachovalo svůj urbanizační potenciál a fyzicky se rozrůstalo i přesto, že počet obyvatel např. v samotné Ostravě ve stejném období vykazoval pokles. Při detailnějším zaostrění lze prokázat, že pod povrchem úspěšně se vyvíjející urbanizace v úrovni ORP probíhal ve stejné době současně i pohyb opačný, t.j. suburbanizace mezi jednotlivými obcemi a městskými obvody, nebo částmi statutárních měst, i uvnitř těchto jednotek rozšiřováním jejich zastavěného území na úkor dosud nezastavěných částí jejich katastrů.

Vystavěné rezidenční plochy	
Název ORP	Plocha (ha)
Odry	271,19
Krnov	168,15
Frenštát pod Radhoštěm	148,33
Jablunkov	143,15
Bruntál	139,58
Vitkov	79,77
Český Těšín	62,31
Rýmařov	38,29

Zdroj: Data využití krajiny z KÚ MSK, 2003-2009

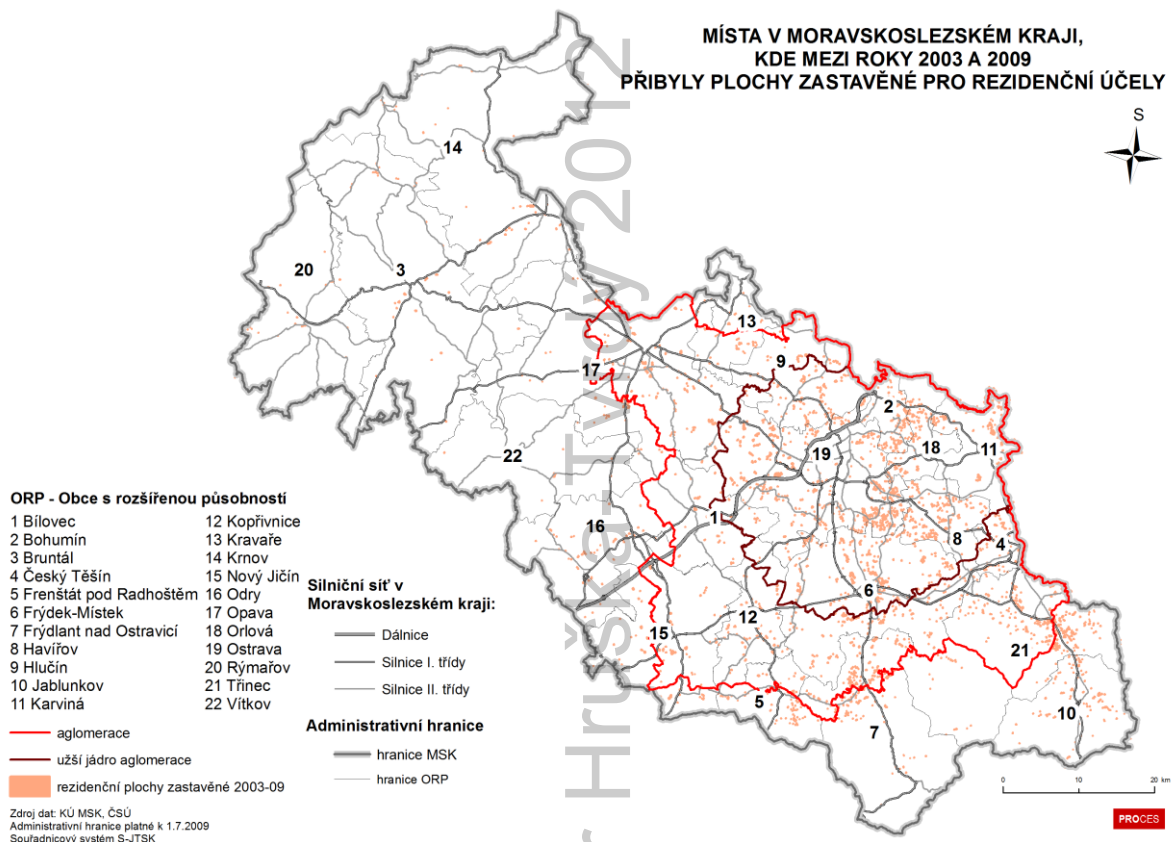
Pozn.: Za rezidenční plochu je považována hustá městská zástavba, městská zástavba, panelové sídliště a vesnická zástavba.

Mapa 3.3 reflektuje nárůst ploch pro rezidenční účely v období let 2003 a 2009 na území Moravskoslezského kraje. Na mapě je současně vyznačena silniční síť a vymezené území aglomerace a jejího užšího jádra. Jak je již výše zmíněno, nejvýrazněji přibyly plochy pro rezidenční účely právě na území Ostravské aglomerace. Je současně zřejmá závislost přibývajících ploch tam, kde je kvalitní a hustá silniční síť a s tím související dobrá dopravní dostupnost. Je pochopitelné, že nové plochy pro bydlení budou vznikat v blízkosti silnic, či v dobré dopravní dostupnosti větších měst zejména z důvodu dojížděky do zaměstnání. Vzhledem

k tomu, že na Bruntálsku, Rýmařovsku, Krnovsku a Vítkovsku je velice řídká silniční síť, zejména v návaznosti na Ostravskou aglomeraci, tak i počet nových ploch pro bydlení je zde nízký. Lidé jsou, dá se říct, odříznuti od frekventovanějších silnic a dopravních uzlů, a tak zde klesá zájem o výstavbu nových ploch pro bydlení. Tyto oblasti se tak stávají periferiemi a bydlení je zde vyhledáváno spíše jako tzv. druhé bydlení pro rekreační účely.

Na samostatném mapovém výstupu je znázorněna Ostravská aglomerace a plochy pro bydlení, které přibyly na jejím území v období 2003 – 2009.

MÍSTA V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI,
KDE MEZI ROKY 2003 A 2009
PŘIBYLY PLOCHY ZASTAVĚNÉ PRO REZIDENČNÍ ÚČELY

Mapa 3.3: Narůst zastavěných ploch bydlení v MSK mezi roky 2003 a 2009

Na základě údajů zjištěných změnou migračního salda v obcích Moravskoslezského kraje v letech 2006 – 2010, což s rozšiřováním ploch pro rezidenční účely souvisí, lze v rámci Ostravské aglomerace, na této detailnější úrovni sledování, identifikovat silné suburbanizační procesy v rámci Ostravy, a to především směrem

západním, jižním a východním, konkrétně do obcí Šenov, Petřvald, Rychvald a Vratimov, kde se jedná především o zahušťování rozvolněné slezské zástavby. Dále je výrazný nárůst obyvatel v obcích Klimkovice, Vřesina (okres Ostrava-město) a Velká Polom.

Specifickou oblastí s nárůstem obyvatelstva je severní část Ostravsko-karvinského revíru, tvořená obcemi Dolní Lutyně, Dětmárovice a Petrovice u Karviné, které nabízejí relativně příjemné bydlení v rozvolněné krajině. Výraznější migrační proud směřuje z jádra aglomerace jižním směrem, především na jih od Frýdku-Místku do obcí Palkovice, Baška, Staré Město, které jsou dobře dopravně dostupné. Následně jsou migračně atraktivní obce v SO ORP Frýdlant nad Ostravicí, a to především Frýdlant nad Ostravicí, Ostravice, Čeladná, Kunčice pod Ondřejníkem a Trojanovice. V SO ORP Nový Jičín se pak jedná o Starý Jičín, v SO ORP Opava Hradec nad Moravicí. SOP ORP Třinec má výrazný nárůst počet obyvatel migrací především v oblasti Vendryně a Komorní Lhotce. Tyto trendy ukazují, že dochází k nárůstu sídel především ve velikostní kategorii do 10 000 obyvatel. Podrobněji je vymezení lokalit s významným nárůstem obyvatelstva vlivem migrace věnována kapitola 1.5.

Z výše uvedených údajů lze předpokládat, že území dnes ovlivněná rezidenční suburbanizací se budou do budoucna nadále rozšiřovat. Za území s potenciální rezidenční suburbanizací lze tedy považovat okrajové části ORP Ostravy, zejména západním a jižním směrem, a dále jižní část ORP Frýdek-Místek. Atraktivnější pro bydlení bude stále více také severní část ORP Frýdlant nad

Ostravicí a území ORP Opava, které je dobře dostupné do Ostravy.

Na závěr lze říci, že proces suburbanizace není možné zastavit, můžeme ho však regulovat a omezit ty stránky suburbanizace, které mají horší dopady na udržitelný rozvoj osídlení. Jednou z možností je zvýšení atraktivity městských jader jejich reurbanizací. Významným prostředkem reurbanizace je přitom odstranění dnes časté orientace investorů bytové výstavby v centrech měst výhradně na příjmově nejvyšší klientelu a tím zlepšení finanční dosažitelnosti bytů v jádrech měst. Součástí reurbanizace center a jádrových částí měst by měl být i důraz na pohodlí chodců a budování nových i kultivace stávajících veřejných prostranství.

Z pohledu budoucí udržitelnosti je žádoucí, aby nová výstavba vznikala v návaznosti na zástavbu stávajících sídel, která jsou obslužena hromadnou dopravou, komunálními službami a poskytují alespoň základní občanskou vybavenost. Na druhou stranu je snaha o snižování zástavby v bezprostřední blízkosti měst, tzn., aby byla dosažena možnost většího rekreačního využití v příměstských lesích. Je snahou zamezit dalšímu rozrůstání měst do krajiny „urban sprawl“. V rámci Ostravy doporučujeme vedle systému ÚSES rozvíjet rekreační zeleň v síťovém uspořádání na celém správním území ORP včetně jejího propojení do okolní krajiny.

3.2.2 Komerční suburbanizace

Za komerční suburbanizaci je považován proces přesunu komerčních podnikatelských aktivit (mezi něž patří především výroba a skladování, ale také některé na dopravní obsluhu náročnější formy obchodu a zábavy) z jadra do zázemí měst.

Jednou z častých příčin komerční suburbanizace jsou rozdíly cen pozemků mezi jádrem a periferií města, hlavní příčinou ale bývají mimořádné nároky na dopravní obsluhu podnikatelských areálů neslučitelné s bydlením jako hlavní složkou koktejlu funkcí tvořících jádra měst. Přestože konkrétní stavby vzniklé touto formou suburbanizace vyvolávají někdy ve společnosti podráždění, nebo i odmítavé reakce, je tento typ suburbanizace možné pokládat za pozitivní trend ve vývoji měst v tom smyslu, že umožňuje udržet a někdy i rozšířit ekonomickou základnu a občanské služby ve městech na soudobé technologické úrovni, aniž by bylo městské jádro rušeno vyvolanou dopravou a mimořádnými rozměry i utilitární architekturou výrobních nebo prodejních halových objektů či obřích staveb, jakými jsou např. sportovní arény.

V Moravskoslezském kraji lze v období let 2003 a 2009 považovat za území s nejméně výraznější komerční suburbanizací opět území Ostravské aglomerace. To lze demonstrovat na níže uvedené mapě, která reflektuje plochy pro komerční využití zastavěné v tomto období jak na území kraje, tak podrobněji v Ostravské aglomeraci.

Jak je z níže uvedené tabulky a mapového výstupu zřejmé, největší nárůst zastavěných ploch pro komerční účely je v období let 2003 a 2009 zaznamenán v ORP Ostrava, kde se během tohoto období vytvořilo několik průmyslových a prodejních zón a jejich růst pokračuje (např.: Hrabová, letiště Mošnov, Technologický park VŠB-TU Ostrava, Avion Shopping Park, kancelářské centrum Park Inn), dále pak v ORP Frýdek-Místek, což je způsobeno novou průmyslovou zónou v Nošovicích, kde sídlí společnost Hyundai), Kopřivnice, Třinec a Nový Jičín. Nejsilnější je tento typ suburbanizace samozřejmě v sídlech ORP, v malých obcích v podstatě neexistuje.

Tabulka 3.6: Komerční plochy vystavěné mezi lety 2003 a 2009

Vystavěné komerční plochy	
Název ORP	Plocha (ha)
Ostrava	307,20
Frýdek-Místek	49,43
Kopřivnice	29,85
Třinec	23,3
Nový Jičín	23,25
Opava	19,44
Bohumín	10,45
Hlučín	10,43
Frenštát pod Radhoštěm	10,06
Český Těšín	8,96
Odry	8,36
Karviná	6,89
Krnov	6,44
Kravaře	5,49

Pro nárůst zastavěných ploch pro komerční účely v Moravskoslezském kraji je, ještě více než u rezidenční suburbanizace, zřejmá důležitost silniční sítě, která je s rozrůstáním ploch pro komerční účely bezprostředně spojena. Opět se

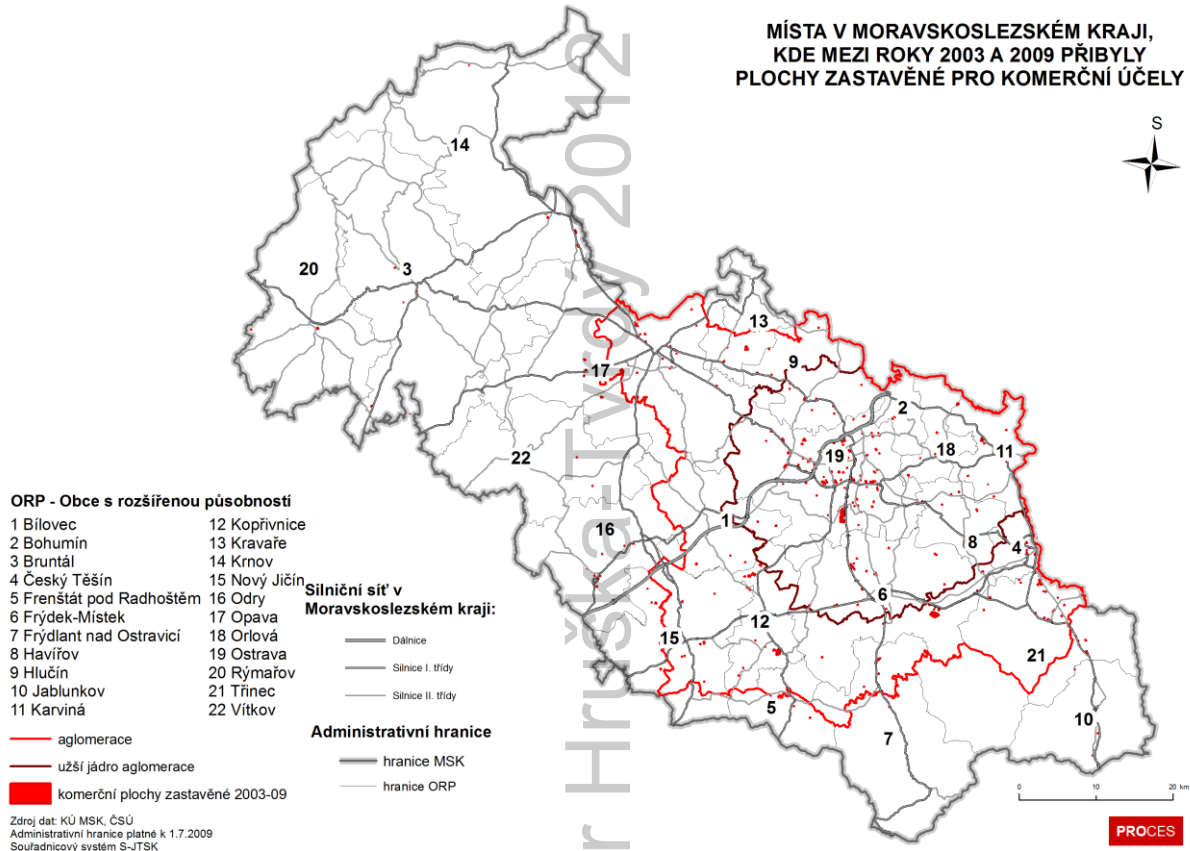
Vystavěné komerční plochy	
Název ORP	Plocha (ha)
Frýdlant nad Ostravicí	4,26
Rýmařov	2,88
Bílovec	2,73
Orlová	2,47
Haviřov	1,96
Bruntál	1,53
Jablunkov	0,49
Vítkov	0,16

Zdroj: Data využití krajiny z KÚ MSK, 2003-2009

Pozn.: Za komerční plochy je dle „Využití krajiny na území Moravskoslezského kraje (landuse) z roku 2003 a 2009“ považován průmyslový areál a velká budova

ukazuje, že v oblasti Vítkovska, Bruntálska, Rýmařovska, Krnovska, ale také Jablunkovska v období let 2003 a 2009 k nárůstu ploch pro komerční účely téměř nedochází.

MÍSTA V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI,
KDE MEZI ROKY 2003 A 2009 PŘIBYLY
PLOCHY ZASTAVĚNÉ PRO KOMERČNÍ ÚČELY

Mapa 3.4: Nárůst zastavěných ploch pro komerční účely v MSK mezi roky 2003 a 2009

Pokud jde o prognózu dalšího vývoje komerční podnikatelské suburbanizace, je pro území Moravskoslezského kraje nezbytné její pokračování, ovšem s ohledem na ochranu nejcennějších tříd zemědělského půdního fondu a

ostatních přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území. Právě ona bude vytvářet hospodářskou základnu pro existenci osídlení až do okamžiku, kdy se podaří úlohu průmyslu nahradit z větší části nebo zcela tzv. znalostní ekonomikou,

kteřá ani neemituje škodliviny do svého okolí, ani nevyvolává jeho neúměřené dopravní zatížení, a je proto bez problémů možné ji provozovat i uvnitř obydlených částí města, někdy dokonce díky postupující computerizaci přímo z tzv. „pantoffelbüra“ umístěného v bytě. Až taková situace nastane, bude příležitost dnešní podnikatelské areály reurbanizovat pro funkci a do podoby, kterou si doba vyžadá.

Menší podnikatelské areály většinou dokážou úspěšně využívat územní rezervy uvnitř zastavěného území měst, ať už na dosud nezastavěných plochách anebo využitím opuštěných areálů po vyhaslých činnostech, a jsou vítaným prostředkem spontánní reurbanizace zanedbaných částí městských jader. Pro tuto jejich schopnost a také pro malé územní nároky není většinou třeba se z krajské úrovně zabývat nabídkou ploch a příležitostí pro ně.

Jiné je to s velkými podnikatelskými areály. Pokusit se ale dnes o lokalizaci rozvojových ploch, do kterých by měla komerční suburbanizace směřovat, je mnohem obtížnější, než je tomu u suburbanizace rezidenční. Zatímco potřeby a

požadavky bydlení jsou dopředu známé, potřeby jednotlivých podnikatelských oborů se liší nejen mezi sebou navzájem, ale v průběhu času se díky technickému a technologickému vývoji často dramaticky mění i uvnitř jednoho odvětví podnikání. Výrazně odlišné jsou například energetické požadavky, ale i potřeby dopravní obsluhy, dostupnost kvalifikované pracovní síly apod. Společný bývá snad jen požadavek na rovinatost území - ten se ale v geografických podmínkách našeho kraje dá uspokojit téměř výhradně jen v údolních nivách řek, kde se ovšem střetává se státem garantovanou ochranou kvalitní orné půdy. Za popsané situace se jeví nemožné vyhledat územní rezervy, které by vyhověly dopředu neznámým potřebám budoucích uživatelů. Lze formulovat pouze obecné zásady podobné jako u rezidenční suburbanizace, t.j. při umístování budoucích velkých podnikatelských areálů udržet jejich kontakt se stávajícím zastavěným územím měst a obcí. Racionalizují se tím podmínky dopravní obsluhy a zvyšuje se naděje na úspěšnou reurbanizaci po případném ukončení podnikatelské činnosti.

3.3 Vývoj sídelní struktury v širších souvislostech

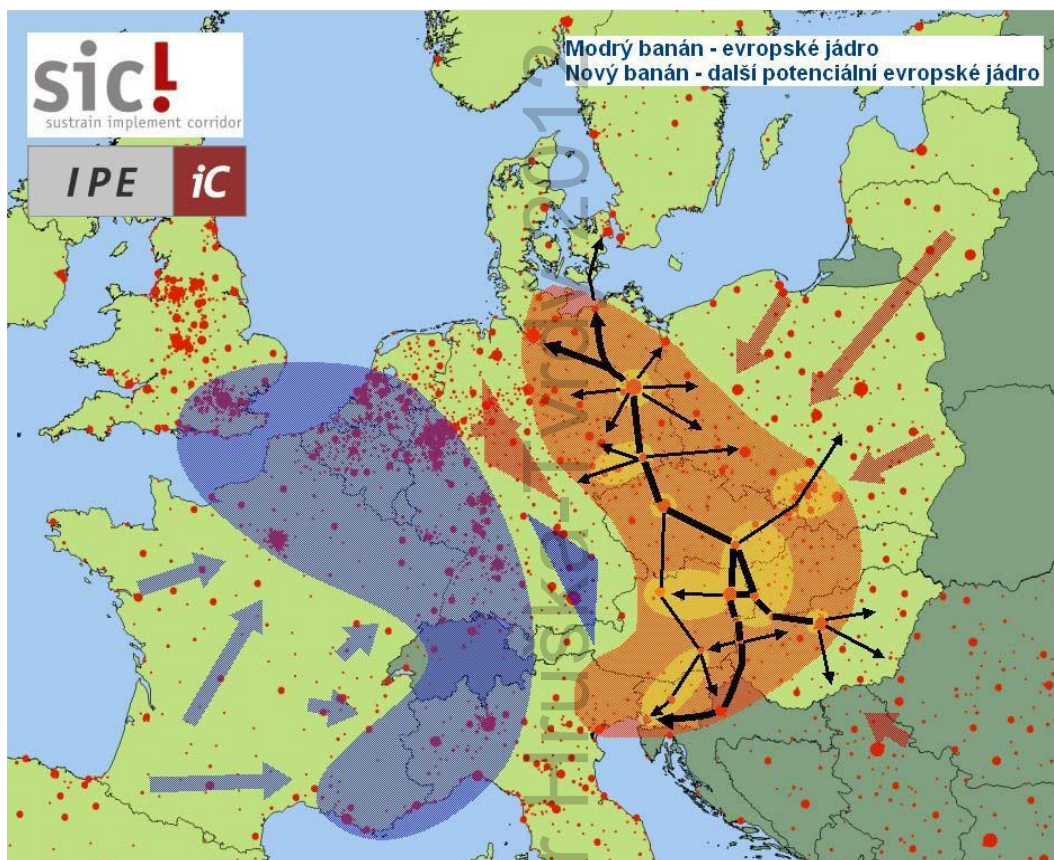
3.3.1 Vnější vztahy sídelní struktury na evropské úrovni

Rozvojový potenciál periferních oblastí, stejně jako nebezpečí koncentrace v jádrových oblastech, jsou uvedeny v materiálu European Spatial Development Perspective (ESDP). Polycentrické pojetí je vnímáno jako strategie na vyřešení současného nežádoucího rozdělení evropského prostoru na jádro a periferii. Koncepci polycentrického rozvoje je nutné věnovat pozornost proto, aby byl zajištěn vyvážený vývoj regionů, neboť Evropská unie je plně integrována v globální ekonomice. Polycentrická struktura osídlení pomáhá vyhnout se ekonomické a demografické koncentraci v jádrových oblastech a napomáhá rovnoměrnějšímu vývoji regionů. Polycentrická struktura napomáhá lepšímu využití ekonomického potenciálů regionů a větší zapojení regionů do globální ekonomiky zase zvyšuje konkurenceschopnost Evropské unie v globálním měřítku.

Existuje několik pohledů, jak koncept polycentrického rozvoje uvést do praxe. Jedním je posílení několika větších oblastí při integraci

Evropské unie do globální ekonomiky včetně periferních oblastí a to prostřednictvím nadnárodních strategií územního rozvoje. Druhým je posílení polycentrické struktury a lepší vyvážení metropolitních systémů a aglomerací a to prostřednictvím užší spolupráce mezi strukturálními politikami a politikami transevropských sítí (TEN) a zlepšení vazeb dopravních sítí na úrovni mezinárodní-vnitrostátní a regionální-místní.

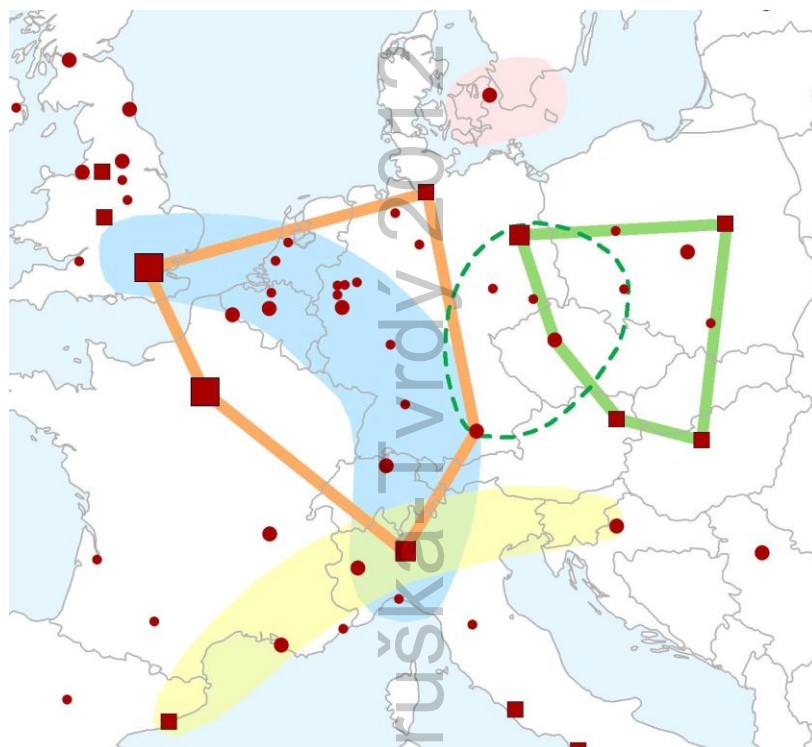
V rámci Evropy je vymezen jeden jádrový prostor, který je charakterizován vysokou hustotou obyvatelstva, výskytem největších metropolitních oblastí s vysokou hustotou kvalitních dopravních sítí a velkou ekonomickou výnosností, který se nazývá Modrý banán. V rámci širších vazeb struktury osídlení Ostravské aglomerace je nutno podotknout, že právě tato oblast je součástí nové vize (záměru) žádoucího prostorově ekonomického rozvoje v Evropě, tzv. Nového banánu (viz níže uvedený obrázek). (Veselý 2007).

Obrázek 3.1: Vymezení jádrových prostorů Evropy (MMR 2008)

Dalším přístupem při prostorovém plánování v EU je vymezování významných makroregionů, kam kromě zmíněného Modrého banánu patří makroregion Øresund s centry Kodaní a Malmö, a Sluneční pás (Sun Belt) lokalizovaný od Barcelony přes Milán až po Záhřeb. Pro středoevropský

prostor je v této souvislosti důležité vymezení Středoevropského pentagonu, v blízkosti jehož centra se Ostravská aglomerace nachází. To posiluje její význam, který je spojený i s rozvojem panevropského severojižního koridoru.

**Europäische Makroregionen
Evropské makroregiony**

- Erweiterter deutsch-tschechischer Grenzraum
rozšířený německo-český příhraniční prostor
- "Westeuropäisches Pentagon"
"Západoevropský pentagon"
- "Mitteleuropäisches Pentagon"
"Středoevropský pentagon"
- "Blaue Banane"
"Modrý banán"
- "Sun Belt"
- Øresund-Region
Øresund-region

Städte, města

- 0,5 bis < 0,75 Mio Ew., obyv.
- 0,75 bis < 1,5 Mio Ew., obyv.
- 1,5 bis < 3,0 Mio Ew., obyv.
- 3,0 bis < 6,0 Mio Ew., obyv.
- > 6,0 Mio Ew., obyv.

0 250 500 km

 Leibniz-Institut
für ökologische
Raumentwicklung e. V.,
Dresden

Datenbasis, mapový podklad a zdroj dat:
ESRI BaseMap
GISCO 2003

Kartographie, kartografie:
K. Kettner, 2006

Obrázek 3.2: Evropské makroregiony (MMR 2008)

Na druhou stranu v rámci Evropské unie jsou vytvářené strategie pro odlišné makroregiony, konkrétně se jedná o makroregiony Baltského moře (EU Strategy for the Baltic Sea Region), kam spadá Polsko, a povodí Dunaje (EU Strategy for the Danube Region), kam patří Česká republika a Slovensko. Nevýhodou je, že tyto strategie rozdělují prostor mezi Ostravskou aglomerací a Katowickou aglomerací a nepřispívají k jejich propojení. Přesto lze očekávat, že vazby na Polsko a Slovensko se budou rozvíjet velmi dynamicky a to ve vazbě na postupný pokles významu státních hranic v Evropské unii. Bude proto nezbytné prognózu rozvoje sídelní struktury kraje konfrontovat se situací struktury osídlení okolních regionů, v rámci této studie je pouze nastíněn úvod do této problematiky. Nutno říci, že tyto znalosti nejsou zcela jednoznačné a v případě zahraničních regionů jsou velmi nízké. Úvaha v tomto směru může být až obsahem následného materiálu o prognóze vývoje osídlení. Následná studie se bude muset z tohoto hlediska zabývat i rozvojovými možnostmi dynamicky se konstituujícího sídelního a hospodářského severo-j jižního koridoru v ose Gdaňsk – Varšava – Katowice – Ostrava – Břeclav – Vídeň - Štýrský Hradec –Maribor – Ljublana - Terst.

Na základě výše zmíněných vazeb byl iniciován vznik Evropského seskupení pro územní spolupráci (ESÚS) s názvem TRITIA spojením čtyř

regionů: Moravskoslezského kraje, Žilinského samosprávného kraje, Slezského a Opolského vojvodství. Jádrem ESÚS TRITIA je katowicko-ostravská aglomerace s osmi miliony obyvateli, s územím o ploše 34 000 kilometrů čtverečních. Sídlem bude polský Cieszyn, sekretariát bude fungovat v Českém Těšíně. Rozvoj regionu Tritia v rámci přeshraniční spolupráce by měl být klíčovým úkolem pro Moravskoslezský kraj při strategickém plánování. V současné situaci není koordinace politik přeshraniční spolupráce natolik prohloubena, aby probíhala intenzivní spolupráce mezi regiony.

Projekt ESPON 1.1.1 „Urban areas as nodes in a polycentric development (Městské oblasti jako uzly polycentrického rozvoje)“ člení vybrané prvky evropského osídlení do kategorií MEGA (Metropolitan European Growth Area – metropolitní růstové oblasti) a FUA (Functional Urban Area – funkční urbanizované oblasti) s nadnárodním až regionálním významem. Prvky FUA jsou u zemí s počtem nad 10 mil. obyvatel registrovány v případě měst, která mají v jádrovém území nejméně 15 tis. obyvatel a více jak 50 tis. obyvatel v urbanizovaném zázemí (projektem je v Evropě identifikováno více než 1959 FUA s více jak 20 tis. obyvateli). Prvky MEGA korespondují s těmi FUA , která mají nejvyšší účinky v počtu obyvatel, v dopravě, výrobě, vzdělávání, správních funkcích apod. (projektem je v Evropě iden-

tifikováno 76 excelentních MEGA s). (Bedrna 2006)

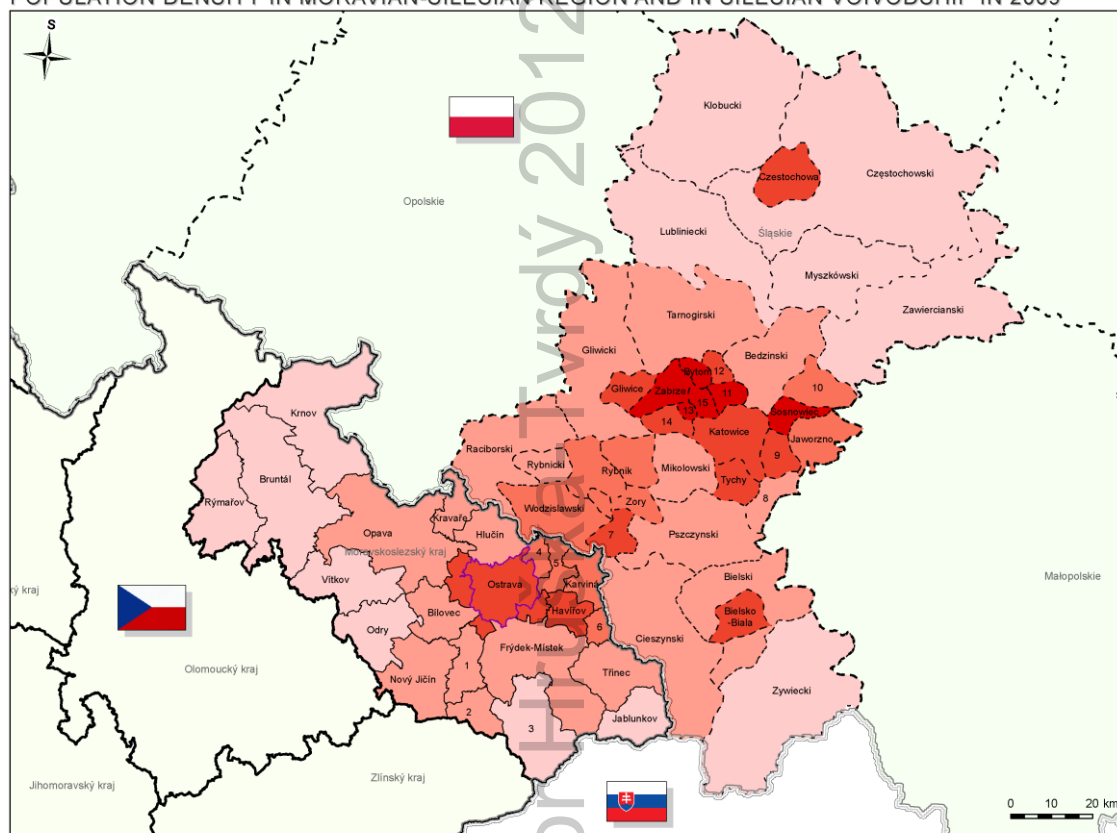
Město Ostrava je hodnoceno jako kandidát na povýšení do MEGA kategorie 4 (slabé MEGA) na základě zprávy (MMR 2008) výše uvedeného projektu pro Českou republiku. V rámci vymezeného prostoru Evropského seskupení pro územní spolupráci s názvem TRITIA se v něm z významných sídel nacházejí Katowice (MEGA 4), Opole, Bielsko-Biala a Žilina (národní FUA).

Nejdůležitější pro další vývoj je propojení Ostravské aglomerace a metropolitní oblasti Katowice, jelikož tato oblast patří k potenciálně nejlépe integrovaným přeshraničním prostorům Česka. To dokumentuje i výše uvedený kartogram, že se jedná o silně zalidněný prostor, který by měl být rozvíjen. Jedná se o rozvoj hlavní osy rozvoje

osídlení. Úkolem je dobudování návaznosti rozvojových os, konkrétně by se měl vytvořit trojúhelník Ostravská aglomerace – Katowická aglomerace – funkčně urbanizovaný prostor Bielsko-Biala. Rovněž klíčové je propojení Ostravy se Žilinou. Rozpracování těchto vazeb a propojení území by mělo být obsahem následující studie.

Inspirací pro management Moravskoslezského kraje případně i dalších regionů spadajících do území TRITIA může být spolupráce v rámci středoevropského regionu CENTROPE, jehož jádrem je dvoumilionový metropolitní vídeňský region propojený s Brnem (kandidát na povýšení do kategorie MEGA 4), Bratislavou (MEGA 3) a maďarským Rábem (Győr, národní FUA). (Více informací na CENTROPE 2010.)

HUSTOTA ZALIDNĚNÍ V MSK A VE SLEZSKÉM VOJVODSTVÍ V ROCE 2009
 POPULATION DENSITY IN MORAVIAN-SILESIA REGION AND IN SILESIA VOIVODSHIP IN 2009

Administrativní hranice /
 Administration boundaries:

- Státní hranice
 National border
- Hranice krajů
 Boundary of region
- - - Hranice vojvodství
 Boundary of voivodship
- Hranice ORP
 Boundary of municipality with extended powers
- - - Hranice powiatů
 Boundary of region district in Poland
- Ostrava
 Ostrava city

Hustota zalidnění (obyv. na km²) /
 Population density (number of inhabitants per 1 km²)

- 150 méně než / less than
- 151 - 500
- 501 - 1000
- 1001 - 2000
- 2001 a více / and more

Max. hustota / Max. density : Swietochowice (4064 km²)
 Min. hustota / Min. density : Rymařov (49 km²)

Číselník územních jednotek / Code list:

1 Koprivnice	6 Český Těšín	11 Siemianowice Śląskie
2 Frenštát pod Radhoštěm	7 Jastrzebie-Zdrój	12 Piekary Śląskie
3 Frydnt nad Ostravci	8 Bierunsko-Ledziny	13 Swietochowice
4 Bohumin	9 Myslowice	14 Ruda Śląska
5 Orlová	10 Dabrowa Górnicza	15 Chorzów

Zdroj dat / Data sources: ČSÚ, MMO 1.10.2009, GUS 2009
 Institut geoinformatiky VŠB-TU Ostrava
 Institute of Geoinformatics Technical university of Ostrava
 Administrativní hranice platná k 1.7.2010
 Administration boundaries valid as of 1.7.2010
 Souřadnicový systém S-JTSK
 Coordinate system S-JTSK

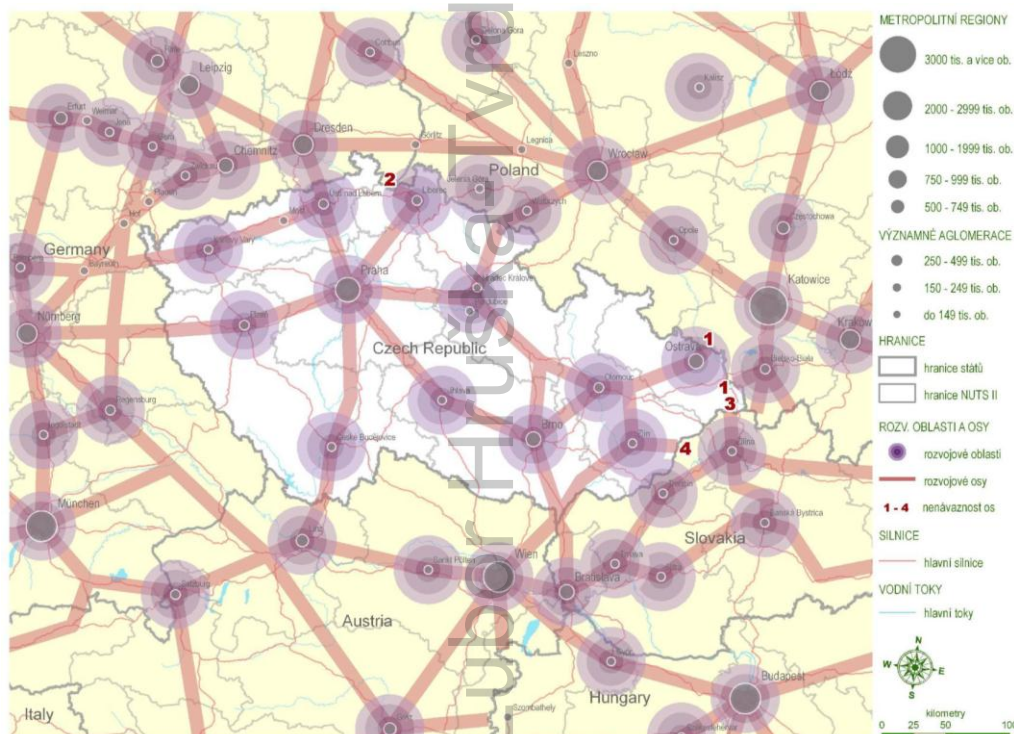
Zdroj: HRUŠKA–TVRDÝ, L. a kol. (2011c).

Mapa 3.5: Hustota zalidnění v Moravskoslezském kraji a Slezském vojvodství

3.3.2 Vnější vztahy sídelní struktury na národní úrovni

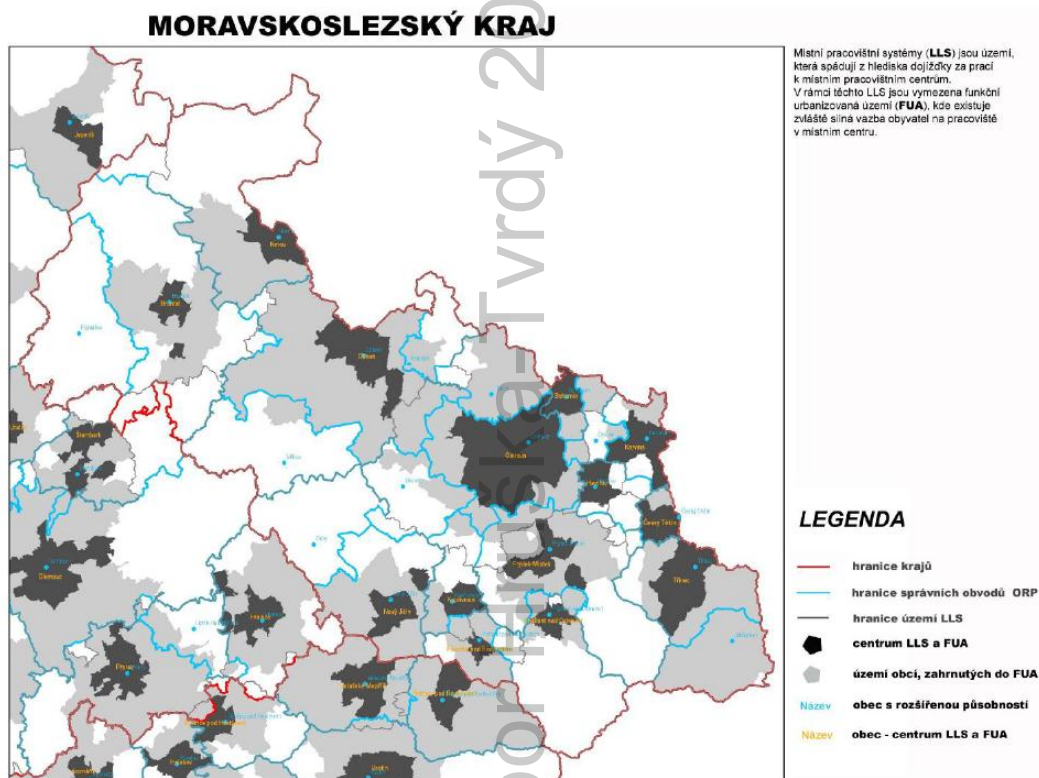
Mezi klíčové vazby na národní úrovni patří rozvoj osídlení dle rozvojové osy jihozápadním směrem k Olomouci, který je posílen dobudováním dálnice D1. Rovněž nelze pominout rozvoj okrajových sídel na jihu kraje (konkrétně Frenštát

pod Radhoštěm a Frýdlant nad Ostravicí) směrem na Rožnov pod Radhoštěm, Valašské Meziříčí a dále na Vsetín. Tato oblast patřila do Severomoravského kraje a stále přetrvávají některé funkce související s výkonem veřejné správy, např. soudnictví (tato oblast spadá pod krajský soud v Ostravě).

Obrázek 3.3: Rozvojové oblasti a osy v části střední Evropy (MMR 2008)

Rovněž koncept místních pracovištních systémů²² a funkčně urbanizovaných prostorů potvrzuje výše uvedené trendy, které ukazují na propojenost Zlínského a Olomouckého kraje. Tyto závěry byly vytvořeny v rámci projektu INTERREG IIIB – REPUS (Maier a kol, 2008).

Obrázek 3.4: Místní pracovištní systémy a funkční urbanizovaná území v ČR (Maier a kol, 2008)

²² „Místní pracovištní systémy (LLS) jsou území, která spádují z hlediska dojížděky za prací k místním pracovištním centrům. V rámci těchto LLS jsou vymezena funkční urbanizovaná území (FUA), kde existuje zvláště silná vazba obyvatel na pracoviště v místním centru.“ (Maier a kol, 2008).

3.3.3 Doprava jako faktor rozvoje struktury osídlení

Struktura osídlení Moravskoslezského kraje byla kromě výskytu uhlí výrazně ovlivněná i terénním reliéfem tvořeným Moravskou bránou, kterou prochází základní dopravní koridory evropského významu, ať již to byla Jantarová stezka během prvních čtyř století n. l., nebo v polovině 19. století "Severní dráha císaře Ferdinanda", která patřila k nejdůležitějším tratím habsburské monarchie. S tím souvisí i dobudování dálnice D1 v severojižním dopravním koridoru evropského významu daného reliéfem území.

Doprava je klíčovou sítí propojující jednotlivá sídla a v rámci sídel jednotlivé funkční prostory. Ovlivňuje jak výstavbu obytných celků, dostupnost služeb, tak i ekonomický vývoj celé oblasti. S vývojem společnosti a s rostoucím počtem

obyvatel vzrůstá tlak na rychlejší a snadnější přemísťování osob, materiálu a informací, který se projevuje ve snaze budovat stále hustší dopravní síť a klíčové dopravní uzly. Doprava je složena ze tří základních složek: pozemní (silniční a železniční), letecké a vodní.

V souvislosti s polycentrickou strukturou osídlení Moravskoslezského kraje je smyslem zkoumání dopravní infrastruktury v této kapitole především zjistit propojení bydlení s výrobním a obslužným systémem. Nejdůležitější je v tomto ohledu dojížděka do dané lokality a dostupnost jednotlivých sídel, nicméně v rámci Moravskoslezského kraje je i silný vliv tranzitní dopravy především uvnitř dopravního koridoru, ale tato část nebude v rámci kapitoly podrobněji zkoumána.

Mapa 3.6: Veřejná dopravní infrastruktura na území MSK v roce 2010

Dopravní a spojové uzly

Dopravním uzlem či dopravní křižovatkou je místo, ve kterém se soustředí více dopravních tahů. Na dopravní uzel lze nahlížet v menším měřítku (křižovatka, nádraží či náměstí) nebo v širším kontextu na celé město jako významný

dopravní uzel (Ostrava, Hlučín, Opava, atd.). Tento jev vede jednak k ekonomickému rozvoji města, ale také k environmentální zátěži v podobě zvyšování emisí či hluku. Z tohoto důvodu se klade důraz na odklon tranzitní dopravy z obcí či měst formou obchvatů mimo jejich intravilán. Bohužel vzhledem

k již vybudované dopravní infrastruktury a stále narůstající dopravní zátěži je tento problém velice obtížně řešitelný.

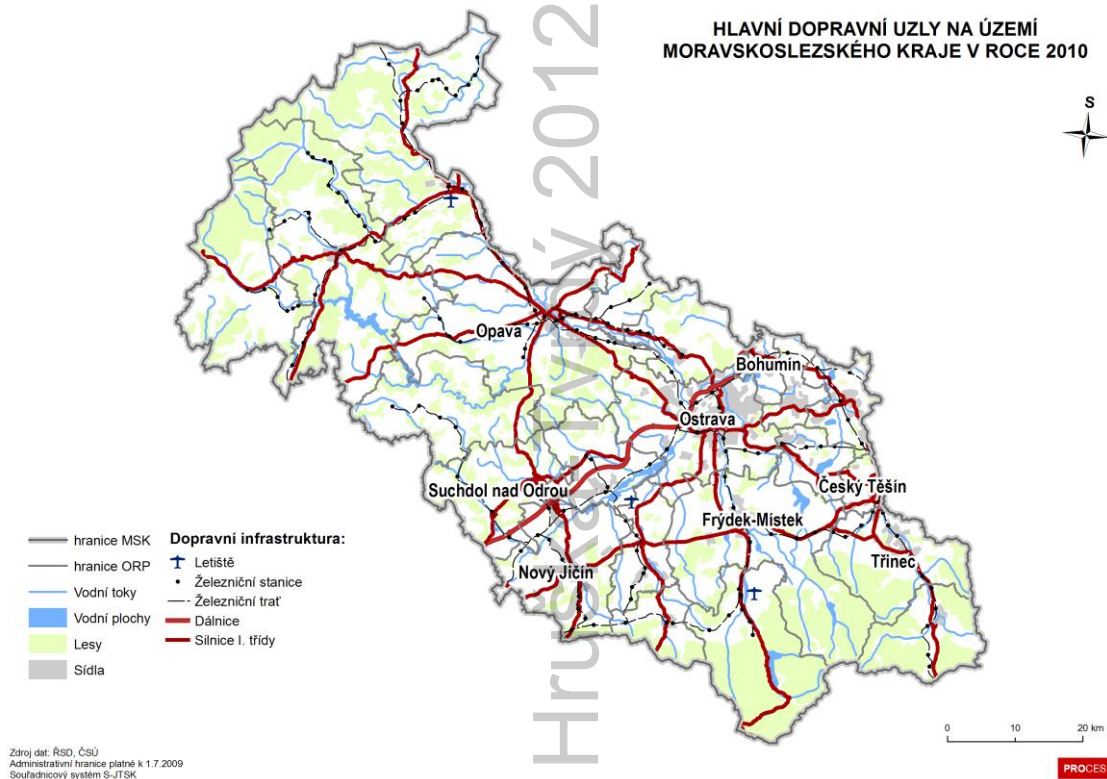
Česká republika je propojena nodálním dálničním systémem na rozdíl od Polska či Německa, které má multinodální dálniční síť. Z tohoto důvodu je nutností budování obchvatů kolem měst, aby došlo k odklonění tranzitní dopravy a odlehčení dopravní zátěže ze silnic nižší třídy.

V tomto systému hraje Ostrava velmi významnou roli díky své výhodné morfologické poloze. Hlavním silničním uzlem je proto tzv. Slezský kříž, který má významnou roli jak ve vnitrostátní, tak i v mezinárodní dopravě. Severojižní směr vede Moravskou bránou a dále pak přes Ostravskou pánev je tvořen dopravním úsekem dálnice D47/D1 ze směru Nový Jičín – Bohumín (v mezinárodním měřítku Vídeň/A – Brno – Olomouc – Ostrava – Bohumín – Katowice/Pl – Varšava/Pl). Druhou část Slezského kříže tvoří východo-západní dopravní tah Krnov – Třinec (Krnov – Opava – Ostrava – Těšín – Žilina/Sk) silnice R56 resp. 56.

V plánu je kvalitnější propojení města Ostravy s Opavou a Frýdkem-Místkem rychlostní komunikací MR 24,5/80 na dálnici D47/D1. Nyní je před dokončením stavba dopravního přivaděče I/56 úsek Místecká II. st. připojující Frýdek-Místek k ostravské dálnici D47. Dokončení je plánováno na prosinec 2013.

Dalšími významnými dopravními uzly na území Moravskoslezského kraje jsou Frýdek-Místek, Opava, Třinec, Bohumín a Český Těšín, Suchdol nad Odrou. Frýdek-Místek je významným spojovacím uzlem jak v rámci Moravskoslezského kraje, tak i jako hlavní tah do Zlínského kraje. Třinec je klíčovým uzlem pro železniční i silniční dopravu na území Slovenska. Suchdol nad Odrou leží mezi pohořím Jeseníků a Beskyd (Moravská brána), což vedlo k vybudování jak železničního koridoru, tak i k vybudování dálnice D47/D1 jako hlavní spojnice s Olomouckým krajem. Města Bohumín a Český Těšín tvoří důležité dopravní uzly pro tranzitní i osobní dopravu směrem do Polska. Oblast Jesenicka je propojena přes dopravní uzel Opava, kde je plánováno připojení dálničním přivaděčem k dálnici D47/D1.

HLAVNÍ DOPRAVNÍ UZLY NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V ROCE 2010

Mapa 3.7: Hlavní dopravní uzly na území MSK v roce 2010

Ostrava je významným železničním uzlem, přes který vedou dva významné železniční tranzitní koridory. První tranzitní koridor spojuje Brno a Ostravu (Rakousko – Česká Republika – Polsko) a druhý tranzitní koridor Prahu a Ostravu (Německo – Česká Republika – Slovensko).

Dalším plánovaným krokem k rozvoji dopravy v Moravskoslezském kraji je i rozvoj letiště Leoše Janáčka v Mošnově, které bude mít za následek výrazné posílení letecké dopravy. Rozjezdová a přistávací dráha v délce 3,5 km nejdelší v ČR to jen potvrzuje.

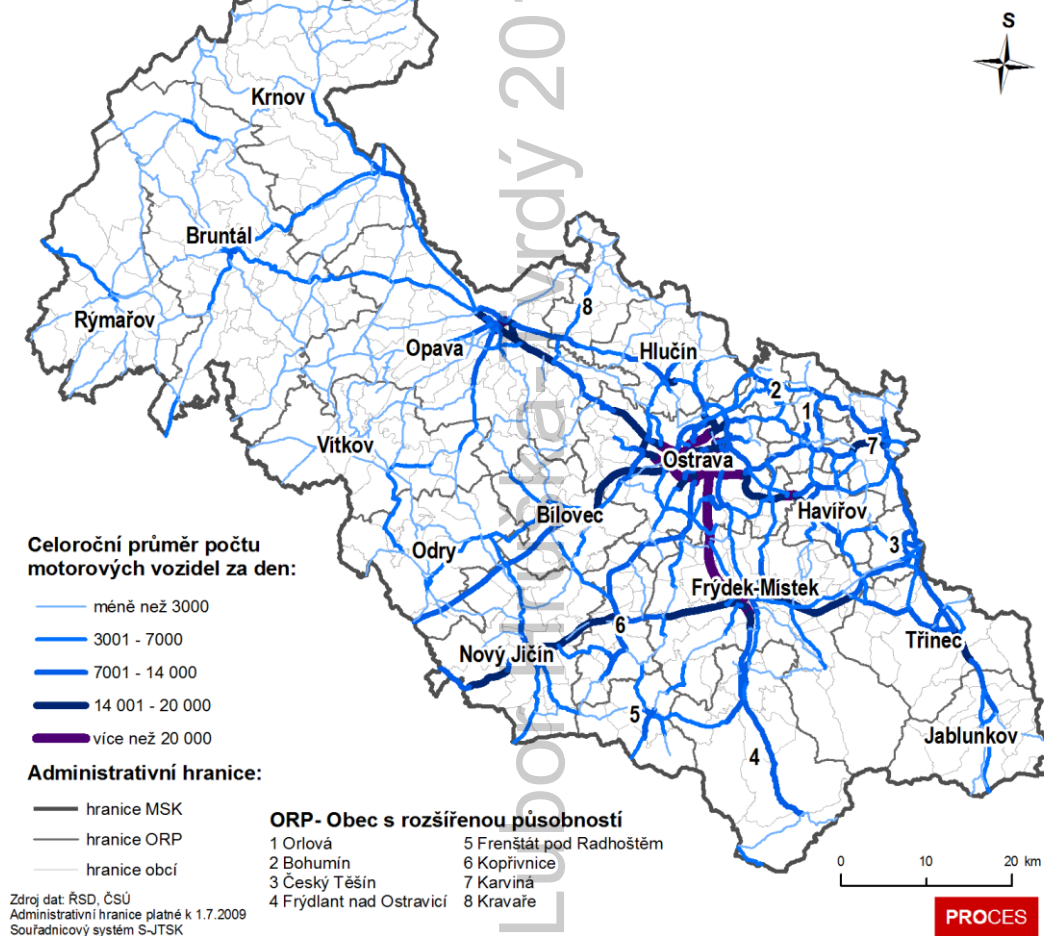
Rovněž je nutno zmínit potenciální možnosti vodní dopravy v podobě výstavby kanálu Odry – Dunaj (- Labe) anebo alespoň splavnění Odry na území Ostravska, což by podpořilo další rozvoj severojižního hospodářského a sídelního koridoru z Gdańska do Terstu.

Lokalizace hlavních toků přepravy

Po dokončení dálnice D47/D1 a rychlostní komunikace R48 vedoucí přes Nový Jičín a Příbor jsou tyto komunikace hlavními dopravními toky

spojující dříve odlehlý Moravskoslezský kraj se zbytkem republiky. Nyní je kraj napojen na národní i mezinárodní dálniční síť. Největší dopravní intenzity jsou soustředěny do centra, což je Ostrava a její blízké okolí a její napojení na zbytek republiky právě přes dálnici D47/D1 a rychlostní komunikaci R48, kde se pohybuje přes 20 tisíc vozidel za den. V roce 2012 se plánuje otevření příhraničního úseku dálnice D47/D1 z Bohumína do Polska, což povede ke z kvalitnější mezinárodní dopravy na území České republiky.

CELKOVÁ INTENZITA SILNIČNÍ DOPRAVY NA ÚZEMÍ
MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE
PODLE CELOSTÁTNÍHO SČÍTÁNÍ DOPRAVY 2010

Mapa 3.8: Intenzita celkové dopravy v MSK 2010

Většina významných měst v Moravskoslezském kraji je propojena silnicemi 1. třídy, jež jsou většinou čtyřproudové, některé z nich i směrově dělené. Tuto poměrně hustou dopravní síť doplňují silnice 2. a 3. třídy, kterými jsou zpřístupněny všechny lokality kraje.

Jedním z nejdůležitějších tahů v Moravskoslezském kraji je rychlostní komunikace R56 spojující dvě významná města v kraji Ostravu a Frýdek-Místek a dále její napojení na komunikaci R48 vedoucí z Frýdku-Místku do Českého Těšína, kde je významný hraniční přechod s Polskem.

Český Těšín je významný dopravní uzel i z toho důvodu, že přes něj je směřována doprava směrem na Trinec a dále pak na Slovensko do města Čadca.

Dalšími významnými komunikacemi jsou silnice I/11 vedoucí z Ostravy do Opavy a paralelní komunikace vedoucí z Ostravy přes město Hlučín do Opavy silnice I/56. Tyto dopravní tahy dopravují do práce zaměstnance z oblasti Hlučínska, Kravař a Hrabyně.

Tabulka 3.7: Výkony dopravy v Moravskoslezském kraji v roce 2009

Typ dopravy	Typ výkonu	Výkon dopravy (v tis. tun/osob)
Silniční nákladní a veřejná autobusová doprava	vývoz věcí do jiných krajů	3 277
	dovoz věcí z jiných krajů	4 600
	přeprava věcí v rámci kraje	33 393
	přeprava cestujících v rámci kraje ¹⁾	37 338
Železniční doprava	vývoz věcí do jiných krajů	2 113
	dovoz věcí z jiných krajů	1 608
	přeprava věcí v rámci kraje	6 091
	přeprava cestujících v rámci kraje	13 913

Zdroj: Ministerstvo dopravy ČR; ČSÚ-doprava-17-103. Výkony dopravy podle krajů v roce 2009

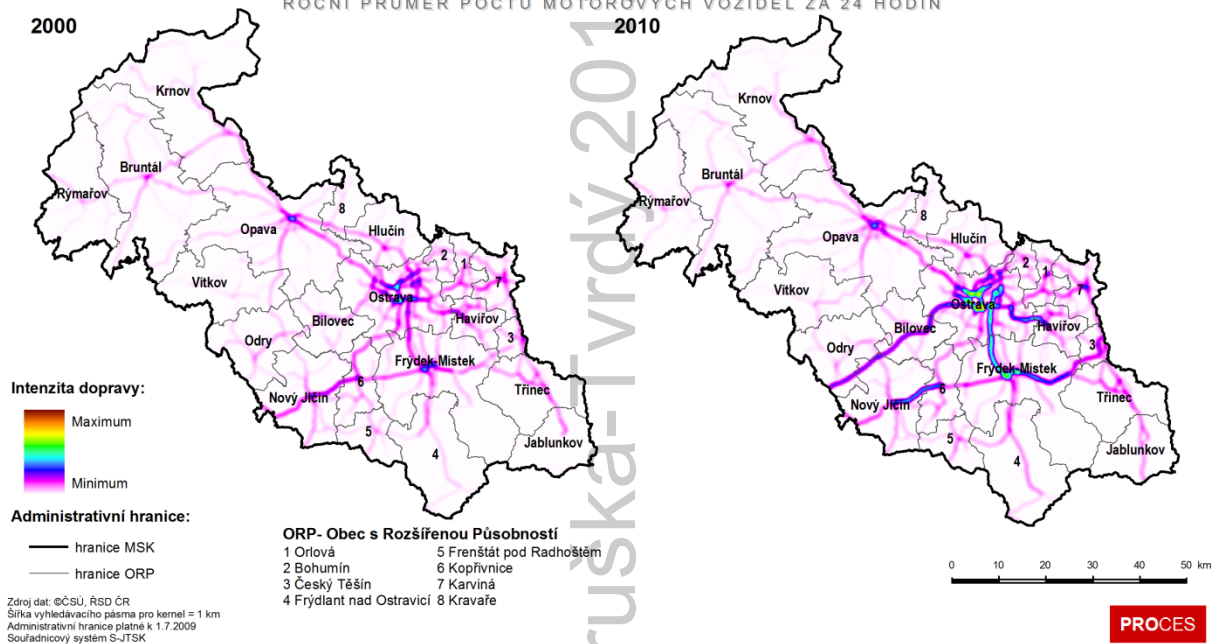
Pozn.: 1) vnitrostátní linková doprava ve veřejném zájmu včetně ostatní dopravy

Následující mapa reflektuje vývoj intenzity dopravy v Moravskoslezském kraji v letech 2000 a 2010. Je zřejmé výrazné zintenzivnění dopravy ve směru Ostrava – Frýdek-Místek, dále pak Ostrava –

Havířov, Nový Jičín – Kopřivnice a také směr Odry – Bílovec – Ostrava. Dochází také k zintenzivnění dopravy v rámci větších měst, zejména pak v Ostravě, Opavě a Frýdku-Místku.

VÝVOJ INTENZITY DOPRAVY V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI PRO ROKY 2000 A 2010

ROČNÍ PRŮMĚR POČTU MOTOROVÝCH VOZIDEL ZA 24 HODIN

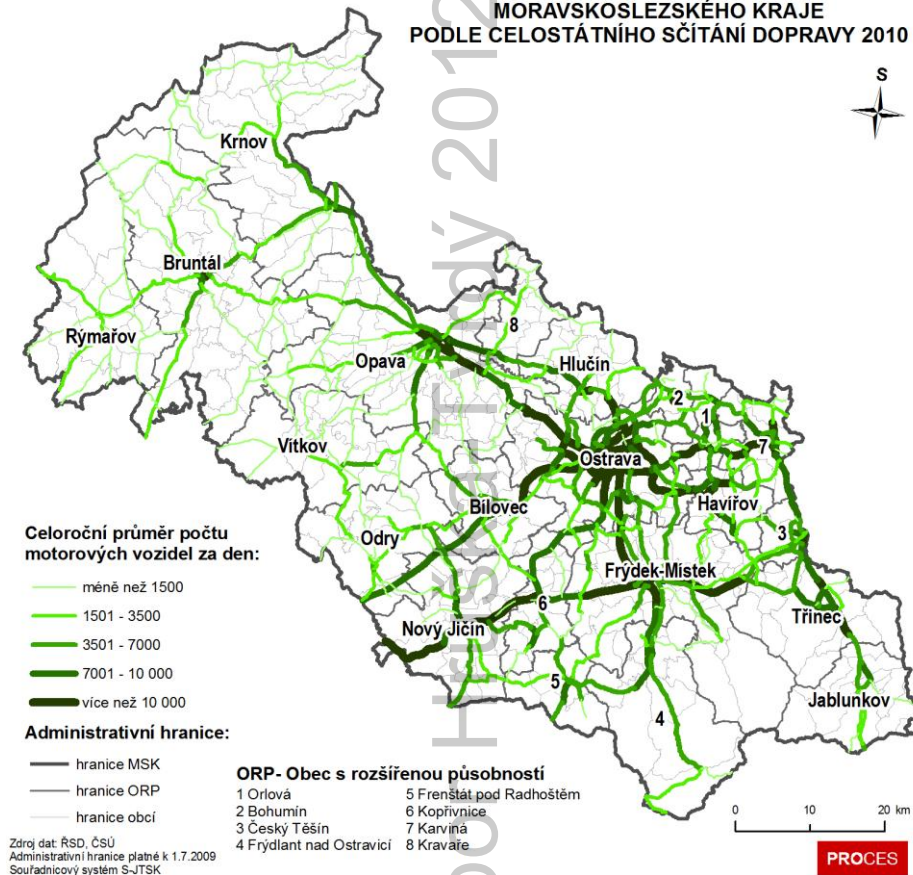

Mapa 3.9: Vývoj intenzity dopravy na území MSK v roce 2000 a 2010

Intenzitu silniční dopravy v Moravskoslezském kraji znázorňuje následující mapový výstup. Je patrná vysoká intenzita v rámci větších

obcí Ostrava, Opava, Frýdek-Místek, Třinec. Celkově je doprava intenzivnější na území Ostravské aglomerace a směrem na Opavu.

INTENZITA OSOBNÍ SILNIČNÍ DOPRAVY NA ÚZEMÍ
MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE
PODLE CELOSTÁTNÍHO SČÍTÁNÍ DOPRAVY 2010

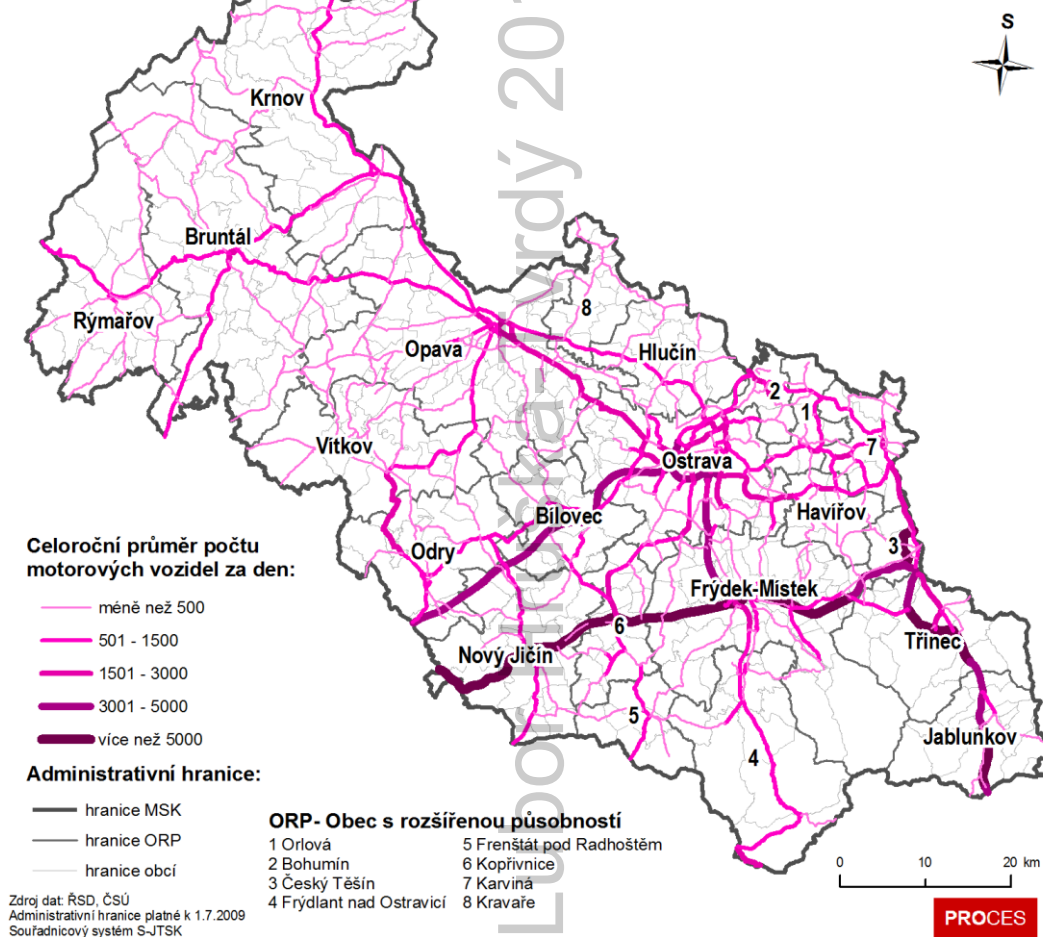

Mapa 3.10: Intenzita osobní dopravy v MSK 2010

Z následujícího mapového výstupu intenzity nákladní silniční dopravy je patrná nižší intenzita tohoto typu dopravy v rámci větších obcí oproti osobní silniční dopravě. Nejintenzivněji je tato doprava ve směru Nový Jičín – Frýdek-Místek –

Český Těšín, dále pak ve směru Odry – Bílovec – Ostrava a ve směru Český Těšín – Třinec – Jablunkov. Z obou mapových výstupů je patrná převaha intenzity individuální automobilové dopravy nad nákladní.

INTENZITA NÁKLADNÍ SILNIČNÍ DOPRAVY NA ÚZEMÍ
MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE
PODLE CELOSTÁTNÍHO SČÍTÁNÍ DOPRAVY 2010

Mapa 3.11: Intenzita nákladní dopravy v MSK 2010

Následující tabulka podrobně reflektuje výkony dopravy v kraji v roce 2009. Je patrné rozšíření délky silnic a dálnic, přičemž od roku 2007 do roku 2009 došlo k nárůstu celkem o 53 km, z toho nejvíce km silnic II. třídy a dálnic.

Tabulka 3.8: Vývoj dopravy v Moravskoslezském kraji

	Rok		
	2007	2008	2009
Délka silnic a dálnic (km)	3 375	3 394	3 428
v tom:			
dálnice	15	28	54
silnice I. třídy	716	704	684
z toho rychlostní	33	32	32
silnice II. třídy	749	766	803
silnice III. třídy	1 895	1 897	1 888
Motorová vozidla			
Osobní automobily včetně dodávkových	428 663	445 431	448 672
Nákladní automobily	44 635	49 613	49 287
Silniční tahače	2 065	1 668	1 372
Návěsy	4 915	5 353	5 325
Autobusy	2 415	2 411	2 361
Motocykly	70 088	73 389	75 346
Silniční nákladní doprava (tis. t)			
Vývoz věcí do jiných krajů	4 636	3 921	3 277
Dovoz věcí z jiných krajů	5 029	5 298	4 600
Přeprava věcí v rámci kraje	47 986	43 440	33 393
Veřejná autobusová doprava			
Přeprava cestujících v rámci kraje ¹⁾ (tis. osob)	42 846	42 525	37 338
Autobusové spoje v rámci kraje	47 269	57 608	53 071
v tom:			
v pracovní den	28 007	33 195	30 882
v sobotu	9 633	12 241	11 130
v neděli a svátek	9 629	12 172	11 059

	Rok		
	2007	2008	2009
Městská hromadná doprava			
Přeprava cestujících celkem (tis. osob)	154 720	146 440	141 780
v tom:			
tramvaje	56 240	53 420	52 889
autobusy	83 577	78 302	73 637
trolejbusy	14 903	14 718	15 254
Železniční doprava			
Provozní délka železničních tratí (km)	673	673	674
Přeprava cestujících v rámci kraje (tis. osob)	15 902	15 319	13 913
Výjezdy cestujících do jiných krajů	2 174	2 264	2 089
Příjezdy cestujících z jiných krajů	2 192	2 239	2 052
Vývoz věcí do jiných krajů (tis. t)	3 750	3 207	2 113
Dovoz věcí z jiných krajů (tis. t)	2 910	2 054	1 608
Přeprava věcí v rámci kraje (tis. t)	7 920	8 260	6 091
Vlakové spoje v rámci kraje	15 335	15 115	15 022
v tom:			
v pracovní den	5 531	5 454	5 468
v sobotu	4 940	4 860	4 902
v neděli a svátek	4 864	4 801	4 652

Zdroj: Ministerstvo dopravy ČR; ČSÚ-doprava-17-1. Vybrané ukazatele dopravy

Pozn.: 1) vnitrostátní linková doprava ve veřejném zájmu včetně ostatní dopravy

3.3.4 Rozvojové osy osídlení v Moravskoslezském kraji

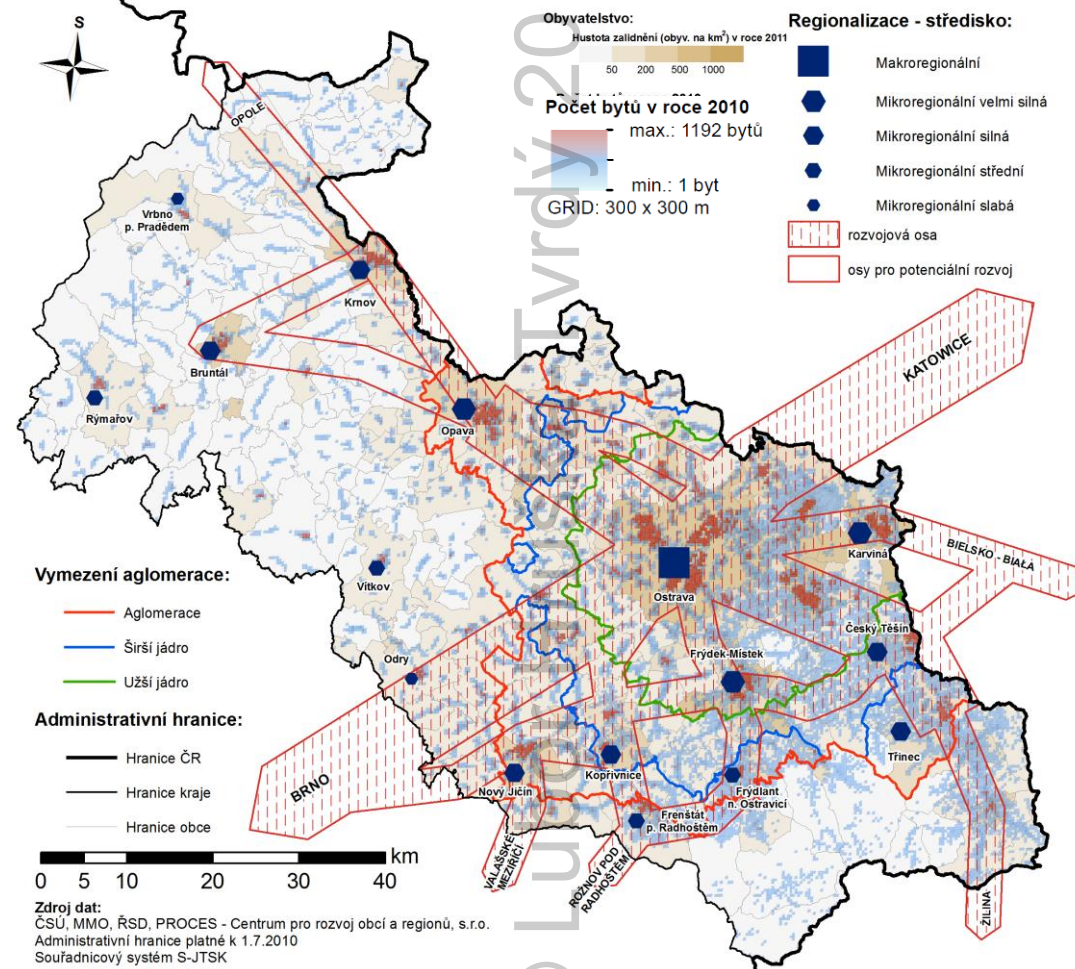
Současné procesy transformace post-industriální společnosti ovlivňují sídelní strukturu Moravskoslezského kraje následujícím způsobem: základní rozvojová osa probíhá severovýchodním směrem od Brna na Katovice. V současné dostavbě dálnice se projevuje i zvýšená ekonomická atraktivita v okolí jejích sjezdů a existují v současnosti již developerské projekty. Tyto aktivity jsou bržděny ekonomickou recesí, nicméně z hlediska dlouhodobého vývoje lze předpokládat, že i tento prostor se zahustí.

Druhá osa procházející od Třince přes Český Těšín, Ostravu, Opavu s užším napojením na Krnov je ovlivněna dlouhodobým rozvojem sídelní

struktury a lze předpokládat, že její význam zůstane klíčový pro Moravskoslezský kraj. Tato vazba mezi Ostravou a Opavou bude zesílena po dobudování silničního tahu I/11. Lze předpokládat, že suburbanizační procesy posílí i alternativní rozvojovou osu přes Hlučín, Dolní Benešov a Kravaře. Po vybudování obchvatu Třince lze předpokládat rozvoj osídlení a napojení rozvojové osy na Žilinu.

Snižuje se význam rozvojové osy Ostrava – Karviná z důvodu poklesu pracovních míst i počtu lidí ve městě Karviná. Pokud nebude dobudované napojení Karviné na Bielsko-Bialou, bude se tato osa zeslabovat. Oproti tomu se bude rozvíjet osa Ostrava – Český Těšín – Bielsko-Biala.

SOUČASNÉ PROCESY TRANSFORMACE POSTINDUSTRIÁLNÍ SPOLEČNOSTI NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE A JEJICH DOPADY NA STRUKTURU OSÍDLENÍ V ROCE 2011

Mapa 3.12: Současné procesy transformace postindustriální společnosti na území Moravskoslezského kraje a jejich dopady na strukturu osídlení

Suburbanizační procesy rovněž posílí rozvojovou osu Ostrava – Frýdek-Místek – Frýdlant nad Ostravicí – Frenštát pod Radhoštěm, která se napojuje na Rožnov pod Radhoštěm, který je funkčně propojen s Frenštátem pod Radhoštěm (vyšší míra dojížděky do zaměstnání). Podobně je rozvojová osa Ostrava – Příbor – Nový Jičín – Hranice, která byla vytvářena historicky. Slabší napojení je mezi Novým Jičínem a Valašským Meziříčím, kde není dobudováno dostatečně kapacitní silniční napojení.

Pro udržení základní struktury osídlení v západní části kraje je klíčové podpořit potenciální rozvojovou osu Opava – Bruntál a Opava – Krnov, které vytvářejí potenciální rozvojový trojúhelník, který může stabilizovat ekonomickou situaci a tím i

obyvatelstvo v tomto problematickém území. Další potenciální rozvojová osa by mohla být protažená z Krnova přes Prudník až do Opole. Možnosti této rozvojové osy by měly být dále rozpracovány (např. zda by potenciální rozvojová osa Opava – Opole neměla vést přes Racibórz a Kedzierzyn-Koźle), aby mohl být využit potenciál výraznější spolupráce s touto oblastí, která může navázat mimo jiné na společné historické kořeny Horního Slezska, kde Opole byla centrální metropolí a má podobnou německo-slovanskou minulost jako Opavsko, výhodou je malá jazyková bariéra a obdobný charakter sociálně kulturního dědictví. Území má obdobný charakter jako oblast Kravařska a Hlučínska („Prajzská“) se silným vlivem německého osídlení.

4 Postindustriální společnost a dopady sociálních rizik na úrovni města

4.1 Koncept sociálních rizik a socioekonomický vývoj měst

V současné době v rámci přechodu industriální společnosti na postindustriální dochází k ekonomické polarizaci společnosti, která se projevuje v prostoru na úrovni regionů růstem regionálních disparit, na úrovni měst nárůstem vyloučených lokalit – ghett. Na pozadí soudobé transformace společnosti vyvstávají staronová sociální rizika, opětovně se objevující v oblastech řízení politiky státu, rozpadem dlouhodobě budovaných sociálních struktur a pojistných systémů, v poskytování sociálních služeb, extrémními požadavky na trhu práce, přerozdělování ekonomických zdrojů, ve změně potřeb ve vzdělávání.

Postupnou transformací sociálního státu přecházíme na stát chovající se ekonomicky, tržně, konkurenceschopně. Opouštíme společnost starých sociálních jistot a pojistných systémů, jež zajišťoval stát, všem těm, kteří zde celý život pracovali, platili daně a pojištění. Nedávná odstupňovaná nerovnost společenských vrstev se propadá stále hlouběji do naprosté majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti. Až do poměrně nedávné doby byl vývoj moderní společnosti nesen snahou překlenout propastné rozdíly nesouměřitelnosti z dob feudalismu či buržoazní společnosti

nahrazením pouze jemně odstupňovanou nerovností. Úspěch v tomto úsilí byl základem teorie otevřené společnosti a základním předpokladem rozvoje demokracie. Tato situace trvala historicky déle než sto let. Pojistný systém obsahoval prvky sociální ochrany navázané na zaměstnanecký poměr. Část finančních toků z plodů práce odcházela formou pojistného na dlouhodobé zajištění jednotlivce i celé jeho rodiny. Současná společnost je opětovně společností naprosto odlišných, navzájem neporovnatelných sociálních světů. Překročení určité hranice nesouměřitelnosti vede vždy k rezignaci jednotlivců, také však k nepředvídatelným výbuchům skupinového hněvu. Propastné rozdíly v majetku ukazují na propastné rozdíly v možnostech ovlivňovat směřování společnosti, zasahovat do osudu druhých lidí, do osudu celé země. Jak se ukázalo, soudobá postindustriální společnost přináší sebou tvrdou realitu sociální nesouměřitelnosti, chudoby, bezdomovectví, sociálních nejistot uprostřed ekonomicky nejvyspělejších zemí. (Keller, 2010b).

Riziko jako pojem

Myšlenka rizika nebyla původně spojena s oblastí sociálních potřeb, bojem proti chudobě, nebyla ani řešeným politickým pojmem. Koncept rizik se obecně vztahuje k neurčitým situacím v životě lidí, v jejich jednání a rozhodování. Je spojen s možností, šancí či pravděpodobností výskytu nějakých událostí, které jsou důsledkem činností lidí. Historicky je riziko spojeno se ztrátou kontroly člověka nad výsledky svého jednání, ignorováním hranic svého dosavadního poznání, ztrátou vlivu na sociální prostředí, ve kterém se nachází, rozpadem sociálních struktur, ve kterých doposud tradičně žil. (Sirovátka – Winkler, 2010). Statisticky je riziko bráno jako pravděpodobnost, že daného jedince potká neočekávaná situace, na kterou není pojištěn, např. nezaměstnanost, zadlužení, rozpad rodiny. Jednotlivci jsou ve statistických modelech (analýzy přežití) nejčastěji klasifikováni dle věku, vzdělání, pohlaví, příjmu a majetku, typu bydlení a lokality. Za nová sociální rizika (dle Kellera, 2011) lze považovat:

- nejen chudobu způsobenou nezaměstnaností, ale chudobu pracujících na místech s minimální mzdou;
- nezaměstnanost se netýká jen lidí bez kvalifikace, ale i lidí s VŠ vzděláním

- stáří prožité v chudobě, i když si člověk platil penzi;
- v případě nemoci živitele/lky rodiny celá rodina se ocitne v chudobě;
- matka samoživitelka neuziví dítě ať je, či není zaměstnaná (v kontextu nárůstu rozpadu rodin);
- riziko chudoby rodiny se zvětšuje narozením dítěte;
- předlužení domácnosti, nejen u finančně negramotných;
- problém udržení bydlení u všech typů domácností.

Město a sociální rizika

Pokud v současné době analyzujeme společnost, jedná se o společnost městskou (v České republice je míra urbanizace nad 70 %), to se projevuje i v koncentraci výskytu sociálních rizik a dalších sociopatologických jevů do měst jako do centra celospolečenského dění. Koncentrují se zde také ekonomické aktivity a kulturní rozvoj společnosti.

Město je dynamicky se proměňující socioekonomický systém, který je vnitřně značně heterogenní. Tato skutečnost se výrazně promítá do prostoru, ve kterém se mimo jiných jevů (např. sociopatologických) nacházejí lokality s vyšší

pravděpodobností výskytu sociálních rizik. Z tohoto důvodu se sociologové města často zaměřují na sledování sociální morfologie městských sídel (Musil, 1996) a hledají v ní zákonitosti v rozložení jednotlivých složek populace, motivy jejich způsobu života, faktory ovlivňující hodnotový systém v lokální komunitě, procesy socializace, potenciál v získávání sociálního kapitálu.

Prostorové rozložení sociálních rizik ve městě není v sociologii nové téma. Charles Booth se již ve svých výzkumech v letech 1885-1903 zaměřil na mapování chudoby v Londýně (Mapping London's Poverty, Booth, 2002). Důvodem zájmu vědecké veřejnosti o témata, ve kterých zkoumali sociologii sídel, byl prudký nárůst počtu obyvatel ve městech způsobený transformací společnosti z tradičního zemědělství na společnost průmyslovou nástupem industrializace. Industrializace začala průmyslovou revolucí v Británii, kde došlo k prudkému snížení počtu pracovníků v zemědělství. Zemědělní dělníci se tak stali zásobárnou pracovní síly pro průmysl. Roste prací motivovaná migrace především do měst s rodícím se průmyslem. Pracovníci ve městech jsou odděleni od tradičních způsobů života a zdrojů obživy. Rychlá urbanizace způsobená industrializací vede ke vzniku sociálních problémů. Masové zaměstnávání a rozvoj specializace mění charakter práce. Nepřipravená městská sídla, s nedostatečným sociálním zázemím pro takové množství lidí, se stala místem se vznikajícím

sociálním napětím mezi obyvateli měst a migranty z venkova, v případě Chicaga a jiných amerických měst to byli migranti z Evropy.

Představitel chicagské školy sociální ekologie Robert E. Park (1925) se při výzkumu města zaměřoval na segregované oblasti a zavedl do sociologie koncept marginality, především v kontextu sousedství. Další představitel chicagské školy Ernest W. Burgess (1925) vypracoval první sociologickou studii územní struktury města, založenou na ekologických principech. Expanzi města bral jako proces diferenciací, jehož výsledkem je prostorové rozmístění skupin a jednotlivců podle národnosti, povolání a dalších socioekonomických charakteristik.

Dopady velké hospodářské krize na počátku 30. let 20. století ovlivnily morfologii městského prostředí, proto ve 40. letech 20. století začal vzrůstat zájem sociologů o chudobu a procesy segregace především ve vnitřních jádrech měst (Hamnett, 2001:162, Bašovský, Mládek, 1985:138). Segregace, přesněji residenční segregace je nedobrovolné „oddělení diferencovaných sociálních skupin do rozdílných obytných oblastí města. Je tedy prostorovým vyjádřením nerovnosti.“ (Burijanek, 1997:423). Pokud je oddělení dobrovolné, tak se tento proces označuje obvykle jako separace. Z hlediska velikosti území může existovat prostorová segregace mezi jádrovými městy a jejich zázemím v rámci metropolitních

oblastí a městských regionů, mezi jednotlivými čtvrtěmi uvnitř měst nebo mezi obytnými bloky (Musterd a kol., 1999 cit podle Sýkora, Temelová, 2005: 6).

Tradiční neoklasické modely trhu práce nebyly schopné dostatečně vysvětlit růst ghett chudinských obyvatel s vysokou mírou nezaměstnanosti během krize měst v USA v 60. letech 20. století. (Cain, 1976:1216-1217). Proto vznikl koncept segmentovaných trhů práce, kde procesem segmentace (analogie k procesu residenční segregace ve městech) dochází k oddělení určitých skupin profesí nebo povolání a vytvoření segmentů trhu práce, tj. rozdělení trhu na menší vnitřně stejnorodé části, které jsou do určité míry na sobě nezávislé z důvodu existence bariér. Bariéry mohou mít geografický nebo profesní charakter, mohou záviset na vztahu pracovníka k zaměstnavateli a v některých případech mohou bariérou být i sociodemografické charakteristiky pracovníka, např. rasa, pohlaví nebo i věk. (Tvrdý, 2008b). Součástí této koncepce jsou duální teorie trhu práce, které trh práce dělí na primární, tzn. atraktivní pracovní místa s vyšší mzdou, na kterých zaměstnanci mají možnost kvalifikačního a profesního růstu, a na sekundární trh práce, kde se nachází pracovní místa s nižší prestiží a nižšími mzdami, rovněž je zde i větší fluktuace pracovníků a větší riziko nezaměstnanosti (Piore, 1969). Tato dualita se projevuje i prostorově ve městech dle

místa bydliště pracovníků v jednotlivých segmentech (viz Ryan, 1987), Manuel Castells v roce 1989 vytváří koncepci duálního města (viz Castells, 1989).

V současné době obvykle se rozlišují tři typy separovaných území – ghetta, enklávy a citadely. Ghetta²³ vznikají procesem segregace. V chudinských ghettech často dochází ke kumulaci rizikových vlivů, jako je např. kriminalita, špatné životní prostředí, nekvalitní občanská vybavenost včetně školství a zdravotnictví. Lidé v těchto oblastech mají nízkou kvalifikaci a jsou nejčastěji postiženi propouštěním, vymykají se sociální kontrole, ztrácejí vzory jednání většinové společnosti. (Mareš, 2006a:10). Důsledkem je úpadek občanských aktivit a snížení sociálních kontaktů mimo území a tím i nižší možnost se z tohoto území vymanit. Dochází k uzavírání těchto lokalit do sebe, tzv. kultura chudoby (Lewis, 1966).

Oproti tomu enklávy vznikají dobrovolně (tzn. proces separace) a je pro ně charakteristická existence určité specifické kulturní skupiny. Na základě

²³ Je možné odlišit dvě formy ghetta, klasické ghetto a ghetto vydědenců. Klasické ghetto se definuje prostorovým oddělením, podřadností a nedobrovolným vymezením identity. Ghetto vydědenců k těmto charakteristikám přidává zvláštní vztah místní skupiny se zbytkem společnosti, např. ve formě ekonomického vyloučení nebo sociální exkluze. (Sýkora, Temelová, 2005:7).

dobrovolnosti vznikají i citadely, ovšem skupina je obývající se nadřazuje nad ostatní sociální skupiny. Důvodem vzniku citadel je často potřeba bezpečí (zajištěno např. bezpečnostní službou). Tímto termínem je možné označit i některá suburbia, „gated communities“, anebo gentrifikovaná centra měst obývaná převážně cizinci či obyvateli vyššího sociálního statusu (Sýkora, Temelová, 2005).

V posledních letech se začal koncept sociální exkluze²⁴ používat i v evropské sociální politice. „Sociální exkluze je definována jako stav, kdy jedinec nebo kolektiv neparticipují plně na ekonomickém, politickém a sociálním životě společnosti, anebo kdy jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům jim neumožňuje dosáhnout životní standard, který je ve společnosti považován za přijatelný.“ (Mareš, 2004:18-19). Sociální exkluze se může projevit nejen v rovině ekonomické, politické, sociální či kulturní, ale i v symbolické a prostorové, přičemž jednotlivé roviny se vzájemně prolínají. Ekonomická rovina se projevuje marginalizací osob na trhu práce, v duální koncepci trhu práce se jedná o sekundární segment trhu práce. Jedná se buď o osoby nízkopříjmové,

nebo úplně bez práce a tím i bez příjmů. Podle Bauma (2009) v důsledku sociální exkluze dochází k rostoucímu trendu residenční separace, resp. segregace mezi obyvateli z nižších a vyšších vrstev, především v metropol. obl. a ve velkých městech.

Socio-prostorová struktura města a výskyt rizikových lokalit je především dán bydlením residentů. Klíčovým sociálním rizikem je ztráta bydlení, která může být zapříčiněna rozvodem, nemocí, ztrátou zaměstnání. Tento závěr byl potvrzen výzkumem „Nová sociální rizika a možnosti uplatnění moderních metod sociální práce v Moravskoslezském kraji“. Projevuje se nárůstem bezdomovectví i v menších městech.

Socio-prostorové procesy a nárůst rizik v lokalitách případně identifikace socioekonomické zranitelnosti území lze lépe pochopit a analyzovat ve městech, která procházejí výraznou přeměnou, ve statickém ději tyto proměny městských prostorů jsou obtížně pozorovatelné. Výrazné sociální procesy v Chicagu byly u vzniku sociální ekologie a podobným případem výrazných změn způsobených procesem desindustrializace je i město Ostrava.

²⁴ Používání tohoto konceptu je založeno na přesvědčení, že vedle klasického problému vertikálních (třídních) nerovností, tzn. nahoře a dole, se dnes ve společnosti objevuje stále naléhavěji problém nerovností horizontálních, tzn. rozdělení uvnitř a vně. (Mareš, 2006b:18)

4.2 Základní ekonomické a socio-demografické procesy v Ostravě

4.2.1 Proces industrializace a des-industrializace

Ostrava je město s polycentrickou strukturou vytvořenou průmyslovým vývojem. O průmyslovém rázu města Ostravy rozhodl nález uhlí v roce 1763, k rozmachu Ostravy došlo v letech 1830 – 1880, kdy proběhla přeměna zemědělských osad v industriální město. Technologické využití uhlí v moderním hutnictví, energetice, chemickém průmyslu, dopravě přineslo rozvoj ekonomiky a podnítilo industrializaci velkého rozsahu. Ta postupovala tak rychle, že se tomuto trendu nemohlo přizpůsobit urbanizační uspořádání opožďující se za průmyslovými zájmy. Rozmach hornictví přinesl sídelní roztržičnost, která zbrzdila vývoj městotvorných aktivit, což způsobilo rozdělení města do tří center. Spolu s rozmachem průmyslu a těžby se zvyšoval zcela mimořádně i počet obyvatel. Tento jev podnítil rozvoj stavebního podnikání v oblasti bydlení, na kterém se kromě soukromých podnikatelů podíleli i majitelé dolů a hutí, kteří pronajímali dělníkům i úředníkům závodní byty. Tyto historické souvislosti spolu s výstavbou nových obytných sídel pro zaměstnance v průmyslu (Poruba, Hrabůvka, Výškovice, Dubina) ovlivňují dodnes současný charakter města. Bytová a domovní výstavba na území Ostravy se v současnosti

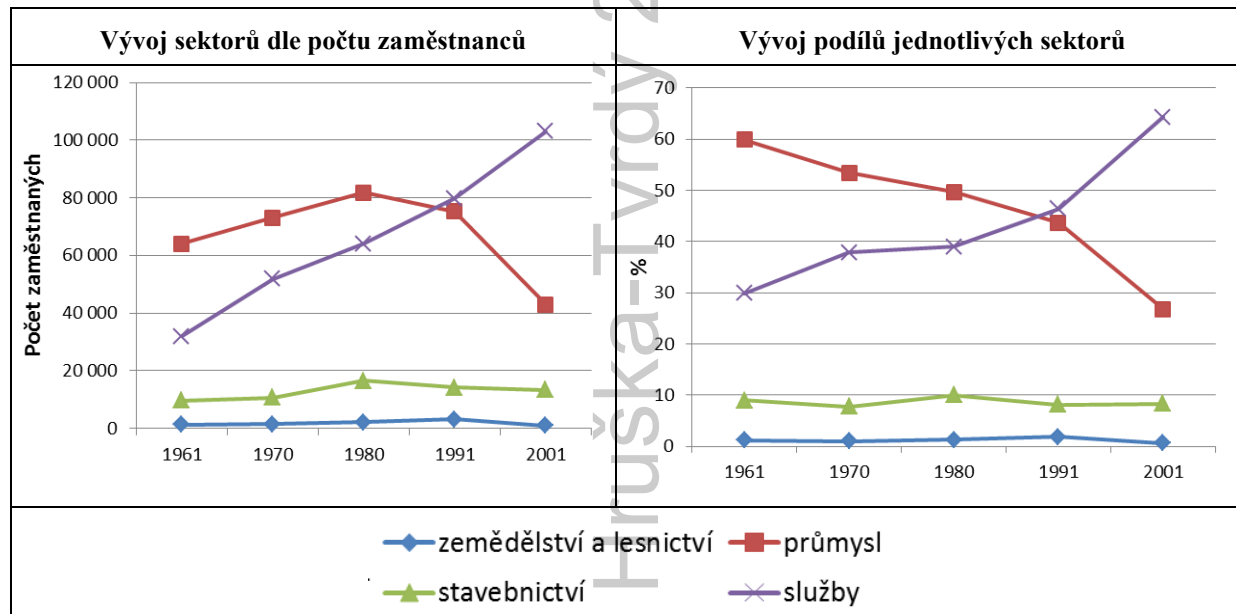
soustřeďuje do okrajových venkovských obcí a je zaměřena především na výstavbu nových rodinných domů. Dochází k zahušťování rozvolněné zástavby.

Rokem 1989 se urychlil proces des-industrializace Ostravy, přičemž určité znaky bylo možné sledovat již v předchozím období. Tento proces postihuje celosvětově všechna průmyslová města (Glasgow, Dortmund). V Ostravě došlo k zasypání všech šachet (těžba byla na území města ukončena v roce 1994) a postupně se snižoval i těžký průmysl. Ztráta společenské a ekonomické prestiže v podmínkách tržního hospodářství měla na jednostranně orientované město i celý region hluboký dopad. Nízká míra terciárního sektoru v Ostravě zapříčinila i nízký rozsah budov občanského vybavení v centru města. Postupně ustávalo i budování sídlišť, ve výstavbě se pokračovalo jen v jižní části Ostravy. Od roku 1991 dochází také k poklesu počtu obyvatelstva, který je způsoben především migračními ztrátami. Odchod obyvatel je způsoben jednak ekonomickými důvody (tj. nedostatek kvalitních pracovních míst), což se projevuje odchodem mladých vzdělaných obyvatel zejména do Prahy, případně do zahraničí, tak i environmentálními problémy spojenými především s kvalitou ovzduší, což podporuje suburbanizační tendence obyvatel ze středních vrstev.

Dopad desindustrializace na Ostravu není až tak dramatický, což je způsobeno propouštěním z řad přechodně bydlicích obyvatel, ale i procesem reindustrializace, tj. vznikem pracovních míst

v nových průmyslových společnostech, které přišly ze zahraničí anebo vznikly transformací zastaralých technologií na nové.

Graf 4.1: Vývoj struktury zaměstnanosti

Zdroj: ČSÚ – SLDB

V letech 1961 a 1970 nadpoloviční většina obyvatel Ostravy pracovala v průmyslu, ke kterému se řadí i těžba a zpracování uhlí. Dlouhodobě docházelo k přesunu pracovních míst z průmyslu do služeb. U dvou největších zaměstnavatelů v průmyslovém odvětví došlo k restrukturalizaci a tím k výraznému poklesu pracovních míst.

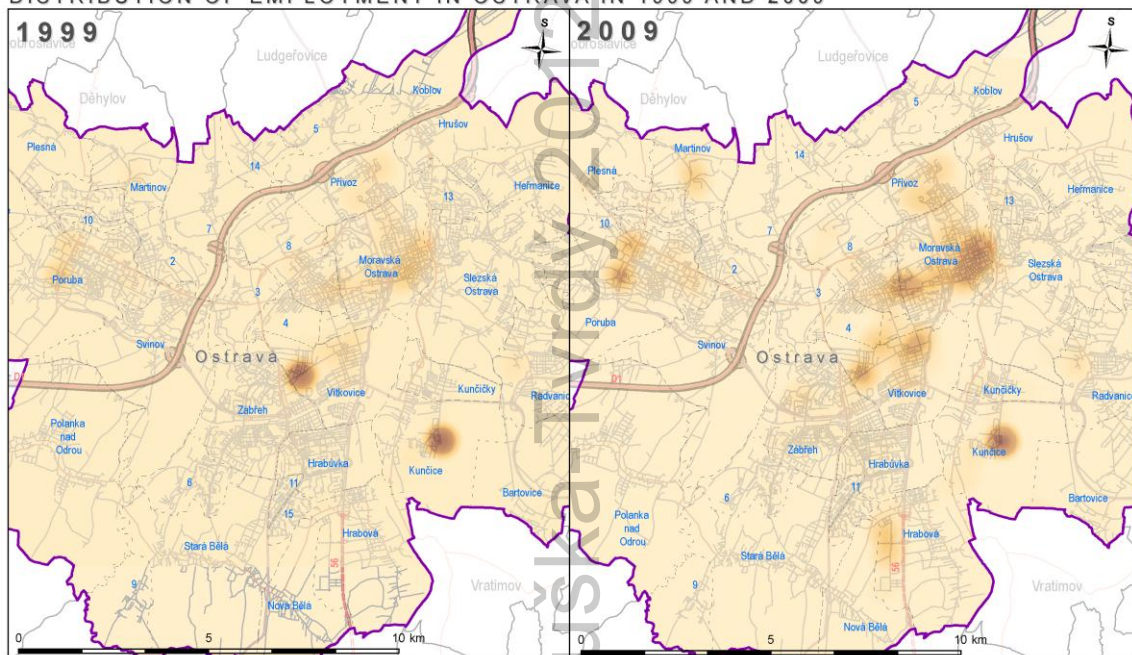
U Vítkovických železáren z přibližně 36 tisíc zaměstnanců zůstala v roce 2000 pouze jedna třetina a v současné době se počet zaměstnanců pohybuje okolo 7 tisíc s navazujícími závody. Druhý (ArcelorMittal Ostrava a. s., dříve Nová huť) snížila do roku 2000 svůj stav z 25 tisíc pracovníků na polovinu, nyní zaměstnává přibližně 6000

pracovníků. Kromě průmyslového sektoru se změna nejvíce dotkla sektoru obslužné a administrativní sféry, kde došlo k obrovskému růstu nevýrobních činností, což se odrazilo v údajích z roku 2001, kdy zaměstnanost v průmyslu se snížila na 26,8 % (v roce 1991 to bylo 43,7 %).

Procesy desindustrializace a reindustrializace se promítají do rozložení ekonomických aktivit v rámci města. Výrazně klesá podíl těchto aktivit v

původně výrobních prostorách určených pro těžký průmysl. V posledních 10 letech je zvláště výrazný pokles v počtu pracovních míst koncentrovaných v areálu ArcelorMittal v Ostravě-Kunčicích. Vítkovice své prostory nabízejí i dalším společnostem, proto pokles nebyl tak výrazný. Vznikají nové výrobní plochy, především průmyslová zóna Hrabová.

ROZLOŽENÍ ZAMĚŠTNANOSTI V OSTRAVĚ V LETECH 1999 A 2009
DISTRIBUTION OF EMPLOYMENT IN OSTRAVA IN 1999 AND 2009

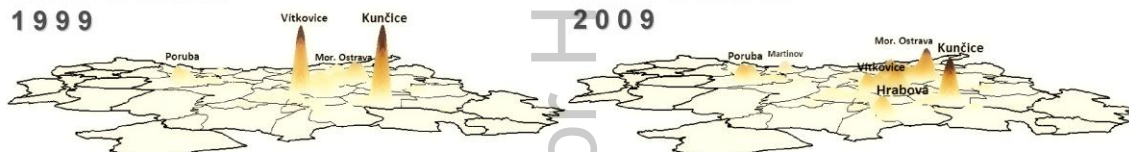

INTENZITA ZAMĚŠTNANOSTI VE 3D
INTENSITY OF EMPLOYMENT IN 3D

INTENZITA ZAMĚŠTNANOSTI VE 3D
INTENSITY OF EMPLOYMENT IN 3D

1999

2009

Administrativní hranice /
Administration boundaries

- Obec / Municipality
- Hranice obce / Boundary of municipality
- Část obce / Municipality part
- Hranice části obce / Boundary of municipality part
- Ostrava / Ostrava city

Doprava / Transport:

- Dálnice / Highway
- Rychlostní komunikace / Expressway
- Silnice I. třídy / 1st class road
- Silnice II. třídy / 2nd class road
- Ulice / Street

Intenzita zaměstnanosti / Intensity of employment:

Číselník územních jednotek / Code list:

1 Antošovice	6 Vyškovice	11 Bělský les
2 Třebovice	7 Hošťákovice	12 Michákovice
3 Nová Ves	8 Mariánské hory	13 Muglínov
4 Hulváky	9 Proskovice	14 Lhotka
5 Petřkovice	10 Pustkovec	15 Dubina

Podniky s 25 a více zaměstnanci
Companies with 25 and more employees

Zdroj dat / Data sources: ČSÚ, ÚP OSTRAVA, RSD 2010
Institut geoinformatiky VSB-TU Ostrava
Institute of Geoinformatics Technical university of Ostrava
Administrativní hranice platné k 1.7.2010
Administration boundaries valid as of 1.7.2010
Souřadnicový systém S-JTSK
Coordinate system S-JTSK

Mapa 4.1: Rozložení zaměstnanosti v Ostravě v letech 1999 a 2009

S klesajícím vlivem průmyslu dochází k rostoucímu významu služeb, které nejsou přímo prostorově vymezeny. Na výše uvedené mapě je vidět největší koncentrace zaměstnanosti v obvodu Moravské Ostravě a Přívozu a poté následují obvody Slezská Ostrava, Vítkovice a Poruba. Koncentraci pracovních aktivit do centra města a Poruby lze považovat za jeden z prostorových projevů desindustrializace. Tyto procesy ve městech musí být zohledněny i v rámci prostorového plánování, konkrétně s využitím územně plánovací dokumentace (ÚPD):

- Pro rozvoj výroby přednostně využít stávající, ladem ležící brownfieldy a revitalizovat v minulosti využívané plochy pro průmysl.
- Z hlediska nárůstu zaměstnanosti v sektoru služeb podporovat ve formulaci regulativů pro plochy bydlení jejich rozvoj uvnitř nebo v blízkosti obytných zón.
- V ÚPD preferovat polyfunkční zóny umožňující koexistenci bydlení, občanské vybavenosti a nerušících podnikatelských

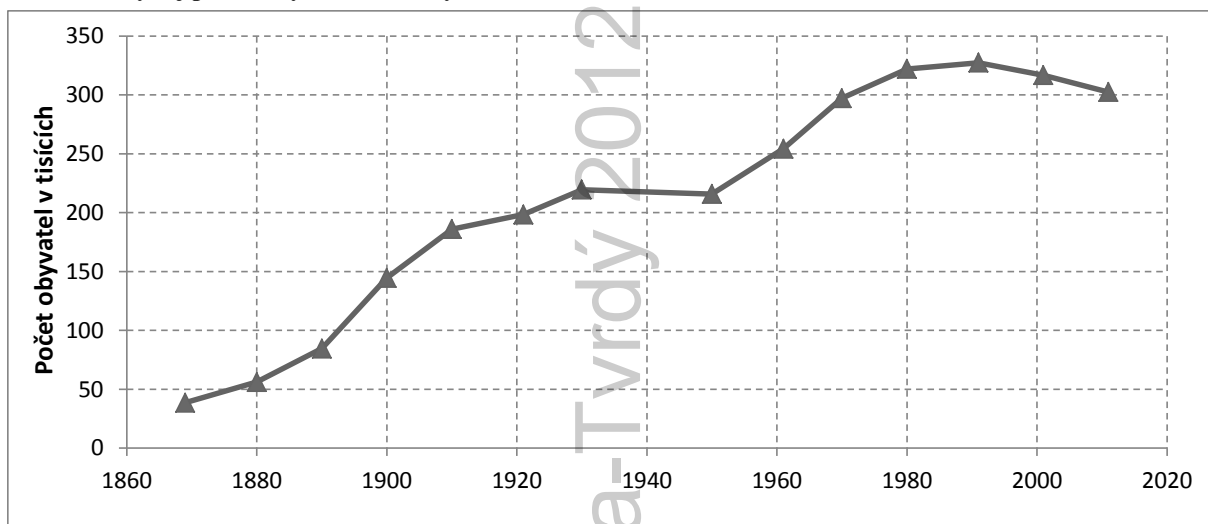
aktivit zejména z oblasti služeb a znalostní ekonomiky v městsky formovaném prostředí.

Tyto aktivity je nutné podpořit dalším aktivitami v rámci prostorového plánování a to především při strategickém rozvoji podpořit sektory s inovačním potenciálem a vysokou přidanou hodnotou, sektory zaměřené na aplikaci výzkumu v praxi a to nejen v technické oblasti, ale i v oblasti informačních technologií.

4.2.2 Populační vývoj města a proces stárnutí

V rámci dlouhodobého vývoje populace byl největší nárůst v období 1869 až 1940, kdy počet obyvatel města narostl pětinasobně (tj. o 200 tisíc). Během 2. světové války došlo k poklesu obyvatel o 23,5 tisíc mezi roky 1940 a 1950. Po roce 1950 rostl počet obyvatel a to až do roku 1990, pak dochází k jeho poklesu. Během posledních 20 let Ostrava přišla o 10 % obyvatelstva především procesem suburbanizace. Situace Ostravy v porovnání s dalšími průmyslovými městy, které jsou v procesu deindustrializace, není hrozivá.

Graf 4.2: Vývoj počtu obyvatel Ostravy

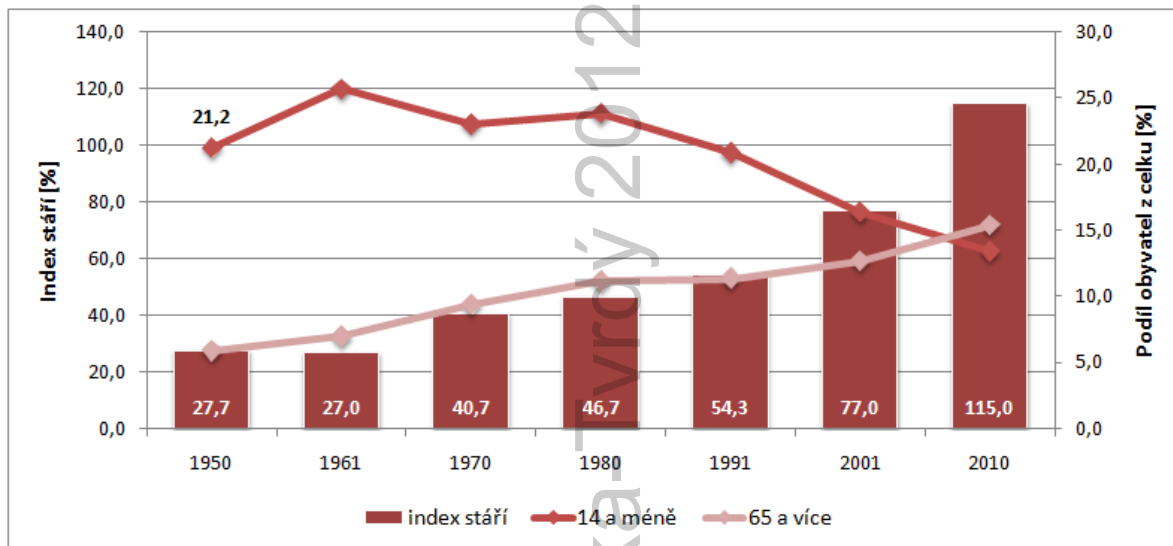

Zdroj: ČSÚ- Historický lexikon obcí a SLDB 2011, předběžné výsledky.

Věková skladba obyvatelstva se za posledních 60 let výrazně změnila. Po roce 1950 došlo k nárůstu dětské složky obyvatel ve věku 0 – 14 let, která v roce 1950 tvořila více jak pětinu veškeré populace města. Situace zůstala do roku 1991 beze změn, avšak v roce 2001 již klesl pod tuto pomyslnou hranici na 16 % a tento pokles nadále

pokračuje. Na počátku roku 2010 pak ve městě žilo jen 13,5 % obyvatel mladších 15 let. Naopak podíl poproduktivní složky obyvatel (nad 64 let) kontinuálně narůstá, po roce 2005 došlo dokonce ke změně v zastoupení obou věkových skupin, kdy je poprvé v historii města více obyvatel nad 64 let než dětí mladších 15 let.

Graf 4.3: Proces stárnutí obyvatel Ostravy po roce 1950

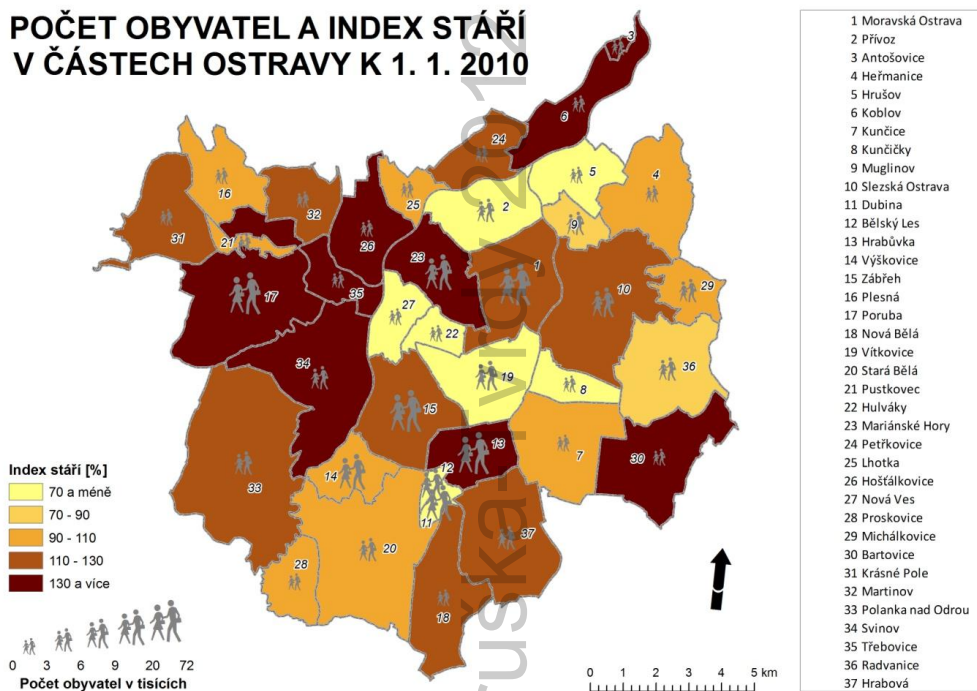

Zdroj: ČSÚ – SLDB, Běžná evidence obyvatelstva

V Ostravě je starší obyvatelstvo koncentrováno především na západní a severo-západní straně města. Určujícím faktorem pro toto rozmístění je bytová výstavba ve městě, jelikož sídliště budovaná v 50. letech obývají ve velké míře jejich první obyvatelé, kteří zde zestárlí. Ostrava se

potýká s nebezpečím vzniku ghett seniorů především v lokalitách Poruba a Hrabůvka. Tento nerovnoměrný proces je zesílen probíhajícím stěhováním rodin do suburbí. Jedná se především o osoby ve věku 25 až 35 s dětmi do 14 let.

POČET OBYVATEL A INDEX STÁŘÍ V ČÁSTECH OSTRAVY K 1. 1. 2010

Zdroj: Magistrát města Ostravy- Běžná evidence obyvatelstva. Zpracováno v rámci HRUŠKA–TVRDÝ, L. a kol. 2010a.

Mapa 4.2: Nerovnoměrnost procesu stárnutí v částech Ostravy

Nejnižší index stáří je v lokalitách s vysokým zastoupením Romů, kteří mají vyšší počet dětí než běžná populace. Specifickou oblastí je sídliště Dubina, které je nejvíce zahuštěným panelovým

sídlištěm v Ostravě s věkově mladším obyvatelstvem, v současnosti je zde velký problém s narůstající intenzitou výtržnictví.

4.3 Sociální rizika v Ostravě

4.3.1 Sociální rizika

Z analýzy průzkumu 900 domácností pocházející z výzkumu Industriální město v postindustriální společnosti provedeném v Ostravě v roce 2010²⁵ jsou nejvýraznější odlišnosti v prostorovém rozložení tří sociálních skupin: soukromých podnikatelů, nezaměstnaných a starobních důchodců. Skupinou nejvíce prostorově oddělenou jsou nezaměstnaní. Z průzkumu je dále zřejmé, že Ostrava se dělí na bohatá území, území se střední úrovní zámožnosti a území chudá. Nejvyšší rozdílnosti v prostorovém rozložení vykazují příjmové skupiny s nejvyššími a nejnižšími příjmy. Žijí v oddělených částech města.

²⁵ Jedná se o reprezentativní soubor 900 domácností na území města Ostravy. Pravděpodobnostní výběr byl učiněn na základě soupisu adres ve vybraných oblastech. Rozhovor s hlavou domácnosti probíhal metodou CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing). Délka rozhovoru byla průměrně 45 minut, k dotazování byly využity pomocné karty, které umožnily provést rozhovor co neefektivněji, a to nejen z časového hlediska, ale také z hlediska validity a reliability odpovědí. Sběr dat proběhl v období listopad 2009 až únor 2010

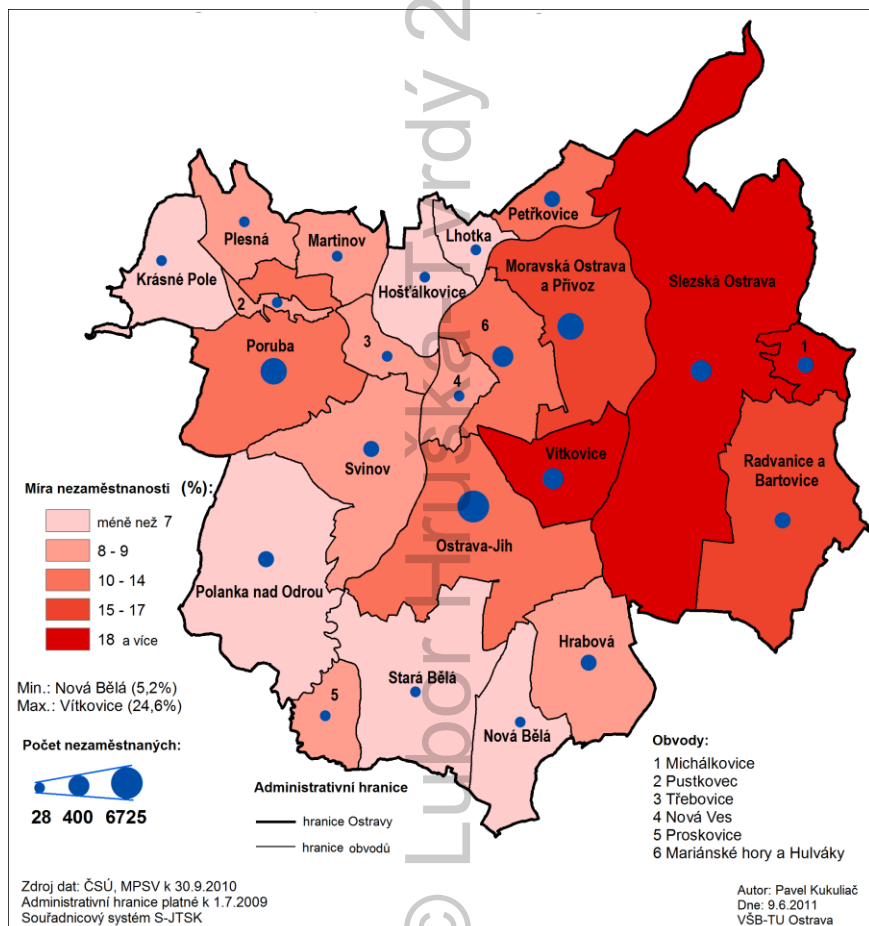
V šedesátých letech byly tyto skupiny v prostoru města více „smíchány“ (Musil, Ivan 2010).

Socio-prostorová struktura města je především dána bydlením residentů. Prostřednictvím prostorového rozložení ukazatelů, které jsou vztažené k místu pobytu, jako je nezaměstnanost, výplata dávek hmotné nouze, jsou níže identifikovány oblasti s vyšším výskytem sociálních rizik. Úroveň podrobnosti zobrazení je dána dostupnými datovými zdroji podle prostorové úrovně. Tyto indikátory byly zvoleny tak, aby byl poskytnut obraz v oblasti nezaměstnanosti, ekonomické situace obyvatel. Klíčovým problémem je situace v oblasti bydlení, jehož ztrátou jsou ohroženy všechny rizikové skupiny (lidé s dluhy, nezaměstnaní, senioři, matky samoživitelky, rodiny s nízkými příjmy, atd.). Proto je dále věnována pozornost příjmům domácností a nákladům na bydlení, které vycházejí z výše zmíněného průzkumu. V blízkosti lokalit s vyšším výskytem sociálních rizik se často vyskytují rezidenční zařízení pro seniory, což je ovlivněno neatraktivností místa pro výstavbu jiného typu bydlení.

Velice přesným ukazatelem sociálního rizika v lokalitě je míra nezaměstnanosti, tj. pravděpodobnost, že se ekonomicky aktivní člověk stane

nezaměstnaným. Míra nezaměstnanosti má v rámci obvodů Ostravy velmi nerovnoměrnou distribuci. Relativně nižších hodnot dosahuje míra nezaměstnanost v malých okrajových obvodech. Na druhou stranu nejvyšších hodnoty jsou u obvodu

Vítkovice (25 %), za kterým následují obvody Slezská Ostrava (19 %), Michálkovice (18 %). Dalšími obvody s vyšší mírou nezaměstnanosti jsou pak Moravská Ostrava a Přívoz, Radvanice a Bartovice a Hulváky.

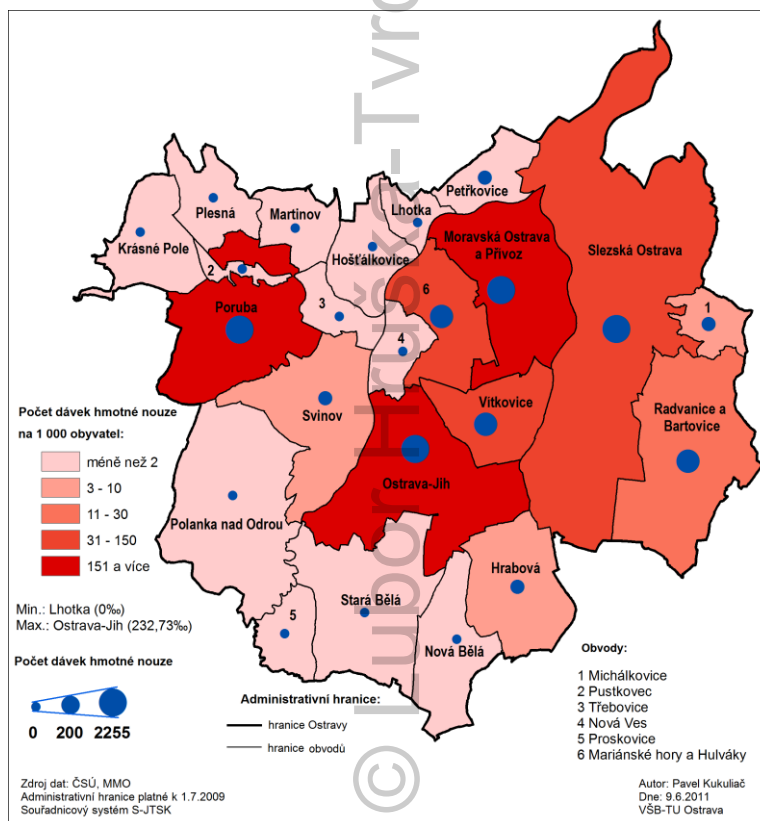

Mapa 4.3: Míra nezaměstnanosti a počet uchazečů o zaměstnání k 30. 9. 2010

Pro hodnocení sociálních rizik je důležitým indikátorem podíl osob (na 1000 obyvatel) pobírající dávky v rámci systému pomoci v hmotné nouzi, který je upraven zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Systém pomoci v hmotné nouzi je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit

si prostředky k uspokojení životních potřeb. V rámci tohoto systému existují následující typy dávek (v závorce je uveden jejich podíl z hlediska počtu vyplacených dávek v Ostravě k 30. 9. 2010):

- příspěvek na živobytí (67 %),
- doplatek na bydlení (24 %),
- mimořádná okamžitá pomoc (9 %).

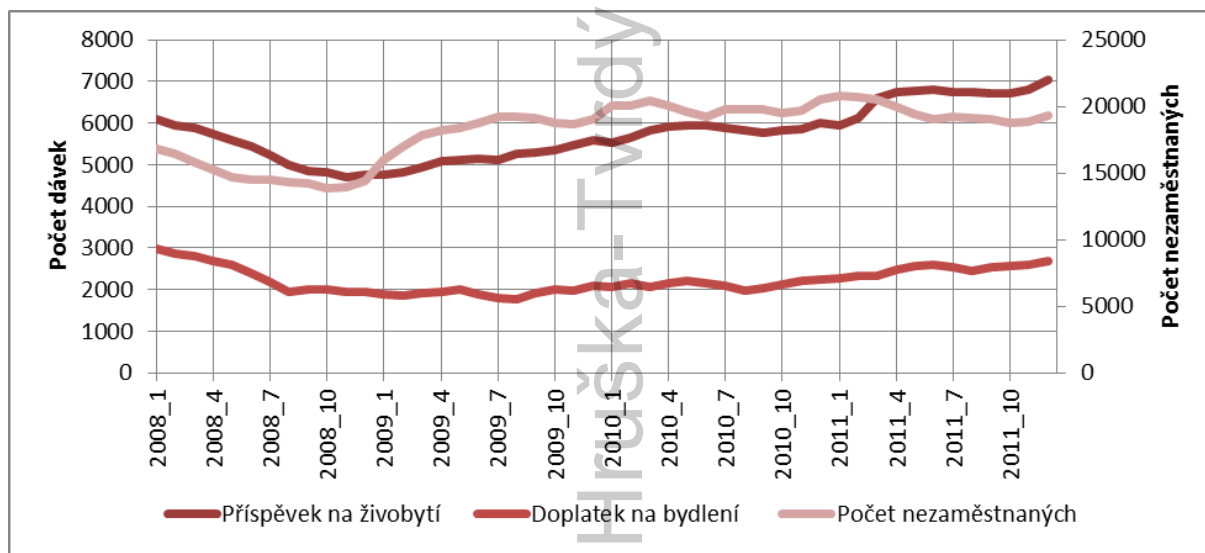

Mapa 4.4: Počet dávek v hmotné nouzi na území statutárního města Ostravy k 30. 9. 2010

Při analýze prostorového rozložení jednotlivých ukazatelů sociálních rizik je nutné zohlednit i jejich časový vývoj. V níže uvedeném grafu je vidět, že od roku 2009 v souvislosti s nastupující recesí roste v Ostravě dlouhodobě

počet nezaměstnaných, na konci analyzovaného období je určitý pokles, na druhou stranu dochází k výraznému zvýšení osob pobírajících příspěvek na živobytí. Rovněž od roku 2008 dochází ke konstantnímu nárůstu osob s dopltkem na bydlení.

Graf 4.4: Vývoj ukazatelů sociálních rizik v Ostravě v absolutních hodnotách (celkový počet případů)

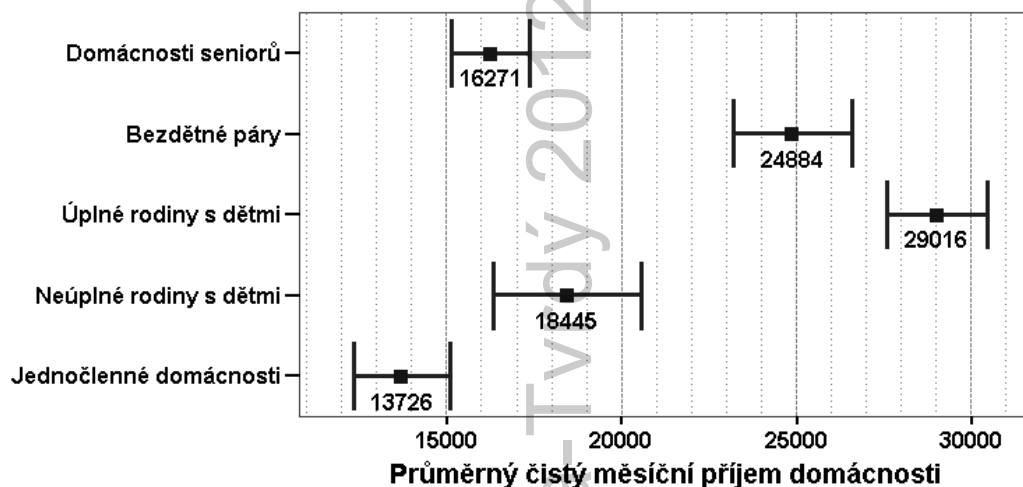
Zdroj: OK Systém - Dávky hmotné nouze a MPSV - statistika GIS 0.

Příjmy domácností a náklady na bydlení

V kapitole 2.5.1 byl prokázán vývoj ekonomické polarizace společnosti na úrovni kraje. Následující část je zaměřena na strukturu domácností v Ostravě z hlediska příjmů na základě výše zmíněného průzkumu 900 domácností z roku

2010. Jelikož se jedná o výběrový soubor, tak pro znázornění rozložení průměrných příjmů dle typu domácností je použit bodový odhad skutečného průměru celého základního souboru, tj. všech domácností daného typu v Ostravě. Nejvyšších celkových příjmů dosahují úplné rodiny s dětmi a nejhůře jsou na tom jednočlenné domácnosti.

Graf 4.5: Průměrný příjem domácnosti v Kč a 95% intervaly spolehlivosti

Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti; Ostrava, 2010.

Pozn.: Bodové odhady průměru s 95 % intervaly spolehlivosti. Rozdíly jsou statisticky významné (test ANOVA na hladině významnosti 0,05)

Pro porovnatelnost údajů je nutné tyto příjmy převést na konzumační neboli spotřební jednotku. Pro stanovení spotřební jednotky domácnosti byl využit metodický přístup EU, kde jsou definovány členové domácnosti takto: první dospělý v domácnosti = 1.0, každá další osoba starší 13 let = 0.5, každé dítě (do 13-leté nebo mladší) = 0.3.

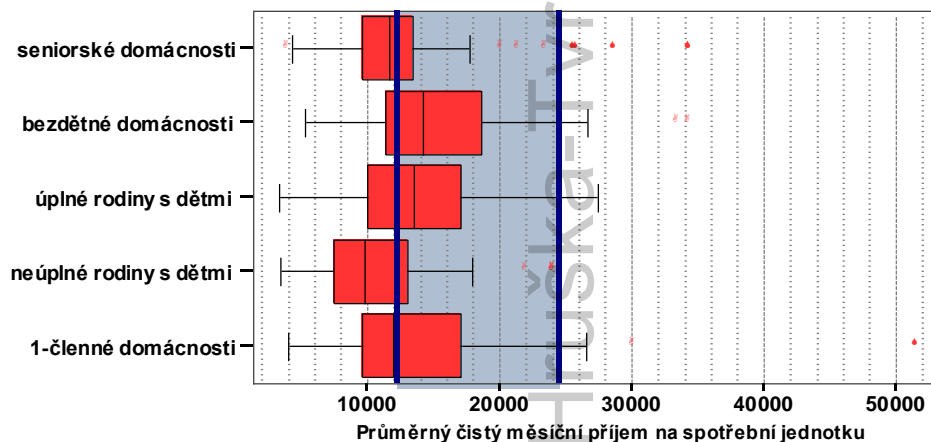
Dále na základě dat Statistiky rodinných účtů (ČSÚ) byly stanoveny meze příjmu pro střední vrstvy²⁶.

²⁶ Na základě dat Českého statistického úřadu Statistiky rodinných účtů za rok 2009, kde jsou uvedeny čisté příjmy, byly následujícím způsobem vypočteny hranice pro stanovení střední vrstvy dle čistých příjmů na spotřební jednotku. Hranice pro vymezení střední vrstvy byly stanoveny dle Régise Bigota (2008:7) násobkem mediánu čistých měsíčních příjmů domácnosti na spotřební jednotku (MCPSJ) následujícím způsobem: Dolní hranice = 0,75 x MCPSJ (12 275 Kč na měsíc); Horní hranice = 1,5 x MCPSJ (24 550 Kč na měsíc).

V Ostravě na rozdíl od jiných měst bydlí střední vrstvy v panelácích a tento typ bydlení jim vyhovuje. Jsou zvyklí zde žít. Na druhou stranu i seniři preferují bydlení na sídlištích, především z důvodu dobré dostupnosti (bezbariérovosti). Střední vrstvy se podle příjmů pohybují na spodní hranici a je zde vysoká pravděpodobnost, že při

jakékoliv změně stavu klesnou do spodních vrstev (výši svých příjmů), jelikož nemají žádné rezervy. Z výzkumu vyplynulo, že 58 % respondentů spadá do střední vrstvy, do spodní vrstvy patřilo 32,2 % respondentů a jen 9,8 % domácností se řadilo do vyšší vrstvy.

Graf 4.6: Rozložení průměrných čistých příjmů na spotřební jednotku - box plot

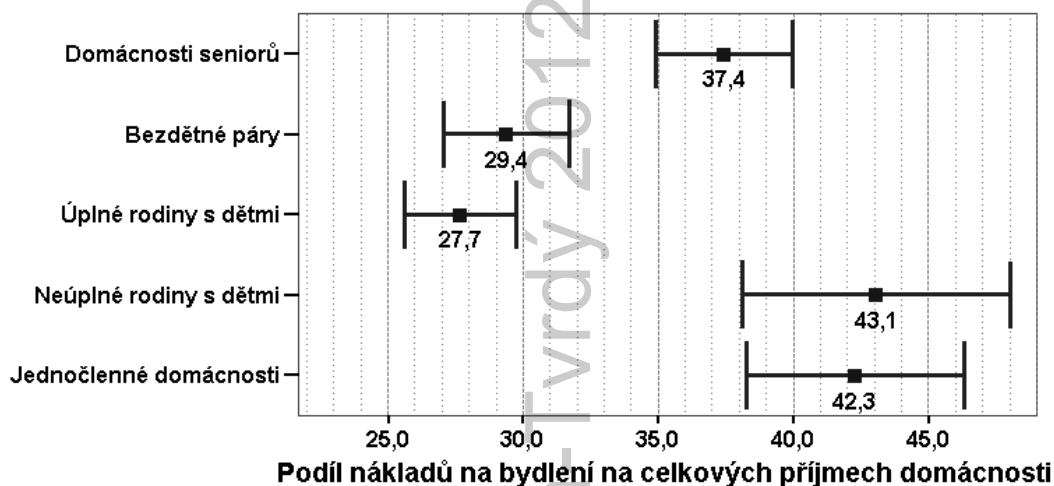
Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti; Ostrava, 2010.

Pozn.: Modrými čarami ohraničen prostor střední vrstvy dle čistých příjmů na konzumační neboli spotřební jednotky

Z výše uvedených boxplotů je zřejmé, že všechny zkoumané skupiny se v průměru pohybují na nižší hranici střední vrstvy (modrý obdélník), u neúplných rodin s dětmi spadá většina domácností do spodních vrstev. Nejlépe jsou na tom bezdětné domácnosti. Je nutné si uvědomit, že intervaly pro střední vrstvu byly stanoveny na republikové úrovni. Obecně platí, že ve městech jsou vyšší

příjmy než na venkově, proto je uvedena 1/3 domácností ve spodních vrstvách a další významný podíl středních vrstev na dolní hranici (tj. dalších 40 % domácností pod hranici 16 367 Kč) znamená signál destabilizace sociálních struktur v Ostravě, pokud platí obecná premisa, že střední vrstvy stabilizují demokratickou společnost.

Graf 4.7: Průměrný podíl nákladů na bydlení na celkových příjmech domácnosti v %

Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti; Ostrava, 2010.

Pozn.: Bodové odhady průměru s 95 % intervaly spolehlivosti. Rozdíly jsou statisticky významné (test ANOVA na hladině významnosti 0,05)

Před deregulací nájmu největší podíl z příjmu vynakládají na nájem neúplné domácnosti s dětmi a jednočlenné domácnosti (nad 40 %). K této hranici se výrazně přibližují senioři (37,4 %). V současné době tvoří obecní fond 10 % bytů a některé obvody dále pokračují v privatizaci, aby si dorovnaly schodkové rozpočty. Oproti tomu druhý největší vlastník bytového fondu soukromá společnost RPG, která disponuje srovnatelným fondem jako město, výrazně zvyšuje nájem. Dochází k přesouvání ekonomicky slabšího obyvatelstva do obecního fondu, kterého ale výrazně ubývá. Lze předpokládat, že tato situace bude gradovat a bude vyvolávat další sociální napětí.

Sociální problémovost bude dále narůstat, což se bude projevovat nárůstem nezaměstnanosti, která bude mít nerovnoměrné prostorové dopady. Všechny sociální problémy vedou na prvním místě ke ztrátě bydlení. Rovněž od 1. 1. 2011 je ukončena regulace nájemného na území města Ostravy a lze předpokládat, že poroste procento neplatičů nájmu. Problematický je nárůst počtu osob pobírajících dávky hmotné nouze, vývoj tohoto ukazatele však závisí na sociální politice státu a připravovaných reformách. Na základě zmíněných procesů lze očekávat narůst sociálních problémů v Ostravě v masovějším měřítku, než bylo dosud. Urbanistická nespojitost Ostravy přispívá k tvorbě

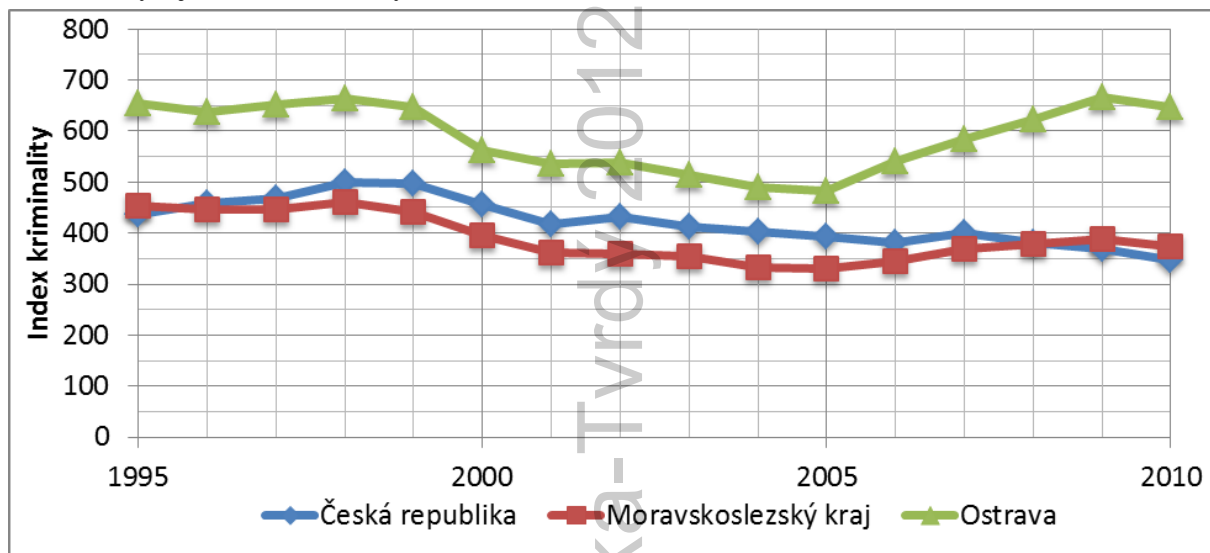
vyloučených lokalit a to především v severní a východní části města

4.3.2 Bezpečnostní rizika a růst kriminality

Nová sociální rizika s sebou přinášejí také nárůst sociálně patologických jevů ve společnosti včetně zvyšující se agrese, kriminálních chování a projevům extremismu. Mezi kriminogenní faktory můžeme řadit faktory jak sociální a kulturní, tak i ekonomické, rozhodně mezi ně můžeme počítat nezaměstnanost, vznik sociálně vyloučených lokalit, bezdomovectví, rozpad rodin, toxikomanií, gamblerství. Otázka kriminality se v současné době ukazuje jako narůstající problém, který je historicky výrazněji rozšířen v průmyslových městech, která

byla cílem pracovní migrace z celého území, jak ukazuje již Němcová ve své studii Kriminalita v Ostravě z roku 1970. V rámci celé republiky dochází k snižování počtu trestných činů, který snad není ovlivněn snížením stavu policistů. Oproti tomu v Ostravě dochází k výraznému růstu kriminality od roku 2005, jak to dokládá následující graf. Tyto procesy je nutné interpretovat s růstem výše uvedených sociálních rizik, především výrazným snižováním kupní síly, růstem nezaměstnanosti a nárůstem bezdomovectví. Největší kriminalita je v centru města především na ulici Stodolní a v nákupních centrech (více Horák a kol, 2011).

Graf 4.8: Vývoj indexu kriminality

Zdroj: ČSÚ – KROK Zdroj informací: Policejní prezidium ČR.

Pozn.: Nezahrnuje trestné činy evidované službou cizinecké policie a službou železniční policie.

Index kriminality je počet zjištěných trestných činů na 10 000 obyvatel starší 15 let.

„Bezpečnostní riziko chápeme jako pravděpodobnou, více či méně reálnou hrozbu, že bude ohrožena integrita určitého subjektu (jedince nebo společenského útvaru jako celku) kriminálním činem nebo jemu se blížícími důsledky činnosti jiných lidí. Nezahrnuje jenom objektivní možnost výskytu určité události (ohrožující osobu, zdraví, majetek, atd.), nýbrž také subjektivně vnímanou pravděpodobnost, která spoluurčuje definici situace a chování aktéra v ní.“ (Buriánek: 2001:48)

Na jednu stranu existuje objektivní riziko, že se stanete obětí trestného činu (proces

viktimize²⁷) a na druhou stranu je zde subjektivní pocit ohrožení. Model pocitu ohrožení obyvatel vychází z celé řady faktorů. (více Pecháčková a kol. 1998) Jedná se o kombinaci objektivní skutečnosti výrazně ovlivněné prezentací medií s osobními charakteristikami, jako jsou zranitelnost (nemocní a senioři) v kombinaci s hostejností okolí při napadení. Rovněž je dán i pohybem osob

²⁷ Míra viktimize identifikuje pravděpodobnost poškození obyvatelstva nejružnějšími formami trestné činnosti.

v rizikových oblastech, jedná se o nepřehledná místa (parky, podchody, neobydlené veřejné prostory), nebo o prostory s vyšším výskytem osob se sklonem ke kriminálním činům (okolí hospod, heren a v blízkosti hotelových domů).

Výše uvedené faktory se projeví i na pocitu bezpečí v Ostravě. V kontextu stárnutí populace dochází i k nárůstu pocitu ohrožení. Senioři patří

Tabulka 4.1: Pocit bezpečí dle věku

Jak se cítíte po setmění v ulicích Ostravy? (sloupcová procenta)	Věk				
	<35	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+
Normálně, bezpečně	40,00%	45,00%	38,60%	31,50%	25,50%
Trochu se bojím	46,30%	41,30%	44,40%	53,00%	47,70%
Hodně se bojím	13,70%	13,80%	17,00%	15,50%	26,90%

Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti; Ostrava, 2010.

Pozn.: Rozdíly mezi věkovými kategoriemi jsou statisticky významné

(Pearsonův chí-kvadrát test na hladině významnosti 0,05).

Pocit bezpečí je podmíněn i lokalitou bydliště respondenta, největší pocit ohrožení je pociťován v malých obvodech/obcích připojených k Ostravě. Obyvatelé těchto obcí vždy považovali Ostravu (míněno jádro Ostravy) za nebezpečné město plné komínů. To zesiluje i faktor věku, jelikož se jedná především o starší obyvatele. Mezi rizikové lokality s vyšším napětím mezi obyvateli patří obvod Mariánské Hory a Hulváky; Ostrava – Jih i Slezská

mezi časté cíle útoků osob s kriminálním chováním. Určitý mírně zvýšený počet ohrožení je i u osob mladších 35 let, což je projevem především jejich pohybu v rizikovějších lokalitách, např. ulice Stodolní, která patří mezi velice rizikové lokality (počet loupežných přepadení, výtržnictví a ublížení na zdraví). Podobné závěry jsou i z výzkumu v Praze (Jichová, Temelová; 2011).

Ostrava a okolí. Nejbezpečněji se cítí obyvatelé v centru (tj. Moravská Ostrava a Přívoz), Porubě a kupodivu i ve Vítkovicích. Vítkovice jsou specifickým případem oblasti, kde zřejmě nižší pocit ohrožení je ovlivněn dlouhodobým pocitem rizika. „Variabilita individuálních reakcí na riziko závisí na tom, jakému riziku je člověk exponován a jakou projeví míru ostražitosti“ (Buriánek: 2001:47).

Tabulka 4.2: Pocit bezpečí dle lokality

	Normálně, bezpečně	Trochu se bojím	Hodně se bojím	Celkem
Malé okolní obvody	27,2%	46,9%	25,9%	100,0%
Mariánské Hory a Hulváky	21,6%	54,1%	24,3%	100,0%
Ostrava – Jih	32,6%	47,4%	20,0%	100,0%
Slezská Ostrava a okolí	38,1%	42,4%	19,5%	100,0%
Moravská Ostrava a Přívoz	43,3%	43,3%	13,4%	100,0%
Poruba	39,9%	49,7%	10,5%	100,0%
Vítkovice	42,3%	50,0%	7,7%	100,0%
Celkem	35,6%	46,9%	17,5%	100,0%

Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti; Ostrava, 2010.

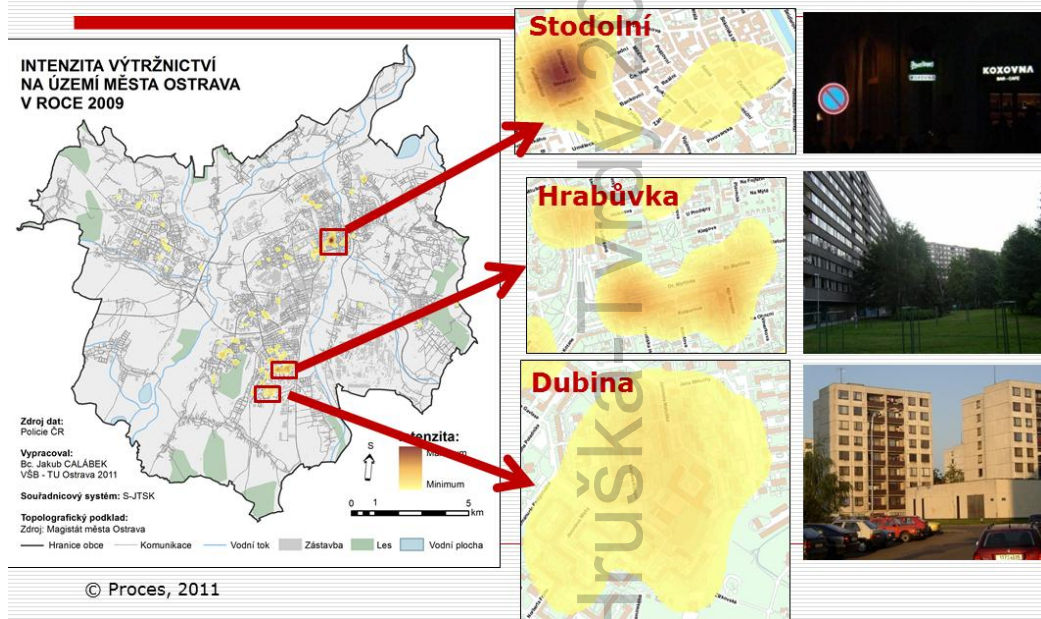
Pozn.: Rozdíly mezi věkovými kategoriemi jsou statisticky významné
(Pearsonův chí-kvadrát test na hladině významnosti 0,05).

Specifickým případem je Dubina, místní část ostravského městského obvodu Ostrava-Jih, na které stojí sídliště s panelovou zástavbou nesoucí stejné jméno. Tvoří ho 3 urbanistické obvody (J. Matušky, V. Jiříkovského a J. Buchvaldka) bezprostředně navazující na sídlištní zástavbu bývalého letiště v Hrabůvce. Místní část vznikla až k 1. lednu 1984 (vyčleněním z katastrů Staré Bělé, Nové Bělé, Hrabové a Hrabůvky) při výstavbě stejnojmenného

sídliště. Ta byla ukončena až koncem devadesátých let minulého století a sídliště – spolu se sousední částí Bělský Les - patří k posledním budovaným na území města. Sídliště je tvořeno pouze panelovou zástavbou a je pro ně typická nahuštěná zástavba a nedostatek zeleně. V této oblasti je lokalizován zvýšený nárůst výtržnictví v roce 2009, jak to dokládá níže uvedený mapový výstup.

Intenzita výtržnictví v Ostravě 2009

PROCES

Obrázek 4.1: Intenzita výtržnictví na území statutárního města Ostravy v roce 2009

Situaci dokresluje zpráva pana Reného Štechera, speciálního pedagoga, přednesená na konferenci prevence kriminality v Ostravě 2011: „V roce 2010 si skupina dětí/mládeže na sídlišti Dubina v Ostravě založila skupinu, kterou si pojmenovala „PARTA Z ROURY“. V této skupině je sdruženo okolo 100 členů a jejich cílem je agresivní jednání, za pomoci kterého si děti rozdělují hierarchii rolí. Věk členů je v rozmezí od

8 do 26 let. Největší vliv na vytvoření jednotlé tupy, kde jsou všichni členové stejní, mají šestadvacetiletý Filip a dvaadvacetiletý Crespo. Požadují po dětech (členech Party z roury), aby doma kradly peníze, za které si pak běžně kupují alkohol či psychotropní látky. Pokud splní tento požadavek, jsou pozitivně hodnoceni a akceptováni, v opačném případě jsou káráni a deptáni. Filipa lze charakterizovat jako závislého alkoholika a

uživatelé marihuany, který u členů party minimalizuje rodičovská práva. Pravidelně o víkendech, když některý z členů party nemá rodiče doma, pozvou se k němu, kde společně konzumují alkohol a psychotropní látky, přičemž si z bytu odnesou drobné věci, které se dají zpeněžit. Crespo trénuje thajský box (Muay Thai) a zápasí. Tento člověk učí členy porušovat pravidla a v okolí nahánět strach. Potlačuje v dětech pocit provinění a hanby. Díky Crespovi mají představu, že jejich dokonalost spočívá v násilí. U členů Party z roury

je zvýšená tendence k sebeubližování. Letos se rodiče dětí, které jsou členy Party z roury, obrátili s žádostí o pomoc na Policejní prezídium České republiky. Vrchní státní rada předal věc Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR, které nemělo o existenci Party z roury ani tušení. Přes letošní prázdniny byla celá parta monitorována a v měsíci září požádala Policie o spolupráci v oblasti sekundární prevence jak Úřad městského obvodu Ostrava-Jih, tak i Městskou policii Ostrava.“

Zdroj: Štecher René, soukromé snímky

Obrázek 4.2: Jedna z akcí mládeže na Dubině

Cílem města je zajistit ochranu občanů proti sociopatologickým jevům a protispolečenskému jednání. **Klíčovým nástrojem pro řešení kriminality je dostatečná kontrola prostoru policisty včetně programu prevence kriminality s doprovodným sociálním programem.** Inspirací

pro řešení problémů kriminality lze hledat ve fyzickém uspořádání prostoru. Např. v 70. letech 20. století americký architekt a urbanista Oscar Newman přichází s konceptem obhajitelných prostorů (Defensible Space Theory), který se snaží vhodným fyzickým uspořádáním prostředí (nižším

charakterem bytové výstavby, vhodným designem, propojením soukromých a veřejných prostor) snížit kriminalitu, posílit teritorialitu a sousedské vazby a tím i sociální kontrolu nad veřejnými prostory (Newman, 1976).

Vzhledem k nárůstu sociálních rizik a zvyšující se ekonomické polarizaci obyvatel je nutné předcházet eskalaci mezietského i sociálního napětí v území a s tím i souvisejícími projevy extremismu, jak byly zaznamenány již ve Šluknovském výběžku v srpnu až září 2011. Možnost využívat prediktivních metod založených na multikriteriální analýze poskytuje identifikaci lokality, kde z důvodu sociálního i mezietského napětí můžeme očekávat nutnost zvýšení policejní přítomnosti a zároveň intenzivní zakotvení předem připravených programů prevence kriminality a sociopatologických jevů. Sledování stavu pocitu bezpečí, možnosti měření sociálních rizik, preventivní programy budou do budoucna jedním z klíčových ukazatelů kvality života. S využitím metody kernelových odhadů a multikriteriálních metod lze velice přesně vymezit mikro-lokality s vyšším výskytem sociálních rizik. Tento přístup je rozveden v Horák, Inspektor, Krausová, Hruška-Tvrđý (2011) Sociálně rizikové lokality v Ostravě.

Pokud není dostatečně včas identifikováno ložisko problému (latentní procesy), často dojde k eskalaci extremistických aktivit a napětí mezi občany, což má destabilizační vliv na soužití v

komunitě a tím i na ekonomický rozvoj města. Pokud se tyto procesy vyhrotí, bývají na dlouhou dobu nezvratné.

4.3.3 Nejistota, důvěra a sociální kapitál

V moderní společnosti (Beck, 2004) dochází k nárůstu nejistot (rizik) především ve spojitosti s rozpadem sociálních vazeb a dlouhodobě budovaných struktur. Důvěra se nyní opět stává klíčovou kategorií zájmu sociologie, v této souvislosti se často používá koncept sociálního kapitálu (více Keller, Tvrđý, 2008: 107-108). Koncept je užíván buď v mikrosociálním kontextu jako **individuální sociální kapitál**, tzn., síť vzájemných vztahů, které může každý člen skupiny mobilizovat při naplňování svých potřeb (Bourdieu, 1980), nebo v makro-sociálním kontextu jako **kolektivní sociální kapitál**, tzn., jako míra důvěry a vstřícnosti, jež vládne v určité době a v určité společnosti, či jako ochota občanů podílet se na veřejném životě (Putnam, 1995, 2000).

V této práci je pozornost věnována kolektivnímu sociálnímu kapitálu, tzn. makro-sociálnímu kontextu, jedné z klíčových dimenzí soudržnosti společnosti. Americký sociolog Putnam (1994) zkoumal samosprávné oblasti v Itálii, aby identifikoval příčiny úspěchu jednotlivých oblastí, včetně lepšího fungování demokratických institucí. Rozdílly byly dle něho v odlišném postoji obyvatel

k občanské kultuře a tím se různil sociální kapitál jednotlivých regionů. Jak se ukázalo, sociální kapitál byl zde dán vztahy mezi členy společnosti a pravidly v jednání mezi nimi. Ty jim dovolují spoléhat se jeden na druhého. Putnam vychází z kulturního přístupu²⁸, podle něj sociální důvěra v dané společnosti ovlivňuje i důvěru v její instituce.

Koncept sociálního kapitálu je v poslední době značně používán a to nejen mezi sociology, pronikl i do ostatních disciplín jakou jsou ekonomie, urbanismus, územní plánování, regionální rozvoj. Svě nové zakotvení našel pojem sociální kapitál v tématu udržitelného rozvoje území, který „spočívá ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé přírodní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území“ (§ 18 odst. 1 Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu). Podle nového stavebního zákona z toho vyplývá, že při tvorbě Rozboru udržitelného rozvoje území v rámci sociálního pilíře je doporučeno měřit soudržnost obyvatel respektive kolektivní sociální kapitál. Jeho měření však vyžaduje určitou znalost

²⁸ Vztahu mezi sociální důvěrou a důvěrou v instituce je předmětem dvou přístupů vysvětlující původ a vznik sociálních důvěr: kulturní, který se zakládá na osobní zkušenosti jednotlivce v rámci procesu socializace, a institucionální vychází z racionálně založeného hodnocení výkonu daných. (Sedláčková, Šafr, Häuberer, 2009:7).

sociologických výzkum ve vztahu k prostoru. Urbanista Karel Maier (2006) např. doporučuje zařadit mezi základní demo-sociální indikátory udržitelného rozvoje:

- obyvatelstvo – střední délka života; věková struktura obyvatelstva; migrace; ekonomická, aktivita obyvatel; vzdělání; hustota zalidnění,
- sociální kvalita prostředí – dostupnost vyššího vybavení,
- sociální infrastruktura – sociální vybavení (regionální komplexita); bydlení,
- instituce – institucionální kapacita; důvěra v instituce, jejich autorita.

Koncept kolektivního sociálního kapitálu „zahrnuje složku strukturní: vazby a sociální kontakty, jakož i síť občanské angažovanosti (participace, dobrovolnictví) a kulturní: hodnoty a normy reciprocity, důvěru v ostatní lidi a společenské instituce, pocit solidarity, smysl pro sounáležitost s komunitou“ (Musil, 2008:20). Lze ho měřit pouze průzkumem veřejného mínění v území, což je pro město velice ekonomicky nákladné. Z tohoto důvodu jsou na lokální úrovni používány indikátory sociálního kapitálu, které mohou částečně nahradit toto šetření, jako jsou např. účast občanů v lokálních volbách, nebo účast občanů v neziskovém sektoru (tj. Svaz zahrádkářů, Červený kříž apod.).

Pokud se vrátíme k průzkumu Ostravy, lze pozorovat, že její obyvatelé mají největší důvěru v instituci, se kterou nejčastěji jednají. Na prvních

místech to jsou obvodní úřady, pak následuje důvěra k policii ČR. Nejhůře jsou na tom z hlediska důvěry soudy a úřady práce.

Tabulka 4.3: Důvěra obyvatel Ostravy v instituce

	určitě nedůvěřuji	spíše nedůvěřuji	spíše důvěřuji	určitě důvěřuji
Důvěra - krajský úřad	5,7%	19,0%	53,6%	21,7%
Důvěra - magistrát	6,8%	17,5%	53,7%	21,9%
Důvěra - obvodní úřad	7,5%	16,8%	51,7%	24,0%
Důvěra - soudy	15,1%	28,2%	39,2%	17,5%
Důvěra - úřady práce	11,0%	26,9%	42,2%	20,0%
Důvěra - Městská policie	9,6%	23,9%	47,8%	18,8%
Důvěra - Policie ČR v Ostravě	8,3%	18,0%	50,2%	23,5%

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Sociální soudržnost na lokální úrovni se projevuje nepřímo v regionální identitě a v hrdosti na město nebo region. Obyvatelé Ostravy jsou významně méně hrdí na to, že patří do České republiky oproti výsledkům z výzkumu „Evropská hodnotová studie“ z roku 2008 v podobně velikých městech v ČR. Důvod je pravděpodobně v národnostním složení obyvatel Ostravy. Kořeny

tohoto obyvatelstva nalezneme na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku, v Polsku a Německu. Silnou vazbu k městu a svému regionu potvrzují postojem, ve kterém tvrdí: nejvíce jsou hrdí na to, že jsou Ostraváci, a hned vzápětí na svou příslušnost k Moravskoslezskému kraji. Další příčky zájmu obsazují témata, co se děje v ostatních regionech republiky, až poté následuje zájem o světové dění.

Tabulka 4.4: Hrdost obyvatel Ostravy a obyvatel ČR

Výzkum	Do jaké míry jste hrdý(á) na	velmi hrdý(á)	spíše hrdý(á)	ne moc hrdý(á)	vůbec ne hrdý(á)
Občané Ostravy (IMPIS)	nejbližší okolí Vašeho bydliště, městská čtvrť	15%	45%	28%	12%
	město Ostrava	22%	45%	25%	8%
	Moravskoslezský kraj	20%	50%	22%	8%
	Česká republika	20%	42%	25%	12%
Občané ČR (EHS)	Česká republika	33%	51%	14%	2%

Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti (IMPIS); Ostrava, 201. Porovnání s výzkumem Evropská hodnota studie (EHS) realizovaným v roce 2008, společností SC&C, s.r.o.

Klíčovou roli při utváření důvěry mezi občany a identity k místu/městu hraje lokální nebo regionální kultura (Patočka, Heřmanová, 2008). V současném moderním prostředí zaměřeném na materiální stránku života je zcela přirozené a nezbytné, aby každý dospělý člověk získal unikátní souhrn vlastností, znalostí a schopností a na jejich základě svoji osobu ekonomicky uplatnil jako zaměstnanec nebo jako podnikatel. Seberealizace je spojována s určitou ekonomickou nezávislou činností.

Kultura plní důležitou sociální funkci, v kultuře je klíč k pochopení sociálního světa. Přispívá k sebeuvědomění občanů jako svobodných jedinců i k pocitu sounáležitosti občanů se společenstvím, v němž žijí, s obcí, regionem i státem. Tato role kultury má značný motivační efekt. Účast na kultuře vytváří smysluplnou náplň volného času a je tak mj. důležitým nástrojem prevence před toxikomanií, gamblerstvím, kriminalitou a dalšími

sociálně patologickými jevy, jimiž je ohrožena zejména mládež. Obecně přispívá také k lepšímu vzájemnému porozumění mezi občany různého etnického a národnostního původu a je nezanedbatelným prostředkem boje proti xenofobii a rasismu.

Účast na kulturním životě a celospolečenském dění pomáhá osobám s určitým znevýhodněním (senioři, občané se zdravotním postižením apod.) začlenit se tak zpět do společnosti a překonat tak v jisté míře jejich znevýhodnění, podobně může tato aktivita pomoci i obětem násilí. Kultura, resp. podílení se na ní, má tedy i terapeutickou (léčebnou) funkci související bezprostředně s jejími kreativními (tvořivými) efekty.

Vedle ekonomického aspektu má však kultura další zásadní aspekt: je duchovním základem společnosti, měřítkem její vyspělosti. Aspekt kultury má silný potenciál být podstatnou hnací silou udržitelného rozvoje, prosperity a civilizační

konkurenceschopnosti celé společnosti, a to zejména díky kreativitě. Kultura napomáhá překonávat důsledky sociálních rozdílů, přispívá ke vzdělanosti, kreativitě, sebedůvěře i hrdosti na regionální, národní i "nadmárodní" kulturní dědictví.

Cíle lokálních a regionálních kulturních aktivit

Cíle ekonomické a společenské dimenze rozvoje směřují především k účelnému využívání kulturních hodnot, ať již hmotných (např. historické dědictví uměleckých hudebních děl v oblasti vážné hudby) či nehmotných (intelektuální dimenze, inovace a kreativita) ve smyslu impulsů a výzev pro sociální prostředí dotčených regionů a jeho ekonomiku. Cíl občanská dimenze - rozvoj osobnosti představuje záměr posílit vliv kultury v oblasti vzdělávání a obohacování života jednotlivých občanů, dospělých i dětí.

4.3.4 Komunikační strategie v oblasti sociálních a bezpečnostních rizik

V rámci prevence bezpečnostních a sociálních rizik je nutná vhodná komunikační strategie města, která bude o těchto rizicích věcně informovat, ale

nebude podporovat nárůst pocitu ohrožení, který podporují některá komerční média. Cílem této strategie je zvyšování účinnosti procesů spojených s komunikací s obyvatelstvem jako nedílnou součástí připravenosti města na bezpečnostní hrozby a krizové situace. Dále pak dosažení odpovídající informovanosti obyvatelstva o motivech, možném chování osob páchajících trestnou činností včetně extremistických skupin.

V obecné rovině komunikační politika informuje o aktivitách města a svými nástroji spolupůsobí na cílové skupiny, tak aby byly tyto aktivity, produkty či informace o nich vnímány věcně. Komunikační politika se dělí na externí a interní. Cílem externí komunikační politiky je vytvoření pozitivní image města pro turisty, návštěvníky a potenciální investory. Interní komunikační politika je zaměřena na cílové skupiny občanů a místních podnikatelů. Nástroje externí a interní komunikační politiky jsou téměř identické, liší se pouze způsobem využití těchto nástrojů vzhledem ke strategickým prioritám a cílovým skupinám. Komunikační politika má mít interaktivní charakter a musí zajišťovat zpětnou vazbu. (více Ježek, Rumpel, Slach, 2007:54)

Tabulka 4.5: Média pro interní komunikaci města k bezpečnostním a sociálním rizikům

Médium	Výhody	Nevýhody
Noviny	pružnost, včasnost, dobré pokrytí místního trhu, široké působení, vysoká důvěryhodnost	krátká životnost, špatná jakost tisku, nízká čtenost jednoho výtisku
Televize	kombinuje obraz, zvuk, pohyb, apeluje na smysly, velká pozornost při sledování, velký obsah	vysoké absolutní náklady, přeplněnost, přelétavá pozornost, menší selektivita příjemců
Adresné zásilky	volitelnost příjemců, pružnost, žádná konkurence stejného média, osobní oslovení	poměrně vysoké náklady, pověst nevyžádaného reklamního materiálu
Rozhlas	masové použití, vysoká geografická a demografická selektivita, nízké náklady	pouze zvuková prezentace, nižší pozornost než televize, nestandardizované vyhodnocování sledovanosti, přelétavá pozornost
Časopisy	vysoká geografická a demografická selektivita, důvěra a prestiž, vysoká jakost tisku, dlouhá životnost, vysoká čtenost jednoho výtisku	dlouhá čekací doba při nákupu inzertní plochy, část neprodaných výtisků, žádná záruka umístění
Venkovní reklama	pružnost, velký počet opakovaných působení, nízké náklady, malá konkurence	nemožná volitelnost příjemců, omezení výtvarného řešení
Letáky	pružnost, úplná kontrola rozesílání, možnost dramtizace sdělení	nadměrná produkce vede k vysokým nákladům
Telefon/ zasílání SMS	rychlost a velké množství uživatelů, vhodná při náhlých krizových situacích	nutnost krátkého sdělení poměrně vysoké náklady i při využití dobrovolníků
Internet	vysoká selektivita, interaktivnost, relativně nízké náklady	poměrně nové médium s malým počtem uživatelů v některých věkových kategoriích a některých sociálních skupin

Pozn.: Vhodná media pro interní komunikaci města k bezpečnostním a sociálním rizikům jsou vyznačena tučně.

Pro tvorbu interní komunikační strategie jsou nutné informace o občanech města, jak důvěřují jednotlivým zdrojům informací, kdo jsou tvůrci veřejného mínění (*opinion leaders*). Obyvatelé

Ostravy nevidí velké rozdíly mezi důvěryhodnostmi jednotlivých informačních kanálů. Odlišuje se pouze nejdůvěryhodnější zdroj, a to jsou známí, a nejméně důvěryhodný zdroj – prospekty a letáky.

Tabulka 4.6: Důvěra v informační zdroje

Důvěra při získání informací z	určitě nedůvěřuji	spíše nedůvěřuji	spíše důvěřuji	určitě důvěřuji
televize	4,2%	20,9%	54,5%	20,4%
rozhlas	4,1%	18,2%	57,4%	20,4%
celostátní tisk	4,9%	22,1%	52,9%	20,1%
regionální tisk	4,0%	20,1%	56,3%	19,5%
známí	2,8%	13,0%	55,6%	28,5%
internet	3,4%	17,6%	56,3%	22,7%
prospekty, letáky	20,8%	35,9%	31,3%	12,1%

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Každé informační zdroje využívají odlišné cílové skupiny obyvatelstva, a proto je nutné při zacílení obsahu vzdělání nutně vybrat vhodný informační kanál.

Tabulka 4.7: Využívání internetových zdrojů

Do jaké míry využíváte při získávání informací	vůbec nevyžívám	občas využívám	často využívám
televize	4,0%	31,9%	64,0%
rozhlas	14,1%	42,9%	43,1%
celostátní tisk	18,0%	51,2%	30,8%
regionální tisk	20,9%	53,3%	25,7%
známí	10,5%	48,9%	40,6%
internet	24,0%	20,5%	55,5%
prospekty, letáky	28,2%	49,6%	22,2%

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Interaktivní webové stránky

Obsah stránek by měl minimálně naplňovat znění zákona 106/1999 o povinně zveřejňovaných informacích. Z hlediska funkčnosti i přehlednosti

webu je důležité odlišit informace o městě a oficiální informace úřadu. Informace o městě a jejich zpracování může být prvním kontaktem pro externí cílové skupiny s městem. Hodnota

takovýchto informací stoupne, bude-li web funkčně propojen s dalšími institucemi města. Samozřejmostí je přehledná struktura úřadu se všemi kontakty na úředníky a zveřejnění úředních

hodin. Webové stránky by měly umožňovat obousměrnou výměnu informací mezi městem a jeho cílovými skupinami (Ježek, Rumpel, Slach, 2007:59).

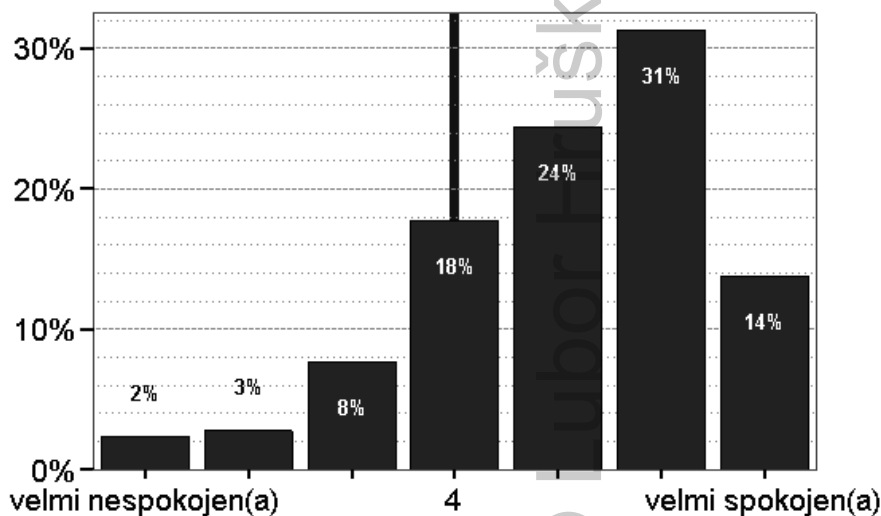
4.4 Spokojenost obyvatel a budoucí vývoj města

4.4.1 Spokojenost a bydlení obyvatel Ostravy

Pro další vývoj města jsou klíčové postoje občanů a jejich spokojenost, to ovlivňuje i výsledky

voleb. Na základě výše zmíněného průzkumu 900 domácností v roce 2010 lze identifikovat, že 69 % obyvatel Ostravy je spokojena se svým životem a jen 13 % obyvatel je nespokojeno.

Graf 4.9: Spokojenost obyvatel Ostravy

Zdroj: OSU; Výzkum Industriální město v postindustriální společnosti; Ostrava, 2010.

Pro dokreslení celkové spokojenosti je nutné porovnat spokojenost s jednotlivými faktory kvality života. Obyvatelé města Ostravy jsou nejvíce spokojeni se vztahem se svými dětmi, partnery, příbuznými a přáteli. Intenzita spokojenosti klesá

při hodnocení spokojenosti se svým životem, či kvalitou bydlení. Nejmenší je pak spokojenost s životní úrovní, **pocitem bezpečí**, se zdravím a s prací.

Graf 4.10: Průměrná spokojenost obyvatel dle jednotlivých oblastí kvality života

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Pozn.: Hodnoty jsou převedeny na škálu 0 až 100.

Spokojenost je závislá i na věku respondenta. Věk nejvíce ovlivňuje spokojenost se zdravím (negativní závislost, tzn., čím je člověk, starší tím je méně spokojený) následují faktory s pozitivní

závislostí – volný čas a kvalita bydlení (měřeno koeficientem Eta). Závislost na věku byla prokázána i u dalších faktorů, které jsou uvedeny v následující tabulce na šedém podkladu.

Tabulka 4.8: Průměrná spokojenost obyvatel dle věku

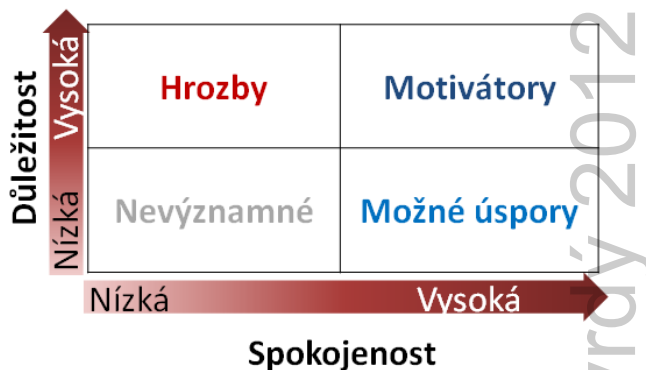
	Věk					Celkem
	<35	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+	
celkově se svým životem	73,20	69,18	67,54	67,51	70,23	69,73
kvalita bydlení (Eta 0,15)	69,61	61,95	67,10	68,90	71,79	68,23
přátelé	81,45	74,06	73,90	74,63	75,12	76,06
osobní život	77,91	72,33	69,37	73,46	73,47	73,57
vztah s partnerem/kou	78,60	77,98	75,00	77,17	83,21	78,41
práce, zaměstnání	68,08	67,90	65,84	72,22	72,67	68,64
děti	85,19	87,21	81,89	82,20	85,33	84,33
volný čas (Eta 0,21)	71,16	68,87	67,00	73,58	80,62	72,77
vztahy s okolím	69,77	67,60	68,85	75,76	74,77	71,60
vztahy s příbuznými	76,63	78,80	76,73	79,52	80,75	78,56
zdraví (Eta 0,27)	79,00	73,85	65,91	63,41	58,98	68,07
životní úroveň	68,06	60,83	59,80	61,08	62,40	62,70
pocit bezpečí	70,10	61,46	59,54	60,28	61,09	62,75

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Pozn.: Hodnoty jsou převedeny na škálu 0 až 100. Šedě zbarvené oblasti v prvním sloupci jsou statisticky významně odlišné v jednotlivých věkových kategoriích. (Test ANOVA na hladině významnosti 5 %)

Každý z nás chápe kvalitu života jinak, nezáleží pouze na tom, jak jsme s jednotlivými oblastmi života spokojeni, ale podstatnou roli hraje

také to, jak jsou pro nás tyto oblasti důležité. Tento přístup se nazývá **kvadrantová analýza**. Jednotlivé kvadranty mají obecně pro následující interpretaci:

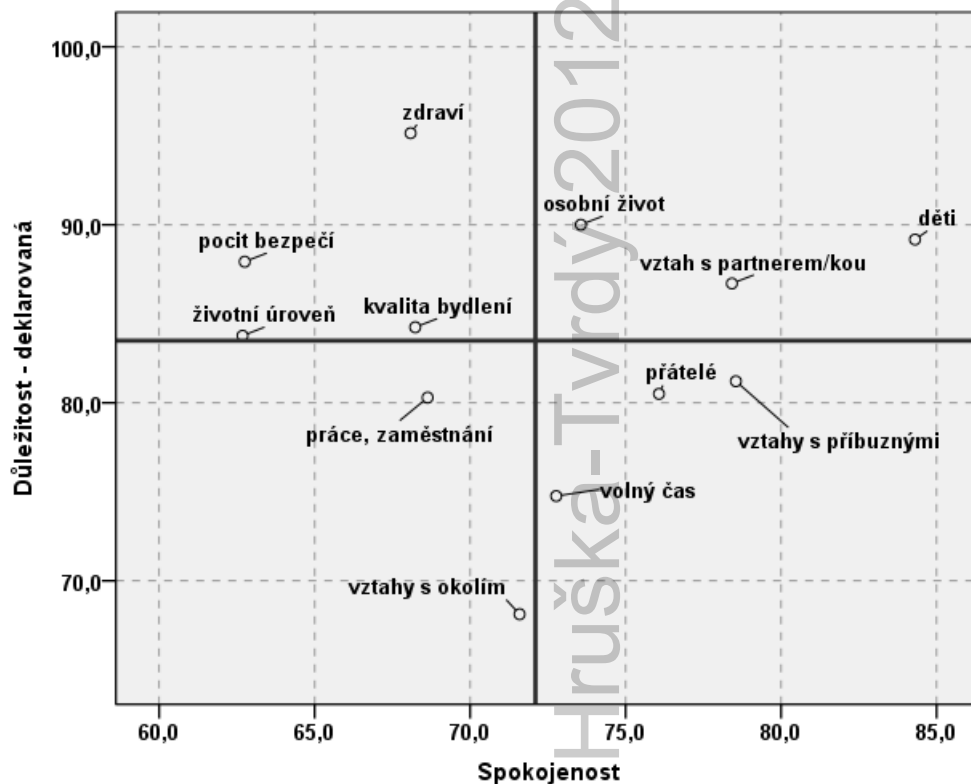
Obrázek 4.3: Schéma kvadrantové analýzy

Spokojenost faktoru byla měřena na 7 bodové škále, kterou lze rekódovat na škálu 0 až 100, stejně jako důležitost. Graficky lze tyto průměry zobrazit v bodovém dvourozměrném grafu. Osy kvadrantů

- ▶ **Motivátory** – faktory, které kladně motivují občany, zvyšují jejich sounáležitost s městem.
- ▶ **Hrozby** – faktory, které mají negativní vliv na motivaci. Jedná se o nenaplněné potřeby občanů. Do těchto oblastí je doporučeno investovat zdroje a působit na jejich vylepšení.
- ▶ **Možné úspory** - s těmito faktory jsou občané spokojeni, ale málo ovlivňují jejich celkovou spokojenost. Zdroje investované do zlepšování těchto faktorů je vhodnější přesunout do oblasti Motivátorů a především do oblasti Hrozeb. Postačí pouze udržovat stávající úroveň s minimálními investicemi.
- ▶ **Nevýznamné** – s těmito faktory jsou občané nespokojeni, ale zároveň nejsou pro ně důležité. V těchto oblastech jsou občané ochotni ke kompromisu. Nejedná se o investiční prioritu.

jsou vypočítané, jako průměr spokojenost a důležitosti. Následující graf popisuje kvalitu života obyvatel Ostravy kraje formou kvadrantové analýzy na základě dotazníkového šetření.

Graf 4.11: Spokojenost se životem v jednotlivých oblastech a jejich deklarovaná důležitost v Ostravě

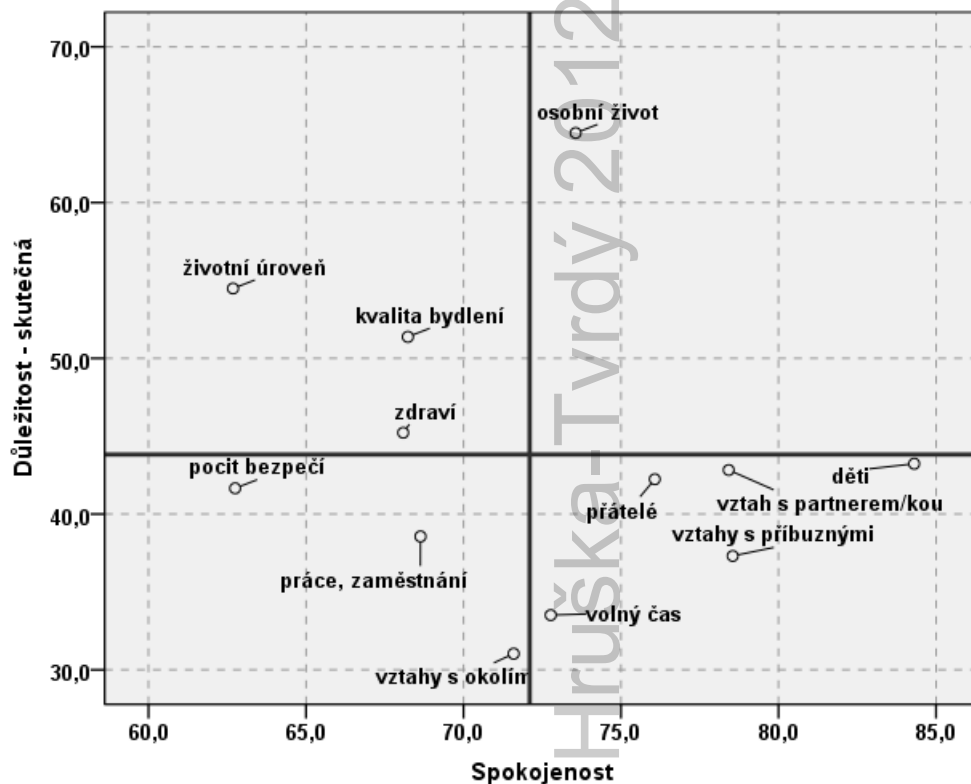

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Z grafu lze vyčíst, že obyvatelé jsou nejvíce spokojeni se svými dětmi, se vztahy s partnerem a také se vztahy s příbuznými. Nejméně jsou naopak spokojeni se svou životní úrovní, pocitem bezpečí, které patří mezi největší **hrozby** spolu s kvalitou

bydlení a se zdravím. Mezi **motivátory** z hlediska vysoké spokojenosti a vysoké důležitosti patří osobní život, děti a vztahy s partnerem. Za nejméně významné potom lidé považují vztahy s okolím a kupodivu práci a zaměstnání.

Graf 4.12: Spokojenost se životem v jednotlivých oblastech a skutečná důležitost v Ostravě

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

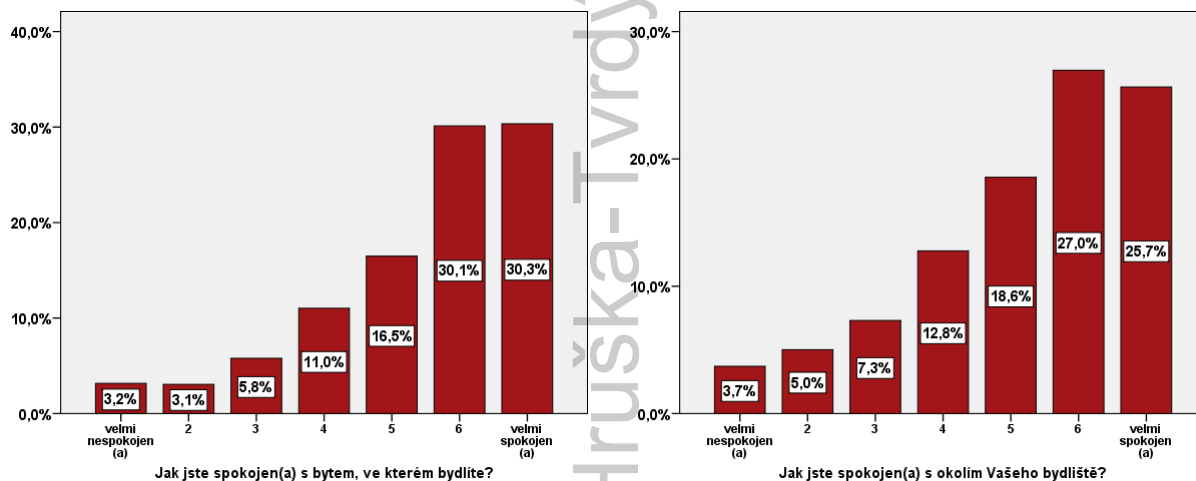
Rozdíl oproti předchozímu grafu je založen na měření důležitosti jako vztahu mezi celkovou spokojeností a dílčí spokojeností formou Pearsonova korelačního koeficientu. Jedná se o tzv. skutečnou důležitost, to znamená, není ovlivněna tím, co uvedli respondenti, jak jsou jednotlivé oblasti důležité v dotazníku, ale vztahem dílčí

spokojenost k celkové spokojenosti se životem. Výše uvedený graf potvrzuje proces individualizace soudobé společnosti (Bauman: 2004; Beck; 2004) a preference osobních zážitků (Schulze, 1992). Na prvních třech místech zde překvapivě nejsou děti, jak všichni v předchozím dotazování uváděli, ani zdraví, ale osobní život, životní úroveň a kvalita

bydlení, které primárně ovlivňuje celkovou spokojenost se životem. Je otázkou jak se bude tato situace nadále projevovat při úplném dopadu postupující recese.

Klíčovou kategorií pro město je funkce bydlení, proto při další analýze se zaměříme na

Graf 4.13: Spokojenost s bytem a jeho okolím

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

spokojenost obyvatel s bytem a s okolím bydliště. Až 60 % respondentů velmi pozitivně hodnotí byt, ve kterém bydlí, a více než polovina respondentů velmi kladně hodnotí okolí svého bydliště. Velmi nespokojeni s bytem i s jeho okolím jsou pouze 3 % respondentů.

Z následujícího tabulky je patrná vyšší spokojenost s bytem než s jeho okolím. Spokojenost se však liší dle jednotlivých věkových kategorií. Největší míru spokojenosti jak s bytem, tak s jeho okolím vykazuje skupina důchodců.

Tabulka 4.9: Spokojenost s bytem a jeho okolím

Průměr	Věk					Celkem
	<35	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+	
Jak jste spokojen(a) s bytem, ve kterém bydlíte?	73,90	69,48	72,48	73,46	80,44	74,37
Jak jste spokojen(a) s okolím Vašeho bydliště?	70,89	68,44	65,90	69,55	74,05	70,13

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Pozn.: Hodnoty jsou převedeny na škálu 0 až 100.

Velmi spokojeni jsou i respondenti do 35 let. Naopak respondenti nejméně spokojeni s bytem jsou ve věku 35 až 44 let a respondenti nejméně spokojeni s okolím bydliště ve věku 45 až 54 let.

Obyvatelé města Ostravy nejvíce preferují bydlení v samostatném rodinném domě a to ve všech věkových kategoriích. Zajímavý je pohled na bydlení v novostavbě, které preferuje nejmladší věková kategorie hned za rodinným domem,

Tabulka 4.10: Preferovaný typ domu k bydlení

% kladných odpovědí	Věk					Celkem
	<35	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+	
Panelový dům	8,29	8,75	7,79	10,50	20,91	11,74
Cihlový dům (starší)	11,22	9,38	9,74	18,23	19,55	14,02
Novostavba po roce 2000 (bytový dům)	13,66	9,38	9,74	12,15	2,73	9,35
Řadový dům, vila-dům	11,71	9,38	8,44	7,18	9,55	9,35
Samostatný rodinný dům	55,12	60,00	64,94	51,38	40,91	53,48
Neví	4,39	5,00	3,25	4,97	8,18	5,33

Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Pozn.: Přesné znění otázky: „C16. V jaké domě byste chtěl(a) bydlet?“

naopak u seniorů získal tento typ bydlení nejmenší počet kladných odpovědí. Druhý nejvyšší počet kladných odpovědí u seniorů získal panelový dům a dům cihlový.

Nejvíce respondentů by rádo bydlelo na okraji města a to ve všech věkových kategoriích. Značná část respondentů preferuje bydlení mimo Ostravu, nejvýše však ve věkové kategorii 45 až 54 let.

Bydlení v centru města je zajímavé zejména pro respondenty do 35 let. Žádné představy o lokalitě vhodné k bydlení nemá kolem 10 % respondentů.

Tabulka 4.11: Preferované bydlení dle lokality

% kladných odpovědí	Věk				
	<35	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+
V centru města	17,2%	13,2%	5,9%	8,3%	13,3%
Na okraji města	50,2%	56,6%	58,8%	55,2%	61,0%
Mimo město	18,2%	20,1%	23,5%	18,8%	15,1%
Je to jedno	14,3%	10,1%	11,8%	17,7%	10,6%

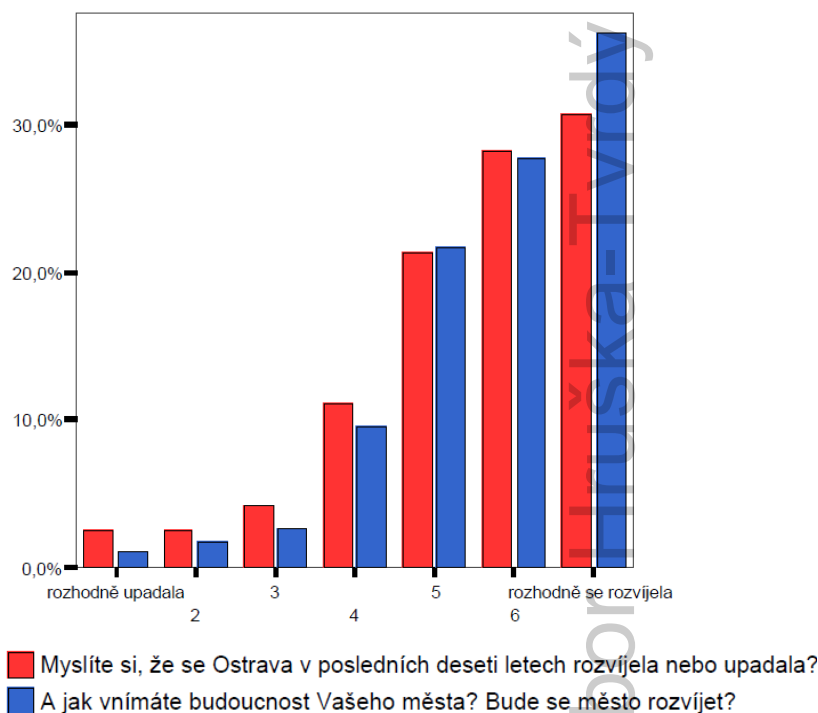
Zdroj: OSU - Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Pozn.: Přesné znění otázky. „C17. Kde byste nejraději bydlel(a) – čemu dáváte přednost?“

4.4.2 Budoucí vývoj

Občané Ostravy si myslí, že město se posledních 10 letech rozvíjelo, a očekávají, že je v této důvěře v budoucí vývoj skrytý potenciál, jenž město má a musí ho využít. rozhodně dále bude rozvíjet. Oproti jiným městům

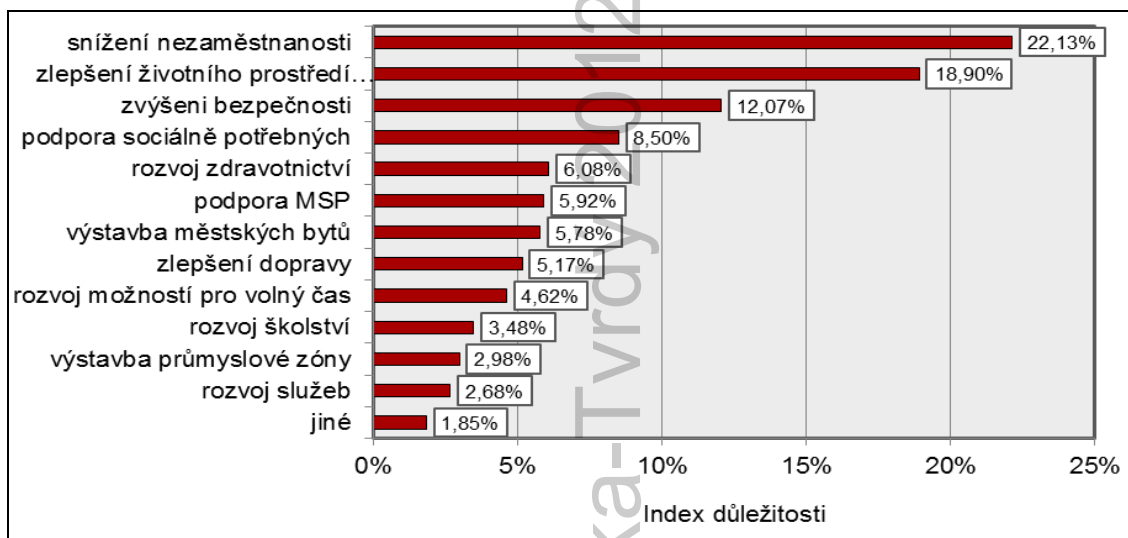
Graf 4.14: Postoje obyvatel k minulému a budoucímu vývoji Ostravy

Zdroj: OSU – Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

Nejvíce investic z rozpočtu města by obyvatelé Ostravy směřovali do oblasti, která by vedla ke snížení nezaměstnanosti, dále k zlepšení životního prostředí (především čistotu ovzduší) a na třetím místě se umístila bezpečnost.

Graf 4.15: Preferovaná oblast pro rozvoj města

Zdroj: OSU – Industriální město v post-industriální společnosti, Ostrava 2010.

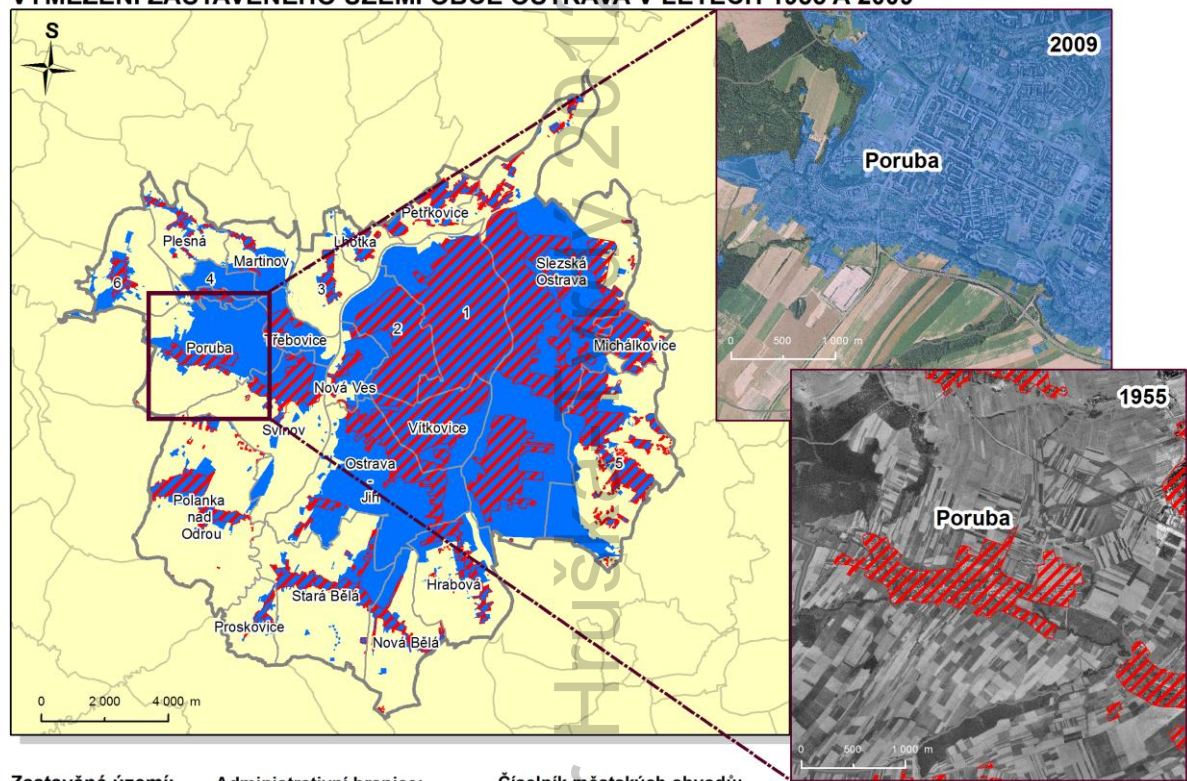
Pozn.: Přesné znění otázky: „E8. Vyberte tři oblasti, kam byste nejvíce směřoval(a) prostředky z rozpočtu města?“

Pozn.: MSP = malé a střední podnikání

V dlouhodobé perspektivě (v letech 1955 a 2009) se odehrával rozvoj města západním a jižním směrem. V těchto směrech došlo k nejvýraznějšímu rozrůstání sídla, jedná se především o oblast Poruby a Hrabůvky, Výškovic a Dubiny, jak to znázorňuje

následující mapový výstup. Specifickou oblastí je jihovýchodní část města, kde na katastru obcí Kunčice, Kunčičky a Bartovice došlo k rozrůstání hutního komplexu ArcelorMittal Ostrava dříve Nová huť Klementa Gottwalda.

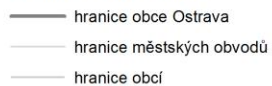
VYMEZENÍ ZASTAVĚNÉHO ÚZEMÍ OBCE OSTRAVA V LETECH 1955 A 2009

Zastavěné území:

Administrativní hranice:

Číselník městských obvodů:

1 Moravská Ostrava a Přívoz	4 Pustkovec
2 Mariánské Hory a Hulváky	5 Radvanice a Bartovice
3 Hošťálkovice	6 Krásné Pole

Zdroj dat: Krajský Úřad Moravskoslezského kraje
Administrativní hranice platné k 1.7.2011
Souřadnicový systém S-JTSK

Zdroj: HRUŠKA-TVRDÝ, L. a kol. (2011c).

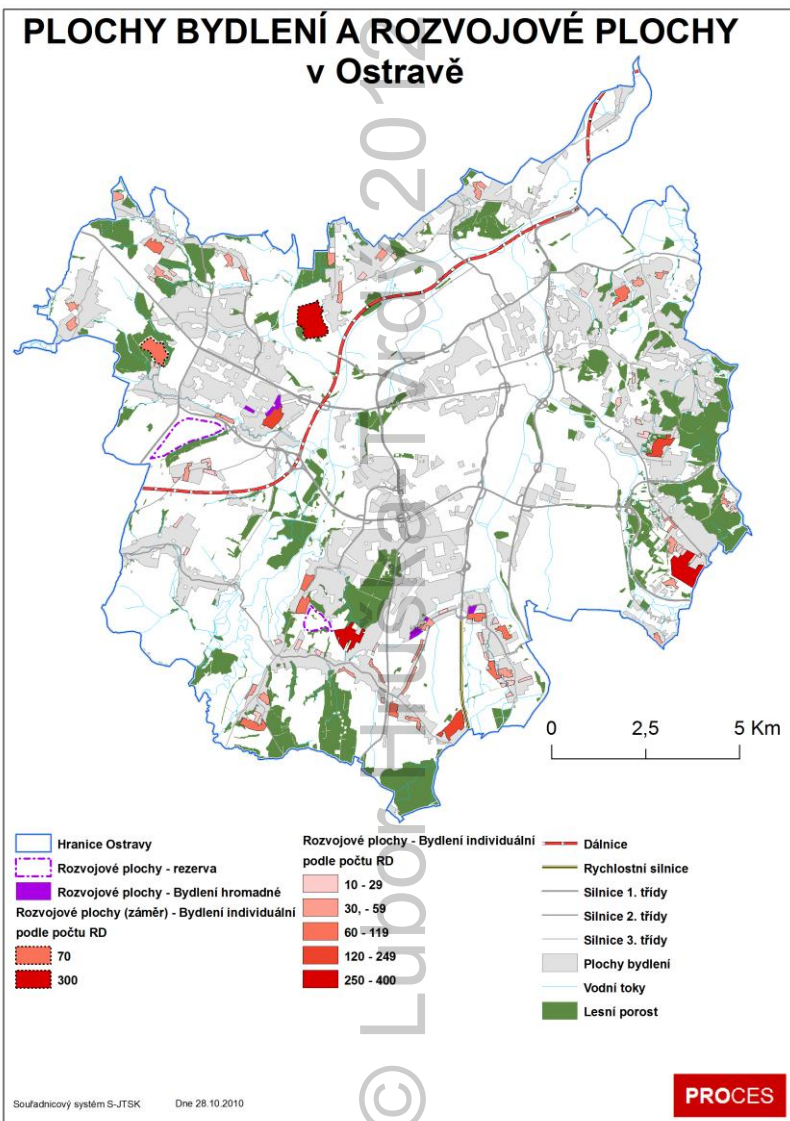
PROCES

Mapa 4.5: Zastavěné území obce Ostrava v letech 1955 a 2009

Na základě znalosti socioekonomických procesů v rámci města bude pokračovat výstavba domů pro bydlení především v západní části okraje města pro bohatší, jedná se o tzv. WEST END s vyššími cenami pozemku. Na druhou stranu rozvolněná zástavba v Slezské Ostravě vybízí k zahušťování, ale nevyhovující prostředí (poddolované území s výstupem metanu, vyšší zátěž v oblasti znečištění ovzduší, zvýšený výskyt sociálně rizikových lokalit apod.) snižují využitelnost území pro další výstavbu domů.

Pro území statutárního města Ostrava je v současné době připravován zcela nový územní plán, který definuje mimo jiné i funkci bydlení na území

města. V rámci nového územního plánu jsou nově vymezené plochy pro funkci bydlení formou individuálního bydlení v lokalitách Hošťálkovice – Sady cca 300 domů a Poruba – za areálem Vysoké školy báňské cca 70 domů. Ostatní rozvojové plochy k bydlení jsou převzaty z aktuálního územního plánu. U rozvojových ploch pro hromadné bydlení se počítá se zástavbou proluk v rámci intravilánu města. V novém územním plánu jsou definovány rezervy pro hromadné bydlení, kde se počítá s výstavbou v horizontu 15 až 20 let. Jedná se o lokality Poruba – jižně od silnice Rudná, pokračování zástavby ze sídliště Výškovice na Starou Bělou.

Mapa 4.6: Plochy bydlení a rozvojové plochy v Ostravě

Procesy desindustrializace a reindustrializace budou v Ostravě pokračovat. Lze předpokládat zvyšování zaměstnanosti v oblasti služeb a tím i růst ekonomických aktivit v centru, ale Ostrava nadále zůstává průmyslovým městem. Nová sociální rizika v souvislosti s dlouhodobě se vyvíjejícími procesy ve společnosti zesilují tlak na management obcí a kraje (regionální management) při plánování budoucího vývoje regionu a jeho udržitelnosti. Je nutné zefektivnit výkon územní veřejné správy a veřejných služeb, stanovit priority, zohlednit sociální podmínky, zaměřit se na komunikaci s veřejností.

V současné době musí docházet k **častějším aktualizacím dlouhodobých strategií měst**, aby navazovaly a reagovaly na aktuální stav. Další rozvoj měst musí probíhat v souladu s Evropskou chartou regionálního/prostorového plánování přijatou v roce 1984, ve které je řečeno, že cíle regionálního/prostorového plánování vyžadují uplatnit nová hlediska pro zaměření a využití technického rozvoje v souladu s ekonomickými a sociálními potřebami a je nutno kriticky přehodnotit zásady prostorové organizace a vyloučit jejich ovlivňování **krátkodobými ekonomickými záměry** nepřihlízejícími k sociálním, kulturním a ekologickým požadavkům.

Aby si město zachovalo své základní funkce, a to především v oblasti bydlení a práce, je nutné, aby již v současné době byly učiněny kroky právě v obou těchto oblastech. V oblasti bydlení je potřeba zajistit dostatečnou možnost bydlení pro střední a nižší sociální vrstvy, v oblasti pracovního trhu je kladen důraz na diverzifikaci zaměstnavatelských subjektů na území regionu. Je nutné vzít na vědomí, že aktéři regionálního rozvoje nejsou tak jako dříve přímo spjati s prostorem, ve kterém působí, ale sídla jejich firem jsou často mimo území regionu či republiky.

Nová sociální rizika budou ústředním tématem při plánování udržitelného rozvoje měst, a pokud se tomu nebude věnovat pozornost, lze předpokládat výrazný nárůst bezdomovectví, sociopatologických jevů a kriminality, k jejímuž nárůstu již v současné době dochází. Je to však jen sotva viditelná špička ledovce.

Interaktivní plánování umožní přijímat včasná opatření a pomůže zacílit finanční prostředky bez zbytečných ztrát. Podchycení negativních trendů v zárodku, dříve než přerostou v krizovou situaci, sníží náklady na jejich řešení. Výstupy z tohoto strategického řešení poskytnou podklady pro optimální řízení v krátkodobém i dlouhodobém časovém horizontu.

ZÁVĚR

Studie struktury osídlení identifikuje základní sociodemografické a ekonomické procesy v území Moravskoslezského kraje. Vymezuje přirozené regiony, které se neslučují s administrativním územím správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Rovněž je pozornost věnována specifčnosti jednotlivých sídel a vývoji jejich významů (hierarchie). Je zde nově definována Ostravská aglomerace, její jádro i se širším zázemím. V rámci studie jsou stanoveny periferní oblasti podle sociodemografických charakteristik a ekonomický faktorů, které je ovlivňují. Rovněž jsou zde popsány procesy komerční a residenční suburbanizace. Na závěr je pozornost věnována sociálním a bezpečnostním rizikům v Ostravě, regionální metropoli Moravskoslezského kraje, jejíž význam z hlediska ekonomických procesů v území výrazně roste.

Nutno však podotknout, že se jedná o analýzu dané problematiky otevírající tímto diskuzi mezi klíčovými aktéry v kraji o možnostech jak nastavit regulaci těchto procesů pro socioekonomický vývoj celého kraje. Tento vývoj by neměl spočívat v jeho homogenizaci, která by jen podpořila již dnes měřitelné negativní důsledky globalizačních procesů (vysídlené území, nezaměstnanost, vyloučené lokality, kriminalita). Ale je nutno podporovat přirozenou rozmanitost (rozvoj středního a malého

podnikání), čemuž brání především dopravní dostupnost do periferních oblastí (Jeseníky a Osoblaha).

Cílem této studie nebylo identifikovat nástroje regulace současných procesů v území, ale popsat reálný stav struktury osídlení pomocí moderních výzkumných metod nejen sociologických výzkumů. Nástroje pro ovlivňování procesů by měly být založeny na prostorovém plánování, které spojuje: komunitní plánování sociálních služeb, strategické plánování rozvoje, územní plánování s využitím geografického informačního systému (GIS). Prostorové plánování se snaží pochopit směřování změn v prostředí a hledá možné způsoby, jak podpořit žádoucí a zmírnit nežádoucí trendy těchto změn. Klíčovou aktivitou je práce s informacemi a komunikace s uživateli území, což je nemalý prostor pro sociologii. Cílem prostorového plánování je udržitelný rozvoj prostředí: environmentálního, sociálního a ekonomického.

POUŽITÉ ZKRATKY

BEO	Běžná evidence obyvatel
ČSÚ	Český statistický úřad
HMMS	Hrubá míra migračního salda
HMPP	Hrubá míra přirozeného přírůstku
KFV	Koeficient funkční velikosti
LAU	angl. Local Administrative Units
MSK	Moravskoslezský kraj
NUTS	franc. Nomenclature des Unites Territoriales Statistique
OKEČ	Odvětvová klasifikace ekonomických činností
RKFV	Redukovaný koeficient funkční velikosti
RURÚ	Rozbor udržitelného rozvoje území
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SO ORP	Správní obvod obce s rozšířenou působností
SO POÚ	Správní obvod pověřeného obecního úřadu
ÚAP	Územně analytické podklady
ÚPD	Územně plánovací dokumentace
ÚSES	Územní systém ekologické stability
ÚÚR	Ústav územního rozvoje

SEZNAM ZDROJŮ A POUŽITÁ LITERATURA

- BAŠE, M. (2010) *Kapitola B. 2.2. Sídlá*. In: *Principy a pravidla územního plánování Koncepce územního rozvoje obcí a jejich trendy* [online]. 2010 [cit. 2010-03-02]. Dostupné z WWW <<http://www.uur.cz/default.asp?ID=2571>>.
- BAŠOVSKÝ, O., MLÁDEK, J. (1985) *Geografie obyvatelstva a sídel*. Bratislava: Univerzita J. A. Komenského v Bratislavě, Přírodovědecká fakulta, 1985.
- BAUM, B. (2009) *The Relationship between Spatial Segregation and Social Exclusion in urbanised modern Society*. (no printed version)
- BAUMAN Z. (2004) *Individualizovaná společnost*, Praha: Mladá fronta.
- BECK, U. (2004) *Riziková společnost: Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BEDNÁŘ, P. (2005). *Transformace maloobchodní sítě města Ostravy*. In: *Transformační procesy 1990-2005*, Ostrava: Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN: 80-7368-106-4.
- BEDRNA, J. (2006) *Projekt Planet CenSE. Urbanismus a územní rozvoj 6/06*. Ústav územního rozvoje. s. 3.
- BERTRAND, A.L. (1952) *Regional Sociology as a Special Discipline. Social Forces*. Vol. 31, No. 2, 1952, pp. 132-136
- BIGOT, R. (2008) *Les classes moyennes sous pression. Paris: Centre de Recherche pour l'Etude et l'Observation des Conditions de Vie* <http://www.lefigaro.fr/assets/pdf/bourse-patrimoine/etudelesclassesmoyennes.pdf>
- BLAŽEK, J - UHLÍŘ, D. (2002) *Teorie regionálního rozvoje*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0384-5.
- BOOTH, CH. (2002) Online Archive. [online] London: London School of Economics & Political Science [cit ze dne 26/3/2009] Dostupné z WWW <<http://booth.lse.ac.uk/>>
- BOURDIEU, P. (1980): Le capital social. Notes provisoires. *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 31, janvier 1980, s. 2-3.
- BROWNING, H., SINGELMANN, J. (1975) *The Emergence of a Service Society*. Springfield, National Technical Information Service.
- BULAVA P. (2005) *Predikce demografického vývoje*. In *New Trends in System Simulation: Proceedings of the 2nd International Winter Workshop*. 22nd–23rd February 2005. Krnov, Czech Republic. Ostrava: MARQ, 2005, pp. 92–95. ISBN 80-86840-07-7.
- BURGESS, E.W. (1925) *The Growth of the City: An Introduction to a Research Project* In Park et al *The City*. Chicago: The University of Chicago Press, 1925. p. 47 -62.

- BURIÁNEK, J. (2001) Bezpečnostní rizika a jejich percepce českou veřejností. *Sociologický časopis*, roč. 37, číslo 1, s. 43–64.
- BURJANEK, A. (1997) *Segregace*. *Sociologický časopis* 33, č. 4, str. 423-434.
- CAIN, G. (1976) *The Challenge of Segmented Labor Market Theory to Orthodox Theory*, *Journal of Economic Literature* 14.4, 1215-57
- CASTELLS, M. (1989) *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell Publ., 2001. ISBN: 0-631-22140-9.
- CASTELLS, M. (1989) *The Informational City*. Oxford: Basil Blackwell.
- CENTROPE (2010) [online]. [cit. 2012-01-09]. Dostupné na: <<http://www.centrope.com>>
- CRESWELL, J. W. (2002) *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London: Sage Publications, 2002. ISBN: 0761924426
- ČSÚ (2008) *Varianty vymezení venkova a jejich zobrazení ve statistických ukazatelích v letech 2000 až 2006. 2008*. Odbor informačních služeb Praha. ISBN 978-80-250-1755-5. [online]. [cit. 2011-9-11]. Dostupné na: <[http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/D70030F0EE/\\$File/130808.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/D70030F0EE/$File/130808.pdf)>
- ČSÚ (2009) *Postavení venkova v Jihomoravském kraji* [online] [cit. 2011-8-29]. Dostupné na: <[http://czso.cz/xb/edicniplan.nsf/publ/641361-09-\(vydano_2009\)](http://czso.cz/xb/edicniplan.nsf/publ/641361-09-(vydano_2009))>
- ESRI (2011) *Webová nápověda pro ArcGIS Desktop*. 2011. [online]. [cit. 2011-20-07]. Dostupné na: <<http://webhelp.esri.com/arcgisdesktop>>
- FOLDYNOVÁ, I.; IVAN, I.; TVRDÝ, L. (2009) Trh práce a krize v Moravskoslezském kraji. IN: Sucháček, J (eds.) *Regionální rozvoj včera dnes a zítra*. Ostrava: Ostrava: VSB-TU Ostrava, 2009, str. 63 -82. ISBN 978-80-248-1983-9.
- FRANKLIN, B.; TAIT, M. (2002) *Constructing an Image: The Urban Village Concept in the UK. Planning Theory*. November 2002 vol. 1 no. 3 250-272
- GAJDOŠ, P. *Človek, spoločnosť, prostredie. Priestorová sociológia* Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2002, 374 s. ISBN: 80-855444-15-6
- GAJDOŠ, P.; PAŠIAK, J. (2006) *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorové sociológie* Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2006, 252 s. ISBN: 80-85544-46-6
- GaREP (2009). *Metodická podpora regionálneho rozvoje*. [Online], [cit. 2012-01-05]. Dostupné na: <<http://www.regionaldevelopment.cz/index.php/diskuze.437/items/definice-pojmu-disparita.html>>
- GIDDENS, A. (1984) *The Constitution of the Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press. 1984. ISBN 0-7456-0007-7.
- GIDDENS, A. (1999) *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN: 80-7203-124-4.

- HAIR, J. et al. (1998) *Multivariate Data Analysis*, 5/e. New Jersey: Prentice Hall 1998. ISBN 0-13-894858-5.
- HAMNETT, CH. (2001) *Social segregation and social polarization*. In: PADDISON R. (ed), *Handbook of Urban Studies*. Sage Publications. London.
- HAMPL, M. (2005) *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- HAMPL, M.; MÜLLER, J. (1996) *Komplexní organizace systému osídlení*. In HAMPL, Martin, et al. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1996. s. 53-89. ISBN 80-902154-2-4.
- HANČLOVÁ, J.; TVRDÝ, L. et al. (2002) *Modelování a klasifikace regionálních trhů práce*. (Monografie) Ostrava: VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, 2002, s. 150. ISBN 80-248-0220-1.
- HEILIG, G. K. (2004) *Sustainable Rural Development* [online] Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis . [cit. 2004-02-14]. Dostupné z WWW http://www.iiasa.ac.at/Research/SRD/rc/rc_30.htm
- HENDL, J. (2004) *Přehled statistických metod zpracování*. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-820-1
- HEŘMANOVÁ, E. (1996) *Aglomerace*. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- HEŘMANOVÁ, E. (1996) *Sídlo*. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- HEŘMANOVÁ, E.; PATOČKA, J. (2006) *Regionální sociologie, sociologie prostoru a prostředí*. Praha: VŠE v Praze.
- HORÁK J. (2011) *Prostorové analýzy dat*. 3. vyd. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2011. 127 s. [online]. [cit. 2011-6-6]. Dostupné na: <<http://gisak.vsb.cz/~hor10/PAD/Skripta/>>.
- HORÁK, INSPEKTOR, KRAUSOVÁ, HRUŠKA-TVRDÝ (2011) *Sociálně rizikové lokality v Ostravě* In: HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. *Industriální město v postindustriální společnosti* (4. díl) Závěrečná monografie. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-904810-1-5
- HOSÁK, L. (2004) *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: Academia, 2004. 1144 s. ISBN 80-200-1225-7. s. 848
- HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. (2010a) *Statistické zpracování dat. Sociální služby v postindustriální společnosti. Rozvedeno na příkladu OSTRAVY*. Nepublikována studie: ACCENDO o.p.s., 2010.
- HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. (2010b) *Industriální město v postindustriální společnosti* (2. díl) Sousedství, komunity a lokality. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2010. ISBN: 978-80-904810-0-8

- HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. (2011a) *Industriální město v postindustriální společnosti* (4. díl) Závěrečná monografie. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-904810-1-5
- HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. (2011b) *Industriální město v postindustriální společnosti* (3. díl) Komparace měst. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-904810-3-9
- HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. (2011c) *Socioekonomický atlas Ostravy*. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-904810-2-2
- HUBÁČKOVÁ, V.; KREJČÍ, T. (2007) *Regionální vliv Slováků pohledem Reillyho modelu*. In: *X. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků z kolokvia konaného v Pavlově 20. – 22. června 2007*. 1. vyd. Brno: Ekonomicko-správní fakulta MU, 2007. s. 220-227. ISBN 978-80-210-4325-1.
- HUDEČKOVÁ, H.; LOŠŤÁK, M. (2002) *Sociologie a její aplikace v regionálním/rurálním rozvoji*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, s. 87.
- IVAN, I.; HORÁK, J. (2010) *Využití prostorových metrik pro studium procesu deindustrializace na příkladě Ostravy*. Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava. [online]. [cit. 2011-5-18]. Dostupné na: http://konference.osu.cz/cgsostrava2010/dok/Sbornik_CGS/Geografie_mesta/Vyuziti_prostorovych_metrik.pdf.
- IVAN, I.; TVRDÝ, L. (2007) *Regionalizace Moravskoslezského kraje 2001*. In: *Symposium GIS Ostrava 2007*, Poster, Ostrava: VŠB-TU Ostrava, HGF, Institut geoinformatiky, 2007.
- IVAN, I.; TVRDÝ, L. (2008) *Sociodemografické faktory ovlivňující vzdálenost migrace a její vývoj*. Regionální studia. Praha: VŠE, 2008.
- JANATKA, M. (2011) *Nástroje stavebního zákona pro omezení suburbanizace v České republice. Urbanismus a územní rozvoj*. Ročník XIV, číslo 2.
- JEŽEK, J. (2004) *Aplikovaná geografie města*. 1. vyd. Plzeň: ZČU v Plzni. s. 145. ISBN 80J7043J275J6.
- JEŽEK, J.; RUMPEL, P.; SLACH, O. (2007) *Marketingový management obcí, měst a regionů*. Ostrava: Repronis, 2007.
- JÍCHOVÁ, J., TEMELOVÁ, J. (2011) *Kriminalita ve městě. Geografické rozhledy*, roč. 20, číslo 3, s. 10-11
- KAŠPAROVÁ, L. PŮČEK, M. a kol. (2009) *Kohezní politika: Osídlení v České republice. Partnerství měst a venkova*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj. 2009. ISBN 978-80-903928-7-8
- KELLER, J. (1986) „*Komunita – proměny nebo zánik?*“ Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis. G30, 1986, s. 1-12.
- KELLER, J. (2009) *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: Sociologické nakladatelství 2009, 173 s.

- KELLER, J. (2010a) *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-031-5.
- KELLER J. (2010b) *Město v postindustriální společnosti*. In: HRUŠKA-TVRDÝ, L. a kol. *Industriální město v postindustriální společnosti*. 1. díl. Ostrava: VŠB-TUO, 2010. ISBN 978-80-248-2172-6.
- KELLER, J. (2011) *Mezi postindustriální společností a deindustrializací aneb o rizicích vývoje společnosti bez materiálních statků* In: VARADZIN, F. *Sociální a ekonomická rizika soudobého vývoje*. Praha: Professional Publishing 2011. 180 str. ISBN 9788074310539
- KELLER, J.; TVRDÝ, L. (2008) *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6.
- KORČÁK, J. (1966) *Vymezení oblastí maximálního zalidnění*. AUC Geographica, 1966, roč. 1, s. 65 – 72.
- KOUTSKÝ, J. (2005) *Mění se postavení původně periferních pohraničních oblastí, případová studie Euroregion Krušnohoří*. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-86561-21-6. s. 126.
- KOVÁŘ, J., (1999) *Dostupnost jako kritérium kvality prostorového uspořádání (příklad veřejné správy)*. In *II. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Šlapanice 1. a 2. 7. 1999. Brno: Masarykova univerzita Brno.
- KRÁL, J; ULLRICH. Z.; MACHOTKA, O.; MERTL, J.; BOCKOVÁ, A.; DELLIN, E.; HAUNER, E. S.; SOUČEK, J.; TURČÍN, R.; VORÁČEK, J. (1938) *Soziologische Studien zur Verständerung der Prager Umgebung (Sociologické studie k poměšťování pražského okolí)*. Praha: Revue „Sociologie a sociální problémy“, 1938. svazek VI, 335 stran
- KUTA, V. (2001) *Rozvojové problémy ostravské aglomerace*. Ostrava: Sdružení pro obnovu severní Moravy a Slezska, 2001.
- KUTSCHERAUER, A. a kol. (2010) *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení*. Ostrava: Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 2010. ISBN 978-80-248-2335-5.
- LE GOFF, J. a kol. (2002) *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN: 80-7021-545-3
- LEWIS, O. (1966) *The Culture of Poverty*. *Scientific American*, vol 215, no. 4, p. 19-25.
- LOUČKOVÁ, I. (2010). *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON. 2010.
- LUTZ, W. PRSKAWETZ, A. SANDERSON, W.C. (2002) *Population and Environment: Methods of Analysis*, New York: Population Council, 2002.
- MAIER, K. a kol. (2008) *Pomůcka pro pořizovatele územně analytických podkladů – Místní pracovištní systémy a funkční urbanizovaná území v ČR*. [online]. [cit. 2012-01-10]. Dostupné na: <http://www.mmr.cz/Uzemni-planovani-a-stavebni-rad/Stanoviska-a-metodiky/Pomucka-pro-porizovatele-uzemne-analytickych-podkl>.

- MAIER, K. (2006) *Principy udržitelného rozvoje území*. Brno: UU, 2006.
- MAREŠ, P. (2004) *Sociální exkluze a inkluze*. In SÍROVÁTKA, T. (ed.) *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita.
- MAREŠ, P. (2006a) *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV Praha. ISBN 80-87007-15-8.
- MAREŠ, P. (2006b) *Sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze: diskurs a realita*. In SÍROVÁTKA, T. (ed.) *Sociální vyloučení a sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-4225-7, s. 15-24. .
- MATĚJŮ, P.; MUSIL, J. (1981) *Společnost – prostor – jedinec*. Sociologický časopis. XVII, 1981, Praha, s. 347 – 365.
- MISAŘ, M., (1969) *Terciární sektor*. Praha: Svoboda, 1969.
- MMR (2008) *Politika územního rozvoje České republiky 2008 včetně souvisejících materiálů*.
- MOČKOŘ, J (1998) *Modelování dynamických systémů v ekonomice*. IN: *Matematická ekonomie*. Ostrava: Ekonomická fakulta, VŠB – TU Ostrava-
- MUSIL, J. - HORSKÁ, P. - MAUR, E.(2002) *Zrod velkoměst. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka. 2002. ISBN: 90-7185-409-3.
- MUSIL, J. (1988) *Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení*. Územní plánování a urbanismus, 1988, ročník 15, číslo 2, str. 67-72.
- MUSIL, J. (1996) *Sociologie města*. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- MUSIL, J. (2008) *Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti*. Praha: CESES FSV UK, 2008.
- MUSIL, J. (2011) *O obnově komunit ve městech*. In: HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. *Industriální město v postindustriální společnosti* (4. díl) Závěrečná monografie. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2011. ISBN: 978-80-904810-1-5
- MUSIL, J. a kol. (2004) *Pojetí sociální soudržnosti v soudobé sociologii a politologii*. Praha: UK FSV CESES, 2004.
- MUSIL, J. IVAN, I. (2010) *Studie o změnách sociálně prostorové struktury Ostravy mezi rokem 1966 a 2010*. In: HRUŠKA – TVRDÝ, L. a kol. *Industriální město v postindustriální společnosti* (2. díl) Sousedství, komunity a lokality. Ostrava: ACCENDO o.p.s., 2010. ISBN: 978-80-904810-0-8
- MUSIL, J.; MÜLLER, J. (2008) *Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze*. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2008, Vol. 44, No. 2: 321-348.

- NEWMAN, O. (1976) *Design Guidelines for Creating Defensible Space*. U.S.. Department of Justice, U.S. Government Printing Office: Washington, DC. 1976
- PARK, E.P (1925) *The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. In Park et al *The City*. Chicago: The University of Chicago Press, 1925.
- PATOČKA, J.; HEŘMANOVÁ, E. (2008) *Lokální a regionální kultura v České republice*. Praha: ASPI, 2008. ISBN: 978-80-7357-347-8
- PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A. (1986) *Základy demografie*. Academia, Praha, 1986. 468 s.
- PECHÁČKOVÁ, Z., HRABA, J., BAO, W.-N., LORENZ, F. O. (1998) *Pocit ohrožení kriminalitou v České republice*. Sociologický časopis, 34, 1., s. 205–219.
- PEŇÁZ, T. (2006) *Sítové analýzy v prostředí GIS*. Ostrava 2006. [online]. [cit. 2011-7-20]. Dostupné na: http://gisak.vsb.cz/~pen63/Systemy_GIS_v_PO/Sitove_analyzy_GIS.pdf.
- PETRUSEK, M. (1996) Prostor sociální. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- PIORE, M. J. (1969) *On-the-Job Training in a Dual Labor Market*. In. Weber, A. R. et al. (eds.) *Public-Private Manpower Policies*, Industrial Relations Research Association Research Volume, Madison, 1969, pp. 101-132.
- PREMUSOVÁ, J. (1999): *Sociologický a prostorový výzkum vybraných regionů na česko-polské hranici*. Ostrava: PdF OU.
- PULDOVÁ, P. (2011) *Index stáří* IN: OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. (eds.) *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky*. Praha: Karolinum 2011. ISBN 978-80-246-1889-0.
- PUTNAM, R. D. (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, January 1995, pp. 65-78
- PUTNAM, R. D., (1994) *Making democracy work: civic traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press, 1994. 258 p
- RAMÍK, J. (2000). *Analytický hierarchický proces (AHP) a jeho využití v malém a středním podnikání*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta. ISBN: 80 7248 088 X.
- RYAN, P. (1987) *Primary and secondary labour markets* In: EATWELL, J., MILGATE, M., NEWMAN, P. K. (eds.) *The New Palgrave : a dictionary of economics*. Volume 3, K to P. London: Macmillan, 1987. p. 961-963 ISBN 0-333-37235-2
- ŘEHÁK, S.; HALÁS, M.; KLAPKA, P. (2009) *Několik poznámek k možnostem aplikace Reillyho modelu*. 1. Vydání. Olomouc: UP Olomouc, 2009. s. 47. ISBN 978-80-244-2464-4.

- SAKTOROVÁ, D. (2009) *Typy venkovského osídlení na území Moravskoslezského kraje*. 2009. [online]. [cit. 2011-10-10]. Dostupné na: <<http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/cz/mapy/typy-venkovskeho-osidleni-na-uzemi-moravskoslezskeho-kraje-3424/>>
- SASSEN, S., (2001) *The Global City. New York, London, Tokyo, Princeton*: Princeton University Press.
- SEDLÁČKOVÁ, M. J. ŠAFR, J. HÄUBERER. (2009). *Sociální důvěra – ukazatel společenské soudržnosti: teorie a empirický model původu v české společnosti*. Pracovní texty / Working Papers oddělení Studia sociální struktury No. 16 (2009). Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- SEDLÁKOVÁ, L. (2001) *Proměny hranic v moderní společnosti: od marginality k marginalizaci, od inkluzivní k exkluzivní společnosti*. In: SIROVÁTKA, T. (eds.) *Menšiny a marginalizované skupiny*. Brno: Masarykova univerzita v Brně ISBN 80-210-2791-6.
- SCHMEIDLER, K. a kol. (1997) *Sociologie v architektuře a urbanistické tvorbě*. Brno: PC-DIR spol. s r.o., 1997. ISBN: 80-85895-11-0
- SCHULZE, G. (1992) *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt am Main: Campus, 1992.
- SIWEK, T.; KAŇOK, J. (2000) *Vědomí slezské identity v mentální mapě*. Ostrava: Ostravska univerzita.
- SÝKORA, L.; TEMELOVÁ, J. (2005) *Prevence prostorové segregace*. Praha, 2005. Dostupné na: <http://old.mmr.cz/upload/files/060420_Publikace_segregace.pdf >.
- TVRDÝ, L. (2008a) Kapitola *Sociologie* In: MALINOVSKÝ, J. a kol. *Regionální rozvoj – východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha: Linde. 2008. ISBN: 978-80-7201-699-0.
- TVRDÝ, L. (2008b) *Změny na trhu práce a perspektivy vzdělanosti*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2008. ISBN 978-80-248-1729-3.
- TVRDÝ, L. a kol. (2007) *Trh práce a vzdělanost v regionálním kontextu*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2007. ISBN: 978-80-248-1665-4.
- TVRDÝ, L. a kol. (2010) *Industriální město v postindustriální společnosti*. Ostrava, 2010, 1. vydání, ISBN: 978-80-248-2172-6
- TVRDÝ, L.; LEV, G.; KOŘÁN, P. (2004a) *Quantification of qualitative indicators – The REDIF method*. (POSTER) Viena 3.5.11.2004. Leoben: University of Leoben, 2004. Dostupné na <<http://accendo.cz/>>
- TVRDÝ, L.; LEV, G.; ASPHOLM, P. (2004b) *Regional development in the arctic regions*. In *VII. International colloquium of Regional Science*. Mikulov 24.-25.6.2004; Brno :Masaryk University, Brno, Czech Republic, 2004. pp. 217-238. Dostupné na <<http://accendo.cz/>>

VESELÝ, R. (2007) *Rozvojové oblasti a osy v dokumentech územního rozvoje vybraných zemí střední Evropy*
In: *Příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj*, ročník 2007, číslo 5.

VOTRUBEC, C. (1980) *Lidská sídla, jejich typy a rozmístění ve světě*. 1. vyd. Praha: Academia. 396 s.

VĚCNÝ REJSTŘÍK

- administrativní region, 52
aglomerace, 118
aglomerační činitelé, 145
alternace, 21
analyticko-hierarchický proces, 21
analýza externích a interních procesů, 38
analýza mzdového vývoje, 195
analýza potenciálu, 38
atraktivita území, 151, 153, 159
bezpečnostní rizika, 267, 277
bezpečnostní riziko, 268
brownfieldy, 177
bydlení, 280, 287
Computer Aided Web Interviewing, 25
Computer Assisted Personal Interviewing, 24
Computer Assisted Telephone Interviewing, 24
časoprostorová konvergence, 20
daňová výtěžnost, 185
demografická prognóza, 207, 213
desindustrializace, 101, 142, 147, 162, 189,
251, 252, 253, 294
destinace cestovního ruchu, 149
diferenciace území, 113
doprava, 232
dopravní dostupnost sídel, 174
dopravní struktura, 121
dopravní uzly, 232, 233
důvěra obyvatel, 275
ekonomická funkce území, 121
ekonomicky slabá území, 185
evakuace, 21
event turistika, 160
Evropské makroregiony, 226
faktorová analýza, 27
Focus Groups, 23
fyzickogeografičtí činitelé, 144
gated communities, 251
heterogenita v území, 110
hmotná nouze, 183
homogenizace území, 113
hrdost obyvatel, 276
hrozby, 283, 284
Hruškova metoda, 32
identifikace sociálně slabých oblastí, 178
In-depth Interview, 22
index kriminality, 268
Index nesourodosti, 108
indikátory sociálního kapitálu, 274
individuální hloubkové rozhovory, 22
individuální sociální kapitál, 273

industrializace, 215, 252
industriální společnost, 80
intenzita celkové dopravy, 237
intenzita osobní dopravy, 240
intenzita silniční dopravy, 239
intenzita výtržnictví, 271
intenzity nákladní silniční dopravy, 240
invaze, 21
jádrové odhady, 28
jádrový prostor, 224
klasifikační metody, 25
klasifikační stromy, 25
Koeficient funkční velikosti obce, 53
koeficient šikmosti, 103
kolektivní sociální kapitál, 273
komerční suburbanizace, 220, 295
komunikační platforma, 36
komunikační strategie, 277
komunity, 16
koncentrace maloobchodu, 164
koncept kolektivního sociálního kapitálu, 274
koncept polycentrického rozvoje, 224
kriminalita, 267
kvadrantová analýza, 282
kvalitativní výzkumné metody, 22
kvantitativní metody, 23
lokalizace rekreačních objektů, 158
lokalizace služeb, 164
lokalizační faktory, 140
lokální elity, 16
mentální mapa, 18
městská sídla, 67
městské regiony, 250
městské vesnice, 12
městský způsob života, 11
metoda hierarchického shlukování, 25
metoda K-means, 25
metoda REDIF, 33
metodika Hot spot analýzy, 27
metodika pro stanovení dopravní dostupnosti,
28
metody prostorových analýz, 27
metody sociologického výzkumu, 25
metropolitní oblasti, 250
mezikvartilové rozpětí, 103
migrace obyvatelstva, 80
migračně ziskové oblasti, 85
migrační proces, 98
migrační saldo, 89, 90, 132
míra dlouhodobé nezaměstnanosti, 107
míra nezaměstnanosti, 102, 106, 115, 180
míra podnikatelské aktivity, 202
mnohorozměrné škálování, 27
model víceúrovňového bydlení, 100

motivátory, 283, 284
možné úspory, 283
naděje na dožití při narození, 133
nevýznamné faktory, 283
nová sociální rizika, 267
občanská vybavenost, 157, 171
oblasti s migračními ztrátami, 85
oblasti s relativně stabilním vývojem migrace
obyvatelstva, 85
obslužnost sídla, 162
opinion leaders, 278
Ostravská aglomerace, 47, 49, 119, 124, 128,
198, 210
Pen & Paper Interviewing, 24
periferie, 129
periferní oblasti, 129, 132, 139
polohová perifernost, 129
preferované bydlení, 288
problémové oblasti, 189
proces migrace, 85
proces segregace, 250
proces stárnutí, 256
proces stárnutí obyvatel, 207
proces suburbanizace, 115, 127, 215
proces viktimizace, 268
procesy transformace, 245
procesy vývoje regionálních rozdílů, 101
prognóza ekonomického vývoje, 192
prostor, 16, 17
prostor fyzický, 17
prostor individuální, 17
prostor sociální, 17
prostorová diferenciacce, 110
prostorová diferenciacce obyvatelstva, 101
prostorová organizace společnosti, 81
prostorová reliabilita, 35
prostorová sociologie, 10, 15, 16, 79
prostorová validita, 35
prostorový sídelní systém, 75
průměrný věk, 135
průmyslové uzly, 140, 143
přirozený region, 52, 64
redukovaný koeficientu funkční velikosti, 63
region, 52
regionalizace, 53, 56
regionální disparity, 101
regionální sociologie, 13
reindustrializace, 142, 147, 253, 294
rekreace, 149
reprezentativní výzkum názorů občanů, 23
residenční segregace, 249
residenční suburbanizace, 295
reurbanizace, 215, 219, 223
rezidenční (obytná) suburbanizace, 215

rozložení ekonomických aktivit, 198
rurbanizace, 12
řízení analytických postupů, 38
shrinking cities, 51
sídelní a průmyslová aglomerace, 117
sídelní hierarchie, 59
sídelní struktura Moravskoslezského kraje, 40
siziko, 248
skupinové diskuse, 23
směrodatná odchylka, 103
sociálně demografická struktura a vazby, 121
sociálně prostorová diferenciaci, 108
sociálně slabé a vyloučené oblasti, 178
sociální identita, 16
sociální instituce, 16
sociální instituce měst, 11
sociální morfologie, 11
sociální rizika, 15, 247, 248, 263, 277
sociální separace, 8
sociální sítě, 16
sociální soudržnost, 275
sociodemografické charakteristiky, 187
socioekonomické charakteristiky, 187
socioekonomické modelování regionů, 29
socioekonomické procesy, 140
socioekonomický vývoj měst, 247
socioekonomičtí činitelé, 145
sociologie, 10
sociologie komunit, 13
sociologie města, 11
sociologie venkova, 11
sousedství, 16
spokojenost obyvatel, 280, 286
společnost s rurální kulturou, 12
suburbanizace, 8, 51, 80, 87, 176, 190, 219
suburbanizační proces, 98, 246
suburbia, 251
transformace společnosti, 9
trvalé využívání, 21
tvůrci veřejného mínění, 278
úložiště analytických výstupů, 38
územně technická struktura, 121
venkovská sídla, 74
vnější vztahy sídelní struktury, 224
vnější vztahy sídlení struktury, 230
vnitřní periferie, 129
významová perifernost, 129
základní obslužnost sídel, 169

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 0.1: Komunitní plánování sociálních služeb města Havířova. Klasifikační strom (CHAID) .	26
Obrázek 0.2: Princip Hot spot analýzy.....	28
Obrázek 0.3: Princip Jádrových odhadů.....	29
Obrázek 0.4: Proces přípravy a implementace rozvojových scénářů.....	29
Obrázek 0.5: Ukázka populačního modelu pro region Sor Varanger (Norsko)	31
Obrázek 0.6: Komunikační platforma pro města z pohledu prostorové sociologie	37
Obrázek 1.1: Význam SO ORP v rámci kraje.....	61
Obrázek 1.2: Význam sídla SO ORP v rámci správního obvodu.....	62
Obrázek 1.3: Vývoj významu přirozených regionů v porovnání s ČR	64
Obrázek 1.4: Vývoj významu sídel v porovnání s ČR.....	66
Obrázek 1.5: Vývoj prostorové organizace společnosti.....	81
Obrázek 1.6: Schéma vymezení aglomerace pro rok 2011	122
Obrázek 3.1: Vymezení jádrových prostorů Evropy.....	225
Obrázek 3.2: Evropské makroregiony.....	226
Obrázek 3.3: Rozvojové oblasti a osy v části střední Evropy	230
Obrázek 3.4: Místní pracovištní systémy a funkční urbanizovaná území v ČR.....	231
Obrázek 4.1: Intenzita výtržnictví na území statutárního města Ostravy v roce 2009.....	271
Obrázek 4.2: Jedna z akcí mládeže na Dubině.....	272
Obrázek 4.3: Schéma kvadrantové analýzy.....	283

SEZNAM TABULEK

Tabulka 0.1: Hodnocení obcí dle indikátorů	33
Tabulka 0.2: Hodnocení demo-sociální situace v území	35
Tabulka 1.1: Počet obcí v ČR.....	47
Tabulka 1.2: Sídla s koeficientem funkční velikosti větším než 5,0	54
Tabulka 1.3: Sídlní hierarchie SO ORP Moravskoslezského kraje k 1.1.2011	59
Tabulka 1.4: Redukovaný koeficient funkční velikosti regionů vztažen k ČR	63
Tabulka 1.5: Redukovaný koeficient funkční velikosti sídel vztažen k ČR.....	65
Tabulka 1.6: Vymezení měst.....	71
Tabulka 1.7: Počty migrantů podle typů stěhování (tříleté průměry a jejich změna).....	82
Tabulka 1.8: Vývoj migračního salda a hrubé míry migračního salda.....	84
Tabulka 1.9: Popisná statistika míry nezaměstnanosti	106
Tabulka 1.10: Popisná statistika míry dlouhodobé nezaměstnanosti	108
Tabulka 1.11: Index nesourodosti v MSK pro rok 2010	109
Tabulka 1.12: Index nesourodosti pro ORP MSK pro rok 2010	109
Tabulka 1.13: Popisná statistika podílu obyvatel mladších 14 let k 1.1.....	110
Tabulka 1.14: Popisná statistika podílu obyvatel starších 65 let k 1. 1.....	113
Tabulka 1.15: Ukazatele pro vymezení Ostravské aglomerace v rámci Moravskoslezského kraje	124
Tabulka 1.16: Vývoj migračního salda a hrubé míry migračního salda.....	130
Tabulka 1.17: Vývoj migračního salda v desetiletých intervalech ve vybraných POU	132

Tabulka 2.1: Vývoj zaměstnanosti v průmyslu v Moravskoslezském kraji mezi lety 1993 a 2010....	141
Tabulka 2.2: Počet příjezdů hostů a počet přenocování v ubytovacích zařízeních v roce 2011	151
Tabulka 2.3: Vývoj zaměstnanosti v sektoru služeb v Moravskoslezském kraji	164
Tabulka 2.4: Obce s nejvyšším počet subjektů ve službách v Moravskoslezském kraji.....	166
Tabulka 2.5: Hierarchie obslužných sídel dle jejich významu v kraji.....	176
Tabulka 2.6: Vývoj struktury zaměstnanosti v Moravskoslezském kraji mezi lety 1993 a 2010	193
Tabulka 2.7: Klasifikace zaměstnání a postavení zaměstnaných	194
Tabulka 2.8: Hrubá průměrná měsíční mzda v krajích České republiky	197
Tabulka 3.1: Počet obyvatel a jejich prognóza pro ORP	208
Tabulka 3.2: Podíl obyvatel ve věkových skupinách a prognóza v ORP	212
Tabulka 3.3: Počet obyvatel a jejich prognóza u měst nad 20 000 obyvatel.....	213
Tabulka 3.4: Podíl obyvatel ve věkových skupinách a jejich prognóza pro města nad 20 000 obyvatel	214
Tabulka 3.5: Rezidenční plochy vystavěné mezi lety 2003 a 2009 v ORP MSK	216
Tabulka 3.6: Komerční plochy vystavěné mezi lety 2003 a 2009.....	221
Tabulka 3.7: Výkony dopravy v Moravskoslezském kraji v roce 2009	238
Tabulka 3.8: Vývoj dopravy v Moravskoslezském kraji.....	242
Tabulka 4.1: Pocit bezpečí dle věku.....	269
Tabulka 4.2: Pocit bezpečí dle lokality	270
Tabulka 4.3: Důvěra obyvatel Ostravy v instituce.....	275

Tabulka 4.4: Hrdost obyvatel Ostravy a obyvatel ČR.....	276
Tabulka 4.5: Média pro interní komunikaci města k bezpečnostním a sociálním rizikům	278
Tabulka 4.6: Důvěra v informační zdroje.....	279
Tabulka 4.7: Využívání internetových zdrojů.....	279
Tabulka 4.8: Průměrná spokojenost obyvatel dle věku.....	282
Tabulka 4.9: Spokojenost s bytem a jeho okolím.....	287
Tabulka 4.10: Preferovaný typ domu k bydlení	287
Tabulka 4.11: Preferované bydlení dle lokality	288

Abstrakt

Předkládaná publikace je založena na výsledcích z několika výzkumných projektů probíhajících v Moravskoslezském kraji, které autor vedl a zpracovával v letech 2009 – 2011. Jedná se o projekty Industriální město v postindustriální společnosti, Nová sociální rizika a možnosti uplatnění moderních metod sociální práce v Moravskoslezském kraji, Studie sídelní struktury Moravskoslezského kraje, Koncepce bydlení statutárního města Ostrava.

Autor definuje, jakým způsobem sledované procesy transformace společnosti proměňují sídelní strukturu a vývoj měst. Výsledky ukazují, že společnost je ve fázi změny a jen obtížně se předvidá, jak bude tatáž společnost vypadat za deset let. Probíhající ekonomická krize prověřila zdravotnost lokálních ekonomik v kontextu udržitelného rozvoje, tzn. diverzifikovanou ekonomiku, která není přecitlivělá na externí zdroje. Přehnaná specializace některých regionů již způsobila extrémní růst nezaměstnanosti. Koncentrace pracovních míst do velkých měst způsobila nerovnoměrnost osídlení obyvatelstva především na periferiích sídel a těžko dostupných místech. Odliv mladých a vzdělaných lidí z důvodu nedostatku pracovních míst zhoršuje demo-sociální strukturu a snižuje rozvojové možnosti daného sídla či regionu. Současná ekonomická krize, jak se ukazuje,

vychází mimo jiné ze sociálního kontextu (krize důvěry v sociální systém). Prvotní pozitivní očekávání z přechodu industriální společnosti v postindustriální je dnes konfrontováno s tvrdou realitou sociální nesouměřitelnosti, chudoby, bezdomovectví, sociálních nejistot uprostřed ekonomicky nejvyspělejších zemí Evropské unie. Vynořily se zde znovu již zapomenuté pojmy, jako je sociální inkluze, sociální exkluze, vyloučené lokality, sociální koheze, které jsou součástí politického diskurzu, jenž dnes představuje snahu vládnoucích elit přesunout pozornost od sociálních problémů Evropy v sociální stratifikaci (bohatství, chudoba, bezmoc) k nerovnostem uvnitř společnosti (programy inkluze, vyloučené lokality). Zastírání klíčových problémů v sociální stratifikaci, přesouvání odpovědnosti i kompetencí k vedení jednotlivých měst na nejnižší úroveň vede dnes až k rozpadu soudržnosti a solidarity uvnitř větších územních celků.

Procesy proměňující soudobou společnost jsou zde zachyceny pomocí moderních matematicko-statistických metod, multikriteriálních analýz, prostorových analýz (GIS). Autor nabízí způsob, kterým lze vytvářet rozvojové scénáře lokalit i predikce procesů ve společnosti. Pomocí těchto metod můžeme analyzovat dopady, vytvářet scénáře krizových i nekrizových situací v prostoru (např. ekonomická recese, migrační trendy, progresivní změny v území, výskyt kriminality,

vyložené lokality, eskalace etnického napětí, nová sociální rizika). Sociologie prostoru zde popisuje chování společnosti, komunit i jednotlivců v prostoru jako v definované jednotce, se kterou tyto moderní informační technologie a metody výzkumu s využitím matematicko-statistických analýz pracují.

Prostorová sociologie zde jako nová disciplína nabízí možnost definovat základní sociologickou kategorii prostoru s využitím matematického aparátu, který lze upotřebit při prediktivních a komparativních analýzách. Studuje jednotlivé procesy v čase a to od procesů dlouhodobých (desítky až stovky let), které vytvářely strukturu osídlení, přes procesy střednědobé (měsíce až desítky let), tj. např. formování komunitních vazeb a kategorie sousedství, k procesům krátkodobým ovlivňujícím každodenní pohyb člověka. Sociologie prostoru vymezuje novou komunikační dimenzi v práci architektů, regionalistů, územních plánovačů a urbanistů, pracovníků v sociálních a zdravotnických službách. Její uplatnění je nanejvýš žádoucí vzhledem k transformačním procesům v území, které nezvratně změnilo potřeby společnosti, trh práce, sociální sítě a veřejné mínění. Vývoj socioekonomických modelů regionů na základě měnících se nároků na činnost v prostoru a multidisciplinární integraci nutí nastavit komunikační procesy mezi jednotlivými aktéry regionálního rozvoje a vyvolává potřebu vytvářet

supervizi víceúrovňové komunikační platformy propojením technických, socioekonomických, environmentálních a sociálních disciplín s regionálním, strategickým, komunitním a územním plánováním. Proměnit stávající data (současnost je jimi zaplavena) ve znalost o území a využít je pro management měst i regionů v jejich rozhodování se stává v dnešní době prioritou. Pro sociologii v prostoru je to z jedné strany příležitost jak ukázat, že bez sociologických znalostí nelze plánovat řízení měst a rozvoj komunit, a zároveň možnost jak budovat novou disciplínu. V sociologii prostoru se odráží novodobá potřeba sociální události měřit, kvantifikovat, porovnávat a predikovat pomocí informačních technologií.

Abstract

This publication is the result of research projects conducted in Moravian-Silesian Region in 2009-2011. The projects were Industrial City in Postindustrial Society, New Social Risks and Opportunities of Application of Social Work Modern Methods in Moravian-Silesian Region, Study of Residential Structure of Moravian-Silesian Region, The Housing Concept of Statutory City of Ostrava.

Author defines how the observed society transformation processes change residential structure and urban development. The results show that the society is in the process of change and it's difficult to predict how the same society will look in ten years. The ongoing economic crisis has verified the soundness of local economies in the context of sustainable development, i.e. diversified economy that isn't hypersensitive to external resources. Over-specialization of some regions has already led to an extreme rise in unemployment. Concentration of jobs in large cities has caused fluctuations in settlement especially at the peripheries and in poorly accessible locations. The outflow of young and educated people because of lack of jobs worsens demo-social structure and reduces the development possibilities of the locality or region. The current economic crisis, as it turns out, is based among other things on the social

context (crisis of confidence in the social system). Initial positive expectations of transformation from industrial society in the postindustrial is now confronted with the harsh reality of social incommensurability, poverty, homelessness, social insecurities in economically most advanced countries of the European Union. Concepts, such as social inclusion, social exclusion, excluded localities, social cohesion, which seemed to be forgotten, are current again. These concepts are part of political discourse, which now represents the ruling elites attempt to shift attention from European social problems of social stratification (wealth, poverty, helplessness) to the inequalities within society (inclusion programs, excluded localities). Concealing the key issues in the social stratification, shifting responsibility and competence to the management of the cities to the lowest level leads to the disintegration of cohesion and solidarity within larger territorial units.

Processes changing contemporary society are described using advanced mathematical and statistical methods, multi-criteria analysis, spatial analysis (GIS). Author offers a way to create development scenarios for localities and prediction of processes in society. Using these methods we can analyze the impact, create scenarios of crisis and non- crisis situations in space (e.g. economic recession, migration trends, progressive changes in the area, the incidence of crime, excluded localities,

the escalation of ethnic tensions, new social risks). Sociology of space describes here the behavior of society, communities and individuals in space as defined unit with which these modern information technologies and research methods using mathematical and statistical analysis work.

Spatial sociology as a new discipline offers here the possibility to define the basic sociological category of space using mathematical tools that can be utilized for predictive and comparative analysis. It studies individual processes in time – from long-term processes (tens to hundreds of years), which created the residential structure, through medium-term processes (months to decades), i.e. the formation of community relations and neighborhood category, to short-term processes affecting the daily movement of people. Sociology of space defines a new dimension of communication in the work of architects, regionalists, urban planners and urbanists, workers in social and health services. Its use is highly desirable due to the transformation processes in

space, which irreversibly changed needs of society, the labor market, social networks and public opinion. Development of socio-economic models of regions based on changing requirements for activity in space and multidisciplinary integration forces to set communication processes among the actors of regional development and raise the need for supervision of multi-level communication platform by linking technical, socio-economic, environmental and social disciplines with regional, strategic, community and urban planning. Transforming the existing data (present time is flooded with data) into the knowledge of the space and using them for cities and regions management deciding becomes a priority nowadays. It is for spatial sociology an opportunity to show that without sociological knowledge urban management and community development cannot be planned, and also it is the possibility to build a new discipline. Spatial sociology reflects modern need to measure, quantify, compare and predict social events using information technologies.

Autor: Hruška-Tvrđý, L.
Název: Změny ve struktuře osídlení a jejich dopad na rozvoj měst a regionů
Podnázev: Pohled prostorové sociologie s využitím multikriteriálních analýz
Místo, rok vydání: Ostrava, 2012, 1. vydání
Počet stran: 318
Nakladatel: ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s
Náklad: 321
Tisk: REPRONIS, s.r.o.

Prodejné

Návrh obálky: Nika Chadzipanajotidisová, PROCES-Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s.r.o.

Odpovědný redaktor: Ing. Michal Samiec.

ISBN: 978 – 80 – 904810-4-6